

Türkiye Cumhuriyeti
Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Arkeoloji Anabilim Dalı

ASPENDOS'UN APHRODİTE KASTNİETİS KÜLTÜ

Elif Şahin

Yüksek Lisans Tezi

ANKARA, 2018

ASPENDOS'UN APHRODİTE KASTNİETİS KÜLTÜ

Elif ŞAHİN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Arkeoloji Anabilim Dalı

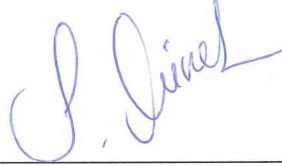
Yüksek Lisans Tezi

ANKARA, 2018

KABUL VE ONAY

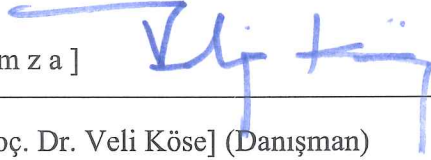
Elif Şahin tarafından hazırlanan “Aspendos’un Aphrodite Kastnietis Kültü” başlıklı bu çalışma, 06/06/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

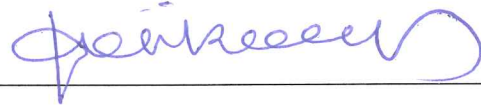
[Prof. Dr. Sevinç Günel] (Başkan)

[İ m z a]

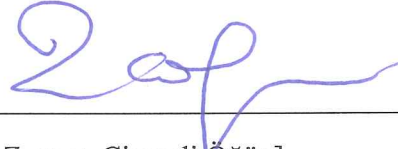
[Doç. Dr. Veli Köse] (Danışman)

[İ m z a]

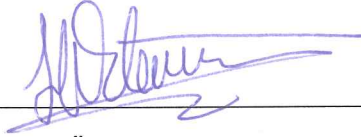
[Prof. Dr. Kutalmış Görkay]

[İ m z a]

[Prof. Dr. Zeynep Çizmeli Ögün]

[İ m z a]

[Doç. Dr. S. Hakan Öztaner]

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- ☐ Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- ☒ Tezimin ...³... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[06/06/2018]

[İmza]

Elif Şahin

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

o Tezimin tamamı dünya çapında erişime açılabilir ve bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir.

(Bu seçenekle teziniz arama motorlarında indekslenebilecek, daha sonra tezinizin erişim statüsünün değiştirilmesini talep etseniz ve kütüphane bu talebinizi yerine getirirse bile, teziniz arama motorlarının önbelleklerinde kalmaya devam edebilecektir)

o Tezimin tarihine kadar erişime açılmasını ve fotokopi alınmasını (İç Kapak, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) istemiyorum.

(Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir, kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisi alınabilir)

o Tezimin 06/07/2018...tarihine kadar erişime açılmasını istemiyorum ancak kaynak gösterilmek şartıyla bir kısmı veya tamamının fotokopisinin alınmasını onaylıyorum.

o Serbest Seçenek/Yazarın Seçimi

06 / 07 / 2018

(İmza)

Elif Şahin

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, Tez Danışmanının **Doç. Dr. Veli Köse** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

(İmza)

Elif Şahin

TEŞEKKÜR

Öncelikle tezimin her bölümünde beni yönlendirip, gerçek bir akademik çalışma yapmamı sağlayan saygıdeğer hocam Doç. Dr. Veli Köse'ye çok teşekkür ederim. Yüzey araştırmaları ve kazı çalışmalarında 7 sezon bulduğum Aspendos antik kenti üzerine tez çalışması yapmamı sağladığı ve tüm emekleri için de ayrıca kendisine saygılarımı sunarım. 2009-2016 yılları arasında Aspendos projelerinde bulunmuş olan tüm arkadaşlarıma da birlikte geçirdiğimiz günler için teşekkür ederim.

Bölüm başkanı Prof. Dr. Sevinç Günel başta olmak üzere Hacettepe Üniversitesi Arkeoloji Bölümü hocalarıma, yüksek lisans derslerini alma fırsatı bulduğum Ankara Üniversitesi Klasik Arkeoloji hocalarıma, Bochum Ruhr Üniversitesi'nden Prof. Dr. Christof Berns'e emeklerinden dolayı teşekkür ederim.

Kaynak ve verilere ulaşmamda yardımları için Hamburg Üniversitesi'nden Dr. Martin Eckert'e, Bozok Üniversitesi'nden Yrd. Doç Dr. Hacer Sancaktar'a ve Çankırı Karatekin Üniversitesi'nden Öğretim Üyesi Dr. Erdinç Buruldağ'a teşekkür ederim.

Çalışmamın araştırma kısmında, çevirilerimde, katalogumu oluşturmamda yardımlarını esirgemeyen ve en değerlisi tezi yazarken yaşadığım duraksamalarda verdikleri psikolojik desteklerden dolayı Akdeniz Üniversitesi'nden Doç. Dr. Dinçer Savaş Lenger ile öğrencisi ve arkadaşım Sefa Çiçekli'ye çok teşekkür ederim. Epigrafik metinlerin çevirilerini yapan arkadaşım Nalan Ergün'e verdiği aydınlatmalar için teşekkür ederim. Kütüphane çalışmalarında, araştırmalarımın büyük bölümünü gerçekleştirmeme yardımcı olan ve destek sağlayan Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü'nde çalışan tüm ekibe çok teşekkür ederim.

Ayrıca tez sürecimde desteklerini esirgemeyen arkadaşlarım Özgün Doğuş Kinir'e, Nadire Aslan'a ve iş arkadaşlarım olan "Çeşni Türk El Sanatları" ekibine teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Son olarak hayat boyu desteklerini esirgemeyen her zaman yanımda olan aileme, yanımda olmasa da anıları ile huzur bulduğum anneme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

Aspendos, günümüzde Antalya'da Serik ilçesi, Belkıs mahallesi içerisinde, Antik Dönem'de Pamphylia Bölgesi'nde bulunan bir kenttir. Aphrodite Kastnietis kültü, Kallimachos, Strabon gibi antik yazarlardan öğrenildiği kadarıyla ve Kallimachos'un anlattığı hikaye ile bağlantılı olabileceği düşünülen drachmiler sayesinde muhtemelen kentin MÖ 5. yy'da kuruluşundan itibaren bilinen Hellenleştirilmiş ismi ile tanınmıştır. Erken Roma yıllarına ait bir sunak üzerinde tanrıçanın ismi "Aphroditai Kastnietides" olarak çoğul gözükmektedir. Roma İmparatorluk Dönemi'ne kadar kültün herhangi bir tasviri bulunmamaktadır. İlk defa Augustus Dönemi'nde sikkeler üzerinde kültün yan yana gösterilmiş tasvirleri gözükmektedir. Gallienus Dönemi'ne kadar tasvirler görülmeye devam etmiştir.

Çalışmada sadece sikkeler üzerinde gözüken tasvirler için kronolojik bir katalog oluşturulmuştur. Bu katalog üzerinden ikiz kültün tipolojisi yapılmış olup toplamla 17 farklı tip ortaya çıkarılmıştır. Daha sonraki bölümlerde, 92 sikke üzerinden yapılan bu tipolojiden yararlanılarak ikiz kültün ikonografik ve kronolojik değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bölümlerde kültün Anadolu kültleri ile özellikle ikonografik olarak benzerlik ve farklılıklarına yer verilmiştir.

Aphrodite Kastnietis tasvirlerinin sadece sikkeler üzerinde görülmesinden dolayı sikkelerin kalıp incelemeleri yapılmıştır. Bu sayede hem kült ikonografisinin tarihlenmesi daha net vermeye çalışılmış, hem de özellikle analiz bölümünde sikke-kült ilişkisi irdelenmiştir.

Aphrodite Kastnietis üzerine şimdiye kadar bu kadar ayrıntılı bir çalışma yapılmamıştır. Aspendos kazılarında, bu çalışmadan elde edilen bilgiler ve tahminler doğrultusunda eksik kalan argümanların tamamlanması beklenmektedir. Ayrıca bu kült çalışmasının diğer Pamphylia kültleri üzerine çalışanlar için yardımcı bir kaynak olması ümit edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Pamphylia, Aspendos, ikiz kült, Aphrodite Kastnietis, Aphroditai Kastnietides, Roma İmparatorluk Dönemi

ABSTRACT

Aspendos is an ancient city which was located in the Pamphylia region in ancient times, and is located in the Belkis-Serik region of Antalya. It is known from the writings of Kallimachos and Strabon, and also drachmis that connected to Kallimachos' story that the Aphrodite Kastnietis cult had been known to be present there with another by the name of Helen from 5 BC. The name of the goddess is written as "Aphroditai Kastnietides" on an altar belonging to the earlier Roman Period. There was no description of the goddess or cult until the Roman Empire Period. During the period of the Emperor Augustus, is the first time that descriptions mentioning the goddess and cult were found on coins, and these inscriptions continued to be in use until the period of Gallienus.

In this study a catalogue was created to cover only the inscriptions found on coins. The typologies of the twin cult can be found in this catalogue, where a total of 17 different types are described. In the following sections, iconographic and chronological reviews of the twin cult are made utilising this typology. The typology was formulated following analysis of 92 coins. In these sections, the similarities and differences between this particular cult and Anatolian cults, especially iconographically, are examined.

Since the descriptions of the Aphrodite Kastnietis are only seen on the coins, the moulds of the coins have also been inspected. Thus, the aim is to attempt to provide a clearer date of the cult, and furthermore, the relationship between the cult and coins.

Aphrodite Kastnietis has previously been studied in scant detail. Missing data in the formulation of the presented arguments is most likely related to the fact that excavations at Aspendos are still ongoing. Once the excavations are completed and we obtain a greater volume of data, these 'missing pieces' of information should be present. It is anticipated that this study of the cult will be a helpful resource for those working on other Pamphylian cults.

Keywords: Pamphylia, Aspendos, twin cult, Aphrodite Kastnietis, Aphroditai Kastnietides, Roman Empire era

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM.....	ii
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	iii
ETİK BEYAN.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xi
HARİTALAR LİSTESİ	xiv
FİGÜRLER LİSTESİ	xv
DİYAGRAMLAR LİSTESİ.....	xxiv
TABLolar LİSTESİ.....	xxv
1. GİRİŞ	1
1.1. KONU VE KAPSAM.....	1
1.2. AMAÇ VE YÖNTEM	3
1.3. ARAŞTIRMA TARİHİ	4
1.3.1. Aspendos Kültleri ile İlgili Çalışmalar	5
1.4. ASPENDOS TARİHİ.....	7
2. DEĞERLENDİRME	10
2.1. KATALOG.....	10
2.2. YUNAN VE ROMA PANTEONUNDA APHRODİTE	34
2.3. APHRODİTE KASTNİETİS (APHRODİTAİ KASTNİETİDES)	44
2.3.1. Aphrodite Kastnietis Kültü	44
2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi	47
2.3.2.1. Tip 1	48
2.3.2.2. Tip 2	49
2.3.2.3. Tip 3	50

2.3.2.4. Tip 4	51
2.3.2.5. Tip 5	53
2.3.2.6. Tip 6	55
2.3.2.7. Tip 7	56
2.3.2.8. Tip 8	58
2.3.2.9. Tip 9	60
2.3.2.10. Tip 10	61
2.3.2.11. Tip 11	63
2.3.2.12. Tip 12	65
2.3.2.13. Tip 13	65
2.3.2.14. Tip 14	68
2.3.2.15. Tip 15	69
2.3.2.16. Tip 16	70
2.3.2.17. Tip 17	72
2.3.3. Aphrodite Kastnietis'in İkonografik İncelemesi	73
2.3.3.1. Vücut Formları ve Kıyafetler	78
2.3.3.1.1. Baş ve Polos	78
2.3.3.1.2. Nimbus	83
2.3.3.1.3. Manto/Örtü	84
2.3.3.1.4. Gövde İşlenişi, Khiton, Ependytes	86
2.3.3.1.5. Ayaklar ve Kaide/Zemin	90
2.3.3.2. Mimari	92
2.3.3.3. Aphrodite Kastnietis ile Birlikte Diğer Kült İkonografileri ...	96
2.3.4. Aphrodite Kastnietis'in Kronolojik İncelemesi	97
3. ANALİZ	127
3.1. APHRODİTE KASTNİETİS'İN İKONOĞRAFİK VE KRONOLOJİK GELİŞİMİ	127
3.2. APHRODİTE KASTNİETİS KÜLTÜ KÖKENİ VE GELİŞİMİ	135
3.3. APHRODİTE KASTNİETİS VE SİKKE İLİŞKİSİ	139
3.4. APHRODİTE KASTNİETİS İÇİN YAPILAN RİTÜELLER	141
4. SONUÇ	144
KAYNAKÇA	147

HARİTALAR	160
FİĞÜRLER.....	163
DİYAGRAMLAR.....	178
TABLolar	192
EK 1. YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORİJİNALLİK FORMU.....	200
EK 2. TEZ ÇALIŞMASI ETİK KURULİZİN MUAFİYETİ FORMU.....	202

KISALTMALAR

Æ	Bronz
a.g.e.	Adı geçen eser
Ant. met.	Antik Metinler
Art	Titiana & Slavey, Art Numis
Ay	Arka yüz
AYK	Arka yüz kalıbı
bkz.	Bakınız
BMC	British Museum Catalogue
CIG	Corpus Inscriptionum Graecarum
CNG	Classical Numismatic Group
Cop.	Copenhagen
Çev.	Çeviren
DNP	Der Neue Pauly
Ed.	Editör
Env.	Envanter
Fig.	Figür
g.	Gram
Gen.	Genişlik
GM	Gorny&Mosch Giessener Münzhandlung GmbH
h	Sikkelerin saat konumu
Har.	Harita
Hdmhg	Heidelberger Münzhandlung Herbert Grün
Helios	Helios Numismatik GmbH
Höhn	Leipziger Münzhandlung und Auktion Heidrun Höhn e. K Inhaber: M. Höhn, Deutschland.
Jhe	Jencek Historical Enterprise, San Mateo.
KM	Kleinasiatische Münzen

Kat.	Katalog
LIMC	Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae
MMDe	Münzen und Medalien Deutschland GmbH
Mal.	Malzeme
mm	Milimetre
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
NNDe	Numusmatik Naumann GmbH, Deutschland
No.	Numara
Pamp.	Pamphylia
Peus	Dr. Busso Peus Nachf, Deutschland
Pfpz.	Pfälzer Privatsammlungen
Rauch	H. D. Rauch GmbH, Vienna
RE	Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft
Ref.	Referans
Res.	Resim
RPC	Roman Provincial Coinage
s.	Sayfa
SEG	Supplementum Epigraphicum Graecum
SNG	Sylloge Nummorum Graecorum
Step. Byz.	Stephani Byzantii
Öy	Ön yüz
ÖYK	Ön yüz kalıbı
Vcoin	Tom Vossen, Netherlands
vAul	SNG von Aulock
vd	ve diğerleri
ve dev.	ve devamı
Waddington	Inventaire Sommaire de la Collection Waddington

Weber	The Weber Collection
yak.	Yaklaşık
Yük.	Yükseklik
yy	Yüzyıl

HARİTALAR LİSTESİ

- Har. 1 Aspendos kent planı, Köse, 2011, s. 362, Res. 1.
- Har. 2 Aspendos’da basılmış Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkelerin bulunduğu Kentler, (Hazırlayan: Elif Şahin).
- Har. 3 Aphrodite Kastnietis’e ikonografik olarak benzeyen Anadolu kültleri, Fleischer, 1973, Karte II.

FIGÜRLER LİSTESİ¹

- Fig. 1 SNGCop., No. 268
- Fig. 2 SNGFrance, Vol. 3, No. 157
- Fig. 3 RPC, Vol.1, No. 3381
- Fig. 4 SNGFrance, Vol. 3, No. 158
- Fig. 5 MMDe, Auc. 16, 2005, Lot No. 619
<https://www.acsearch.info/search.html?id=225330>
- Fig. 6 RPC, Vol.1, No. 3383
- Fig. 7 Arslan, 1998, No. 1
- Fig. 8 SNGvAul, No. 4585
- Fig. 9 RPC, Vol.1, No. 3382
- Fig. 10 SNGLeake, No. 5069
- Fig. 11 SNGPfps, No. 55
- Fig. 12 SNGPfps, No. 56
- Fig. 13 RPC, Vol.1, No. 3385
- Fig. 14 RPC, Vol.1, No. 3386
- Fig. 15 RPC, Vol.1, No. 3388
- Fig. 16 Arslan, 1998, No. 2
- Fig. 17 Tek, 2009, No. 1
- Fig. 18 RPC, Vol. 3, No. 2715;
<http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/3/2715/?search&stype=quick&q=aspendus&rno=3>
- Fig. 19 SNGCop, No. 270

¹ Figürler bölümünde yer alan toplamda 92 adet Aspendos sikkesi (Fig. 1-92) 1/1 ölçekli olarak birebir aktarılmıştır. Bu 92 sikke içerisinde sadece bir sikkenin (Fig. 45) çok küçük olmasından dolayı 45b olarak büyütülmüş görseli de eklenmiştir. 92 sikkenin ardından verilen diğer kentlerin sikkeleri ise bire bir boyutlarında olmayıp en uygun olduğu düşünülen boyutlarda yerleştirilmiştir.

- Fig. 20 SNGFrance, Vol. 3, No. 159
- Fig. 21 SNGFrance, Vol. 3, No. 160
- Fig. 22 RPC, Vol. 4, No. 4026
- Fig. 23 RPC, Vol.1, No. 3384
- Fig. 24 SNGPfps, No. 54
- Fig. 25 SNGPfps, No. 57
- Fig. 26 SNGPfps, No. 58
- Fig. 27 SNGPfps, No. 59
- Fig. 28 RPC, Vol.1, No. 3389
- Fig. 29 RPC, Vol.1, No. 3390
- Fig. 30 Peus, Auc. 366, 2000, Lot No. 822;
<https://www.acsearch.info/search.html?id=2224898>
- Fig. 31 Hdmhg, Auc. 64, 2014, Lot No. 2084, Coin ID. 11935;
<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=11935>
- Fig. 32 NNDe, Auc. 35, 2015, Lot No. 489;
<https://www.acsearch.info/search.html?id=2594779>
- Fig. 33 Rauch, Auc. 87, 2010, Lot No. 342
- Fig. 34 RPC, Vol.1, No. 3387
- Fig. 35 RPC, Vol. 2, No. 1522
- Fig. 36 Lindgreen, 1993, III, 638
- Fig. 37 SNGCop, No. 269
- Fig. 38 SNGvAul, No. 4586
- Fig. 39 Weber III, Pl, 262, No. 7324
- Fig. 40 SNGKeckman, No. 646
- Fig. 41 CNG, Auc. 203, 2009, No. 324
- Fig. 42 RPC, Vol. 3, No. 2719

- Fig. 43 SNGPfps, No. 62
- Fig. 44 SNGFrance, Vol. 3, No. 162
- Fig. 45a BMC Pamp., 1897, Pl. XXII, No. 7
- Fig. 45b BMC Pamp., 1897, Pl. XXII, No. 7
- Fig. 46 RPC, Vol. 4, No. 10737; <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/10737/>
- Fig. 47 MMDe, Auc. 16, 2005, Lot No. 621;
<https://www.acsearch.info/search.html?id=225332>
- Fig. 48 SNGFrance, Vol. 3, No. 164
- Fig. 49 SNGFrance, Vol. 3, No. 165
- Fig. 50 NNDe, Auc. 15, 2014, Lot No. 488
- Fig. 51 SNGLeypold, No. 1797
- Fig. 52 SNGLeypold, No. 1807
- Fig. 53 SNGPfps, No. 63
- Fig. 54 RPC, Vol. 4, No. 10735; <http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/4/10735/>
- Fig. 55 Atlan, 1976, No. 25
- Fig. 56 SNGPfps, No. 65
- Fig. 57 SNGLeypold, No. 1798
- Fig. 58 SNGFrance, Vol. 3, No. 188
- Fig. 59 SNGPfps, No. 102
- Fig. 60 SNGFrance, Vol. 3, No. 194
- Fig. 61 SNGPfps, No. 74
- Fig. 62 Lindgren, 1993, No. 639
- Fig. 63 Peus, Auc. 369, 2001, Lot No. 1250;
<https://www.acsearch.info/search.html?id=90535>

- Fig. 64 SNGLeypold, No. 1809
- Fig. 65 SNGFrance, Vol. 3, No. 215
- Fig. 66 SNGFrance, Vol. 3, No. 213
- Fig. 67 SNGPfps, No. 77
- Fig. 68 SNGPfps, No. 78
- Fig. 69 SNGPfps, No. 82
- Fig. 70 SNGPfps, No. 94
- Fig. 71 NNDe, Auc. 27, 2015, Lot No. 456;
<https://www.acsearch.info/search.html?id=2305278>
- Fig. 72 SNGLeypold, No. 1800
- Fig. 73 Bulut ve Şengül, 2004, No. 29
- Fig. 74 Art, No. 2012
http://www.wildwinds.com/coins/ric/julia_soaemias/_aspensos_SNGPfal_z_83_2.jpg
- Fig. 75 SNGPfps, No. 83
- Fig. 76 SNGPfps, No. 84
- Fig. 77 Helios, Auc. 5, 2010, Lot No. 982
- Fig. 78 Peus, Auc. 388, 2006, Lot No. 1132;
<https://www.acsearch.info/search.html?id=337040>
- Fig. 79 NNDe, Auc. 42, 2016, Lot No: 537;
<https://www.acsearch.info/search.html?id=3011279>
- Fig. 80 SNGPfps, No. 93
- Fig. 81 GM, Auc. 191, 2010, Lot No. 1822;
<https://www.acsearch.info/search.html?id=862351>
- Fig. 82 MMDe, Auc. 16, 2005, Lot No. 625;
<https://www.acsearch.info/search.html?id=225336>

- Fig. 83 Höhn, Auc. 2, 2015, Lot No. 341
- Fig. 84 SNGFrance, Vol. 3, No. 197
- Fig. 85 RPC, Vol. IX, No. 1067;
<http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/coins/9/1067/>
- Fig. 86 VCoin, 2006, Coin ID 3587;
<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?pid=3587>
- Fig. 87 RPC, Vol. 3, No. 2718
- Fig. 88 CNG, Auc. 268, 2011, Lot No. 236, Coin ID. 8388
- Fig. 89 SNGPfps, No. 70
- Fig. 90 BMCPamp., 1897, Pl. XXII, 11
- Fig. 91 SNGFrance, Vol. 3, No. 176
- Fig. 92 SNGFrance, Vol. 3, No. 183
- Fig. 93 Aspendos'tan bulunan "Aphroditai Kastnietides" yazılı altar,
Hereward, 1958, s. 65, no. 10, Fig. 11
- Fig. 94 Selçuk'tan bulunan Efes Artemisi, "Büyük Artemis" heykeli,
Fleischer, 1973, Taf. 12a;
<http://www.aktuelarkeoloji.com.tr/efes-artemis-tapinagi-0>
- Fig. 95 Selçuk'tan bulunan Efes Artemisi heykeli, Fleischer, 1973, Taf. 27
- Fig. 96 Efes'ten Claudius ve Agrippa Dönemi Efes Artemisi tasvirli sikke,
Fleischer, 1973, Taf. 54b
- Fig. 97 Efes'ten Claudius ve II. Agrippina Dönemi Efes Artemisi tasvirli sikke,
Gorny&Mosch, Auc. 224, 2014, Lot No. 359, Coin ID 12718
- Fig. 98 Selçuk'tan bulunan Efes Artemisi, "Güzel Artemis" heykeli,
Fleischer, 1973, Taf. 18;
<http://www.arkeorehberim.com/2015/08/kullerinden-dogan-tapnak-efes-artemis.html>
- Fig. 99 Efes Artemisi heykeli, Fleischer, 1973, Taf. 33

- Fig. 100 Selçuk'tan bulunan Efes Artemisi, "Güzel Artemis" heykeli, başının arkası bölümü, Fleischer, 1973, Taf. 23a
- Fig. 101 Claudius Dönemi Tetrastyle Tapınak içinde Efes Artemisi tasvirli sikke, SNGvAul, 14, Taf. 224, 6573
- Fig. 102 Efes Artemisi heykeli, Fleischer, 1973, Taf. 35a
- Fig. 103 Efes Artemisi heykeli, Fleischer, 1973, Taf. 40
- Fig. 104 Yak. 123-119 yıllarına tarihlendirilen Efes Artemisi tasvirli altın sikke, CNG, Auc. 420, 2018, Lot No. 241
- Fig. 105 Girit, Gortyn'den bulunan, yak. 66 yılına tarihlendirilen Efes Artemisi tasvirli sikke, Dannenberg ve ark., 1898, Taf. 5, No. 1
- Fig. 106 Hadrianus Dönemi Efes Artemisi tasvirli sikke, CNG, Auc. 70, 2005, Lot No. 979, Coin ID 2842
- Fig. 107 Aphrodisias Aphroditesi heykeli, Fleischer, 1973, Taf. 69
- Fig. 108 Aphrodisias Aphroditesi heykeli, Brody, 2007, Pl. 13 No. 21
<https://i.pinimg.com/originals/ee/f8/81/eef881bf7a3886ca85c4033665f00faf.jpg>
- Fig. 109 Augustus Dönemi, Aphrodisias'tan bulunan Aphrodisias Aphroditesi tasvirli sikke, Fleischer, 1973, Taf. 73b
- Fig. 110 Caligula Dönemi, Aphrodisias Aphroditesi tasvirli sikke, BMC Caria, No. 18
- Fig. 111 Tiberius Dönemi, Distyle Tapınak içinde Aphrodisias Aphroditesi tasvirli sikke, BMC Caria, No. 21
- Fig. 112 Aphrodisias Aphroditesi rekonstrüksiyonu, Brody, 2007, Pl. 3 (Çizim, M. Berenfeld)
- Fig. 113 Bronz Aphrodisias Aphroditesi heykeli, Brody, 2007, Pl. 19, No. 48
- Fig. 114 Hadrianus Dönemi, Tetrastyle Tapınak içinde Aphrodisias Aphroditesi tasvirli sikke, BMC Caria, No. 105

- Fig. 115 Gallienus Dönemi, Tetrastyle Tapınak içinde Aphrodisias Aphroditesi tasvirli sikke, BMC Caria, No. 77
- Fig. 116 Septimus Severus Dönemi, kent kişileri tarafından tutulan Aphrodisias Aphroditesi ve Efes Artemisi heykellerinin tasvir edildiği sikke, BMC Caria, No. 161
- Fig. 117 Severus Alexander Dönemi, sikke üzerinde Aphrodisias *Demoi* tarafından tutulan Aphrodisias Aphroditesi heykel tasviri, BMC Caria, No. 162
- Fig. 118 Pamphylia, Pogle'dan Iulia Domna Dönemi Perge Artemisi tasvirli sikke, SNGvAul, 11, Taf. 170, No. 5146
- Fig. 119 Perge tiyatrosundan bulunan Perge Artemisi tasvirli kabartma parçası, Fleischer, 1973, Taf. 99
- Fig. 120 Traianus Dönemi, Kaisareia'dan bulunan Perge Artemisi tasvirli sikke, SNGvAul, 14, Taf. 219, No. 6396
- Fig. 121 Traianus Dönemi, Perge'den bulunan Perge Artemisi tasvirli sikke, SNGvAul, 11, Taf. 151, No. 4669
- Fig. 122 Samos'tan ahşap Hera heykeli, Ohly, 1967, Beil. 43, No. 45
- Fig. 123 Claudius ve Agrippa Dönemi, Samos'tan Hera tasvirli sikke, Fleischer, 1973, Taf. 85b
- Fig. 124 Yak. 190 yılına tarihlendirilen Menderes Magnesia'dan Artemis Leukophryene tasvirli sikke, BMC Ionia, Pl. 19, No. 4
- Fig. 125 Yak. 190 yılına tarihlendirilen Menderes Magnesia'dan Artemis Leukophryene tasvirli sikke, BMC Ionia, Pl. 19, No. 6
- Fig. 126 Nero Dönemi, Menderes Magnesia'dan Artemis Leukophryene tasvirli sikke, SNGvAul, 6, Taf. 63, No. 2048
- Fig. 127 Seleukos Krallığı, III. Demetrios Dönemi, MÖ 95-88, Atargatis kültü tasvirli sikke, CNG, Auc. 61, 2002, Lot No. 857
- Fig. 128 Seleukos Krallığı, III. Demetrios Dönemi, MÖ 97-88, Atargatis kültü tasvirli sikke, Freeman&Sear, Gemini I, Session 1, 2005, Lot No. 221

- Fig. 129 Campania, Capua'dan, MÖ 216-211 yıllarına tarihlendirilen sikke, iki arkaik kült, SNGCop, No. 339
- Fig. 130 Traianus Dönemi, Smyrna'dan iki Nemesis tasvirli sikke, CNG, Auc. 262, 2011, Lot No. 227, Coin ID. 8144
- Fig. 131 III. Gordian Dönemi, Smyrna'dan iki Nemesis tasvirli sikke, Paris, No. 2613
- Fig. 132 Gallienus Dönemi, Temnos'tan iki Nemesis tasvirli sikke, Naville, Auc. 15, 2015, Lot. No. 247, Coin ID. 12608
- Fig. 133 MÖ 2. yy, Lucinia Heraclea'dan iki Herakles tasvirli sikke, Artemide, Auc. 35E, 2016, Lot No. 27
- Fig. 134 II. Faustina Dönemi, Kilikia Selinus'tan ikiz kült tasvirli sikke, CNG, Auc. 90, 2004, Lot No. 272
- Fig. 135 Commodus Dönemi, Manisa'da Philadelphia'dan iki Smyrna Nemesis kültü ve ortada Artemis kültü tasvirli sikke, CNG, Auc. 395, 2017, Lot No. 283, Coin ID. 14102
- Fig. 136 Septimius Severus Dönemi, Manisa'da Philadelphia'dan iki Nemesis kültü tasvirli sikke, NNDe, Auc. 52, 2017, Lot No. 1210
- Fig. 137 Antoninus Pius Dönemi, Pisidia'da Prostanna'dan Dioskurların tasvir edildiği sikke, Naville, Auc. 36, 2017, Lot No. 263, Coin ID. 14330
- Fig. 138 I. Philipp Dönemi, İzmir'de Phokaia'dan Dioskurların tasvir edildiği sikke, CNG, 2011, Coin ID. 7945
- Fig. 139 Hadrian Dönemi, Sagalassos'dan Dioskurların tasvir edildiği sikke, NNDe, Auc. 60, Lot No. 361, 2017, Coin ID. 14257
- Fig. 140 Nicomachus, MS 3.yy ortaları Dönemi, Phrygia'da Temenouthyrai'den Dioskurların tasvir edildiği sikke, CNG, Auc. 90, 2012, Lot No 1066, Coin ID. 9129
- Fig. 141 MÖ 420-400, Gümüş Aspendos drachmisi, ön yüzde at üzerinde Mopsos, arka yüzde yaban domuzu; EΣT, Pres, Auc. 380, Lot No. 558.

- Fig. 142 MÖ 410-375, Gümüş Aspendos drachmisi, ön yüzde at üzerinde Mopsos, arka yüzde yaban domuzu; ΕΣΤΕΦΙΔΙΙΣ, GM, Auc. 253, Lot No. 226.
- Fig. 143 MÖ 375-365, Gümüş Aspendos drachmisi, ön yüzde at üzerinde Mopsos, arka yüzde yaban domuzu; ΕΣΤΦΕΛΙ-ΥΣ,
http://www.asiaminorcoins.com/gallery/displayimage.php?album=264&pid=6914#top_display_media.
- Fig. 144 Gümüş Aspendos drachmisi, ön yüzde at üzerinde Mopsos, arka yüzde yaban domuzu; ΕΣΤ, Pres, Auc. 376, Lot No. 463.

DIYAGRAMLAR LİSTESİ

Diyagram 1	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 1'deki sikke sayıları,
Diyagram 2	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 2'deki sikke sayıları,
Diyagram 3	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 3'deki sikke sayıları,
Diyagram 4	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 4'deki sikke sayıları,
Diyagram 5	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 5'deki sikke sayıları,
Diyagram 6	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 6'daki sikke sayıları,
Diyagram 7	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 7'deki sikke sayıları,
Diyagram 8	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 8'deki sikke sayıları,
Diyagram 9	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 9'daki sikke sayıları,
Diyagram 10	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 10'daki sikke sayıları,
Diyagram 11	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 11'deki sikke sayıları,
Diyagram 12	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 12'deki sikke sayıları,
Diyagram 13	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 13'deki sikke sayıları,
Diyagram 14	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 14'deki sikke sayıları,
Diyagram 15	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 15'deki sikke sayıları,
Diyagram 16	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 16'daki sikke sayıları,
Diyagram 17	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre Tip 17'deki sikke sayıları,
Diyagram 18	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre tipolojisi yapılamayan sikke sayıları,
Diyagram 19	Sikke ön yüzlerindeki portrelere ve tiplere göre sikke sayıları,
Diyagram 20	İmparatorlara ve tiplere göre sikke sayıları,
Diyagram 21	İmparatorlara göre toplam sikke sayıları,
Diyagram 22	Sikke ön yüzlerindeki portrelere göre çıkan ön ve arka yüz kalıp sayıları,
Diyagram 23	Tiplere göre sikkelerin ön ve arka yüz kalıp sayıları.

TABLolar LİSTESİ

- Tablo 1 Ön yüzlerindeki imparator ve imparatoriçe portrelerine göre kronolojik olarak sıralanan Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkelerinin ön ve arka yüz kalıp ilişkileri, tip numaraları, katalog numaraları ve toplam sayılarını göstermektedir (Hazırlayan: Elif Şahin).

1. GİRİŞ

1.1. Konu ve Kapsam

“Altın Aphrodite olmadan, hayat nasıl olur, zevk nerededir?”¹

Antik şair *Mimnermus* (MÖ 7. yy. sonları), elden ayaktan düşüren yaşlılığa karşı şikayetini hüznünlü bir şekilde anlatırken sözlerine bu dizeler ile başlamaktadır. *Mimnermus* gibi birçok Antik yazar, Yunan panteonunda yer alan aşk ve güzellik tanrıçası *Aphrodite*’nin çeşitli doğum ve efsane hikayelerini anlatmışlardır². *Hesiodos*’un anlatımına göre, *Uranos*’un denize atılan hayalarının denizi köpürtmesinden doğan *Aphrodite*, sırasıyla *Kythera* ve *Kıbrıs* kıyılarına götürüldükten sonra ölümsüzler alemine ulaşmıştır³. *Homeros* ise tanrıçanın, farklı bir şekilde *Zeus* ile *Dione*’nin kızı olduğundan bahsetmektedir⁴. İlerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak anlatılacak olan *Aphrodite*’nin kültürel kökeninin çıkışına dair birden fazla görüş bulunmaktadır. Bunlar içerisinde en öne çıkanları Yakın Doğu, Hint-Avrupa ve *Kıbrıs* kökenli olabileceğine dair tartışmalardır. *Kypris*, *Paphia*, *Kythereia* ve *Ourania* gibi birçok isim tanrıça için kullanılmıştır⁵. Kısacası asırlarca bazen farklı bazen birbirine çok benzeyen isimlerle Akdeniz dünyasının önemli kültlerinden birisi olmayı başarmıştır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde tüm *Aphrodite* kültleri⁶ verilmek istense de çok geniş ve çeşitli olması bakımından yalnızca belirgin olanları ve *Aspendos* *Aphrodite*’sine yakın özellikte olan benzer kültler incelenebilmiştir. MÖ 2. binin geç dönemlerinde, batı ve güneybatı Anadolu’ya göç eden Yunan kavimleri tarafından bu bölgelerde birçok yerel kült bulunmaktaydı. Zamanla bu bölgeler Hellenleştirilmeye çalışılmış ve yerel kültler de bazı değişimler görmüştür. Bu değişime “maruz kalan” kültlerden en bilinen ve belki de en ünlüsü *Efes Artemisi*’dir⁷. Ancak incelemelere bakıldığında bu kültün ismi dışında tipik Yunan *Artemis* ile pek bir benzerliği olmadığı söylenmektedir. Öyledir ki, *Efes Artemisi*’nin bilinen Yunan *Artemisi*’nden ziyade daha

¹ *Mimnermus, Elegy and Iambus*, 1

² Farnell, 1896, s. 618-621; Grimal, 2012, s. 69; Erhat, 2010, s. 42; LIMC II-I, 1984, s. 2; Cancik und Schneider, 1996, *Aphrodite*, s. 838

³ *Hesiodos, Theogonia*, 154-206

⁴ *Homeros, Illias*, V, 370

⁵ Farnell, 1896, s. 619-620

⁶ Tüm *Aphrodite* kültlerinin toparlandığı kitaplar için bkz. Pirenne, 1994, *L’Aphrodite grecque*; Eckert, 2016, *Die Aphrodite der Seefahrer und ihre Heiligtümer am Mittelmeer*.

⁷ Fleischer, 2008, s. 45

çok diğerk Küçük Asyalı yerel kültler ile benzerlik gösterdiği ileri sürölmektedir⁸. Bu tezin asıl çalışma konusu olan Aphrodite Kastnietis Efes Artemisi'ne önemli ölçüde benzerlik göstermektedir. Bu iki kültün yanı sıra en çok bilinenlerden Aphrodisias Aphroditesi ve Perge Artemisi gibi birçok kült birbirlerine hem geçirdikleri süreçler hem de ikonografik olarak benzerlik gösterdikleri düşünölmektedir⁹.

Aspendos'ta kente dair yazılan antik kaynaklardan¹⁰ öğrendiğimiz kadarıyla kentin kuruluşundan itibaren bilinen Aphrodite Kastnietis kültünün bahsedildiğı gibi diğerk Anadolu kültleri ile benzerlikleri göz önünde bulundurarak geçirdiğı süreçler çalışmanın ilerleyen bölümlerinde daha ayrıntılı incelenmeye çalışılmıştır. Kültün ikonografisini, ikiz kült olarak yan yana gösterilmiş olduğı ilk defa ve sadece İmparatorluk Dönemi sikkelerinde görölmektedir. Bu tasvirlerle çağdaş Roma'nın Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen bir altar üzerinde (Kat. Altar No. 1, Fig. 93) isminin çoğul olarak verilmesinden tanrıçanın ikiz kült olduğunu öğrenilmektedir. Çalışma içerisinde değerkendirmeden önce verilen katalog kültün sikkeler üzerinden yapılmış olan tipoloji sırasına göre ve kronolojik olarak hazırlanmıştır. Sikkelerin ardından Aphrodite Kastnietis isminin geçtiğı arkeolojik veriler ile ardından antik metinler kronolojik olarak sıralanmıştır. Söz konusu kült her ne kadar Yunan ve Roma mitolojisinde anlatılan Aphrodite/Venüs tanrıçasına pek benzemese de Anadolu'nun geçirdiğı Hellenleşme ve Romalılaşma sürecinde kültlerin geçirdikleri değışimi görebilmek ve kültün Yunan ve Roma bağlantılarını kavrayabilmek için tanrıçanın antik dünyada yaşatılmış inancına da genel olarak yer verilmiştir. Daha sonra asıl konu olan Aspendos kültünün eldeki veriler üzerinden bilgileri verilmek üzere tipoloji kısmına geçilmiştir. Aphrodite Kastnietis tasvirleri figürlerin önce işleniş formuna göre ayrılıp daha sonra figürlerin kıyafet ve vücut detaylarına göre tasnifi yapılmaya çalışılmıştır. Tipolojide sikkelerin kalıp incelemeleri de göz önünde bulundurularak genel detaylandırılmaları yapıldıktan sonra kültün ikonografik ve kronolojik incelemesi hem kendi içinde hem de dönem özellikleri açısından karşılaştırılmalarına yer verilmiştir. Bu bölümlerde daha önce de bahsedilen diğerk Anadolu kültleri ile olan benzerlikleri ve farklılıkları hem tasvirleri hem de kendi dönem karakterleri üzerinden değerkendirmeye

⁸ Fleischer, 2008, s. 45

⁹ Efes Artemisi ve benzeri tüm yerel kültler için bkz. Fleischer, 1973, *Artemis von Ephesos und Verwandte Kultstatuen aus Anatolien und Syrien*.

¹⁰ Kallimakhos, I, 198

alınmıştır. Aphrodite Kastnietis kültüne daha önce çalışmalarında kısa kısa da olsa yer vermiş olan araştırmacıların yorumları temel alınarak ve benzer olduğu düşünülen kültürlerin araştırmaları ve yorumlarından da faydalanılarak en doğru değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Nihayetinde analiz bölümünde elde edilen tüm değerlendirmeler üzerinden kült üzerine yorumlar ve öneriler yapılmıştır. Sikkeler ve kalıpları üzerine hazırlanan detaylı tablo (Tablo 1) ve diyagramlar yardımıyla tarihlendirme önerilerine yer verilmiş olup gelecekte kazılardan elde edilecek yeni bilgilerle cevaplanması beklenen sorular oluşturulmuştur.

1.2. Amaç ve Yöntem

Bugüne kadar Aspendos kültürleri üzerine kapsamlı araştırmaların olmaması gerekçesiyle bu çalışmaya başlanılmıştır. Aspendos'un en belirgin kültürlerinden biri olan Aphrodite Kastnietis üzerinden çalışmanın yürütülmesine karar verilmiştir. Yerel bir kültür olduğu düşünülen tanrıçanın Aspendos'ta nasıl saygı gördüğünü öğrenmek amaçlanmıştır. Aspendos Aphrodite Kastnietis ile ilgili tüm arkeolojik belgeler ve antik kaynaklar incelenerek kültür ile ilgili bilgiler tespit edilmeye çalışılmıştır. Söz konusu veriler kronolojik olarak incelenerek bir katalog oluşturulmuştur. Katalogun büyük bir bölümünü oluşturan nümismatik veriler kültürün ikonografisinin görüldüğü tek kaynaktır. Sadece, Roma İmparatorluk Dönemi'nde darp edilen sikkelerde görülen kültürün ikonografisinin tipolojisi yapılmıştır. Elde edilen tipolojik bilgiler doğrultusunda, kültürün ikonografik ve kronolojik karşılaştırılmaları yapılarak kültürün gelişim ve değişim süreci anlaşılmaya çalışılmıştır. İkonografik inceleme bölümünde Aphrodite Kastnietis'in kıyafet ve mimari detaylarına göre farklı başlıklar altında incelenmiştir. Bu başlıklar altında tanrıçanın daha kapsamlı bir şekilde incelenebilmesi için Aphrodite Kastnietis ile yakınlığı kurulabilen Anadolu kültürleri incelenerek karşılaştırmalar yapılmıştır.

Kronolojik inceleme bölümünde ise kültürün ikonografisinin görüldüğü nümismatik verilerde karşılaşılan portrelere göre Roma Portre Sanatı çalışmaları yardımıyla kültürün kronolojisi netleştirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca bu sayede sikkelerin kalıp farklılıkları gözlemlenecektir.

Tüm bu değerlendirmeler kültür hakkında analiz yapılabilmesini sağlayacaktır. Kentin geçirdiği Hellenleşme ve Romalılaşıma süreçlerinin kültür üzerinde etkisi ve

sonuçları çalışmanın analiz bölümünde cevap bulması beklenen önemli konulardan birisi olmuştur. Bu bilgilerin daha sonra müze ve kazı çalışmalarından öğrenilecek yeni bilgilerle tekrardan değerlendirilmesi gerekmekte ve belki de bilgilerin değiştirebileceği düşünülmektedir.

1.3. Araştırma Tarihi

Aspendos antik kenti¹¹ (Har. 1), C. Ritter¹², F. Beaufort¹³, W. M. Laeke¹⁴ ve J. A. Cramer¹⁵ gibi eski seyyahlar tarafından ilgi duyulmamış, görülmemiş ya da sadece geçerken ilgilenilmiştir. C. Fellows¹⁶ tarafından da Pisidia kenti olan Pednelissos ile karıştırılmıştır. İlk defa C. Texier tarafından 1836 yılında tanımlanmıştır¹⁷. Schönborn¹⁸ ve Daniell¹⁹ tarafından ise kısaca araştırmaları yapılmıştır. K. G. Lanckoronski ve ekibi Pamphylia ve Pisidia Bölgeleri'ndeki kentleri ele alan iki ciltlik kitabı 1890 yılında yayınlamış ve burada Aspendos'un kalıntıları daha ayrıntılı bir şekilde verilmiştir²⁰. Ardından R. Paribeni ve P. Romanelli tarafından kent ziyaret edilmiştir²¹. J. B. Ward-Perkins tarafından su kemerleri incelenmiş ve M.S. 3. yy'a tarihlendirilmiştir²². Bean ise daha sonra Pamphylia Bölgesi'ni araştırmış, Aspendos'a da tarihçesi, sosyal yapısı ve kalıntıları bakımından geniş ölçüde yer vermiştir²³.

Aspendos'un en fazla çalışılan yapısı, ünik sifonları ile bilinen su kemerleridir²⁴. Su kemerlerinin önemine karşın, turistik anlamda en önemli yapı ise dünyanın en iyi koruna gelmiş tiyatrolarından olan tiyatro binasıdır²⁵. Antalya Müzesi arkeologlarından E. Özgür, 1986 yılında turizme yönelik bir kitap yayınlamış ve 1990-91 yılları arasında Aspendos'ta çevre düzenlemesi çalışmaları üzerinde durmuştur. Aspendos'un sadece

¹¹“Araştırma Tarihi” bölümü yazılırken, Köse'nin yapmış olduğu çalışmadan büyük ölçüde faydalanılmıştır, bkz. (Köse, 2010, s. 373-394).

¹²Ritter, 1859, s. 415-525

¹³Beaufort, 1818, s. 144

¹⁴Leake, 1824, s. 176, 194

¹⁵Cramer, 1971, s. 281-282

¹⁶Fellows, 1975, s. 147-149

¹⁷Texier, 1849, 217-220

¹⁸Ritter, 1859, s. 524-525

¹⁹Spratt-Forbes, 1847, s. 32

²⁰Lanckoronski, 2005, s. 85-124

²¹Paribeni ve Romanelli, 1914, s. 104-108, 116-120

²²Ward-Perkins, 1955, s. 115-123

²³Bean, 1968, s. 67-77

²⁴Smith, 1976, s. 45-71; Fahlbusch, 1982, s. 1-194; Hodge, 1983, s. 174-221; Hodge, 1992, s. 158-160

²⁵Akurgal, 2007, s. 470-471; de Bernardi Ferrero, 1970, s. 161-174

tiyatrodan ibaret olmadığını vurgulayarak, 1993 yılında çalışmasını yayınlamıştır²⁶. Tiyatro ile ilgili bezemelere dair bilgileri ilk olarak C. Başaran²⁷, M. Karaosmanoğlu²⁸ yayınlarından elde etmekteyiz; daha ayrıntılı olarak ise 1999'da, B. Can²⁹ tarafından "Aspendos Tiyatrosu Bezemeleri" adlı yüksek lisans tezinde çalışılmıştır.

Su kemerleri ve tiyatronun dışında M. Cüppers³⁰ tarafından Hellenistik agora üzerine, H. Lauter³¹ tarafından ise agoradaki bazilika binasının altındaki Hellenistik market binası üzerine çalışmalar yapılmıştır. M. Ballance tarafından da bazilika binası çalışılmış, ancak vefatı üzerine detaylı yayın yapılamamıştır³². V. Köse tarafından Küçük Asya'daki Hellenistik ve Roma market binaları araştırılmış ve bu kapsamda Aspendos'un Hellenistik market binası da incelenmiştir³³.

H. Hellenkemper ve F. Hild ise Pamphylia ve Lykia'da Geç Antik ve Hristiyanlık Dönemi hakkında yaptığı çalışmada Aspendos'da ki Hristiyanlık Dönemi ve yapıları hakkında da kısaca bilgi vermiştir³⁴. 2008 yılında yüzey araştırmaları ile başlatılan, 2012 yılından beri de kazı çalışmalarının gerçekleştirildiği ve halen devam etmekte olan Aspendos Projesi de Köse tarafından yürütülmektedir. Kentin değişik yerlerinde yürütülen kazıların Aspendos'un tarihi gelişimine daha kapsamlı bir ışık tutacağı ve birçok konuda eksik kalan bilgileri cevaplayacağı beklenmektedir³⁵.

1.3.1. Aspendos Kültleri ile İlgili Çalışmalar

En erken tarihli olarak 1960 yılında Aspendos kültürleri ile ilgili, L. Robert tarafından yayınlanmış bir çalışma bulunmaktadır³⁶. Özellikle Aphrodite Kastnietis üzerinden değerlendirmelerin yapıldığı tek çalışma olması bakımından önemlidir. Robert, kültür bilgilerini nümismatik verilere dayanak göstererek yapmıştır. Tanrıçanın kültüne ait Augustus döneminden Gallienus dönemine kadar çalışılmış sikke örneklerini kendisi de çalışmasına koyarak yorumlamıştır. Verdiği sikke örneklerinden yan yana iki

²⁶Özgür, 1993, s. 251-261

²⁷Başaran, 1995, 106-107

²⁸Karaosmanoğlu, 1996, s. 49-50

²⁹Can, 1999

³⁰Cüppers, 1961, s. 25-35

³¹Lauter, 1970, s. 77-101

³²Ballance, 1994, s. 453-464

³³Köse, 2005, s. 140-152

³⁴Hellenkemper, 2004

³⁵Köse, 2010, s. 373-394; Köse, 2011, s. 353-370; Köse, 2013, s. 251-268

³⁶Robert, 1960, s. 177-178

figür tasviri olarak gösterilen Aphrodite Kastnietis için kendisinden önce yapılan görüşleri vermiştir. Robert, bu kültün Aphrodite Kastnietis'e ait olduğunu antik yazarlardan, epigrafik ve nümismatik çalışmalardan gösterdiği örnekler ile savunmaktadır.

Robert'ın çalışmasından sonra Aspendos'un tüm kültleri ile ilgili kapsamlı bir çalışma olan 1998'de yayınlanmış olan H. Brandt'ın makalesi bulunmaktadır³⁷. Brandt bu çalışmasında öncelikle Aspendos'un araştırma tarihinden ayrıntılı bir şekilde bahsetmektedir. Kentin epigrafik ve nümismatik eserlerinde gözüken tüm kültleri kendi yorumuyla birlikte tahmin edilen önem sırasına göre sıralamıştır. Aphrodite Kastnietis'in de nümismatik çalışmaların epigrafik verilerle desteklenmesiyle Aspendos panteonunda yer alan bir tanrıça olduğunu kanıtlamaktadır.

Yunan-Roma mitolojik çalışmalarından Aphrodite incelemesi için Farnell (1896), LIMC (1984), RE (1919, 1935), Cyrino (2010), Boedeker (1974), Breitenberger (2007), Pirenne-Delforge (1994) gibi birçok araştırmacının çalışmalarından faydalanılmıştır.

R. Fleischer'in 1973 yılında Ephesos Artemisi ve bu kültün Anadolu ve Suriye'de bağlantılı olduğu kültleri oldukça ayrıntılı bir şekilde çalıştığı kitabı bulunmaktadır³⁸. Bu kitap, Aphrodite Kastnietis ikonografisine benzer Anadolu kültürünün hemen hepsini vermesi bakımından çalışma içerisinde faydalanılan en önemli çalışmalardan birisi olmuştur. Yazarın Aphrodite Kastnietis'i³⁹ incelediği bölümde Augustus döneminden Gallienus'a kadar ele aldığı sadece 5 imparator (5 sikke) üzerinden bilgiler vermiş ve kıyafet detayları hakkında yorumlar yapmıştır.

2013 yılında ise, İmparatorluk kültürüne dair en ayrıntılı çalışma F. Baz tarafından yapılmıştır⁴⁰. Kentte muhtemelen en erken Tiberius Dönemi'nde imparatorluk kültürü olabileceği ve kesin olarak da Gallienus Dönemi'nde kentin *neokoros* ünvanı olarak imparatorluk kültürüne yer verildiği belirtilmektedir.

³⁷Brandt, 1998, s. 237-250

³⁸Fleischer, 1973, *Artemis von Ephesos und Verwandte Kultstatuen aus Anatolien und Syrien*

³⁹Fleischer, 1973, s. 254-258

⁴⁰Baz, 2013, s. 71-83

1.4. Aspendos Tarihi

Aspendos antik kenti, günümüzde Antalya'nın 50 km. doğusunda, Serik ilçesine bağlı bugünkü Belkıs Beldesi sınırları içerisinde yer almaktadır. Antik dönemde Pamphylia Bölgesi'nde yer alan Aspendos kenti, Akdeniz'e dökülen günümüzde Köprüçay olarak bilinen antik Eurymedon nehri kenarında bulunmaktadır; kayalık bir tepe üzerinde ve etrafındaki düzlükte kurulmuş bir kenttir⁴¹.

Kente Yunanların gelmesinden önce Pamphylia Bölgesi'nde Geç Bronz Çağ'da Hitit krallığı ile bağlantılı yerleşimlerin olduğu düşünülmektedir⁴². MÖ 1200'den sonra Hitit yerleşimlerinin yıkıldığı ve kısa bir süre sonra ya da bu zamanlarda (Geometrik Dönem'de) Yunanların bu bölgeye geldiği belirtilmektedir. Ancak bölgedeki halkın hala Hitit zamanından kalma Luwi dilini konuştuğu ve daha sonra birçok ismin Hellen kültürüne uygun olarak değiştirildiği düşünülmektedir⁴³.

Daha sonra Kallimakhos'dan (MÖ 310-240) öğrenilen bir hikayede, kentin Pamphylia'ya gelen Troia savaşı kahramanı Mopsos tarafından kurulduğu anlatılmaktadır⁴⁴. Ancak şehrin Yunan sakinlerinin MÖ 5. ve 4. yy sikkelerinden anlaşıldığı kadarıyla uzun süre Estwediiys ismini kullandıkları düşünülmektedir⁴⁵. Bu ismin de Kilikia Karatepe'de MÖ 8. yy'a tarihlenen iki dilli bir yazıtta geçen Mps (Mupsch veya Mepesch-Mopsos) krallığının kralı Asitawa ile bağlantılı olduğu ve Asitawada isminin de kent kurucusu olabileceği söylenmektedir⁴⁶. Ayrıca yazıtta geçen Mps kelimesinin yukarıda bahsedilen kurucu Mopsos'un da bağlantılı olabileceği tartışma konusu olmuşsa da doğruluğu kanıtlanamamış gözükmemektedir⁴⁷. Herodot (yak. MÖ 484-425) ve Strabon (MÖ 64-MS 24) gibi antik yazarlara göre de Aspendos Argos'luların koloni kentiydi ve dolayısıyla Argos'lular tarafından kurulmuştu⁴⁸. Thukydides (yak. MÖ 460-400) ve Ksenophon (yak. MÖ 430-354) ise kentin isminden Aspendos adıyla bahsetmektedirler⁴⁹.

⁴¹ Köse, 2010, s. 373

⁴² Grainger, 2009, s. 1-6

⁴³ Grainger, 2009, s. 6, 7

⁴⁴ Callim., I, s. 198; Strabo, IX, 438

⁴⁵ SNGvAul, 11, Pamph., No. 4487-4499; Köse, 2010, s. 373

⁴⁶ Bean, 1968, s. 67; Lanckronski, 2005, s. 85; Robert, 1960, s. 177-178; Brandt, 1992, s. 20; Hellenkemper ve Hild, 2004, s. 464-465; Boruchovic, 1988, s. 109; SNG Pamph., 1965, 4487-99; Brixhe, 1976, s. 191-286; Grainger, 2009, s. 12

⁴⁷ Grainger, 2009, s. 7-13; Işık, 2008, s. 571-586

⁴⁸ Bean, 1968, s. 67; Strabo, 667

⁴⁹ Lanckronski, 2005, s. 85

Lydia Krallığı dönemine dair bilgilerin çok az olduğu belirtilmekle birlikte, Perslerin MÖ 547/546 yıllarında Küçük Asya'da Lydia egemenliğini sonlandırdığı bilinmektedir. Bu tarihten sonra da kentin en parlak dönemlerinden birini yaşamaya başladığı belirtilmektedir⁵⁰.

Daha sonra Pers donanmasının Aspendos'ta konumlandığı belirtilmektedir. Herodotos'un bahsettiği üzere Pamphyliyalılar, MÖ 483 yılında Kserkses'e yardım etmiş, 30 gemi yapıp donatmışlardır⁵¹. Bunun yanı sıra Aspendos hem Aegina hem de Pers standardında MÖ 5. yy'da sikke darp etmiştir⁵². Atina'lı general Kimon'un da MÖ 469'da Pers donanmasını Eurymedon ağzında hem karada hem de denizde bozguna uğrattığı belirtilmektedir⁵³. Thukydides'in belirttiği gibi ise kent MÖ 411'de tekrar Pers egemenliğine geçmiştir ve Pers vali kral Tissaphernes'in donanmasının limanı görevini üstlenmiştir⁵⁴. Thrasybulos deniz birliğini Eurymedon ağzında demirlemiş ve kentten MÖ 389'da vergi istemiştir⁵⁵.

Hellenistik Dönem'de ise kentin, III. Aleksandros tarafından hüküm sürdüğü düşünülmektedir⁵⁶. Arrianos'un bahsettiği üzere, Aspendos III. Aleksandros'a, Pers kralı Darius'a verdiği kadar çok miktarda at verdiği yazmaktadır⁵⁷. Aspendos'luların at vereceklerine dair söz vermelerine rağmen III. Aleksandros'un diğer Pamphylia kentleri ziyaretleri sırasında vazgeçtikleri, ancak daha sonra kralın 4000 atın yanı sıra 100 altın daha talep ettiği belirtilmektedir⁵⁸. Kentin kontrolü MÖ 3. yy'da Ptolemaioslar'ın egemenliğine geçmiştir⁵⁹. MÖ 188'deki Apameia Barışı ile Aspendos'a barış gelmediği, ancak MÖ 133'te Attalosların topraklarını Roma'ya miras bırakması üzerine kısa süre de olsa özgürlüğü yaşadığı belirtilmektedir⁶⁰. Çok sürmeden, Asya'da Roma eyaletlerinin kurulduğu dönemde Roma topraklarına geçmiştir. MÖ 79'da, Roma konsülü Gaius Veres'in orduları tarafından da Perge gibi istila edilip, yağmalanmıştır⁶¹. İmparatorluk Dönemi'nde ise süslü ve anıtsal yapılarla dolmasından anlaşılıyor ki, kent en parlak

⁵⁰ Köse, 2010, s. 373-377

⁵¹ Herodot., *Historia*, 7.91

⁵² Brixhe, 1976, s. 194; Atlan, 1968, s. 73; Starr, 1975, s. 72-73; 96-99; Brandt, 1992, s. 31

⁵³ Brandt, 1992, s. 29-30

⁵⁴ Thucydides. 8. 81,87,88

⁵⁵ Xenophon., *Hellen.*, 4.8.30; Lanckoronski, 2005, s. 86

⁵⁶ Köse, 2010, s. 374

⁵⁷ Arrianos., *Anab.*, 1. 26

⁵⁸ Grainger, 2009, s. 71-72

⁵⁹ Brandt, 1992, s. 41

⁶⁰ Köse, 2010, s. 374

⁶¹ Köse, 2010, s. 374

dönemini yaşamıştır. Bu dönemde kent yağ, tahıl, tekstil, şarap, at ve özellikle kentin yakınlarından elde edilen tuz ticareti ile ünlü merkezlerden biri haline gelmiştir⁶². Kent M.S. 431 yılında ise Primoupolis adını almıştır⁶³. Son olarak 13.yy'dan itibaren Aspendos'ta Selçuklu izleri görülmeye başlanmış ve bu dönemde I. Alâeddin Keykubat tiyatroyu restore ettirmiş ve saray olarak kullanmıştır⁶⁴.

⁶²Köse, 2010, s. 375

⁶³Brandt, 1992, s. 173; Hellenkemper ve Hild, 2004, s. 465

⁶⁴Redford, 1993, s. 151

2. DEĞERLENDİRME

2. 1. KATALOG

Sikkeler¹

Tip 1

1 Æ; 21 mm; 4.73 g

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un başı, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay A-Σ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 1

SNGCop., No. 268

2 Æ; 4.91 g

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un başı, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay A-Σ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 2

SNGFrance, Vol. 3, No. 157

3 Æ; 22 mm; 4.46 g (3); 12h

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un başı, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay A-Σ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 3

RPC, Vol.1, No. 3381; KM, s. 319, No. 38; Waddington, Kat. No. 3233

4 Æ; 3.48 g

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un başı, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay A-Σ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 4

SNGFrance, Vol. 3, No. 158

Tip 2

¹ Katalogda yer alan eserlerin bazılarının boyut, ağırlık ve saat yönü gibi bilgilerine kaynaklarda yer almamasından dolayı ulaşılamamıştır.

5 Æ; 18 mm; 5.24 g

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un başı, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay AC; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden; sağ boşlukta sakallı bir baş.

Fig. 5

MMDc, Auc. 16, 2005, Lot No. 619

6 Æ; 16 mm; 4.77 g (I); 12 h

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un başı, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay AC; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden; sağ boşlukta sakallı bir baş.

Fig. 6

RPC, Vol.1, No. 3383; KM, s. 320, No. 39

Tip 3

7 Æ; 18 mm; 4.50 g; 12 h; Env. No. 17-47/12-93²

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un başı, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay A-Σ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden; sağ boşlukta sakallı bir baş.

Fig. 7

Arslan, 1998, No. 1

8 Æ; 3.71 g

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un başı, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay A-Σ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 8

SNGvAul, 11, No. 4585

9 Æ; 16 mm; 3.62 g (2)

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un başı, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay A-Σ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 9

RPC, Vol.1, No. 3382

10 Æ; 3.54 g

² Anadolu Medeniyetleri Müzesi koleksiyonundan.

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un başı, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.
 Ay A-Σ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 10

SNGLeake, No. 5069

Tip 4

11 Æ; 4.66 g; 12 h

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un başı, sağa.

Ay AΣ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden; sağ boşlukta sakallı baş.

Fig. 11

SNGPfps, No. 55

12 Æ; 3.50 g; 12 h

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un başı, sağa.

Ay AΣΠEN-ΔΙΩΝ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 12

SNGPfps, No. 56

13 Æ; 16 mm; 12 h

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un başı, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay AΣΠEN-ΔΙΩΝ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 13

RPC, Vol.1, No. 3385; KM, s. 320, No. 40

14 Æ; 16 mm; 3.59 g (I); 12 h

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un başı, sağa.

Ay AΣ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 14

RPC, Vol.1, No. 3386

15 Æ; 18 mm; 2.81 g (I)

Öy []KAICAP; İmparator Claudius'un defne çelenkli büstü, sağa.

Ay [ΑΣ]ΠΙΕΝ-ΔΙΩΝ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 15

RPC, Vol.1, No. 3388

16 Æ; 20 mm; 3.41 g; 6 h; Env. No. 88-27/12-88³

Öy NEPWN-KAICAP; İmparator Nero'nun büstü, ışın taçlı, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay AC-ΠΙΕΝ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 16

Arslan, 1998, No. 2

17 Æ; 18 mm; 3.3 g; 12 h

Öy Lejand okunamıyor; Domitian büstü, sağa.

Ay ΑΣΠΙΕΝ-[ΔΙ]ΩΝ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 17

Tek, 2009, No. 1

18 Æ; 19 mm; 4.11 g

Öy ΤΡΑΙΑΝΟΣ ΚΑΙ[ΣΑΡ]; İmparator Traianus'un defne çelenkli büstü, sağa; hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠΙΕΝ-ΔΙΩΝ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 18

RPC, Vol. 3, No. 2715

19 Æ; 3.85 g; 6 h

Öy ΤΡΑΙΑΝΟΣ [ΚΑΙΣΑΡ]; İmparator Traianus'un defne çelenkli büstü, sağa; hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠΙΕΝ-ΔΙΩΝ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 19

SNGCop, No. 270

³ Anadolu Medeniyetleri Müzesi koleksiyonundan.

20 Æ; 4.18 g

Öy ΤΡΑΙΑΝΟΣ ΚΑΙΣ-ΑΡ; İmparator Traianus'un defne çelenkli büstü, sağa;
hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠΕΝ-ΔΙΩΝ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 20

SNGFrance, Vol. 3, No. 159

21 Æ; 4.72 g

Öy ΤΡΑΙΑΝΟΣ [ΚΑΙΣΑΡ]; İmparator Traianus'un defne çelenkli büstü, sağa;
hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠΕΝ-ΔΙΩΝ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 21

SNGFrance, Vol. 3, No. 160

22 Æ; 18 mm; 3.84 g; 12 h

Öy [] ΚΑ[Ι] ΑΔΡ ΑΝΤΩΝ[]; İmparator Antoninus Pius'un defne çelenkli büstü;
hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠΕΝ-ΔΙΩΝ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 22

RPC, Vol. 4, No. 4026

Tip 5

23 Æ; 17 mm; 4.31 g (I); 12 h

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un çıplak büstü, sağa.

Ay Α-Σ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 23

RPC, Vol.1, No. 3384

24 Æ; 3.26 g; 12 h.

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un çıplak büstü, sağa; hepsi noktalı kontürlü bordür içinde.

Ay A-Σ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 24

SNGPfps, No. 54

25 Æ; 3.15 g; 6 h.

Öy Lejandsız; İmparator Tiberius'un defne çelenkli büstü; hepsi noktalı kontürlü bordür içindedir.

Ay A-Σ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 25

SNGPfps, No. 57

26 Æ; 4.53 g; 12 h

Öy Lejandsız; İmparator Tiberius'un defne çelenkli büstü; hepsi noktalı kontürlü bordür içindedir.

Ay A-C; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 26

SNGPfps, No. 58

27 Æ; 3.93 g; 12 h

Öy KAI; İmparator Tiberius'un defne çelenkli büstü; hepsi noktalı kontürlü bordür içindedir.

Ay A-C; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 27

SNGPfps, No. 59

28 Æ; 20 mm; 4.14 g (I); 12 h

Öy KAI-CAP; İmparator Nero'nun defne çelenkli büstü; hepsi noktalı kontürlü bordür içindedir.

Ay A-C; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 28

RPC, Vol. 1, No. 3389; KM, s. 320, No. 41

29 Æ; 20 mm; 4.47 g (2); 12 h ya da 6 h

Öy NEPWN KAICAP; İmparator Nero'nun büstü, ışın taçlı, sağa; hepsi noktalı kontürlü bordür içindedir.

Ay AC-ΠEN; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 29

RPC, Vol.1, No. 3390; KM, s. 320, No. 42

30 Æ; 16 mm; 3.68 g; 12 h

Öy [] KA[I] AΔP ANTωN[]; İmparator Antoninus Pius'un defne çelenkli büstü, sağa; hepsi noktalı kontürlü bordür içindedir.

Ay [ACΠEN-ΔIωN]; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 30

Peus, Auc. 366, 2000, Lot No. 822; Franke, 2014, s. 232, No. 2084

31 Æ; 16 mm; 3.69 g; 12 h

Öy [] KA[I] AΔP ANTωN[]; İmparator Antoninus Pius'un defne çelenkli büstü, sağa; hepsi noktalı kontürlü bordür içindedir.

Ay [ACΠEN-ΔIωN]; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 31

Hdmhg, Auc. 64, 2014, Lot No. 2084, Coin ID. 11935

Tip 6

32 Æ; 15 mm; 3.50 g

Öy Lejandsız; İmparator Augustus'un büstü, sağa; hepsi noktalı kontürlü bordür içinde.

Ay AΣ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 32

NNDe, Auc. 35, 2015, Lot No. 489

33 Æ; 3.59 g

Öy Lejandsız; İmparator Tiberius'un büstü, sağa; hepsi noktalı kontürlü bordür içinde.

Ay A-Σ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 33

Rauch, Auc. 87, 2010, Lot No. 342

34 Æ; 16 mm; 3.30 g (I); 12 h

Öy Lejandsız; İmparator Tiberius'un büstü, sağa; hepsi noktalı kontürlü bordür içinde.

Ay A-Σ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 34

RPC, Vol.1, No. 3387; KM, s. 320, No. 40

Tip 7

35 Æ; 19 mm; 6.65 g; 6 h

Öy DOMITIANOC KAICAP; İmparator Domitian'ın büstü, sağa; hepsi noktalı kontürlü bordür içinde.

Ay ACPEN-ΔIWN; Kaide üstünde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 35

RPC, Vol. 2, No. 1522; KM, s. 320, No. 43

36 Æ; 8.10 g

Öy DOMITIANOC KAICAP; İmparator Domitian'ın büstü, sağa; hepsi noktalı kontürlü bordür içinde.

Ay ACPEN-ΔIWN; Kaide üstünde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 36

Lindgreen, 1993, III, 638

37 Æ; 7.72 g; 12 h

Öy ΔOMITIANOC KAICAP; İmparator Domitian'ın büstü, sağa; hepsi noktalı kontürlü bordür içinde.

Ay ACPEN-ΔIWN; Kaide üstünde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 37

SNGCop, No. 269

38 Æ; 6.30 g

Öy ΔOMITIANOC KAICAP; İmparator Domitian'ın büstü, sağa; hepsi noktalı kontürlü bordür içinde.

Ay ACPEN-[ΔI]WN; Kaide üstünde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 38

SNGvAul, 11, No. 4586

39 Æ; 20 mm; 4.47 g

Öy ΔOMITIANOC KAICAP; İmparator Domitian'ın büstü, sağa; hepsi noktalı kontürlü bordür içinde.

Ay ACPEN-ΔIWN; Kaide üstünde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 39

Weber III, s. 574, No. 7324

40 Æ; 5.08 g

Öy Lejand okunamıyor; İmparator Domitian'ın büstü, sağa; hepsi noktalı kontürlü bordür içinde.

Ay Lejand okunamıyor; Kaide üstünde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 40

SNGKeckman, No. 646

41 Æ; 19 mm; 4.12 g; 6h

Öy ΤΡΑΙΑΝΟΣ ΚΑΙΣΑΡ; İmparator Domitian'ın büstü, sağa; hepsi noktalı kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠΕΝ-ΔΙΩΝ; Kaide üstünde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 41

CNG, Auc. 203, 2009, Lot No. 324

Tip 8

42 Æ; 15 mm; 4.05 g

Öy [KAICAP] ΑΔΡΙΑΝΟC; İmparator Hadrianus'un defne çelenkli büstü, sağa.

Ay [AC]-ΠΕΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 42

RPC, Vol. 3, No. 2719; Waddington, No. 3236

43 Æ; 3.90 g; 6 h

Öy [KAICAP] ΑΔΡΙΑΝΟC; İmparator Hadrianus'un defne çelenkli büstü, sağa.

Ay [AC]-ΠΕΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 43

SNGPfps, No. 62

44 Æ; 3.52 g

Öy [KAICAP] ΑΔΡΙΑΝΟC; İmparator Hadrianus'un defne çelenkli büstü, sağa.

Ay [AC]-ΠΕΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 44

SNGFrance, Vol. 3, No. 162

45 Æ; 8 mm

Öy AV.KAIA....; İmparator Hadrianus'un defne çelenkli büstü, sağa; çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay [A]C-ΠΕΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden; nokta kontürlü bordür içinde.

Fig. 45

BMC Pamp., s. 103, no. 79, Lev. XXII, No. 7

46 Æ; 19 mm; 4.04 g

Öy [] KOMMO[ΔOC]; İmparator Commodus'un defne çelenkli büstü, sağa; hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay [ΑCΠΕΝ]-ΔΙΩΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 46

RPC, Vol. 4, No. 10737

47 Æ; 18 mm; 3.4 g

Öy AY KAI M AY KOM ANTΩNEINOC; İmparator Commodus'un büstü, giyimli, sağa; hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay AC[ΠΕΝ]-[ΔΙΩ]N; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 47

MMDe, Auc. 16, 2005, Lot No. 621

Tip 9

48 Æ; 4.20 g

Öy ΦΟVΛ ΠΛΑVΤΙΛΛΑ CEBAC; Fulvia Plautilla'nın giyimli büstü, sağa; hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ACΠ[Ε]N-ΔΙΩN; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 48

SNGFrance, Vol. 3, No. 164

49 Æ; 5.15 g

Öy ΦΟVΛ ΠΛΑVΤΙΛΛΑ CEBAC; Fulvia Plautilla'nın giyimli büstü, sağa.

Ay ACΠ[Ε]N-[ΔΙ]ΩN; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 49

SNGFrance, Vol. 3, No. 165

50 Æ; 19 mm; 4,10 g

Öy ΦΟVΛ ΠΛΑVΤΙΛΛΑ CEBAC; Fulvia Plautilla'nın giyimli büstü, sağa; hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ACΠ[Ε]N-ΔΙΩN; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 50

NNDe, Auc. 15, 2014, Lot No. 488

51 Æ; 19.3 mm; 4.10 g; 6 h

Öy [] ΓΕΤΑC – ΚΑΙCΑΡ; İmparator Geta'nın büstü, giyimli, sağa.

Ay []-ΔΙΩΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden; nokta kontürlü bordür içinde.

Fig. 51

SNGLeypold, No. 1797

52 Æ; 20 mm; 3.95 g; 6 h

Öy [...]Π ΙΟV ΟV[...]; İmparator Valerianus'un büstü, defne çelenkli, zırlı, sağa; hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠΕΝ-ΔΙΩΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 52

SNGLeypold, No. 1807

Tip 10

53 Æ; 4.15 g; 6 h

Öy []ΙCΑΡ [ΑΔΡΙΑΝΟC]; İmparator Hadrianus'un büstü, sağa.

Ay Α[]; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 53

SNGPfps, No. 63

54 Æ; 19 mm; 5.02 g; 6 h

Öy ΛοVΚΙΑΛΑ CΕΒΑCΤΗ; Lucilla'nın giyimli büstü, sağa; hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠΕΝ-ΔΙΩΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 54

RPC, Vol. 4, No. 10735

55 Æ; 18 mm; 3.57 g; 5 h

Öy [] ΚΟΜΜΟΔΟC; İmparator Commodus'un drape giyimli büstü, sağa.

Ay ΑCΠΕΝ-ΔΙ-ΩΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden; nokta kontürlü bordür içinde.

Fig. 55

Atlan, 1976, No. 25

56 Æ; 4.72 g; 5 h

Öy KAICAP ΓEP [KOMMOΔOC]; İmparator Commodus'un drape giyimli büstü, sağa; nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ACIΠEN-ΔI-ΩN; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 56

SNGPfps, No. 65

57 Æ; 19 mm; 5.50 g; 6 h

Öy A K [] - ANT []; İmparator Elagabalos'un defne çelenkli büstü, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay ACII-E-NΔ//IΩN; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 57

SNGLeypold, No. 1798

58 Æ; 3.82 g

Öy AV K M A ΓOPΔIANOC; İmparator III. Gordianus'un defne çelenkli büstü, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay ACII-E-N-ΔIΩN; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 58

SNGFrance, Vol. 3, No. 188

59 Æ; 3.02 g; 6 h

Öy [AT K] M A- N Γ(OP)ΔIANOC; İmparator III. Gordianus'un defne çelenkli büstü, sağa.

Ay ACII-E-[N-Δ]-IΩ-N; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 59

SNGPfps, No. 102

60 Æ; 6.82 g

Öy M ΩΤΑΚΙΛΟΑ CEOVHPA CEB; Marcia Otacillia Severa'nın giyimli büstü, sağa; hepsi noktalı kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠ-E-ΝΔΙ-ΩΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.
Fig. 60

SNGFrance, Vol. 3, No. 194

Tip 11

61 Æ; 4.83 g; 6 h

Öy Α Κ Μ ΟΠ CEY MAKPEINOC CEB; İmparator Macrinus'un drape giymiş büstü, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠ-E-N-Δ-IΩΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.
Fig. 61

SNGPfps, No. 74

62 Æ; 4.05 g

Öy Α Κ Μ ΟΠ CEY MAKPEINOC CEB; İmparator Macrinus'un drape giymiş büstü, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠ-E-N-Δ-IΩΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.
Fig. 62

Lindgren, 1993, No. 639

63 Æ; 6.85 g

Öy Α Κ [] - ANT []; İmparator Elagabalus'un büstü, defne çelenkli paludamentum ve zırhlı, sağa; noktalı kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠ-E-N-Δ-IΩΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.
Fig. 63

Peus, Auc. 369, 2001, Lot No. 1250

64 Æ; 26.5 mm; 14.42 g; 12 h

Öy AVT KAI ΠΟ ΛΙ ΓΑΛΛΙΗΝOC – CEB; İmparator Gallienus'un büstü, defne çelenkli paludamentum ve zırhlı, sağa; noktalı kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠ-E-ΝΔΙ-ΩΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 64

SNGLeypold, No. 1809

65 Æ; 30 mm; 5.26 g

Öy AVT KAI ΠO ΛI ΓAΛΛIHNOC – CEB; İmparator Gallienus'un büstü, defne çelenkli paludamentum ve zırhlı, sağa; noktalı kontürlü bordür içinde.

Ay ACIΠ-[E]-[NΔI]-ΩN; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 65

SNGFrance, Vol. 3, No. 215; Waddigton, No. 3264

66 Æ; 30 mm; 15.67 g

Öy AVT KAI ΠO ΛI ΓAΛΛIHNOC – CEB; İmparator Gallienus'un büstü, defne çelenkli paludamentum ve zırhlı, sağa; noktalı kontürlü bordür içinde.

Ay ACIΠ-E-NΔI-ΩN; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 66

SNGFrance, Vol. 3, No. 213; Waddigton, No. 3263

Tip 12

67 Æ; 4.41 g; 12 h

Öy IOV KOP [ΠA]-[VΛAN CEB]; Julia Cornelia Paula büstü, defne çelenkli drape giymiş, sağa; çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay ACIΠ-E-NΔI-ΩN İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 67

SNGPfps, No. 77

68 Æ; 4.08 g; 6 h

Öy IOV KOP []-[]; Julia Cornelia Paula büstü, defne çelenkli drape giymiş, sağa; çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay ACIΠ-E-NΔI-ΩN İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 68

SNGPfps, No. 78

69 Æ; 5.21 g; 11 h

Öy IOYΛ[IA]-N MAICAN; Julia Maesa büstü, drape giymiş, sağa; nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ACIΠ-E-NΔI-ΩN; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 69

SNGPfps, No. 82

70 Æ; 4.20 g; 11 h

Öy IOVΛ MA-MEA CEB; Julia Mamea büstü, drape giymiş, sağa.

Ay ACIΠ-E-NΔI-ΩN; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 70

SNGPfps, No. 94

Tip 13

71 Æ; 20 mm; 5.93 g

Öy AY KAI M AY KOM ANTΩNCINOC; İmparator Commodus'un defne çelenkli büstü; nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ACIΠEN-Δ[IΩN]; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 71

NNDe, Auc. 27, 2015, Lot No. 456

72 Æ; 18 mm; 4.95 g; 6 h

Öy IOV CV []-[]MIΔA CEB; Julia Soaemias büstü, giyimli, sağa.

Ay ACIΠ[EN]-[ΔIΩN]; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 72

SNGLeypold, No. 1800

73 Æ; 19.5 mm; 4.56 g; 5 h; Kazı Envanter No. 2011.300

Öy IOV CV [AI] MI [ΔA CEB]; Julia Soaemias büstü, diyademli, giyisili, sağa; nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ACΠE[N]-ΔI[Ω]N; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 73

Bulut ve Şengül, 2004, No. 29

74 Æ; 18 mm; 4.36 g

Öy IOV CYAIMIΔA CEB; Julia Soaemias büstü, giyimli, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay ACΠEN-ΔIΩN; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 74

Art, No. 2012

75 Æ; 3.77 g; 7 h

Öy IOV CYAIMIΔA CEB; Julia Soaemias büstü, giyimli, sağa.

Ay ACΠEN-ΔIΩN; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 75

SNGPfps, No. 83

76 Æ; 3.83 g; 6 h

Öy [IOV] CYAIMIΔA CEB; Julia Soaemias büstü, giyimli, sağa.

Ay ACΠEN-[ΔIΩN]; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden; çizgi kontürlü bordür içinde.

Fig. 76

SNGPfps, No. 84

77 Æ; 3.84 g

Öy IOV CYAIMIΔA CEB; Julia Soaemias büstü, giyimli, sağa.

Ay ACΠ[EN-Δ]IΩN; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden; çizgi kontürlü bordür içinde.

Fig. 77

Helios, Auc. 5, 2010, Lot. No. 982

78 Æ; 18 mm; 4.90 g

Öy ANNIAN ΦAYCEINAN CEB; Annia Faustina büstü, giyimli, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠEN-[ΔΙΩΝ]; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.
Fig. 78

Peus, Auc. 388, 2006, Lot No. 1132

79 Æ; 17 mm; 5.01 g

Öy AVT K M AVP CE; İmparator Severus Alexander'un büstü, defne çelenkli ve zırlı, sağa.

Ay ΑCΠEN-[ΔΙΩΝ]; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden; çizgi kontürlü bordür içinde.

Fig. 79

NNDe, Auc. 42, 2016, Lot No: 537

80 Æ; 6.46 g; 6 h

Öy IOVA MA-MEA CEB; Julia Mamea büstü, drape giymiş, sağa; hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠ-E-ΝΔΙΩΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.
Fig. 80

SNGPfps, No. 93

81 Æ

Öy ΑΥ Κ Γ ΙΟΥ ΟΥ ΜΑΞΙΜΕΙΝΟΣ CE; İmparator Maksiminus Thraks'ın büstü, defne çelenkli paludamentum giymiş, sağa.

Ay ΑCΠE-N-ΔΙΩ-N. İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden; nokta kontürlü bordür içinde.

Fig. 81

GM, Auc. 191, 2010, Lot No. 1822

82 Æ; 26 mm; 6.57 g

Öy M ΩΤΑΚΙΛΟΑ CEOVHPA CEB; Marcia Otacillia Severa'nın giyimli büstü, sağa; hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠ-E-ΝΔΙ-[ΩΝ]; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 82

MMDe, Auc. 16, 2005, Lot No. 625

Tip 14

83 Æ; 17 mm; 5.01 g

Öy AV K M AVP CE ΑΛΕΞΑΝΔΡΟC; İmparator Severus Alexander'ın büstü, drape giymiş, çıplak başlı, sağa.

Ay ΑCΠΕΝΔΙΩΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 83

Höhn, Auc. 2, 2015, Lot No. 341

84 Æ; 3.38 g

Öy M IOV CEOVH ΦΙΛΙΠΠ[]; İmparator II. Philippus'un büstü, giyimli, sağa.

Ay ΑCΠΕΝΔΙΩΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 84

SNGFrance, Vol. 3, No. 197

Tip 15

85 Æ; 24 mm; 5.93 g

Öy AY KE Γ OYIB ΤΡΕΒΩ ΓΑΛΛΟΝ CEB; İmparator Trebonianus Gallus'un büstü, defne çelenkli, drape ve zırh giymiş, sağa; hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠΕ-N-ΔΙΩΝ; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 85

RPC, Vol. IX, No. 1067

86 Æ; 26 mm; 9.15 g

Öy AY KE Γ OYIB TPEBΩ ΓAΛΛON CEB; İmparator Trebonianus Gallus'un büstü, defne çelenkli, drape ve zırh giymiş, sağa; hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ACΠE-N-ΔIΩN; İki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 86

VCoin, 2006, Coin ID 3587

Tip 16

87 Æ; 19 mm; 6.25 g

Öy AV KAICA; İmparator Hadrianus'un büstü, zırhlı, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay ACΠEN-ΔIΩN; İki *aedicula*/Naiskos ve ayrıca iki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 60

RPC, Vol. 3, No. 2718

88 Æ; 17 mm, 2.66 g, 12 h

Öy AVT K Π CEΠITΓETAC; İmparator Geta'nın büstü, defne çelenkli, zırhlı, sağa; hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ACΠEN-ΔIΩN; İki *aedicule*/Naiskos içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 88

CNG, Auc. 268, 2011, Lot No. 236, Coin ID. 8388

89 Æ; 2.97 g; 12 h

Öy [] ΓETAC; İmparator Geta büstü, defne çelenkli, drape giymiş, sağa; hepsi çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay ACΠE-N-[Δ]-IΩN; İki *aedicule*/Naiskos içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Fig. 89

SNGPfps, No. 70

90 Æ

Öy AV K M A ΓΟΡΔΙΑΝΟC; İmparator III. Gordianus'un defne çelenkli büstü, sağa.

Ay ΑCΠΕ-ΝΔΙ-ωN; Tetrastyle mimari bir yapı/Naikos içinde iki Aphrodite Kastnietis figürü.

Fig. 90

BMCPamp., 1897, s. 106, No. 94

Tip 17

91 Æ; 17.53 g

Öy AV K M AVP CE ΑΛΕΞΑΝΔΡΟC; İmparator Severus Alexander'ın büstü, defne çelenkli, ışın taçlı ve zırlı; sağa; çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠΕ-ΝΔΙ-Ω-N; Nehir tanrısı Eurymedon oturur halde ve sağ elinde iki *aedicula* içinde iki Aphrodite Kastnietis heykelini tutuyor, cepheden.

Fig. 91

SNGFrance, Vol. 3, No. 176

92 Æ; 11.72 g

Öy AV KAI MAP AN ΓΟΡΔΙΑΝΟΝ CE; İmparator III. Gordianus'un defne çelenkli büstü, sağa; hepsi nokta kontürlü bordür içinde.

Ay ΑCΠΕ-Ν-ΔΙ-ΩΝ; Tanrıça Tyche oturur halde ve sağ eliyle iki Aphrodite Kastnietis kült heykellerini uzatıyor, sol elinde bereket boynuzu, cepheden.

Fig. 92

SNGFrance, Vol. 3, No. 183

Tipi Belirlenemeyenler

93 Æ; 16 mm; 4.13 g; 6 h

Öy [NEPΩ] N KAICAP; İmparator Nero'nun büstü, ışın taçlı, sağa; çizgi kontürlü bordür içinde.

Ay AC[]ΙΩN; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Görsel yok

Atlan, 1976, No. 24

94 Æ; 19 mm; 4.21 g; 6 h

Öy KAICAP ΓΕΡ [KOMMOΔOC]; İmparator Commodus'un büstü, giyimli, defne çelenkli, sağa.

Ay ΑCΠΙΕΝ-ΔΙΩΝ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Görsel yok

Atlan, 1976, No. 26

95 Æ; 17 mm; 2.92 g; 12 h

Öy []; İmparator Septimus Severus'un büstü, giyimli, sağa.

Ay ΑCΠΙΕΝ-ΔΙΩΝ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Görsel yok

Atlan, 1976, No. 27

96 Æ; 18 mm; 3.57 g; 6 h

Öy IOV CVAI MIACEB Sağa dönük, giyimli Iulia Soaemias büstü;.

Ay ΑCΠΙΕΝ-ΔΙΩΝ; İki Aphrodite Kastnietis figürü, cepheden.

Görsel yok

Atlan, 1976, No. 28

Altar

1 Yük.: yak. 755, Mal.: Kremşi (parlak) gri taş, Gen.: Pervazlara kadar tepe genişliği 43, tepe kalınlığı 395; harflerin ilk ve ikinci satır ile arasındaki boşluk 058, üçüncü ve dördüncü satır arası 052, karşılıklı kelimelerin aralığı 028.

Roma Erken İmparatorluk Dönemi⁴

Altar, pervazlar ve palmetler ile işlenmiş, ayrıca girlandlar, köşelerde boğa başları ile süslenmiş ve sunağın üstünde kuş banyosu şeklinde bir boşluk bulunmaktadır.

Üzerinde “Δι καὶ Ἡραι καὶ Ἀφροδείταις Καστνήτισιν” yazmaktadır.

Çevirisi: Zeus’a ve Hera’ya hem de Kastnietis Aphroditeler’ine/leri için.

Üst bölüm yazısı: ΔΙΙΚΑΙΙ-ΙΡΑ[Ι] ΚΑΙ ;

Alt bölüm yazısı: ΑΦΡΟΔΕΙΤΑΙΣ ΚΑΣΤΝΗΙ-ΤΙΣΙΝ

⁴ Hereward tarafından “Erken Roma” olarak tarihlendirilmiştir, ancak Robert bunu İmparatorluk olarak düzenlemiştir (Hereward, 1958, s. 64, no. 10, fig. 11; Robert, 1960, s. 177). Sunak çizimine bakıldığında harflerin şekillerinden (özellikle “A” harfi) erken İmparatorluk Dönemi olduğu (belki de Augustus Dönemi) da yine anlaşılmaktadır.

Fig. 93

SEG 17, No. 641; Hereward, 1958, s. 64-65, no. 10, fig. 11; Robert, 1960, s. 177; Brandt, 1988, s. 241

Antik Metinler

1 Kallimakhos (MÖ 310-240)

A. Yunanca metin:

Ἐν Ἀσπένδῳ τῆς Παμφυλίας τῇ Καστνίῃ Ἀφροδίτῃ ὅς ἱερουργεῖται ἐντεῦθεν. Μόψος ἀρχηγὸς τῶν Παμφυλίων ἐπὶ θήραν ἐξίων εὐξάτο αὐτῇ εὐδολήσας ὃ ἂν λάβοι πρῶτον χαλλιερήσειν· καὶ δὴ θηράσας κάπρον ἐτέλεσε τὴν ἐπαγγελίαν, ἀφ' οὗ καὶ Παμφύλιοι μέχρι νῦν τοῦτο ποιοῦσι· εἰ μὴ γὰρ ἦδετο ὁ θεός, οὐκ ἂν ὁ Μόψος ἐκθνήγησεν τοῦτο.

Çevirisi: Pamphylia Aspendos'unda bir domuz Aphrodite Kastnietis'e şu sebepten kurban edilirdi: Pamphyliyalılar'ın lideri Mopsos, avlanmaya giderken, eğer şanslıysa Aphrodite'ye bir adak sunacağına yemin etti. O, bir domuzu öldürdüğü zaman yeminini yerine getirdi. Ve o zamandan beri Pamphyliyalılar da aynısını yaptı. Eğer tanrıça bundan memnun olmasaydı, Mopsos domuz avlayamazdı.

Kallimakhos, Fragmente, Vol. I, s. 198; Robert, 1960, s. 177; Eckert, 2016, s. 244

B. Yunanca metin:

τὰς Ἀφροδίτας (ἡ θεὸς γὰρ οὐ μία)
πάσας ὑπερβέβληκε τῷ καλῶς φρονεῖν
ἡ Καστνιῆτις, ἥ δε γὰρ χαίρει μόνη
θυσίαις ὑεταῖς.

Çevirisi: Bütün Aphroditeler arasında – çünkü tanrı, bir tane değildir – Aphrodite Kastnietis/Kastnietis Aphrodite'si bilgelikte üstün görürler; çünkü sadece o domuz kurban edilmesi ile sevinir.

Kallimakhos and Lycophron, s. 294-295

2 Strabon (MÖ 64-MS 24)

Yunanca metin:

Καλλίμαχος μὲν οὖν φησιν ἐν τοῖσιάμβοις τὰς Ἀφροδίτας (ἡ θεὸς γὰρ οὐ μία) τὴν Καστινήτιν ὑπερβάλλεσθαιπάσας τῷ φρονεῖν, ὅτι μόνη παραδέχεται τὴν τῶν ὑῶν θυσίαν. καὶ μὴνπολύιστωρ, εἴ τις ἄλλος, καὶ πάντα τὸν βίον, ὡς αὐτὸς εἴρηκεν, ὁ ταῦταμυθεῖσθαι βουλόμενος. οἱ δ' ὕστερον ἤλεγξαν οὐ μίαν Ἀφροδίτην μόνον ἀλλὰκαὶ πλείους ἀποδεδεγμένας τὸ ἔθος τοῦτο, ὧν εἶναι καὶ τὴν ἐν τῇ Μητροπόλει: ταύτη δὲ μίαν τῶν συνοικισθῆναι εἰσῶν εἰς αὐτὴν πόλεων παραδοῦναι τὸ ἔθος Ὀνθύριον.

Çevirisi: Şimdi Kallimakhos, Iambikler'inde, "Tüm Aphroditeler'in içinden (bu tanrı, tek / bir tane değil) domuz kurbanını sadece o kabul ettiği için, Aphrodite Kastnietis'in bilgelikte aştığını/üstün olduğunu" söylüyor. Elbette çok bilgiliydi, başka bir adam olsaydı ve isterdi ki kendi hayatının bütün ömrünü bunları anlatmakla geçirsin. Ancak daha sonraki zamanların yazarları, sadece bir Aphrodite'nin olmadığını, daha fazla olduğunu keşfettiler ve bunların arasında Metropolis'teki Aphrodite vardır ve yerleşme içerisindeki şehirlerden birinin Onthurion törenine geçtiğini söyledi.

Strabon, 9, 5, 1; Eckert, 2016, s. 244

3 Athenaeus (MS 2. yy sonları - 3. yy başları)

Ἀργεῖοι Ἀφροδίτῃ ὕν θύουσι, καὶ ἡ ἐορτὴ καλεῖται Ὑστήρια.

Çevirisi: Argoslular, Aphrodite'ye vahşi bir domuz kurban ederler ve dini bayramı/festivali Hysteria olarak adlandırılır.

Athenaeus, Deipnosophistae III, 95f-96a

4 Stephani Byzantii (MS 6. yy)

Κάστινιον: ὄρος ἐν Ἀσπένδῳ τῆς Παμφυλίας τὸ ἐθνικὸν Κάστινιος καὶ Κάστινιον, ἐξ οὗ καὶ Καστινήτης.

Çevirisi: Kastnion: Pamphylia Aspendos'unda bir tepeydi, Kastnios ve Kastnion etniktir/yereldir, Kastnietis hariç değil.

Stephani Byzantii, s. 58-59, no.121; RE 10/2 (1919), s. 2345; TIB, 2, 8, s. 613; Eckert, 2016, s. 244

2. 2. YUNAN VE ROMA PANTEONUNDA APHRODİTE

Yunan mitolojisinde aşk ve güzellik tanrıçası olarak bilinen Aphrodite (Ἀφροδίτη), Roma mitolojisinde ise Venüs isimli tanrıça ile ilişkilendirilmiştir¹. Tanrıçanın, Antik Yunan yazarlarından öğrenildiği kadarıyla iki farklı doğum hikayesi anlatılmaktadır. Hesiodos'un (MÖ 8.yy) Theogonia'sında şöyle anlatılıyor²: Uranos (gök), Gaia (toprak)'dan doğan çocuklarını istemediği için, çocuklarını doğar doğmaz Gaia'nın karnına geri sokar. Şişmekte olan Toprak Ana acılı kıvranmalarına dayanamaz ve oğullarından yardım istemeye karar verir. Bir tek Kronos buna cesaret edip bir gece pusu kurar ve annesinin verdiği orakla babası Uranos'un hayalarını kesip denize atmıştır. Hayaların suları köpürtmesiyle de Aphrodite doğmuş ve isminin de bu yüzden Yunanca köpük anlamına gelen *aphros* kelimesinden geldiği söylenmektedir³. Aphrodite, denizden çıkar çıkmaz Zephyros'lar (rüzgar) tarafından önce Kythera'ya, sonra da Kıbrıs kıyılarına götürülmüştür. Orada Hora'lar (mevsimler) tarafından karşılanmış, giydirilip süslenerek ölümsüzler alemine götürülmüştür⁴. Hesiodos şöyle dökmüştür dizelere tanrıçanın doğum hikayesini⁵:

*Dalgalı denize atar atmaz onları
Gittiler engine doğru uzun zaman,
Ak köpükler çıkıyordu tanrısız uzuvdan:
Bir kız türeyiverdi, bu ak köpükten,
Önce kutsal Kythera'ya uğradı bu kız
Oradan da denizle çevrili Kıbrıs'a gitti,
Yürüdükçe yeşil çimenler fişkırıyordu,
Narin ayaklarının bastığı yerden.
Aphrodite dediler ona tanrılar ve insanlar,
Bir köpükten doğmuş olduğu için.*

Hesiodos'un bu hikayesine göre, Aphrodite en eski Yunan tanrıçalarından birisidir ve ilk kuşak tanrıalarının mücadelesi sırasında dünyaya gelmiştir. Birincil

¹ Farnell, 1896, s. 618-621; Grimal, 2012, s. 69; Erhat, 2010, s. 42; LIMC II-I, 1984, s. 2; Cancik und Schneider, 1996, *Aphrodite*, s. 838

Gezgin, 2011, s. 108; Cyrino, 2010, s. 3

² Hesiodos, *Theogonia*, 154-206; Erhat, 2010, s. 42, 115; Grimal, 2012, s. 69, 570

³ Cyrino, 2010, s. 3; Erhat, 2010, s. 42

⁴ Grimal, 2012, s. 69

⁵ Hesiodos, *Theogonia*, 154-206; Erhat, 2010, s. 42

kuşakta yer alan tanrıça bu kuşaktaki diğer tanrı ve tanrıçaların ortadan kaldırıldığı dönemlerde dahi Yunan kültüründe önemini yitirmemiştir⁶.

Homeros (yak. MÖ 800-701)'un İlyada kitabında ise *Dios thugatēr*, Olympos'un gökyüzü tanrısı Zeus ile deniz tanrıçası Dione'den doğma olarak anlatılmıştır⁷. Buradaki anlatıma göre, yiğit Diomedes ile çarpışıp yaralanan Aphrodite'yi annesi kollarına alarak yarasını iyileştirir; babası Zeus ise onu avuturken şöyle der⁸:

Böyle dedi o, gülümsedi insanların, tanrıların babası,

Çağırdı yanına altın Aphrodite'yi, dedi ki:

“Cenk işleri sana vergi değil, yavrum, sen evliliğin gönül açan işlerine ver kendini,

Çevik Ares'le Athena uğraşacak savaşıla.”

Homeros ayrıca, *Odyseia*'de Aphrodite'nin Ares ile bir görüşmesinin ardından yıkanmak için Paphos'ta ki evine, Kıbrıs'a, gittiğinden bahsetmektedir⁹. Homeros'un İlahileri kitabında¹⁰ ise Aphrodite için *Kypris*¹¹ ismini kullandığı da görülmektedir. Bu kelimenin ise şüphesiz Kıbrıs'a ait yerel Yunan bir tanrıça ismi olduğu belirtilmektedir¹². Dolayısıyla Homer'in Aphrodite'yi Dione'den doğma Yunan'lı tanrıça olduğunu ifade etmiş olmasına rağmen aslında tam anlamıyla tanrıçanın Homeros zamanında Yunan kökenli tanrıça olup olmadığı netliği kazandırılmamış, tanrıçanın Kıbrısla bağlantıları göz ardı edil(e)memiştir¹³. Tanrıça aynı zamanda Kyprogeneia, yani Kıbrıs'ta doğan tanrıça, olarak da adlandırılmaktadır¹⁴. Hesiodos da benzer şekilde¹⁵, Aphrodite'nin en sevdiği kült merkezleri olarak Kythera¹⁶ ve Kypris

⁶ Gezgın, 2011, s. 108

⁷ Homeros, *Illias*, V, 370

⁸ Homeros, *Odysey*, 8, 360-66; Erhat, 2010, s. 42

⁹ Homeros, *Odysey*, 8, 360-66

¹⁰ Hymn 5, 58-66

¹¹ *Kypris* isminin, Sabine tanrıçası Kupra'nın Yunan formu olabileceği ancak bilindiği kadarıyla Sabineli tanrıça ile Aphrodite'nin doğumları arasında herhangi bir bağlantı olmadığı için düşünüldüğü gibi Kupra ile ilişkisi olmadığı kanısına varılmıştır (Farnell, 1896, s. 619).

¹² Farnell, 1896, s. 619-620

¹³ Aphrodite'nin Yunan kökenli olmadığını savunan Farnell, Homer'in Aphrodite yorumlarını daha ayrıntılı vermektedir (Farnell, 1896, s. 620-624).

¹⁴ Lubsen-Admiraal ve Crouwel, 1989, s. 30; Cyrino, 2010, s. 27

¹⁵ Hesiodos, *Theogonia*, 192-96

¹⁶ Hesiodos'un kitabında geçen, Aphrodite'nin denizin köpüklerinden doğduktan sonra uğradığı, Peloponnese'nin güney kıyısına yakın kutsal adanın ismi (Cyrino, 2010, 27).

adaları olduğunu söyler ve tanrıçanın en sevdiği lakaplar olarak şu isimleri sıralamaktadır: Kythereia, Kyprogenes ve Philomedes¹⁷.

Kıbrıs'ta Aphrodite'nin doğduğu efsanevi yer olarak bilinen Paphos yer isminden gelen Paphia adının da tanrıça için kullanıldığı belirtilmektedir¹⁸. Kıbrıslıların daha geç dönemlerde tanrıçayı Wanassa ve Mistress isimleri ile de adlandırdığı söylenmektedir¹⁹.

Başka bir antik dönem yazarı Lukianos (yak. MS 120-180)'un anlatımında ise, Aphrodite'nin önce Nereus²⁰ tarafından büyütüldüğünden bahsedilmektedir²¹. Platon'un (MÖ 427-MÖ 347) Pausanias'ın konuşmasını anlattığı bölümde iki farklı Aphrodite'ten bahsetmektedir²²: İlki annesi olmayan, Uranos'un kızı hikayesindeki saf aşk tanrıçası Aphrodite *Ourania* (cennete ait); ikincisi de Dione'nin kızı, sıradan aşk tanrıçası Aphrodite *Pandemos* (Popüler Aphrodite). Burada söz konusu iki Aphrodite'yi verirken Aphrodite'den asla tek başına bahsedilemeyeceğinden ve Eros ile bir gösterilerek ilahi anlamda iki farklı aşk tanrıçası olduğu vurgulanmaktadır: Aphrodite *Ourania* yaşlı olan entelektüel ruh aşkını temsil ederken²³, Aphrodite *Pandemos* genç olanı, kaba anlamda müstehcenliği ve vücudun şehvetli aşkını²⁴ temsil etmektedir. İki farklı aşk temsiliinin tapınma yerleri, ritüelleri de dolayısıyla farklı yerlerde gerçekleştirilmekteydi²⁵.

¹⁷ *Philomedes* kelimesi için birkaç anlam önerisi vardır: Homeros'un çalışmalarında geçen bu kelime (*Iliad* 3.424, 4.10; *Odyssey* 8.362; *Homeric Hymn to Aphrodite*, 5.17, 49, 56, 65, 155) için "hoşlanmak, sevmek ya da ilişkili olmak" anlamları taşıyan *philo-* ve "gülümsemek" anlamına gelen *meidaō* kelimesinden yola çıkarak "gülümser sever" Aphrodite olarak çevrilmektedir. Ayrıca, Hesiodos'da (*Theogonia*, 195-200), yazarın kendisinin de açıkladığı üzere *medea* testisler, erkek genital organı anlamına geliyor ve dolayısıyla Uranos'un testislerinden dolayı bu lakabı almış olabileceği düşünülmektedir (Cyrino, 2010, s. 39-40).

¹⁸ Lubsen-Admiraal ve Crouwel, 1989, s. 30

¹⁹ Lubsen-Admiraal ve Crouwel, 1989, s. 30

²⁰ Olympos tanrıları kuşağından olan Poseidon'dan daha eski olduğu söylenen, Deniz İhtiyarları'ndan biri (Grimal, 2012, s. 524).

²¹ Grimal, 2012, s. 69; Lucianos, *Tragoedop.*, 87 ve dev.

²² Plato, *Symposium*, s. 242, 243; Grimal, 2012, s. 69; Farnell, 1896, s. 658-664

²³ Aphrodite *Ourania* ismi ile tanrıça Paphos, Kythera, Korinth, Atina gibi bir kaç kentte tapınım görmektedir (Farnell, 1896, s. 660-64). *Ourania* ismi ile Aphrodite'nin Yakın Doğu bağlantılarının da olduğu düşünülmektedir. Bu bağlantılara çalışmanın ilerleyen sayfalarında yer verilmiştir.

²⁴ Aphrodite *Pandemos*, *Ourania*'dan farklı olarak Yakın Doğu bağlantısı olmayan kültü temsil ediyor ve belirgin bir şekilde Atinalı polisler ile bağlantılıdır. Ayrıca *Pandemos*, doğumunda hem erkek hem de kadın payı olanı temsil etmektedir (Plato, *Symposium*, s. 243; Cyrino, 2010, s. 38). Aphrodite *Peitho* (baştan çıkaran, teşvik eden) ile birlikte Aphrodite *Pandemos* birlikte de tüm kamusal ve özel ifadelerde harmoniyi ve kavramları birleşmesini simgelemektedirler (Cyrino, 2010, s. 38).

²⁵ Farnell, 1896, s. 660

Aşağıda tanrıçanın kökenleri incelemesinde de görüleceği gibi Aphrodite edebi, mitolojik ve kültürel başlangıçları ile birçok tabakada birden fazla anlamıyla kendini göstermiştir²⁶.

Aşkın, cinselliğin ve güzelliğin temsilcisi Aphrodite'nin Yunan Panteonu'nda yer aldığı şüphesiz bir gerçektir; ancak MÖ 8. yy geç dönemleri öncesinde de tanrıçanın Hellen dünyasında var olup olmadığı belirsizdir²⁷. Bu doğrultuda Aphrodite, Homeros ve Hesiodos bahsetmeden önce (8. yy esnasında ya da öncesinde) ya bir şekilde farklı bir kültürden Hellen kültürüne gelmiş ve benimsenmiş olmalı ya da Hellen topraklarında zaten var olan, 8.yy öncesine ait yerel bir tanrıça vardı ve daha sonra bu kült, yabancı tanrıça(lar) ile karşılaşarak onların karakteristik özelliklerinden etkilenmiş olmalıdır²⁸. Tüm olasılıklar gösteriyor ki, tanrıça Aphrodite oldukça kozmopolit bir halde Akdeniz dünyasında doğmuştur. Bu doğrultuda, başta L. R. Farnell olmak üzere birçok araştırmacı Aphrodite'nin Yakın Doğu kökenli olduğunu ifade etmektedir²⁹. Bazı diğer araştırmacılar Hint-Avrupa kökenli olduğunu ve ayrıca Hellen ya da özellikle Minos-Myken karakterli olduğunu öne sürmüşlerdir³⁰.

D. Boedeker'in³¹ önemli ölçüde ele aldığı Hint-Avrupa kökenli Aphrodite görüşü; çok düşük ihtimalli olarak diğer başka araştırmacılar tarafından yorumlanmaktadır. Burada Aphrodite, Hint-Avrupa panteonunda gökyüzünün babası sayılan *Dyeus*'un, Yunan gök tanrısı Zeus'a benzerliğinden yola çıkarak, Aphrodite'ye en yakın benzerlikte olduğu iddia edilen yine Hint-Avrupa panteonundan ılık/şafak tanrıçası *Ushas* gösterilmektedir. Bu görüşe göre Yunanların erken dönemlerinde Hint-Avrupa panteonunu kendine miras edindiğini ve bir yerde zamanla Yunan ılık tanrıçası figürü ikiye ayrılmış ancak bağlantılı kalmıştır: ılık/şafak tanrıçası Eos ile Aphrodite. Bu teori birçok araştırmacı tarafından kabul edilmese de Hint-Avrupa mitolojisinin belki de öncesinde Yakın Doğu'dan ve yerel Ege mitolojisinden etkilenmiş olabileceği

²⁶ Cyrino, 2010, s. 29

²⁷ Farnell, 1896, s. 618; Cyrino, 2010, s. 18

²⁸ Cyrino, 2010, s. 18

²⁹ Farnell, 1896, s. 618-669; Burkert, 1992, s. 96-100; Penglase, 1994, s. 159-179; Breitenberger, 2007, s. 7-12

³⁰ Breitenberger, 2007, s. 7

³¹ Boedeker, 1974, s. 1-18;

düşünülebilir. Dolayısıyla Yunan Aphrodite gerçekten farklı zaman, kültür ve coğrafyalardan birleşmiş karmaşık bir yansımaydı³².

Ne var ki yeni araştırmalar da Yunan tanrıçası Aphrodite'nin, Yakın Doğu kültürleri ile bağlantılarının daha çok, diğer ihtimallerin ise daha düşük olduğunu göstermektedir³³. Antik dönem yazarlarından Herodotos (M.Ö.484-425) ve sonrasında Pausanias (M.S.110-yak.180)'ın metinlerinde Aphrodite'nin kökenlerinde Yakın Doğu izlerinin olduğunu destekler bilgiler verildiği düşünülmektedir³⁴. Herodotos, tanrıçanın Fenike kökenli olduğunu vurgulayarak, Suriye'de Fenikeli yerleşim yeri olan Ascalon (Aşkelon) kentinde en eski tapınağı yer aldığından ve "Aphrodite *Ourania*", "cennete ait", olarak anıldığından bahsetmektedir³⁵; Aphrodite'yi Kıbrıs ve Kythera adalarına ilk getirenlerin de Fenikeliler olduğunu eklemektedir. Ayrıca Hellen yazar, Perslerin de bu kültü geç dönem Assurlulardan ve Araplardan alıp Assurlu ismi Aphrodite *Myllitta* ile benimsediklerinden bahsetmektedir³⁶. Ancak, Herodotos'un açıkladığı gibi Suriye'de Fenikeli Ascalon kenti var olsa da, burada gerçekten en eski Aphrodite tapınağının olup olmadığı bilinmemektedir³⁷.

Yaklaşık altı yüzyıl sonra Pausanias tarafından, Herodotos'un yazdıkları benzer bir şekilde tekrarlanmıştır. Herodotos Aphrodite *Ourania*'a ait ilk tapınağın Fenike yerleşmesinde yer aldığını ifade ederken; Pausanias Fenikelilerin aradaki rollerinden bahsetmektedir³⁸: Aphrodite *Ourania*'yı ilk kutsal sayanların Assurlular olduğunu ve Kıbrıs'taki Paphialılar ile Ascalon'daki Fenikelilerin bu kültü sonradan benimsedikleri belirtilmektedir. Kythera'daki insanlar da buradan öğrenerek Aphrodite'yi benimsediklerini ve kutsal saydıklarını da eklemiştir. Pausanias, başka bir yerde de Aphrodite *Ourania*'a ait "en eski ve en kutsal tapınağın Yunanistan'da, Kythera'da yer alan tanrıçanın silahlı *xoanon*"³⁹ olarak temsil edildiği tapınak olduğunu söylemektedir⁴⁰.

³² Cyrino, 2010, s. 23-25

³³ Breitenberger, 2007, s. 7; Penglase, 1994, s. 160-61

³⁴ Penglase, 1994, s. 160-162; Breitenberger, 2007, s. 8-12; Cyrino, 2010, s. 20-21

³⁵ Herodotos, *Historia*, 1.105.2

³⁶ Herodotos, 1.105, 1.131.

³⁷ Herodotos'un güvenilir kaynaklardan bilgi verip vermediği de şüpheli olarak değerlendirilmektedir; belki de bu bilgiler sadece Fenikeliler arasında ağızdan ağza aktarılan bir bilgiydi ve Antik Yunan'da ki Fenikeli yerleşimciler veya Kıbrıs/Kythera yerlileri tarafından Herodotos'a anlatılan bir hikayeydi (Breitenberger, 2007, s. 9-10).

³⁸ Paus. 1,14,7

³⁹ *Xoanon*, Arkaik dönemde ahşaptan yapılan kült heykellerine verilen isimdir (bkz. Donohue, 1988, *Xoana and the Origins of Greek Sculpture*). Pausanias'ın anlatımına göre geleneksel ve yaşlı

Araştırmacılar da, Pausanias'ın bahsettiği gibi Mezopotamya kökenli bir Aphrodite olma ihtimalinin oldukça yüksek olduğunu savunmaktadırlar, zira Yakın Doğu'da Aşk Tanrıçası ya da Cennetin Kraliçesi olarak benimsenen tanrıçalar vardır⁴¹. Özellikle Fenikeli bölgelerdeki Astarte/Ashtoroth isminden türemiş olduğu düşünülen ve Assur ile Babil uygarlıklarında Ishtar (İştar) olarak adlandırılmış tanrıçanın Aphrodite ile bağlantıları bulunmaktadır⁴². Söz konusu iki tanrıça birbirlerine karakter, kült ve ikonografik açıdan şu şekillerde benzetilmektedir⁴³: Aphrodite'nin en önemli karakteristik özellikleri olan aşk, cinsel arzulama ve fiziksel ifadeler aynen tanrıça Ishtar/Astarte'nin aşk tanrıçası olması ile paraleldir; her iki tanrıçanın da çift cinsiyetlilik ile olan bağlantıları göze çarpmaktadır⁴⁴. Antik dönem yazarlarından Herodotos ve Pausanias'ın bahsettiği gibi cennetle bağlantılı anlamına gelen Aphrodite *Ourania* gibi Fenikeli Astarte, "Cennetin Kraliçesi" anlamı ile kutsal sayılmaktadır⁴⁵. Astarte için aynı zamanda, aynen Aphrodite'de olduğu gibi güvercin kurban edilmektedir⁴⁶ ve yine Ishtar/Astarte Mezopotamya'nın savaşçı tanrıçası olarak görülürken; Aphrodite'nin silahlanmış halde anlatıldığı ve gösterildiği Sparta ve Argos'ta belgelenmiş, Pausanias'ın da bahsettiği Arkaik *xoana*'dan bilinmektedir⁴⁷. M.Ö. 3. binde varlığını sürdürmüş Sümerler tarafından kutsal sayılan tanrıça Inanna da, Astarte ve Ishtar gibi aşk, cinsellik ve savaş gibi özelliklere sahip Sümer'deki temsilidir⁴⁸. Tüm bunların yanı sıra, Yakın Doğu ile bağlantısını gösteren en belirgin belgelerden kabul edilen mitolojik hikayelerinin içerikleri ve ikonografik benzerlikleri bulunmaktadır. Yunan Aphrodite'sini konu alan Hesiodos, Herodotos ve Homeros'un

Aphrodite'yi betimlemektedir ve burada tek başına dokuz Arkaik ahşap Aphrodite *xoana* bulunmaktadır: Argos'ta (Paus. 2,19,6), Argolid'te (2,25,1), Sparta'da üç figür (3,13,8f; 3,15,10f; 3,17,5), Cythera'da (3,23,1), Temnos'ta (5,13,7), Lykosoura'da (8,37,12), Thebes'te (9,16,13) ve Delos'ta (9,40,3). Ancak bazı yorumlara göre Pausanias'ın bu anlatımı sadece yazarın kendi esinlenmesidir; aslında Hesiodos ve Homeros yazılarında bu kelimeye rastlanılmamaktadır ve bu yüzden Arkaik Yunan'ın tüm kült betimlemeleri için bu kelimeyi kullanmanın yanlış olabileceği düşünülmektedir (Breitenberger, 2007, s. 61 ve dipnot no. 100).

⁴⁰ Paus. 3, 23,1

⁴¹ Breitenberger, 2007, s. 10; Penglase, 1994, s. 160-61

⁴² Farnell, 1896, s. 618 ve dev.; Burkert, 1992, s. 96-100; Penglase, 1994, s. 159-179; Breitenberger, 2007, s. 7-12

⁴³ Burkert, 1985, 152 ve dev.; Penglase, 1994, s. 162-63

⁴⁴ Sümer-Akadlı Inanna/Ishtar ile Hermaphroditos benzerlikleri için bkz. Groneberg; 1986, s.25-46.

⁴⁵ Farnell, 1896, s. 626-631; Breitenberger, 2007, s. 8-12

⁴⁶ Breitenberger, 2007, s. 15-16; Penglase, 1994, s. 163

⁴⁷ Breitenberger, 2007, s. 8; Paus. 3,23,1

⁴⁸ Penglase, 1994, s. 15-48, 165

Aphrodite'ye ilahileri'nde geçen Aphrodite hikayelerinin aslında meşhur Babil mitosu Gılgameş'te geçen Inanna/Ishtar tanrıçasından esinlenme olduğu iddia edilmektedir⁴⁹.

Araştırmacıların gösterdiği dayanaklar doğru kabul edildiğinde, doğudan esinlenerek Hellenleştirilen Aphrodite'nin nasıl bu aşamaya geldiği şu şekilde açıklanmaktadır⁵⁰: Yakın Doğulu Aşk Tanrıçası figürü öncelikle gezginler ve tüccarlar aracılığıyla Ege adalarının güney ve doğu bölgelerine taşınmıştır. Başta Kıbrıs'ta bulunan Yunanlar bu yeni külte "maruz kalmış" ve daha sonra bir şekilde aktarım esnasında Yakın Doğu prototiplerinden ayırmak için tipik Yunan görünümü verilmiştir. Bu doğrultuda, Olympos'lu Aphrodite nihayetinde Yunan karakteri ağır basan karışık/birleşik bir figür olmuş ve önemli ölçüde Yunan mitolojisinde, kültüründe ve yaşamında yer almıştır.

Yunan Aphrodite daha sonra bir dereceye kadar Roma kültürü ve politikası çatısı altında yeniden şekillendirilmiştir⁵¹. En erken Romalılar tarafından saygı gören Latin tanrıçası Venüs, meyve bahçelerinin koruyucusu, yaşayan tüm türlerin bereket tanrıçası olarak saygı görmekteyken Yunan Aphrodite'si ile yakınlık kurulmuştur⁵². Eski Latin tanrıçası olan Venüs'ün⁵³ ayrıca antik Etrüsk aşk tanrıçası Turan'dan da etkilendiği düşünülmektedir⁵⁴. M.Ö. 3. yy'ın ortalarında iki dilli drama yazarı ve epik yazar *Livius Andronicus* (yak. M.Ö. 280-200 yy.) tarafından Homeros'un *Odyssey* kitabı Latince'ye çevrilmiş Roma'ya uyarlanmıştır⁵⁵. Roma harflerinin tarihinde edebi ve kültürel önem taşıyan bu olayda *Livius*, isimleri ve Yunan tanrıalarının mitolojik karakterlerini Romalılaştırmış ve Yunan Aphrodite'si ile Roma Venüs'ü arasında var olan herhangi bir bağlantı da dahil olmak üzere, Yunan ve Roma tanrı çiftleri arasında belirli bağlantıları ekleyerek sürdürülmesini sağlamaya çalışmıştır⁵⁶. Ancak asıl resmi dinsel

⁴⁹ Yunan ve Mezopotamya hikayelerinin ayrıntılı incelemesi ve karşılaştırmaları için bkz. Burkert, 1992, s. 96-100; ayrıca bkz. Penglase, 1994, s. 15-48, 165-179; Breitenberger, 2007, s. 14-15; Cyrino, 2010, s. 20-21

⁵⁰ Cyrino, 2010, s. 21

⁵¹ Cyrino, 2010, s. 127

⁵² Erhat, 2010, s. 290;

⁵³ Bu tanrıçaya ait en eski tapınak M.Ö. 3. yy. başlarına tarihlendirilen Roma'da yer almaktadır; burada *Venus Obsequens* (hoşgörülü, anlayışlı) ismi ile anılmaktadır ve muhtemelen henüz Yunan Aphrodite ile bir bağlantısı yoktur (Cyrino, 2010, s. 128).

⁵⁴ Cyrino, 2010, s. 128

⁵⁵ Livius Andronicus, the *Odusia*

⁵⁶ Cyrino, 2010, s. 128

bütünleşme *Titus Livius*'tan⁵⁷ öğrendiğimiz kadarıyla, M.Ö. 3. yy'ın sonlarında Aphrodite'nin Sicilya kutsal alanından *Venüs Erycina* olarak Roma'ya tanıtılması ile olmuştur. Böylece M.Ö. 2. yy'ın başlangıcıyla Yunan Aphrodite'si ile Roma Venüs'ü arasında mitolojik, kült ve ikonografik birliktelik az çok kurulmuş ve Roma tiyatrosunda, sanatında ve şiirinde sürekli olarak temsil edilmiştir⁵⁸. Çok kısa sürede Romalılarca kültürel ve politik anlamda da değeri artmış ve tüm insanların anası/atası olarak benimsemişlerdir: kendilerinin direkt olarak atası saydıkları Troya savaşından sonra İtalya'ya gelen Troya'lı kahraman⁵⁹ Aeneas⁶⁰ Venüs'ün oğlu olarak anlatılmıştır⁶¹ ve “Anne Venüs” anlamında *Venüs Genetrix* ismi ile tapınım görmüştür⁶². Tüm Roma halkı için ulusal “kutsal anne” olarak inanılmaya başlanmış olan Venüs, Roma generali ve diktatörü Julius Caesar tarafından da önemli hale gelmiş ve kullanılmıştır: geniş bir aile ismi olan Julian genini, Aeneas'ın oğlu Julus olarak değiştirmiş ve böylelikle Latince'de *Julius* ismi Julus adı ile özdeş bir aile sıfatı haline gelmişti. Julius Caesar kişisel propagandasında sıklıkla bu ilahi soy ismini kullanmış ve hatta M.Ö. 46'da ki zaferi sırasında yeni formu olan Forum Julium'a *Venüs Genetrix*'e bir tapınak adanmıştır⁶³. Julius Caesar'dan önce, Geç Cumhuriyet döneminden Sulla zamanında da, General Sulla tanrıçayı kendi soyundan gibi göstererek Latince şanslı anlamına gelen *Felix* Yunanca 'Επαφρόδιτος (Aphrodite'nin sevgilisi kelimesinden çevrilen) soy ismini kullanmış; Chaironeia zaferinden sonra, zaferini askeri başarısının koruyucu tanrıları olarak saydığı Aphrodite, Ares ve Nike'ye adanmış ve hatta rüyasında savaşta kendi tarafında olarak gördüğünü iddia ettiği Aphrodisias Aphrodite'sine hediye

⁵⁷ Livy, *History of Rome* 22.9,10; 23.30

⁵⁸ Cyrino, 2010, s. 128

⁵⁹ Tanrıça Aphrodite ile Troya'lı prens Ankhises'in oğlu (Erhat, 2010, s. 20) Troyalı kahraman Aeneas, yanmış, enkaz haldeki Troya'dan kaçıp İtalya'ya gelmiş ve daha sonra Roma şehrine gelip yerleşmiştir (Livy, *History of Rome*, 1. 1-3). Ayrıca Homeros'un *İlyada* eserinde de Yunanca *Aineias* ismi ile Troya'lı Ankhises ile Aphrodite'nin oğlu olarak şu dizelerle anlatılmıştır: “*Dandanie'lilerin büstünde Aineias var, Ankhises'in oğlu, tanrısal Aphrodite doğurdu onu Ankhises'ten; bakmadı tanrıçalığına, birleşti İda eteklerinde bir ölümlüyle.*” (İlyada, 2, 819).

⁶⁰ Aeneas ismi ayrıca, Farnell'in çalışmasında Aphrodite'nin diğer bir ismi olarak anlatılmıştır. Homeros'un *İlyada* kitabında geçtiği üzere Aeneas, savaştan sonra atı ile birlikte batıya doğru deniz yolu ile açılmış ve gittiği yerde atın üstünde duran annesinin (Aphrodite) heykelini sunarak anmıştır. Farnell'e göre Aphrodite Aeneas ismi de bu hikaye ile doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantılı olmalıdır. Bu kült ismi ile Cythera ve Sicilya'ya bulunduğu da belirtilmektedir (Farnell, 1896, s. 640-642).

⁶¹ Livy, *History of Rome*, 1. 1. 8; Cyrino, 2010, s. 128

⁶² Roma'da Aphrodite bu haliyle, Yunan mitolojisinde hiç olmadığı kadar anne görünümüne büründürülmüştür (Budin, 2003)

⁶³ Cassius Dio, *Roman History* 43.22.2

göndermiş olduğu bilinmektedir⁶⁴. Cumhuriyet Dönemi Roma'sında Venüs'ün askeri bir rol üstlenmiş olması, tanrıçanın Ares/Mars ile olan bağlantısından⁶⁵ dolayı olduğu düşünülmektedir ve Yunan Aphrodite'si ile eşdeğer bir durumu yoktur⁶⁶.

İmparator Augustus, kendisinden önceki Roma liderleri gibi Venüs ile bağlantılarını yine vurgulamıştır; ancak önceden yapıldığı gibi Helen ya da Cumhuriyetçi prototipler yerine daha Klasik prototiplerden esinlenmiş ve korumacı savaşçı özelliğinin yerine barışçıl yönlerini somutlaştırarak faydalanmıştır⁶⁷. Önceki forumlarda olmadığı kadar geniş ve kompleks bir forum olan Augustus Forumu'nda, Augustus'un tanrıçanın Klasik geçmişine ve kendisine bağlılığını göstermiş olduğu anıtlardan en önemlisi sayılmaktadır: Venüs ve Venüs ile bağlantılı betimlemeler ile tanrıça öncelikle görkemli *Mars Ultor* tapınağının alınlığında⁶⁸ onurlandırılarak ön plana çıkartılmış ve ayrıca Mars ile yan yana gösterildiğini başka heykel betimlemeleri de bulunmaktadır⁶⁹.

Augustus Dönemi yazarlarından *Vergilius*'un (M.Ö. 70-19) eseri olan *Aeneid* kitabı Yunan etkili Venüs figürünün olduğu⁷⁰ en önemli edebi kaynaklardan birisidir. Yukarıda *Titus Livius*'un Roma'nın Tarihi eserinde anlatmış olduğu gibi *Aeneid* kitabında da Troya soyundan olan Venüs'ün oğlu Aeneas'ın savaştan sonra İtalya'ya nasıl geldiği anlatılmaktadır. Yunan edebiyatından esinlenilmiş ayrıntılarla⁷¹ dolu kitapta Venüs, oğluna yolda nasıl koruyucusu olduğu ve aralarındaki ilişki anlatılmıştır⁷². Mitolojik ikonografide bu tür bir etkinin, her iki şekilde de işe yaramış olabileceği düşünülmektedir; bazı kanıtlar, daha sonraki Yunan Aphrodite'sinin imajının, Roma övgüsünden kaynaklanan güçlü ve yaygın hale gelmiş ulusal ana

⁶⁴ Appian, *The Civil Wars*, 1.97

⁶⁵ Aphrodite, aslında demirci tanrı Hephaistos ile evlidir, ancak tanrıçanın başka tanrılarla da birliktelikleri olmuştur. Bunlardan birisi de savaşçı tanrı Ares (Roma'da Mars)'tir. Aphrodite ile Ares'in birleşmelerinde de *Phobos* (bozgun), *Demios* (korku) ve *Harmonia* (ahenk, uyum) doğar (Erhat, 2010, s. 43)

⁶⁶ Kousser, 2010, s. 290-91

⁶⁷ Kousser, 2010, s. 291-92

⁶⁸ Heybetli ve dökümlü kıyafetiyle Venüs kraliyet görünümünü güçlendirmek için bir asa ve diademi ile birlikte betimlenmiştir. Aşk ve güzellikle olan ilişkisini simgeleyen *Cupid* (Eros) figürü sol omzunda gösterilmiştir. Tipolojik olarak bakıldığında ayrıca işleniş tarzı M.Ö. 5. yy ortalarında ki Yunan prototiplerini anımsattığı düşünülmektedir (Kousser, 2010, s. 293)

⁶⁹ Suetonius Tranquillus, *Augustus*, 29. 2; Zanker, 1968, s. 18-19; Kousser, 2010, s. 292-93

⁷⁰ Vergil, *Aeneid*, 1.402-17

⁷¹ Venüs'ün Aeneas ile yaptığı bir konuşmasının ardından Paphus'ta (Kıbrıs'ta doğduğuna inanılan kent) bulunan tapınağına döndüğü geçmektedir (Vergil, *Aeneid*, 1.402-17).

⁷² Cyrino, 2010, s. 129

tanrıçasından etkilendiği ve hatta değiştirildiğini ileri sürer⁷³. Geç Helenistik dönem boyunca, Yunanlar Roma'nın artan siyasi ve askeri otoritesine nasıl tepki vereceğini belirlemeye çalıştıklarında, bazı Yunan şehirleri gittikçe baskın olan Romalılardan korunmak ve diplomatik yarar kazanmak için Aphrodite/Venüs'e olan tasvirlerini ve bağlantılarını manipüle etmiş oldukları düşünülmektedir. Bu Yunan stratejileri, Aeneas'taki Truva akrabalarına atalarının bağlantılarını talep etmek veya genel olarak Truva bağlantılarını canlandırmak ve böylece Truva kökenli Romalılara etnik veya ailesel bir bağlantıyı ima etmektir. Daha da önemlisi, bazı Helenistik Yunan kentlerinde, Aphrodite'nin yerel dini kültürünün doğası ile birlikte temsil edilmesi, belirli Romanlaştırılmış unsurların daha belirgin hale gelmesi nedeniyle değiştirilmiş gibi görünüyor. Kısacası Aphrodite artık daha Roma'lıdır, çünkü daha sonraki Helenistik dönem Yunanları da, tanrıçalarını Akdeniz'in yeni ustalarının kutsal annesi olan Venüs'e benzetmenin sayısız siyasi ve diplomatik yararını keşfetmişlerdir⁷⁴.

Bazı daha geç dönem düşünürleri veya filozofları, Hesiodos ve Homeros'un tasvir ettiği dünyada tanrılara insani nitelikler büründürdükleri ve tanrıların dünyasını şekillendiklerini düşünmektedirler, algıladıkları çeşitliliğin nedenini Olympos'lu tanrıların işi olarak görmedikleri ve bu yüzden şiirlerde resmedilen dünyaya simgesel bağlamda anlam vermeye çalıştıkları belirtilmektedir⁷⁵. Pythagoras, Platon ve Aristoteles'in felsefi düşünce geleneğini, antik dinlerle bağdaştıran geç antik dönem yazarlarından Proklos ve Porphyrios gibi Yeni-Platoncu düşünürler Hesiodos ve Homeros'un tasvir ettiği dünyaya simgesel düzeyde açıklamaya çalıştıkları belirtilmektedir; örneğin Proklos'un (MS 412-485) eserlerinde tanrıça Aphrodite'nin hikayelerine simgesel açıklamalar getirdiği söylenmektedir⁷⁶. Proklos'a göre Homeros ve Hesiodos birer tanrı bilimciydiler ve aslında onlar da "yüce hakikati" görmelerine rağmen anlatılarında dinleyicilerin anlayacağı bir dil kullanmaları gerekmiştir ve kendi algıladıkları gerçekleri üstü kapalı ifadelerle dile getirmiş, adeta gizlemişlerdir ve Yeni-Platoncu düşünürlerin de yapması gerekenin bu ifadeleri açıklamak olduğu

⁷³ Wallenstein, 2010, 269-286

⁷⁴ Wallenstein, 2010, 269-286; Cyrino, 2010, s. 130

⁷⁵ Ksenophanes, Herakleitos, Parmenides, Empedokles, Metrodoros gibi filozofların bu düşüncelere sahip olduğu belirtilmektedir (Demiralp, 2011, s. 102).

⁷⁶ Proclus, *Theologia Platonica*, 3. 14; Lankila, 2009, 21-43 ve Demiralp, 2011, s. 98-110

belirtilmektedir⁷⁷. Proklos'a göre Aphrodite fiziksel aşktan daha ötedir; aşk hayatın gücüdür ve Aphrodite, evrensel seviyede yekpare ve en saf yaşam simgelemektedir; Aphrodite'yi, popüler ve hatta kaba bakış açısından bile, dünyevi sevginin koruyucusu olarak dua etmek ve kutlamak mümkündür. Sonuç olarak Proklos'a göre Aphrodite'nin, evren ötesi bir tanrıça olduğu için yalnızca düşünceyle kavranabilen güzelliği temsil ettiği söylenmektedir⁷⁸.

2. 3. APHRODİTE KASTNİETİS (APHRODİTAİ KASTNİETİDES)

2. 3. 1. Aphrodite Kastnietis Kültü

Aspendos panteonunda yer alan kültlerden biri olan Aphrodite Kastnietis, kentin en önemli kültlerinden biridir. Aşağıda daha ayrıntılı verileceği gibi Kallimakhos'a göre (MÖ 310-240)⁷⁹ Mopsos'un kenti kurmasından itibaren tanrıça Aphrodite Kastnietis'in adı geçmektedir. Kentin en parlak dönemleri sayılan Roma İmparatorluk Dönemi'nde de tanrıçanın yoğun ilgi gördüğü nümismatik verilerde birçok imparator döneminde karşılaşıyor olmasından anlaşılmaktadır. Aphrodite Kastnietis isminden de anlaşılabileceği gibi kült, Yunan Aşk ve Güzellik Tanrıçası Aphrodite'nin ismini almış. Hellenleşme ile bu ismi aldığı düşünülen tanrıçanın önceden de bu kentte inanılan yerel bir kült müydü yoksa Hellenleşme sürecinde inanılmaya başlanılan bir kült mü olduğu bilinmemektedir. Kültün Hellenleşme ile bu ismi almış olabileceği ikonografik olarak Yunan ve Roma Aphrodite'sinden ziyade Anadolu kültlerine benzemesinden yola çıkarak tahmin edilmiştir. Çünkü Efes Artemisi, Aphrodisias Aphroditesi ve Perge Artemisi gibi birçok yerel kült isimlerini Hellenleşme sürecinde almış, ancak kültlerin

⁷⁷ Proclus, *Platonis Cratylum Commentaria*, 183; Demiralp, 2011, s. 103. Örneğin Aphrodite'nin doğumu üzerine yaptığı alegori şu şekildedir: Yunan dünyasında iki farklı Aphrodite vardı: ilki Hesiodos'un anlattığı Uranos ile Gaia'dan doğan Aphrodite; "ilk", "göksel" ya da "yaşlı" sıfatları ile nitelendiriliyordu, ikincisi de Homeros'un anlattığı Zeus ve Dione'den olma Aphrodite ise; "halkın Aphrodite'si" ya da "genç Aphrodite" olarak biliniyordu ve yalnızca fiziksel aşkla ilişkilendirilmektedir. Ancak Proklos, Aphrodite'nin doğumunda aracı ve üreten nedenler olduğunu (Kronos ve Uranos gibi tüm karakterler), Aphrodite'nin köpüklerin arasından sıyrılarak içinden çıktığı denizin uçsuz bucaksız derinliği yani sonsuz yaşamı ifade ettiğini; köpüğün de saf ve doğurgan olan gücü ve hatta tüm yaşamı simgelediğini anlatmaktadır (Proclus, *Platonis Cratylum Commentaria*, 183; Lankila, 2009, s. 38-40; Demiralp, 2011, s. 104).

⁷⁸ Lankila, 2009, s. 40-41; Demiralp, 2011, s. 104-110

⁷⁹ Kallimakhos, I, 198

yerel ikonografisi korunmuş olarak gözükmektedir⁸⁰. Aspendos'taki kültün ileriki bölümlerde bahsi geçen yerel kültler ile bağlantısı daha ayrıntılı verilmiştir. Doğal olarak Aphrodite Kastnietis'in de benzer süreci geçirmiş olduğu düşünülmektedir⁸¹.

Antik kaynaklar tanrıça hakkında şimdiye kadar elde edilmiş en erken verilerdir. Kallimakhos (MÖ 310-240), Aphrodite Kastnietis'in Aspendos'ta önemli bir yere sahip olduğundan bahsetmektedir⁸² (Kat., Ant. Met. 1). Yukarıda da bahsi geçtiği gibi Kallimakhos'a göre Pamphylia kentlerinin kurucusu olan Mopsos, ilk avlayacağı hayvanı Aphrodite Kastnietis'e adayacağına söz vermiş ve bir yaban domuzu avlayıp, verdiği sözü tutarak tanrıça için hayvanı kurban etmiş ve Pamphyliyalılar bu geleneği devam ettirmiştir⁸³. Aphrodite Kastnietis'in, Kallimakhos tarafından domuz kurbanı ile özdeşleştirilmiş olduğu en yüce Aphrodite olarak gösterildiği belirtilmektedir⁸⁴. MÖ 5. yy'a tarihlendirilen Aspendos drachmilerinin⁸⁵ ön yüzlerinde elinde mızrak tutan, at üstünde Mopsos olduğu düşünülen bir figür ile arka yüzlerinde koşan yaban domuzu bulunması da Kallimakhos'un bahsettiği hikaye ile bağlantılı gözükmektedir⁸⁶ (Fig. 141-144). Ancak bu hikayenin gerçekten olduğunu gösteren başka bir arkeolojik veri olmadığı için netleştirilmiş bir bilgi değildir. Ayrıca, Strabon'un (MÖ 64-MS 24) eserinde de Aphrodite Kastnietis ismi geçmektedir (Kat., Ant. Met. 2). Kallimakhos'un anlattığı hikayenin hatalı olduğunu söyleyen Strabon, Aphrodite Kastnietis tapınımı ve domuz kurbanının sadece Aspendos'ta değil, Theselya'da Metropolis'de de (farklı isimle) olduğundan bahsetmektedir⁸⁷. Kallimakhos'un söylediklerini araştıranların, Leake'nin seyahatleri esnasında Metropolis'te, Aphrodite ve bir domuzun betimlendiği rölyef bulunduğunu⁸⁸ ve ayrıca Kastania adında bir köy bulunduğundan bahsedilmektedir⁸⁹. Ancak, Hereward'a göre Metropolis'te bulunan Aphrodite

⁸⁰ Efes Artemisi için bkz. LIMC, II, s. 755-763; Fleischer, 2008, s. 45-61; Aphrodisias Aphrodite'si için bkz. Erım, LIMC, II, s. 1-2; Fleischer, LIMC, s. 151-154; Brody, 2007, s. 1-10; Perge Artemisi için bkz. RE, II, I, s. 1397; Pace, 1923, s. 297-314; Onurkan, 1969, s. 304; Fleischer, 1973, s. 233-254.

⁸¹ Ayrıca Aspendos'un Hellenleşme süreci için bkz. "1.4. Aspendos Tarihi" Bölümü; Grainger, 2009, s. 6, 7.

⁸² Kallimakhos, I, s. 198

⁸³ Kallimakhos, I, s. 198; Robert, 1960, s. 177

⁸⁴ Strabon, IX, 5. 17

⁸⁵ BMC Pamp., 1897, s. 94, no. 10-13, Lev. XIX, 8-11; Robert, 1960, Lev. XXXVII-XXXIX

⁸⁶ Robert, 1960, s. 177-178

⁸⁷ Strabon, IX, 5. 17; Metropolis'in yanı sıra domuz kurban verilen diğer Aphrodite kültleri Kıbrıs, Side, Troia ve muhtemelen Sardinya ve Argos'ta da bulunmaktadır (Hereward, 1958, s. 65).

⁸⁸ Leake, Northern Greece, IV, s. 507

⁸⁹ Strabon, IX. 5.22'de Mopsion olarak geçtiği tahmin edilen Kastania, bu bölgenin modern ismidir.

betimlemelerinin bulunduğu sikkelerin⁹⁰ varlığı dahi Aphrodite Kastnietis'in bu bölgedeki varlığını kanıtlar nitelikte değildir⁹¹. Bunların yanı sıra MS 2. yy sonları ve 3. yy başlarında yaşadığı söylenen Athenaeus⁹², Aspendos halkı için Argoslular diye bahsederek, kentte Aphrodite için domuz kurban edildiğini ve bunun bir domuz bayramı olarak "Hysteria" adı ile gerçekleştirdiklerinden bahsetmektedir (Kat. Ant. Met. 3).

Bizanslı şair Tzetzes, Lykophron'a atıf yaparak Kastnietis kelimesinin κᾰσις (kasis) kelimesinden türediğini söylemektedir. Bir diğer Bizanslı yazar Stephanos (MS 6. yy) ise Kastnion kelimesinin Aspendos'ta bulunan bir dağ ismine ait olduğunu ifade etmektedir⁹³ (Kat., Ant. Met. 4). Bilim insanları tarafından da Kastnion kelimesinden türediği ve Aspendos'ta bir dağ ismi olduğu kabul görmektedir⁹⁴. Umar Kastana-ion (kastanie⁹⁵) kelimesini "Kastana yeri" anlamına geldiğini işaret ederek Pamphylia'da böyle bir üretim olmadığını vurgulamış, muhtemelen Kastana ya da Kastanna isimlerindeki gibi "kutlu/güzel akarsu ülkesi" anlamına gelebileceğini belirtilmiştir⁹⁶. Ancak bu yorum, başka hiçbir araştırmacının yazılarında geçmediği için pek kabul gören bir yorum olmadığı anlaşılmaktadır.

Söz konusu Aspendos tanrıçası arkeolojik verilerde ise Roma Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen Aspendos'ta bulunan bir sunak üzerinde Aphrodite Kastnietisler anlamına gelen Aphroditai Kastnietides (Ἀφροδίται Καστινήτιδες) olarak gözükmektedir⁹⁷ (Kat. Altar 1, Fig. 93). Burada Zeus ile birlikte ismi geçen tanrıçanın sikkeler dışındaki tek arkeolojik veri olması bakımından önemlidir. Bu durumda yoğun olarak gözükse de sadece sikkelerde geçen bir kült olmaktan çıkmaktadır ve kültün kentte ne derece önemsendiği bir kere daha anlaşılmaktadır.

Son olarak sunak ile çağdaş olarak Roma İmparatorluk Dönemi Aspendos sikkeleri üzerinde Aphrodite Kastnietis (Ἀφροδίτη Καστινήτις)'in ikiz kült tasviri gözükmektedir (Kat. No. 1-92, Fig. 1-92). Söz konusu bu veriler tanrıçanın ikonografik

⁹⁰ Sikkeler için bkz. BMC Thessaly, 1883, s. 36, Lev. VII. 7 ve XXXI. 6

⁹¹ Hereward, 1958, s. 64

⁹² Athenaeus, *Deipnosophistae* III, 95f-96a

⁹³ Step. Byz. s. 58-59, no.121; RE 10/2 (1919), s. 2345; TIB, 2, 8, s. 613

⁹⁴ Lykophron, s. 206, 403; Kallimakhos, s. 262; Engel, 1841, s. 444; Hereward, 1958, s. 65

⁹⁵ Ağaçta yetişen bir çeşit kahverengi meyve, kestane (DNP, 1, s. 323).

⁹⁶ Umar, 1993, s. 404

⁹⁷ Hereward, 1958, s. 64-65, Fig. 11; SEG XVII, s. 173, 641; Robert, 1960, s. 177; Brandt, 1988, s. 241

ve kronolojik olarak incelenemediği tek kaynak olduğu için sonraki bölümlerde, araştırmaların bu veriler üzerinden yoğunlaştırıldığı görülecektir.

2. 3. 2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi

Aspendos'da Aphrodite Kastnietis ile ilgili epigrafik kaynaklar çok kısıtlıdır. Tanrıça tasvirlerine bakıldığında ise sadece sikkeler üzerinde ve hatırı sayılır sayıda toplam 96 adet sikkede görülmüştür (Tablo 1). Ancak müzelerde yayınlanmamış sayısız sikke olabileceği tahmin edilmektedir. Bu çalışmada sadece yayınlardan elde edilen sikkeler üzerinden gidilerek bir tipoloji oluşturulmaya çalışılmıştır.

Tüm sikkeler bronz olup Roma İmparatorluk Dönemi'ne aittir; ayrıca yine hepsi sadece Aspendos'ta darp edilen kent sikkeleridir. Aphrodite Kastnietis tipleri birçok imparator ve imparatoriçe dönemlerinde sikkeler üzerinde kullanılmış, popülerliğini yitirmemiş, sadece ayrıntılarda tiplerin değiştirildiği görülmektedir. Augustus Dönemi'nden başlayarak kentin “Neokoros” unvanı aldığı ve daha sonrasında sikke darpının sona erdiği Gallienus Dönemi'ne kadar tanrıça ilgi görmüş ve kullanılmıştır. Tip çeşitliliği dönemin sanat anlayışına göre değişmiş olabileceği gibi aynı zamanda darphanede kullanılan kalıp farklılıklarından dolayı da çeşitlilik göstermiş olabilir (Tablo 1). Tipolojide imparatorların dönem ve portre özelliklerinden yardım alınarak tipolojik benzerlikler ve farklılıklar doğrultusunda gruplanmaya çalışılmıştır. Sikkeler kronolojik olarak ele alınmıştır ve tipler oluşturulurken figürlerin ayrıntılarına göre bir ayırım yapılmaya çalışılmıştır. Figürlerde farklılık gösteren ayrıntılar figürlerin başlarının üstünde yer alan Polos'u, kıyafeti, örtüsü, vücutlarının tasvir edilme şekli gibi detaylardır. Bu detayların göz önünde bulundurulmasının yanı sıra mimari detaylar da tip ayırımına gidilmesine neden olan önemli başka bir ayrıntıdır. Aşağıda görüleceği gibi 17 farklı tip ortaya çıkarılmıştır.

2. 3. 2. 1. Tip 1

(Kat. No. 1-4; Fig. 1-4; Augustus Dönemi Kat. No. 1-4)

Görsellerine ulaşılabilen toplam 92 tane Aphrodite Kastnietis tasvirli sikke içinden 4 tanesi bu tip içindedir⁹⁸. Bu 4 örnek İmparator Augustus (MÖ 15- MS 19) Dönemi'nde gözükmektedir (Diyagram 1). Çizgi kontur içinde yer alan imparator portrelerinden anlaşılacağı gibi muhtemelen hepsi de aynı baskıdan çıkan ön yüzlerdir (Tablo 1, ÖYK 1; Diyagram 23). Dördüncü sikke diğerlerinden daha hafif olsa da farklı bir baskı gibi durmamaktadır (Kat. No. 1-4, Fig. 1-4). İlk sırada yer alan örneğin (Kat. No. 1, Fig. 1) arka yüzü, diğer sikkelerin darp hatalarından dolayı en sağlam sikkedir ve bu yüzden tanımlar daha çok bu ilk örnek üzerinden yapılmıştır. Diğer sikkelerin yine de bu tipe uyduğu anlaşılmakla birlikte tahribattan dolayı detayları çok ayırt edilememektedir. Ancak ön yüzlerde olduğu gibi muhtemelen yine hepsinin yuvarlak çizgi konturlu olması ve lejantlarının da uyması ile aynı baskıdan çıkma olduğu tahmin edilmektedir (Tablo 1, AYK 1). Kat. No. 1 sikkesi bahsedildiği gibi en net sikke olmasının yanı sıra ayrıntılarının da en net görülebildiği betimleme olmasından dolayı belki de ilk çıkan baskılardan olmalıdır.

Arka yüzlerde yer alan tasvirler tüm Aphroditai Kastnietides tasvirli sikkelerde olduğu gibi cepheden gösterilmiştir. Figürler yan yana iki kült tasviri olarak yatay kalın, muhtemelen basamaklı ya da bölümlere ayrılmış olan bir kaide üzerinde durmaktadır. Başlarının üstünde tanrıçaların giydiği bir tür başlık olan bir Polos⁹⁹ yükselmektedir. Efes Artemisi (Fig. 94, 98, 101 ve 102), Aphrodisias Aphroditesi (Fig. 107, 109-115) gibi Anadolu tanrıçalarında ve kabaca gösterilmiş çeşitleriyle Aphrodite Kastnietis'de de çeşitli şekillerde Poloslar gözükmektedir. Burada uzun olan Poloslar'ın altında, tanrıçaların kıvrımlı saçları aşağı doğru iki yandan sarkmıştır ve başları bir örtü ya da manto olarak adlandırılan kıyafet ile kapanmış ve arkadan aşağı ayaklarına kadar sarmaktadır. Figürlerin vücutlarında belirgin yatay üç bölüm bulunmaktadır. Göğsün üst kısmında köşelerde yuvarlak diskler ve ortalarında ise aşağı doğru uzanan bir yükselti gözüktür¹⁰⁰. Altta çifti ayıran çizgide, ikinci bölmede sağda ve solda yuvarlak bir disk bulunmaktadır; bu bölüm soldaki figürde belirsizdir. Basit bir ayırımdan sonra

⁹⁸ SNG Cop. No. 268; SNGFrance, Vol. 3, No. 157; RPC, Vol.1, No. 3381; SNGFrance, Vol. 3, No. 158

⁹⁹ Clelan vd., 2007, s. 150

¹⁰⁰ Fleischer, 1973, s. 254-255

üçüncü bölüm ayak parmaklarında gösterilen iki parça halindedir ve burada soldaki figürler yine daha belirgindir.

2. 3. 2. 2. Tip 2

(Kat. No. 5, 6; Fig. 5, 6; Augustus Dönemi Kat. No. 5, 6)

Tip 1’de olduğu gibi sadece Augustus Dönemi’nden toplamda 2 adet sikke (Kat. No. 5 ve 6, Fig. 5 ve 6) Tip 2 içerisindedir (Diyagram 2). Tip 1’de verilen kalıplardan farklı olmakla birlikte, bu tipteki sikkelerin tüm ayrıntıları incelendiğinde muhtemelen hem ön hem de arka yüzlerinin aynı kalıplardan çıktığı düşünülmektedir (Tablo 1, ÖYK 2 ve AYK 2). İkinci sikkenin kontur çizgilerinin tam gözükmemesi, iki sikke arasındaki boyut ve ağırlık farkı muhtemelen koyulan bronz miktarının eksikliğinden/fazlalığından kaynaklanmaktadır. Sadece ikinci sikkenin (Kat. No. 6, Fig. 6)¹⁰¹ çok net gözükmemesi belki de kalıbın eskimiş olmasından dolayı daha sonra darp edilmiş bir örnek olduğunu gösteriyor olmalıdır. İlkinde (Kat. No. 5, Fig. 5)¹⁰² detayların daha net seçilmesinden dolayı açıklamalar en çok bu örnek üzerinden yapılmıştır.

Yan yana önceki tipe benzer şekilde kalın ve yüksek bir kaide üzerinde iki Aphrodite Kastnietis figürü durmaktadır. Başlarının üstünde yukarı doğru genişleyen konik tarzda bir Polos vardır. Bu konik tarzdaki Poloslar Aphrodisias Aphroditesi ve Efes Artemisi heykellerinde (Fig. 94, 109-113) görülen kule tarzındaki Mauerkronen-Polos denilen başlığa oldukça benzemektedir¹⁰³. Figürlerin başlarını da örten bir örtü kaide zeminine kadar sarkmış şekildedir. Vücutları Tip 1’de olduğu gibi belirgin yatay üç bölüme ayrılmıştır. Burada farklı olarak vücutta diskler varsa da gözle görülememektedir. Figürlerin vücutlarının bölümlere ayrılması, başını örterek kaideye kadar inen mantosu ve yüksek kaidesi ile yine en çok Aphrodisias Aphroditesi’ni anımsatmaktadır (Fig. 107 ve 115). Ayrıca bu iki sikkede figürlerin sağ yanında boşlukta sakallı bir baş bulunmaktadır¹⁰⁴.

¹⁰¹ RPC, Vol.1, No. 3383

¹⁰² MMDe, Auc. 16, 2005, Lot No. 619

¹⁰³ Müller, 1915, s. 46-51; Fleischer, 1973, s. 50, 51, 163.

¹⁰⁴ Bu başlar bir kontramark işareti değildir, muhtemelen ilk darp esnasında yapılan bir tasvirdir.

2. 3. 2. 3. Tip 3

(Kat. No. 7-10; Fig. 7-10; Augustus Dönemi Kat. No. 7-10)

Tip 3, önceki iki tipte olduğu gibi sadece Augustus Dönemi'nden 4 sikkede gözükmektedir (Diyagram 3). Tüm örnekler daha önce verilmiş olan kalıplardan farklı olmak üzere hem ön yüz hem de arka yüzleri birbirlerinin hemen hemen aynısı gibi durmaktadır. Ön yüzlerde ilk örneğin (Kat. No. 7, Fig. 7)¹⁰⁵ boyutu ve ağırlığı farklı gözüксе de hepsi ile olan benzerliklerinden dolayı aynı kalıptan çıkma ihtimalini düşündürmektedir. Bazı farklılıklar olsa da muhtemelen en uygun olan son örnek¹⁰⁶ (Kat. No. 10, Fig. 10) ile Kat. No. 7 aynı baskıdan çıkan ürünlerdir (Tablo 1, ÖYK 3). Ayrıca Kat. No. 7 Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin koleksiyonunda bulunan bir sikkedir. Aspendos'ta darp edildiği arka yüz lejantından anlaşılıyor olsa da nereden bulunduğu bilinmemektedir. Başka kentlerden bulunan benzer sikkelerin olması (Kat. No. 17, 55, 73, 93-96, Fig. 17, 55 ve 73; Har. 2) bu sikkenin de belki tesadüfi belki bilinçli bir dolaşım ile başka kente gitmiş olabileceği düşünülebilir. Kat. No. 8¹⁰⁷ ve 9'un¹⁰⁸ öz yüzleri ise tüm ayrıntılarının uyuşması bakımından aynı baskıdan çıkan örnekler olduğu oldukça net gözükmektedir (Tablo 1, ÖYK 4). Ön yüzlerinde olduğu gibi arka yüzlerde de Kat. No. 7 örneğinin lejantının konumlandırılmasından ve figürlerin kıvrımlarının detaylarından anlaşılabilceği gibi muhtemelen Kat. No. 10 ile aynı kalıptan çıktığı düşünülmektedir (Tablo 1, AYK 3). Kat. No. 10'un kaidesinin merdivenli olması durumu, Kat. No. 7'nin kaidesindeki merdiven ayrıntılarının belki de kalıbın eskimişliğinden gözükmeyeceği düşünülürse aynı kalıptan çıkmış olabileceği ihtimalini arttırmaktadır. Kat. No. 8 ve 9 aynen ön yüzlerinde olduğu gibi arka yüzlerinde de tüm detaylarının aynı olmasından dolayı aynı kalıptan çıktığı anlaşılmaktadır (Tablo 1, AYK 4; Diyagram 23).

Tip 1, 2 ve 3 genel anlamda birbirlerine oldukça benzemektedir: vücutları belirli bölümlere ayrılmış, başında Poloslar'ı ve başından aşağı doğru ayaklarına kadar sarkan manto ile yan yana tasvir edilmiştir. Bu belirtilen detayların boyut ve şekil olarak ayrıntılarında farklılık göstermesi bakımından farklı tipler olarak ayrılması uygun

¹⁰⁵ Arslan, 1998, No. 1

¹⁰⁶ SNGLeake, No. 5069

¹⁰⁷ SNGvAul, No. 4585

¹⁰⁸ RPC, Vol.1, No. 3382

görülmüştür. Tip 3'te yan yana duran ikiz Aphrodite Kastnietis tasvirleri öncekilere benzer şekilde yüksek tek bir kaide üzerindedir. Dördüncü son örnekte (Kat. No. 10, Fig. 10) yukarıda da bahsedildiği gibi kaide daha çok Tip 1'de görülen tarzda muhtemelen merdivenli olarak gösterilmiştir. Belki de diğer üç örnek de bu şekildedir, ancak tahribattan dolayı belli olmamaktadır. Önceki tiplere benzer olarak belirgin bir şekilde üç bölüme ayrılmıştır. Ancak bu tipteki figürlerin gövdeleri yukarıdan aşağıya kadar daha kalın gösterilmiştir. Başlarından bu sefer düz, kısa bir Polos yükselmektedir ve başlarını da kapatan manto kaideye kadar inmektedir.

2. 3. 2. 4. Tip 4

(Kat. No. 11-22; Fig. 11-22; Augustus Dönemi Kat. No. 11-14; Claudius Dönemi Kat. No. 15; Nero Dönemi Kat. No. 16; Domitianus Dönemi, Kat. No. 17; Traianus Dönemi Kat. No. 18-21; Antoninus Pius Dönemi Kat. No. 22)

Tip 4'te Aphrodite Kastnietis tasvirli toplamda 12 sikke bulunmaktadır (Diyagram 4). İlk 4 sikke önceki tiplerde olduğu gibi yine Augustus Dönemi'nde darp edilmiştir (Kat. No. 11-14, Fig. 11-14)¹⁰⁹. Buradaki ilk örnekte (Kat. No. 11, Fig. 11) tüm diğer “tip 4” örneklerinden farklı olarak, “tip 2” örneklerinde olduğu gibi arka yüzünde figürlerin yanında bir erkek başı bulunmaktadır. Bu dört sikkenin anlaşıldığı kadarıyla ön yüz kalıpları birbirinden farklıdır. Kat. No. 11 ve 14 önceki tiplerde de görülmeyen bir portre tipindedir. Kat. No. 12 ve 13'ün ön yüzleri Tip 1'de görülen (Kat. No. 1-4, Fig. 1-4) portre kalıbına benzemektedir ve muhtemelen aynı kalıptan çıkmadır (Tablo 1, ÖYK 1). Ancak Kat. No. 12 daha yıpranmış gibi gözüktüğü için aynı kalıp ise belki de kalıbın çok daha sonralarında kullanılan zamanına denk gelmiş olmalıdır. Augustus Dönemi söz konusu Tip 4 sikkelerinin arka yüzleri figürlerin işlenişi bakımından benzer olsa da hepsinin kalıbı birbirinden ve önceki Augustus Dönemi arka yüz kalıplarından farklıdır (Tablo 1, AYK 5-8). Augustus Dönemi sonrasında Claudius¹¹⁰ (MS 41-54), Nero¹¹¹ (MS 54-68), Domitianus¹¹² (MS 81-96) ve Antoninus

¹⁰⁹ SNGPfps, No. 55, 56; RPC, Vol.1, No. 3385-3386

¹¹⁰ RPC, Vol.1, No. 3388

¹¹¹ Arslan, 1998, No. 2

¹¹² Tek, 2009, No. 1

Pius¹¹³ (MS 138-161) dönemlerinden birer sikke bulunmaktadır. İmparator Traianus Dönemi'nden (MÖ 98-117) 4 sikkede¹¹⁴ gözükmektedir. Nero ve Domitianus sikkelerinin Aspendos darphı olduğu bilinmekle birlikte Nero örneği (Kat. No. 16, Fig. 16) daha önce de görüldüğü gibi (Kat. No. 7, Fig. 7) Anadolu Medeniyetleri Müzesi koleksiyonundan çıkan bir örnektir ve nerden çıktığı bilinmemektedir. Domitianus sikkesi (Kat. No. 17, Fig. 17) ise Arykanda'dan çıkan bir sikkedir (Har. 2). Claudius (Kat. No. 15, Fig. 15), Nero (Kat. No. 16, Fig. 16) ve Domitianus Dönemi (Kat. No. 17, Fig. 17) örnekleri ön yüzlerinin ayrı kalıp olmasının yanı sıra arka yüzleri genel formu ile birbirine benzese de farklı kalıp oldukları detaylardan anlaşılmaktadır (Tablo 1, AYK 15, AYK 16 ve AYK 19). Domitianus sikkesinin arka yüzündeki tasvirlerin detaylarına bakıldığında Kat. No. 22'de gösterilen Antoninus Pius sikkesinin arka yüz kalıbına oldukça benzemektedir. Her ikisinde de gözüken tahribat fazla olsa da fark edilebilen detaylardan neredeyse aynı olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1, AYK 19). Traianus sikkelerinden birisi (Kat. No. 19, Fig. 19) kalıbın muhtemelen daha sonraki kullanımlarından çıkma bir örnektir. Buradaki 3 sikkenin (Kat. No. 18, 19 ve 21, Fig. 18, 19 ve 21) ön yüzü sikkelerin ağırlıklarında ve boyutlarında küçük farklılıklar olmasına rağmen hepsinin aynı kalıptan çıkmış olduğu düşünülmektedir (Tablo 1, ÖYK 19). Kat. No. 20 ise imparatorun yüz formu gibi başka diğer detayların farklı olmasından dolayı diğer 3 örnekten farklı bir kalıptan çıkmış gibi gözükmektedir (Tablo 1, ÖYK 20). Arka yüzlerine bakıldığında sadece iki sikkenin (Kat. No. 18 ve 21, Fig. 18 ve 21) aynı kalıptan çıkmış olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1, AYK 22). Kat. No. 19 çok net bir sikke olmasa da, belki de aynı tip içerisinde Claudius Dönemi'nden yine çok net seçilemeyen örneğin (Kat. No. 15, Fig. 15) arka yüzü ile aynı kalıptan çıkmadığı (Tablo 1, AYK 15). Birçok ayrıntısı seçilemese de Claudius Dönemi'nde kullanılan bu kalıp belki de Traianus Dönemi'nde kullanılmaya devam ettirilmiştir. Kat. No. 20'nin arka yüzü (Tablo 1, AYK 23) ise figürlerin genel işleniş formu ile Tip 4'e uysa da hepsinden farklı bir kalıptan çıkmış olduğu birçok detayından anlaşılmaktadır (Diyagram 23).

Bu tipi genel olarak açıklamak gerekirse: hepsinde noktalı yuvarlak kontur içinde ikiz tanrıça figürü ortak bir kaide üzerinde yan yana durmaktadır. Figürlerin gövdeleri aşağı doğru daralan konik biçimindedir. Başlarının üzerinden çoğu zaman

¹¹³ RPC, Vol. 4, No. 4026

¹¹⁴ RPC, Vol. 3, No. 2715; SNGCop, No. 270; SNGFrance, Vol. 3, No. 159,160

kısa, düz bir Polos bazen de kısa ince bir Polos yükselmektedir. Başlarının arkasından iki yandan omuzlarını da kapatacak şekilde manto inmektedir. Vücutlarında herhangi bir bölme ya da meme motiflerinin olmaması bakımından belki de en sade işlenmiş Aphrodite Kastnietides tiplerinden biridir. Sadece Traianus Dönemi tip 4 örneklerinde, diğerlerinden farklı olarak figürlerin vücudunu arkadan örten örtü yanlarda noktalı olarak gözükmemektedir. Bu şeklin muhtemelen mantonun kıvrımlı olduğunu göstermek amaçlı yapıldığı düşünülmektedir. Aphrodisias Aphrodites heykellerinde (Fig. 107, 108, 112 ve 113) ve sikke üzerindeki tasvirlerinde (Fig. 109-111 ve 114) buna benzer örnekler bulunduğu için Aspendos örneklerinin de bu noktaların örtü kıvrımını göstermek için yapılmış olması yüksek bir ihtimaldir¹¹⁵. Aynı dönemden ayrıca Kat. No. 20 örneğinde figürlerin omuzlarına düşen saçları daha göze çarpmaktadır. Başlığı farklı bir şekilde, ince bir çizgi üzerinde disk benzeri bir tepeye sahip olan Polos olarak gösterilmiştir. Kat. No. 22’de ise Antoninus Pius (MS 138-161) Dönemi’nden örnekte figürlerin ayakları oldukça belirgindir ve figürlerin üzerinde durduğu bir kaide bulunmamaktadır. Bu sikke figürlerin ayaklarının net gözükmesi ve kaidenin olmaması bakımından diğerlerinden farklı olmasına rağmen baş ve vücut formu bakımından Tip 4’e uyduğu için bu tipte yer alması uygun görülmüştür. Arykanda’dan bulunmuş olan Kat. No. 17 örneğinde ise muhtemelen Kat. No. 22 ile aynı baskı olduğu için tasvirler net gözükmesine de benzer durum geçerlidir (Tablo 1).

2. 3. 2. 5. Tip 5

(Kat. No. 23-31; Fig. 23-31; Augustus Dönemi Kat. No. 23-24; Tiberius Dönemi Kat. No. 25-27; Nero Dönemi Kat. No. 28-29; Antoninus Pius Dönemi Kat. No. 30-31)

Tip 5 içerisinde Aphrodite Kastnietis tasvirli toplamda 9 adet sikke yer almaktadır. Bu tip aynen Tip 4’te olduğu gibi Augustus’un yanı sıra, sonraki birkaç imparator döneminde de görülmüştür (Diyagram 5). Augustus Dönemi’nden iki sikke (Kat. No. 23-24, Fig. 23, 24)¹¹⁶ bulunmaktadır. Her ikisinin de ön ve arka yüzleri birbirinden farklı baskılardan çıkan yeni kalıplardır (Tablo 1, ÖYK 7, ÖYK 8, AYK 9,

¹¹⁵ Aphrodisias Aphrodites heykel örneği için bkz. Fleischer, 1973, Taf. 69; sikke örnekleri için bkz. Taf. 73b. Bu örneklerde yer alan tanrıçanın Polos’u kule şeklindedir ve özellikle Kat. No. 18 bu bakımdan da Aphrodisias Aphrodites’i oldukça andırmaktadır.

¹¹⁶ RPC, Vol.1, No. 3384; SNGPfps, No. 54; RPC, Vol.1, No. 3386

10) ve önceki tiplerde karşılaşılan kalıplardan da farklıdır (Diyagram 22 ve Diyagram 23). Kat. No. 23'ün, Tip 1'de görülen ön yüz kalıbına fizyonomik olarak benzese de başının arkasının Kat. No. 1-4'te olduğu gibi dışa çıkıntı yapmamasından dolayı farklı kalıp olduğu düşünülmektedir. Tiberius Dönemi'nden (MS 14-37) üç sikke¹¹⁷ yer almaktadır (Kat. No. 25-27, Fig. 25-27). Genel formu ile birbirlerine benzese de hem ön hem de arka yüzlerinde 3 farklı kalıptan çıkmış baskılar olmalıdır (Tablo 1, ÖYK 10, ÖYK 11, ÖYK 12, AYK 11, AYK 12 ve AYK 13; Diyagram 22). Nero Dönemi'nden iki örnek (Kat. No. 28 ve 29, Fig. 28 ve 29)¹¹⁸ yine bu tipin önceki örneklerinde olduğu gibi ön ve arka yüzleri farklı kalıplardan çıkan örnekleri sunmaktadır (Tablo 1, ÖYK 16, ÖYK 17, AYK 17 ve AYK 18). Son olarak Antoninus Pius Dönemi'nden iki sikke bulunmaktadır (Kat. No. 30 ve 31, Fig. 30 ve 31)¹¹⁹. Bu örnekler öncekilerin aksine bariz bir şekilde hem ön hem de arka yüzlerinde diğerlerinden farklı, ama kendi içlerinde aynı kalıptan çıkmış ürünlerdir (Tablo 1, ÖYK 25, AYK 29). Ayrıca bu iki sikkenin öz yüzlerinin kalıbı ile daha önce Tip 4'te verilen Kat. No. 22 ile muhtemelen aynı kalıptır (Tablo 1, ÖYK 25), ancak arka yüzleri tamamen farklı kalıplar kullanılarak çıkartılmıştır (Diyagram 23).

Tip 5'te noktalı yuvarlak kontur içindeki ikiz figürler bazen örtülerinden bitişik olarak gösterilmiştir. Bir önceki tipte olduğu gibi gövdesi aşağı daralan konik tarzda, ancak genelde daha kalın gövdeli gösterilmiştir. Vücut ayrıntıları ya yapılmamış ya da pek ayırt edilememektedir. Başlarında genelde kısa bir Polos yükselmekte ve önceki örneklerde görülen başlarından aşağı inen manto bu sefer vücutlarından biraz uzak mesafede, omuzlarında dışa doğru çıkıntı yapar halde inmektedir. Nerdeyse bir *aedicula*¹²⁰ görünümünü almıştır. En geç örnekleri olan Antoninus Pius döneminde ki figürlerde (Kat. No. 30 ve 31, Fig. 30 ve 31) bu çıkıntılar daha belirgin birer *aedicula* gibi durmakla birlikte noktalı çizgi halinde gösterilmiştir. Ayaklar bu tipte belirgin olarak gösterilmemiştir. Bu tipin figürleri Augustus (Kat. No. 23 ve 24, Fig. 23 ve 24), Nero (Kat. No. 28 ve 29, Fig. 28 ve 29) dönemi sikkelerinde ve Tiberius Dönemi'nden bir sikkede (Kat. No. 25, Fig. 25) yatay kalın tek bir kaide üzerinde, diğer Tiberius

¹¹⁷ SNGPfps, No. 57-59

¹¹⁸ RPC, Vol.1, No. 3389, 3390

¹¹⁹ Peus, Auc. 366, 2000, Lot No. 822; Hdmhg; Auc. 64, 2014, Lot No. 2084, Coin ID. 11935

¹²⁰ *Aedicula*: Küçük mimari bir yapı ve ayrıca arkeolojide bir kaide üzerinde genelde iki, bazen ikiden fazla sütunla tamamlanan alınlıklı dini yapı olarak geçmektedir. Arka planda genelde bir duvar ya da bir cephe olduğu belirtilmektedir (Ginouvs, 1998, s. 8, 37, 38, 63; Tekçam, 2007, s. 2).

dönemi sikkelerinde (Kat. No. 26 ve 27, Fig. 26 ve 27) paralel yatay iki kaide üzerinde, Antoninus Pius döneminde ise çok ince tek bir kaide üzerinde gösterilmiştir. Başlarından aşağı inen mantolar, bazı örneklerde (Kat. No. 23, 25 ve 29, Fig. 23, 25 ve 29) Poloslar'ının üstünden indirilmiş olarak gözükmektedir.

Tip 4'te görülen vücut formu hemen hemen hepsinde aynı olmakla birlikte, figürlerin başlarının arkasından inen manto bu tip ile birlikte artık daha çok mimari bir görünüme dönüşmeye başlamıştır. Bu anlamda daha sonra bu mimari görünümün daha da netleşeceği durumundan dolayı, bu tipin bir geçiş ya da ara dönem tiplerinden biri olduğu düşünülebilir.

2. 3. 2. 6. Tip 6

(Kat. No. 32-34; Fig. 32-34; Augustus Dönemi Kat. No. 32; Tiberius Dönemi Kat. No. 33-34)

Augustus Dönemi'nden 1 adet ve Tiberius Dönemi'nden 2 adet olmak üzere toplamda sadece 3 sikke bu tipe girmektedir (Diyagram 6). Augustus Dönemi'nde darp edilen sikkenin (Kat. No. 32, Fig. 32)¹²¹ ön yüz kalıbı (Tablo 1, ÖYK 9) diğer Augustus kalıplarından farklıdır. Arka yüzü ise tamamen yeni bir kalıptan çıkmıştır (Tablo 1, AYK 11). Arka yüzün bu yeni kalıbı, Tiberius Dönemi'ndeki bir sonraki örneğe¹²² (Kat. No. 33, Fig. 33) oldukça benzemektedir. Kat. No. 33 daha kabaca verilen bir baskı gibi durduğu için belki de kalıbın bu önceki dönemden kalmış ve bu sikkede tekrardan kullanıldığını göstermektedir (Tablo 1, AYK 11). Bu iki arka yüz örneği aynı zamanda Tip 5'te gösterilen Kat. No. 25 yine Tiberius Dönemi sikkesine kalıp olarak oldukça benzemektedir. Ancak üzerinde figürlerin ayrıntılarının Tip 6 örneklerine göre neredeyse gözüküyor olması muhtemelen kalıbın daha sonraki kullanımlarında çıkmasından kaynaklanmaktadır. Kat. No. 33'ün ön yüz baskısı da Kat. No. 25 ile yine benzerdir (Tablo 1, ÖYK 10). Ancak Tip 5 örneği çok tahrip olduğu için net bir bilgi vermek zordur. Diğer Tiberius Dönemi sikkesi (Kat. No. 34, Fig. 34)¹²³ hem ön yüzü hem de arka yüzünde diğerlerinden farklı bir kalıptan çıkmış olmalıdır (Tablo 1, ÖYK

¹²¹ NNDe, Auc. 35, 2015, Lot No. 489

¹²² Rauch, Auc. 87, 2010, Lot No. 342

¹²³ RPC, Vol.1, No. 3387

13, AYK 14; Diyagram 22 ve Diyagram 23). Çünkü ayrıntılarına bakıldığında birçok farklılık rahatlıkla gözlemlenebilmektedir.

3 örnek de noktalı kontur içinde ve yine tek bir kaide üzerinde yan yana gözükmektedir. İkiz figürlerde önceki tiplere göre önemli bir farklılık gözlemlendiği yukarıda belirtilmişti. Bu tipte Efes Artemisi'ni oldukça andıran figürlerin gövdeleri meme ya da boğa testisi motifli (Fig. 94, 98 ve 99) olarak betimlenmiş gibi durmaktadır. Ancak Efes Artemisi'nde ki gibi göğüs bölümünde çok sayıdaki yuvarlak motiflerinden ziyade, iki büyük meme ve bunların altındaki yuvarlaklıklardan oluşan gövdeleri bulunmaktadır. Başlarında ince uzun bir Polos yükselmektedir. Bir önceki tipte bahsedilen vücutlarından daha ayrı gösterilmiş manto Tip 6'da yine birer *aedicula* görünümü almaya başlamış gibidir ve burada bitişik betimlenmiştir.

Önceki tiplerden oldukça farklı olan bu tipin Augustus Dönemi'nden olan sikkede (Kat. No. 32, Fig. 32) baskı hatasından dolayı figürlerin Polos'u gözükmemektedir. Başından aşağı inen çizgilerin daha çok manto amaçlı olduğu düşünülmektedir. Gövdesi iki büyük meme ile altta dört bölüm görünümünde gibi durmaktadır. Tiberius Dönemi'nden Kat. No. 33 olarak numaralandırılan sikkede yine baskı hatasından dolayı Polos pek gözükmemektedir ve gövdesinde bulunan meme motifleri çizgisel de olsa fark edilmektedir. Son olarak Tiberius Dönemi'nden olan diğer sikkede ise (Kat. No. 34, Fig. 34) gövdelerinde bulunan yuvarlak motifler oldukça belirgin durmaktadır. Bu son örnekte özellikle soldaki figürün ince uzun Polos'u net bir şekilde gözükmektedir ve burada figürün mantosunun Polos'un arkasından indiği fark edilmektedir.

2. 3. 2. 7. Tip 7

(Kat. No. 35-41; Fig. 35-41; Domitianus Dönemi Kat. No. 35-40; Traianus Dönemi Kat. No. 41)

Tip 7 toplamda 7 adet sikke ile oluşturulmuştur. 6 örnekle¹²⁴ Domitianus Dönemi'nde kendini belirgin bir şekilde göstermektedir (Diyagram 7). Öyledir ki, aynı

¹²⁴ RPC, Vol. 2, No. 1522; Lindgreen, 1993, III, 638; SNGCop, No. 269; SNGvAul, No. 4586; BMC Pamp.,s.103, 79; SNGKeckman, No. 646

dönemden Tip 4'te yer alan bir örnek¹²⁵ (Kat. No. 17, Fig. 17) dışında sadece bu tipten Aphrodite Kastnietides tasvirli sikkeler en yoğun Domitianus Dönemi'nde çıkmıştır. Ayrıca Traianus Dönemi'nden bir örnek bu tipte yer almaktadır (Kat. No. 41, Fig. 41)¹²⁶. Domitianus Dönemi sikkelerinin ön yüzlerine bakıldığında muhtemelen hepsi aynı kalıptan çıkan örnekleri yansıtmaktadır (Tablo 1, ÖYK 18). Sadece son sikke (Kat. No. 40, Fig. 40) çok tahrip olmuş gibi durduğu için lejantı ve diğer ayrıntıları çok net değildir. Yine de diğerlerinde kullanılan kalıptan çıkmış olduğu düşünülmektedir. Tip 4'te Arykanda'dan çıkan Domitianus Dönemi baskının (Kat. No. 17, Fig. 17) yoğun tahribatından dolayı buradaki sikkelerle aynı kalıptan çıkıp çıkmadığı belirlenememektedir. Bu dönemden Tip 7 sikkelerinin arka yüzleri ise bir tanesi hariç (Kat. No. 38, Fig. 38) muhtemelen hepsinin aynı kalıptan çıkmış olduğu detaylarından ve lejantlarından anlaşılmaktadır (Tablo 1, AYK 20). Kat. No. 38 ise, diğerleri ile ön yüz baskısı ile aynı olmasına rağmen, arka yüzündeki figürlerin Polos detayının farklı olmasından dolayı başka bir kalıptan çıkmış olabileceği düşünülmektedir (Tablo 1, AYK 21). Kat. No. 17'nin arka yüzünde yoğun tahribat gözükse de buradaki kalıplardan farklı olduğu anlaşılmaktadır. Son olarak Traianus Dönemi'nde darp edilen sikkenin (Kat. No. 41, Fig. 41) ön yüzünün, ilk önce Tip 4'te incelediğimiz aynı dönemden 3 sikke (Kat. No. 18, 19 ve 21, Fig. 18, 19 ve 21) ile portre detaylarının ve lejantının neredeyse çok benzer olmasından dolayı aynı kalıptan çıktığı düşünülmektedir (Tablo 1, ÖYK 19). Arka yüzü tamamen farklı, Tip 7'ye uygun olan yeni bir kalıptan çıkmıştır (Tablo 1, AYK 24). Tip 7'nin sadece iki imparator döneminde (Diyagram 7), hatta özellikle Domitianus Dönemi'nde darp edilmiş bir tip olmasından dolayı özel ya da nadir bir tip olduğu düşünülebilir (Diyagram 22 ve Diyagram 23).

Tip 7 örneklerinin genel formu ise şöyledir: ince bir kaide üzerinde duran iki Aphrodite Kastnietis figürü yan yana durmaktadır. Başlarının üstünde önceki bazı tiplerde görüldüğü gibi kısa bir Polos yükseliyor: iki örnekte katmanlı ya da kıvrımlı bir Polos olduğu dikkat çekmektedir (Kat. No. 38 ve 41, Fig. 38 ve 41). Başlarını örten

¹²⁵ Domitianus Dönemi'ne ait Tip 4'te yer alan tek farklı örneğin (Fig. 17), tüm diğer Domitianus örneklerinin bulunduğu Tip 7'de yer almaması, bu tek örnekte figürlerin omuzlarından ışınlar çıkıyor gibi gösterilmemiş olmasındandır. Ancak, Tip 4'te yer alan bu sikkenin tahrip olmuş bir sikke olmasından dolayı fark edilemeyen detayları olması mümkündür. Ayrıca bu sikkenin, Aspendos kenti dışındaki bir kentten, Arykanda kenti kazılarında ele geçen bir sikke olması da farklı tasvir edilmesine neden oluşturmuş olabilir.

¹²⁶ CNG, Auc. 203, 2009, Lot No. 324

manto aynen ilk örneklerde (Tip 1-4) olduğu gibi ayaklarına kadar inmektedir. Ayrıca önceki tiplerde görülmemiş olan bir tasvir olarak figürlerin omuzlarının üstünde yükselen kısa çizgiler/ışınlar bulunmaktadır. Tip 7 figürlerinin vücutları kalın bir şekilde gösterilmiş ve çok belirgin olmamakla birlikte belden alt kısımlarının bölümlere ayrılmış olduğu fark edilmektedir. Figürlerin ayakları gözükmemektedir. En sonda verilen Traianus sikkesi, Domitianus sikkelerinden farklı olarak daha belirgin vücut bölümlerine sahiptir ve paralel çift bir kaide ya da iki basamaklı bir kaide üzerinde durmaktadır (Kat. No. 41, Fig. 41). Başındaki Polos katmanlı bir Polos'tur ve benzer bir Polos Domitianus Dönemi bir sikkede daha (Kat. No. 38, Fig. 38) gözükmektedir. Gövdelerinin iki yanında gözüken manto, Traianus örneğinde noktalı ya da kıvrımlı gibi gösterilmiş olması farklı bir detay olarak göze çarpmaktadır. Detaylara inildiğinde küçük farklılıklar olmasına rağmen özellikle soldaki figürde çok belirgin olan omuzlarından çıkan ışınlardan dolayı Tip 7 grubuna alınması uygun görülmüştür.

2. 3. 2. 8. Tip 8

(Kat. No. 42-47; Fig. 42-47; Hadrianus Dönemi Kat. No. 42-45; Commodus Dönemi Kat. No. 46-47)

Toplam 6 adet sikke Tip 8 içerisinde yer almaktadır (Diyagram 8). En erken Hadrianus Dönemi'nden 4 sikkede¹²⁷ gözükmektedir. İlk üç sikkenin (Kat. No. 42-44, Fig. 42-44) ön yüzleri portrelerin detaylarından ve lejantlarından anlaşılacağı gibi muhtemelen aynı kalıptan çıkan baskılardır (Tablo 1, ÖYK 21). Sadece Kat. No. 43 çok net olmasa da imparatorun daha erken bir portresi gibi durduğu için kalıbının farklı olabileceği göz ardı edilmemelidir (Tablo 1, ÖYK 23?). Dördüncü sikkenin (Kat. No. 45, Fig. 45a-b) ise sadece arka yüzü yayınlamış olduğu için ön yüzüne dair sadece verilen bazı bilgiler doğrultusunda değerlendirme yapılabilmektedir: yayınında¹²⁸ verilen lejant bilgisi diğerlerinden farklı olduğu için farklı bir kalıptan çıkmış olduğu düşünülmektedir (Tablo 1, ÖYK 22). Arka yüzlerinde figürler ve lejantlar 4 sikkede de birbirine benzemektedir. Ancak detaylarındaki bazı küçük farklılıklardan dolayı sadece Kat. No. 42 ve 43'ün aynı kalıptan çıkmış olduğu düşünülmektedir (Tablo 1, AYK 25).

¹²⁷ RPC, Vol. 3, No. 2719; SNGPfps, No. 62; SNGFrance, Vol.3, No. 162; BMC Pamp., s. 103, no. 79, Lev. XXII, 7

¹²⁸ BMC Pamp., s. 103, no. 79, Lev. XXII, 7

Kat. No. 44 bu bahsedilen kalıba çok benzemektedir, ancak çok daha kaba gösterildiği ve ince gözüktüğü için ya başka kalıbın baskısıdır ya da aynı kalıbın çok daha sonraki baskılarından çıkan bir örneği olmalıdır (Tablo 1, AYK 26). Kat. No. 45 diğerlerine göre küçük boyutta ve daha ayrıntılı gösterilen bir sikke olması bakımından çok benzese de farklı bir kalıptan çıktığı düşünülmektedir (Tablo 1, AYK 27). İmparator Commodus portreli iki sikke (Kat. No. 46 ve 47, Fig. 46 ve 47)¹²⁹ bulunmaktadır. Bu iki sikkenin yüzlerine bakıldığında Kat. No. 47’de imparatorun daha genç gösterilmiş bir portresi olduğu anlaşılmaktadır (Tablo 1, ÖYK 28). Üzerindeki lejandtan da anlaşıldığı kadarıyla bu portrenin, İmparator Marcus Aurelius (MS 161-180) Dönemi’nde, Commodus’un “Caesar” unvanı aldığı dönemde darp edilen sikke olduğu anlaşılmaktadır (Diyagram 20). Kat. No. 46 ise Commodus’un imparator olduğu, “Augustus” unvanı aldığı dönemde darp edilen farklı bir ön yüz kalıbıdır (Tablo 1, ÖYK 27; Diyagram 22). Arka yüzlerinde figürlerin genel formu ile birbirine benzemesine rağmen farklı kalıplar kullanıldığı düşünülmektedir (Tablo 1, AYK 31, AYK 32; Diyagram 22 ve Diyagram 23).

Tip 8’in arka yüzlerinin genel formu şu şekildedir: yan yana iki Aphrodite Kastnietis figürü ince tek bir kaide üzerinde, bazen de direkt zemin üzerinde gösterilmiştir. Bu tipte figürler manto yerine mimari bir görünüm kazanan nokta konturlu, yanlardan sivrileşen birer *aedicula* içinde durmaktadırlar. Ayrıca figürler Efes Artemisi’ne çok benzer şekilde gövdeleri çok memeli (ya da boğa testisli) olarak tasvir edilmiştir (Fig. 94, 98 ve 99). Özellikle bir örnekte (Kat. No. 45, Fig. 45)¹³⁰ aynı Efes Artemisi’nde olduğu gibi kolları yanda dirsekleri arkaya çekilmiş gibi, elleri gösterilmemiş vaziyettir. Saçları iki yandan omuzlarına kadar inmekte ve başlarının üstünden uzun bir Polos yükselmektedir. Figürlerin gövdeleri konik tarzda gösterilmiştir. Bazılarının ayak bölümünde elbisesi çan şeklinde açılır halde ve bazen de buradan ayakuçları gözükmektedir.

İlk üç sikkede (Kat. No. 42-44, Fig. 42-44) figürlerin detayları tahribattan dolayı çok net gözükmemektedir. Ancak yukarıda bahsedildiği gibi vücutlarında meme motiflerinin olduğu ayırt edilebilmektedir. Kat. No. 46’da ise özellikle bu yuvarlak motiflerin çok net olması göze çarpmaktadır. Efes Artemisi’ne (Fig. 94) benzerliği

¹²⁹ RPC, Vol. 4, No. 10737; MMDe, Auc. 16, 2005, Lot No. 621

¹³⁰ BMC Pamp., s. 103, no. 79, Lev. XXII, 7

oldukça dikkat çeken bu örnekte özellikle soldaki figür bu tanıma daha çok uymaktadır. Sağdaki figürün vücut, baş, Polos ve ayak tasvirleri soldaki ile uyushmaktadır, ancak vücudundaki yuvarlak desenler zor seçilmektedir. Aynı şekilde Commodus Dönemi (MS 177-192) sikkelerinde de (Kat. No. 46 ve 47, Fig. 46 ve 47) benzer durum bu sefer sağdaki figürlerde gözükmektedir: soldaki figürde çok silik halde gözükürken, sağdaki figürün vücudunda yuvarlak desenler tüm vücudunda net olarak gösterilmiştir. Commodus dönemi sikkelerinde biraz daha gövdeleri kalın ve Poloslar'ı biraz daha kısa olarak tasvir edilmiştir.

İki ayrı dönemde karşılaşılan bu tip (Diyagram 8), diğer Anadolu kültleri ile olan en yakın benzer örnekleri içermesinden dolayı önemli bir tipi oluşturmaktadır. Ayrıca figürlerin içinde bulunduğu birer *aedicula* ya da niş benzeri bir çerçeve görünüme sahip mimari yapı görünümüne tamamen bürünmüş olması önemli bir değişimdir.

2. 3. 2. 9. Tip 9

(Kat. No. 48-52; Fig. 48-52; Fulvia Pautilla Dönemi Kat. No. 48-50; Geta'nın Dönemi Kat. No. 51; Valerianus Dönemi Kat. No. 52)

İmparator Caracalla'nın eşi Fulvia Pautilla Dönemi'nden 3 sikke, Geta ve Valerianus dönemlerinden birer sikke ile toplamda 6 sikke Tip 9 içerisinde incelenmiştir (Diyagram 9). Caracalla Dönemi'nde darp edilen Fulvia Pautilla portreli sikkelerin (Kat. No. 48-50, Fig. 48-50)¹³¹ ön yüzleri ve aynı şekilde arka yüzleri de muhtemelen aynı kalıptan çıkan sikkelerdir (Tablo 1, ÖYK 30, AYK 34). Caracalla Dönemi'nde ayrıca, (Caesar) unvanlı imparatorun oğlu Geta portreli (Kat. No. 51, Fig. 51; Tablo 1, ÖYK 31)¹³² bir sikke bulunmaktadır. Son olarak İmparator Valerianus (MS 253-260) Dönemi'nden bir sikke (Kat. No. 52, Fig. 52; Tablo 1, ÖYK 52)¹³³ bu tip içerisinde yer almaktadır. Arka yüzlerinde Kat. No. 52'nin oldukça yıpranmış görüntüsünden dolayı, net olarak anlaşılmamasına rağmen figürlerin ve lejantların aynı gibi gözükmesinden dolayı aynı kalıp kullanıldığı düşünülmektedir (Tablo 1, AYK 35; Diyagram 22 ve Diyagram 23).

¹³¹ SNGFrance, Vol. 3, No. 164-165; NNDe, Auc. 15, 2014, Lot No. 488

¹³² SNGLeypold, No. 1797

¹³³ SNGLeypold, No. 1807

Tip 9'un arka yüzlerinde, Tip 8'de olduğu gibi birer *aedicula* içerisinde bitişik figürler durmaktadır. Bu tipte *aediculalar* Tip 8'den farklı olarak çizgi konturlu ve alın bölümü apsis şeklinde bir mimari yapı olarak gözükmemektedir. İnce bir zemin üzerinde duran figürlerin oldukça sade gösterilmiş olması Tip 4'ü anımsatmaktadır. Konik tarzda vücutları ve başlarının üstünde küçük bir Polos ile gösterilmiştir. Giymiş oldukları uzun khiton ayaklarına doğru çan şeklinde açılmış ve ayakuçları gözükmemektedir.

En çok Fulvia Pautilla Dönemi'nde (Kat. No. 48-50, Fig. 48-50) görülen ikiz tanrıça figürü aynen yukarıda anlatıldığı gibi gösterilmiştir. Geta Dönemi'nden örnek (Kat. No. 51, Fig. 51) ve aynı kalıptan çıktığı düşünülen Valerianus Dönemi sikkesi (Kat. No. 52, Fig. 52) çok daha sade gözükmemektedir.

2. 3. 2. 10. Tip 10

(Kat. No. 53-60; Fig. 53-60; Hadrianus Dönemi Kat. No. 53; Lucilla Dönemi Kat. No. 54; Commodus Dönemi Kat. No. 55-56; Elagabalus Dönemi Kat. No. 57; III. Gordianus Dönemi Kat. No. 58-59; Marcia Otacillia Severa Dönemi Kat. No. 60)

6 farklı dönemden toplamda 7 adet sikke bu tipe girmektedir (Diyagram 10). Tip 8'de olduğu gibi Tip 10'da da en erken Hadrianus Dönemi'nde bir sikkede¹³⁴ (Kat. No. 53, Fig. 53) gözükmemektedir. Bu sikkenin ön yüzü, Tip 8'deki muhtemelen imparatorun daha genç halinin gösterildiği düşünülen Kat. No. 43'ün kalıbı ile aynıdır (Tablo 1, ÖYK 23). Muhtemelen arka yüzü de Kat. No. 42 ve 43 ile aynı kalıptan çıkmıştır (Tablo 1, AYK 25). Ancak Tip 10'da yer alan söz konusu sikkenin kalıbı muhtemelen artık eskimiş olduğu için üzerindeki tasvirler artık neredeyse görünmez hale gelmiştir. Bu yüzden farklı tiplerde incelemek gerekmiştir. Marcus Aurelius'un kızı ve Lucius Verus'un (MS 161-169) karısı olan Lucilla portreli sikkenin (Kat. No. 54, Fig. 54)¹³⁵ arka yüzü Tip 9'dan Fulvia Pautilla Dönemi'nde kullanılan kalıba (Kat. No. 48-50, Fig. 48-50; AYK 34) benzemektedir. Ancak figürlerin içinde bulunduğu *aediculanın* şeklinden dolayı muhtemelen farklı bir kalıp kullanıldığı düşünülmektedir (Tablo 1, AYK 30). Marcus Aurelius Dönemi'nde darp edilen, (Caesar) unvanlı Commodus

¹³⁴ SNGPfs, No. 63

¹³⁵ RPC, Vol. 4, No. 10735

portreli iki sikke bulunmaktadır ve birisi (Kat. No. 55, Fig. 55)¹³⁶ Side kentinden çıkmıştır. Daha önce de benzer örnekler (Kat. No. 7, 16 ve 17, Fig. 7, 16 ve 17) görüldüğü gibi bu sefer başka bir kentten örnek olarak bu sikke gözükmemektedir (Har. 2). Söz konusu Aspendos darplı sikke ile diğer Commodus (Caesar) portreli sikke (Kat. No. 56, Fig. 56)¹³⁷ çok net olmamakla birlikte muhtemelen hem ön yüzleri hem de Aphrodite Kastnietides tasvirli arka yüzleri aynı kalıplardan çıkmıştır (Tablo 1, ÖYK 28, AYK 32). Aynı zamanda daha önce Tip 8’de görülen aynı dönemden Kat. No. 47 ile ön yüzleri aynı şekilde oldukça benzerdir (Fig. 47) ve muhtemelen aynı kalıp kullanılmıştır. Arka yüzleri form olarak çok benzerdir ve bu yüzden belki de Kat. No. 47’nin çok net ve ayrıntılarında daha detaylı olması bu örneğin aynı kalıp ise ilk baskılarından bir örnek olabileceğini düşündürmektedir (Tablo 1, AYK 32). Elagabalus Dönemi’nde darp edilen sikke (Kat. No. 57, Fig. 57)¹³⁸ form olarak Tip 10’a uysa da hem ön hem de arka yüzünde farklı bir kalıptan çıktığı net bir şekilde anlaşılmaktadır (Tablo 1, ÖYK 34, AYK 38). III. Gordian Dönemi’nden iki sikkenin (Kat. No. 58 ve 59, Fig. 58 ve 59)¹³⁹ çok tahrip olmasına rağmen anlaşıldığı kadarıyla ön ve arka yüzleri diğer sikkelerden farklı ancak birbirleri içinde aynı kalıptan çıkan örneklerdir (Tablo 1, ÖYK 46, AYK 49). Son olarak İmparator I. Philipp Dönemi’nde (MS 244-249) darp edilen karısı Marcia Otacillia Severa portreli sikkenin (Kat. No. 60, Fig. 60)¹⁴⁰ arka yüz kalıbı III. Gordian örneklerine (Kat. No. 58 ve 59, Fig. 58 ve 59) oldukça benzerdir. Ancak boyut ve ağırlık oranları oldukça farklıdır, bu yüzden kalıpları da farklı olmalıdır (Tablo 1, AYK 52; Diyagram 22 ve Diyagram 23).

Yan yana duran Tip 10 sikkelerindeki iki Aphrodite Kastnietis figürü konik tarzda ince bir kaide üzerinde, bazen de direkt bir zemin üzerinde gösterilmişlerdir. Bitişik, tepede ve yanlarda sivrileşen *aediculalar* içinde bulunan figürler Tip 8’e benzerdir. Farklı olarak vücudunda meme gibi yuvarlak motifler bulunmamaktadır ve oldukça sadedir. Başlarındaki Poloslar oldukça kısa ve sade gösterilmiştir. Alt bölümde giymiş olduğu khiton çan şeklinde açılmaktadır ve az da olsa ayakuçları gözükmemektedir.

¹³⁶ Atlan, 1976, Kat. No. 25

¹³⁷ SNGPfps, No. 65

¹³⁸ SNGLeypold, No. 1798

¹³⁹ SNGFrance, Vol. 3, No. 188; SNGPfps, No. 102

¹⁴⁰ SNGFrance, Vol. 3, No. 194

Hadrianus Dönemi'nden sikkede (Kat. No. 53, Fig. 53) yukarıda bahsedildiği gibi Tip 8 örnekleri ile muhtemelen aynı kalıptan çıkmış olduğu için, bu örnekte de özellikle soldaki figürün kol çıkıntısı Efes Artemisi örneklerinde gözüktüğü gibi fark edilmektedir (Fig. 94, 98). Lucilla portreli sikkede diğerlerinden farklı olarak figürlerin üzerinde durduğu zemin iki basamaklı merdiven ile birlikte gösterilmiştir (Kat. No. 54, Fig. 54). Commodus (Caesar) Dönemi'nden noktalı konturlu bir *aedicula* içinde ve biraz daha kalın gövdeli tasvir edilmiştir (Kat. No. 55 ve 56, Fig. 55 ve 56). Elagabalus Dönemi'ndeki (MS 218-222) örnek ise (Kat. No. 57, Fig. 57), hem gövdesi hem de *aediculaları* daha sivriltilmiş uçlarla gösterilmiştir. Son olarak, III. Gordianus Dönemi'nden (Kat. No. 58 ve 59, Fig. 58 ve 59) ve Marcia Otacillia Severa Dönemi'nden (Kat. No. 60, Fig. 60) sikkelerde figürler yine köşeleri oldukça sivri haldeki *aediculalar* içinde gösterilmiştir. Söz konusu tanrıça figürleri muhtemelen yoğun tahribattan dolayı oldukça sade haldedir.

2. 3. 2. 11. Tip 11

(Kat. No. 61-66; Fig. 61-66; Macrinus Dönemi Kat. No. 61-62; Elagabalus Dönemi Kat. No. 63; Gallienus Dönemi, Kat. No. 64-66)

Toplamda 6 adet sikke ile Tip 11 oluşturulmuştur (Diyagram 11). En erken Macrinus Dönemi'nden (MS 217-218) iki örnek (Kat. No. 61 ve 62, Fig. 61 ve 62)¹⁴¹ gözükmektedir. Bunlar muhtemelen hem ön hem de arka yüzlerinde aynı kalıp kullanılan sikkelerdir (Tablo 1, ÖYK 33, AYK 37). Elagabalus Dönemi sikkelerinin (Kat. No. 63, Fig. 63)¹⁴² diğerlerinden ve bir önceki tipte görülen diğer Elagabalus sikkelerinden (Kat. No. 57, Fig. 57) figür detayları ve lejant farkından dolayı yeni bir kalıp kullanıldığı düşünülmektedir (Tablo 1, ÖYK 35, AYK 39). Son olarak Gallienus Dönemi'nden (MS 253-268) 3 sikkenin (Kat. No. 64-66, Fig. 64-66)¹⁴³ ön yüzleri anlaşıldığı kadarıyla aynı kalıptan çıkmıştır (Tablo 1, ÖYK 53). Arka yüzlerde sadece Kat. No. 64 çok net olmadığı için farklı gibi dursa da ayrıntılı incelemede figür ve lejant detaylarının çok benzer olması muhtemelen diğerleri ile aynı kalıptan çıktığını göstermektedir (Tablo 1, AYK 55). Kat. No. 65'de ise üzerinde kabaca gözüken

¹⁴¹ SNGPfps, No. 74; Lindgren, 1993, No. 639

¹⁴² Peus, Auc. 369, 2001, Lot No. 1250

¹⁴³ SNGLeypold, No. 1809; SNGFrance, Vol. 3, No. 213, 215

detaylardan dolayı belki de bu kalıbın sonraki kullanımdan çıktığını göstermektedir (Diyagram 22 ve Diyagram 23).

Aphrodite Kastnietides figürleri bazen çizgi, bazen de nokta konturlu bitişik vaziyette, tepesi ve yanları sivri birer *aedicula* içinde gösterilmiştir. Figürler ince tek bir kaide üzerinde durmaktadır. Buradaki mimari yapıların kenar köşelerinde akroter¹⁴⁴ olabileceği düşünülen çıkıntılar çok net bir şekilde gözükmemektedir. Vücutları konik tarzda gösterilen Tip 11 figürlerinin diğer tiplerden ayıran önemli bir detay farkı vardır. İlk tiplerde başlarını örterek ayaklarına kadar inen mantonun sonraki tiplerde *aedicula* görünümü aldığı gözlenmişti. Bu tipte ise tanrıçalar hem *aedicula* içinde hem de ilk örneklerde olduğu gibi başlarını kapatan ve ayaklarına kadar inen manto giymiş olarak gösterilmiştir. Başlarında ince, kısa bir Polos yükselmektedir. Bu Poloslar, Macrinus döneminden iki sikkede (Kat. No. 61 ve 62, Fig. 61 ve 62) çok belirgin değildir, belki de hiç gösterilmek istenmemiştir. Vücutları neredeyse dümdüz olan figürlerin hemen önceki üç tipte olduğu gibi alt bölümde ayakuçları gözükecek şekilde khitonları çan şeklinde kıvrımlı olarak tasvir edilmiştir. Kat. No. 61’de ayakları da çok net gözükmemektedir ve çevresindeki mimari yapı çizgi konturlu olarak belirtilmiştir. Elagabalus Dönemi’nden örnekte (Kat. No. 63, Fig. 63), noktalı gösterilmiş sütunları ve çizgi şeklinde gösterilen çatıya sahip birer *aedicula* içinde olması ile *Naiskos*¹⁴⁵ benzeri bir görünüm kazanmıştır. Son olarak Gallienus Dönemi’ne ait üç sikkeden Kat. No. 64’de figürler muhtemelen noktalı ama belki de zamanla çizgi konturlu gibi gözükmeye başlayan *aedicula* içindedir. Diğer iki örnekte (Kat. No. 65 ve 66, Fig. 65 ve 66) ise tamamı noktalı birer *aedicula* içerisinde tanrıçanın figürleri durmaktadır. Bu üç örnekte manto çok net durmamakla birlikte dikkatli bakıldığında seçilebilmektedir¹⁴⁶.

Sadece üç dönemde görülen bu tipte (Diyagram 11), mantonun mimariye dönüşmesi durumu daha da netleştirmiş gibi durmaktadır. Çünkü mimari yapının çatısı başından yüksektir. Manto gibi durmadığı nettir ve başlarından aşağı inen mantolar

¹⁴⁴ Antik dönem yapılarında alınlıkların tepesine ve köşesine yerleştirilen süslere akroter denir ve bu çıkıntıların tapınak görünüşünü taklit eden bütün mimarlık yapılarında ve lahitlerde kullanıldığı belirtilmektedir (Tekçam, 2007, s. 8-9).

¹⁴⁵ *Naiskos*: Klasik düzende sütunları ve pedimenti olan küçük tapınak ya da niş (Ginouvès, 1998, s. 37, 38; Tekçam, 2007, s. 150).

¹⁴⁶ Fleischer, katalogda Kat. No. 66, Fig. 66 üzerinden yaptığı yorumda figürlerin etrafında hem manto hem de mimari yapıların olduğunu özellikle belirtmektedir (bkz. Fleischer, 1973, s. 255-56).

ayrıca gösterilmiştir. Bu anlamda az örnekle olsa da önemli bir tip olarak gözükmektedir.

2. 3. 2. 12. Tip 12

(Kat. No. 67-70; Fig. 67-70; Iulia Cornelia Paula Kat. No. 67-68; Iulia Maesa Kat. No. 69; Iulia Mamea Kat. No. 70)

Toplamda sadece 4 adet sikke Tip 12'de yer almaktadır (Diyagram 12). İmparator Elagabalus Dönemi'nde ilk olarak imparatorun eşi Julia Cornelia Paula portreli iki sikkede (Kat. No. 67 ve 68, Fig. 67 ve 68)¹⁴⁷ gözükmektedir. Ayrıca Elagabalus'un büyükannesi Iulia Maesa portreli (Kat. No. 69, Fig. 69)¹⁴⁸ ve İmparator Severus Alexander'ın annesi Iulia Mamea portreli birer sikke daha (Kat. No. 70, Fig. 70)¹⁴⁹ bulunmaktadır. Ön yüzleri portreler değiştikçe değişen sikkelerde, sadece Kat. No. 67 ve 68'de muhtemelen Kat. No. 68 daha sonra darp edilmiş olmakla birlikte aynı kalıp kullanılmıştır (Tablo 1, ÖYK 39, ÖYK 36 ve ÖYK 44). Arka yüzlerinde anlaşıldığı kadarıyla kalıp hiç değiştirilmeden 4 sikkede de kullanılmaya devam ettirilmiştir (Tablo 1, AYK 40; Diyagram 20, Diyagram 22 ve Diyagram 23).

Noktalı kontur içinde, ince bir zemin üzerinde yan yana iki Aphrodite Kastnietis figürü bu tipte artık tam anlamı ile sütunlarının da belirgin olduğu üç sütunlu bir *aedicula* içinde bulunmaktadır. Sütunların, başlıkları ile birlikte gösterildiği, çatısının apsisli olduğu bu mimari yapı kalın çizgi halinde gösterilmiştir. Figürler çok kabaca belirtilmiştir: düz, konik tarzda vücutları ve başlarının üstünde çok küçük bir Polos bulunmaktadır. Giymiş oldukları khitonun alt bölümü çan şeklinde gösterilmeye çalışılmıştır.

2. 3. 2. 13. Tip 13

(Kat. No. 71-82; Fig. 71- 82; Commodus Dönemi, Kat. No. 71; Iulia Soaemias Dönemi Kat. No. 72-77; Annia Faustina Dönemi, Kat. No. 78; Severus Aleksander Dönemi Kat.

¹⁴⁷ SNGPfps, No. 77-78

¹⁴⁸ SNGPfps, No. 82

¹⁴⁹ SNGPfps, No. 94

No. 79; Iulia Mamea Dönemi Kat. No. 80; Maksiminus Thraks Dönemi Kat. No. 81; Marcia Otacillia Severa Dönemi Kat. No. 82)

Tip 13 içerisinde toplamda 11 adet sikke bulunmaktadır (Diyagram 13). En erken Commodus (Augustus) Dönemi'nden 1 sikke (Kat. No. 71, Fig. 71)¹⁵⁰ bulunmaktadır. Bu sikkede aynı dönemden daha önce Tip 8 (Kat. No. 46, Fig. 46) ve görülen sikkeden ön yüz kalıbından farklı bir kalıp kullanılmıştır (Tablo 1, ÖYK 29). Arka yüzü aynı şekilde Kat. No. 46'dan ve Tip 13'ün diğer örneklerinden farklı bir kalıp kullanılarak çıkartılmıştır (Tablo 1, AYK 33). Bu tipin en çok görüldüğü dönem 6 sikke¹⁵¹ ile İmparator Elagabalus Dönemi'nden, imparatorun annesi Iulia Soaemias portreli sikkelerdir. Bunlardan muhtemelen 5 tanesinin (Kat. No. 72, 74-77, Fig. 72, 74-77) ön yüzleri aynı kalıptan çıkmıştır (Tablo 1, ÖYK 37). Muhtemelen sadece 4 tanesinin de (Kat. No. 74-77, Fig. 74-77) arka yüzleri aynı kalıptır (Tablo 1, AYK 41; Diyagram 22). Kat. No. 73'ün hem ön hem de arka yüzündeki yoğun tahribatından dolayı hangi kalıp olduğu net bir şekilde görülmemektedir. Yine de anlaşıldığı kadarıyla yeni kalıplar kullanılarak çıkartılmış (Tablo 1, ÖYK 38, AYK 42) ve yeni tasvirin Tip 13'e girmesi uygun görülmüştür. Söz konusu bu sikke aynı zamanda Aspendos darphı olmasına rağmen başka bir kentten, Andriake'den çıkan bir sikkedir (Har. 2). Kat. No. 72'nin arka yüzü figürlerin tasvir edilişi bakımından diğerlerinin neredeyse aynısıdır. Ancak *aediculaların* çizgi konturlu olması ve boyutlarının farklı gibi durmasından dolayı başka bir kalıptan çıkmış olabileceği düşünülmektedir (Tablo 1, AYK 43). Yine Elagabalus Dönemi'nden, imparatorun son karısı olan Annia Faustina portreli sikkede (Kat. No. 78, Fig. 78)¹⁵² kullanılan arka yüz baskısı, Iulia Soaemias portreli 4 sikkede (Kat. No. 74-77, Fig. 74-77) görülen baskının aynısıdır (Tablo 1, AYK 41). Daha sonra Severus Alexander (Kat. No. 79, Fig. 79)¹⁵³, Severus Alexander'ın annesi Iulia Mamea (Kat. No. 80, Fig. 80)¹⁵⁴, Maksiminus Thraks (MS 235-238) (Kat. No. 81, Fig. 81)¹⁵⁵ ve I. Philipp'in karısı Marcia Otacillia Severa (Kat. No. 82, Fig. 82)¹⁵⁶ dönemlerinden birer örnekle gözüken sikkelerde yine genel formu ile diğerlerine benzese de arka yüzlerinde

¹⁵⁰ NNDe, Auc. 27, 2015, Lot No. 456

¹⁵¹ SNGLeypold, No. 1800; Bulut ve Şengül, 2004, No. 29; Art, No. 2012; SNGPfps, No. 83, 84; Helios, Auc. 5, 2010, Lot. No. 982

¹⁵² Peus, Auc. 388, 2006, Lot No. 1132

¹⁵³ NNDe, Auc. 42, 2016, Lot No: 537

¹⁵⁴ SNGPfps, No. 93

¹⁵⁵ GM, Auc. 191, 2010, Lot No. 1822

¹⁵⁶ MMDe, Auc. 16, 2005, Lot No. 625

farklı kalıplar kullanıldığı anlaşılmaktadır (Tablo 1, AYK 44, AYK 47, AYK 48 ve AYK 53). Iulia Mamea portreli sikkenin ön yüzü, aynı dönemden olan ve bir önceki tipte verilen (Kat. No. 70, Fig. 70) sikkenin ön yüzü ile muhtemelen aynı kalıptan çıkmıştır (Tablo 1, ÖYK 44). Kat. No. 80'in silik gözüken portre tasvirinden dolayı belki de aynı kalıbın sonraki kullanımından çıkmış olduğunu göstermektedir. Marcia Otacillia Severa sikkesinin ön yüz kalıbı daha önce bahsedilen aynı dönemden Tip 10 sikkesinin (Kat. No. 60, Fig. 60; Tablo 1, ÖYK 48) ön yüzü ile aynı gibi durmaktadır. Ancak portrelerde gösterilen saç ve kulak detaylarının farklı durmasından dolayı başka bir kalıptan çıktığı tahmin edilmektedir (Tablo 1, ÖYK 49). Arka yüzleri aynı şekilde benzer gibi dursa da figürler ve *aedicula* detaylarındaki farklardan dolayı muhtemelen başka bir kalıptan çıkmış olmalıdır (Tablo 1, AYK 52 ve AYK 53; Diyagram 20, Diyagram 22 ve Diyagram 23).

Tip 13'ün Aphrodite Kastnietides tasvirli arka yüzlerinin genel formu şöyledir: Figürler bazen çizgi bazen de noktalarla gösterilen *aedicula* içinde yan yana durmaktadır. Bazı örneklerde iki basamaklı merdivenli zemin üzerinde gösterilmiştir. Tepesi ve yanları sivri olan *aediculalar* bu hali ile Tip 8, 10 ve 11'e oldukça benzemektedir. Figürlerin başlarının üstünde duran Poloslar genellikle ince ve uzun şekildedir. Bazen katmanlı ya da kıvrımlı gibi bazen ucunda disk benzeri bir motif ile bazen de kısa ve sade gösterilmiştir. Saçları iki yandan yaklaşık omuzlarına kadar inmiş olarak gösterilmiştir. Figürlerin gövdeleri konik biçimdedir. Ayrıca tanrıçaların khitonlarının üstüne üçgen şekilde yerleştirilmiş ve yuvarlak çıkıntılar ile donatılmış *ependytes* adı verilen önlüklerden giydiği düşünülmektedir. Genelde de khiton üzerine giyinen ve bele, kalçalara ya da dizlere kadar uzanan *ependytes*lerin, Yakın ve Orta Doğu'da ve Anadolu'da kült kıyafeti olarak kullanılmış olduğu da belirtilmektedir¹⁵⁷. Figürlerin giymiş oldukları khiton ya da manto ayaklarının iki kenarından inen uzun çizgiler halinde arkadan inmiş olarak kendini göstermektedir¹⁵⁸. Kat. No. 71 sikkesinde arkadan gözüken khiton ya da manto iki çizgi halinde gözükmemektedir. Bu iki çizginin kıyafetin kıvrımlarını göstermiş olma ihtimalinden dolayı giydiği kıyafetin arkadan inen manto olduğunu düşündürmektedir. Diğerlerinde tek çizgi halinde olsa da söz konusu

¹⁵⁷ *Ependytes*: Pers ya da Doğu kökenli, tunik tarzında yün ya da ketenden yapılan kıyafettir (Cleland vd., 2007, s. 58; Miller, 1989, s. 313-329).

¹⁵⁸ Efes Artemisi'nin bazı betimlemelerinde gösterilen, Artemis'in iki elinde birden tuttuğu asalar da olabilir (bkz. Fleischer, 1973, Taf. 55 a, b; SNGvAul, 14, Taf. 224, No. 6573 ve 6575).

örnekten yola çıkarak onlarda da manto anlamında gösterilmiş olduğu tahmin edilmektedir. Figürlerin bu bölümde ayrıca yine khitonlarının çan şeklinde açılmış olduğu ve ayakları gözüktüğü fark edilmektedir. Bu da arkadan inen çizgilerin khiton olmayıp, manto olduğu ihtimalini arttırmaktadır.

Iulia Soaemias Dönemi örneklerinde, muhtemelen farklı kalıp olmasından kaynaklı Kat. No. 73 hariç, diğer bu dönem sikkelerinde görülen mimari yapılarda basamak olduğu düşünülen zemine paralel birer çizgi daha gözükmektedir. Bu hali ile yapı daha *Naikos* benzeri bir görünüm kazanmıştır. Severus Alexander Dönemi örneğindeki figürler düz çizgi ile gösterilmiş bir *aedicula* içerisinde ince bir yapıdadır (Kat. No. 79, Fig. 79). İnce uzun Polos'u, kısa saçları ve üçgen gövdesi ile çok net olmamakla birlikte *ependtys* giydiği de fark edilmektedir. Iulia Mamaea Dönemi'ndeki örnek (Kat. No. 80, Fig. 80) diğerlerine göre daha kabaca tasvir edilmiştir. İlk defa bu tipte görülen Maksiminus Thraks Dönemi'nden (MS 251-253) sikke (Kat. No. 81, Fig. 81) de bu tipe uygun gözükmektedir. Sadece figürlerin içinde bulunduğu mimari yapı en çok Tip 11'de görülen Kat. No. 63'deki yapıya benzemektedir. Bu yapı, noktalı gösterilen 3 sütun ve köşe ile tepe akroteri olan bir çatıya sahip mimari bir yapıdır. Tapınağa daha yakın bir görünüme sahip bu geç dönem tasvirindeki figürler yukarıda anlatılan Tip 13 tanımına uymaktadır. Marcia Otacillia Severa sikkesinde ise diğerlerinden farklı olarak, ikiz tanrıçanın arkasından inen manto çizgileri gözükmemektedir. Diğerlerine göre biraz daha sade işlenmiş olmasına rağmen yine de figürlerin vücut formu Tip 13'e uyduğu için bu tipe alınması uygun görülmüştür.

2. 3. 2. 14. Tip 14

(Kat. No. 83-84; Fig. 83-84; Severus Alexander Dönemi Kat. No. 83; II. Philipp Dönemi Kat. No. 84)

Tip 14 içerisinde toplamda iki farklı dönemden birer sikke ile sadece 2 adet sikke bulunmaktadır (Diyagram 14). İlk olarak Severus Alexander Dönemi'nde gözüken örneğin (Kat. No. 83, Fig. 83)¹⁵⁹ ön yüz kalıbı daha önce bahsedilen Tip 13 örneğinden (Kat. No. 79, Fig. 79; Tablo 1, ÖYK 41) farklı bir kalıptır (Tablo 1, ÖYK

¹⁵⁹ Höhn, Auc. 2, 2015, Lot No. 341

42). Anlaşıldığı üzere Tip 14'te verilen örnek, imparatorun daha genç olduğu bir dönemde darp edilen bir sikkedir. Arka yüzleri tamamen farklı iki kalıptan çıkan sikkelerdir (Tablo 1, AYK 44 ve AYK 45). Daha sonra I. Philipp Dönemi'nde darp edilen imparatorun oğlu II. Philipp (MS 244-249) portreli sikkenin (Kat. No. 84, Fig. 84)¹⁶⁰ arka yüzü daha önce Severus Alexander Dönemi'nde kullanılan kalıbın muhtemelen aynısı olduğu detaylarından ve lejantlarından anlaşılmaktadır (Tablo 1, AYK 45; Diyagram 23). Bu iki imparator arasında başka dönemlerde aynı kalıbın kullanıp kullanılmadığı eldeki verilere göre bilinmemektedir. Ancak söz konusu iki sikkenin aynı kalıptan çıktığı kalıbın artık II. Philipp Dönemi'ne gelene kadar yıpranmış olduğu sikkenin tahrip olmuş görünümünden de anlaşılmaktadır (Kat. No. 84, Fig. 84). Bu durumda Severus Alexander Dönemi'nden yukarıda bahsedilen Kat. No. 83, diğer örneğe göre daha net çizgilere sahiptir. Bu yüzden bu tipin tanımlamaları da daha çok Kat. No. 83 üzerinden yapılmıştır.

Tamamı nokta konturlu sade bir şekilde gösterilmiş apsisli birer *aedicula* içinde tanrıça figürleri durmaktadır. Figürler oldukça basit işlenmiştir. Başlarının üstünde diğer tiplerde tasvir edilen Poloslar'dan farklı bir Polos gözükmektedir. Altta kalın başlayan üstte inceliş çizgi gibi duran bir Polos'tur. Kıvrımlı saçları iki yandan gözükmektedir. Figürlerin gövdeleri düz olarak ve belden alt kısımları üç bölüme ayrılmış vaziyette gösterilmiştir.

2. 3. 2. 15. Tip 15

(Kat. No. 85-86; Fig. 85-86; Trebonianus Gallus Dönemi Kat. No. 85-86)

Katalogda sadece İmparator Trebonianus Gallus (MS 251-253) döneminde 2 örnekle (Kat. No. 85 ve 86, Fig. 85 ve 86)¹⁶¹ Tip 15 oluşturulmuştur (Diyagram 15). Detayların ve lejantların birbirlerine uyması bakımından muhtemelen hem ön yüzü hem de arka yüzü aynı kalıplardan çıkmış olan iki sikkedir (Tablo 1, ÖYK 51, AYK 54). Kat. No. 86'nın diğerine göre tahrip olmuş ve daha silik detaylara sahip olmasından dolayı belki de Kat. No. 85'ten daha sonra darp edilen bir sikkedir (Diyagram 22 ve Diyagram 23).

¹⁶⁰ SNGFrance, Vol. 3, No. 197

¹⁶¹ RPC IX, No. 1067; VCoin, 2006, Coin ID. 3587

İkiz tanrıça figürleri çok net gösterilmiş birer *aedicula* içinde durmaktadır. Mimarının en net görüldüğü haliyle kaideleri ve başlıkları ile birlikte üç sütun ve sütunların taşıdığı iki apsis ile gözükmetedir. Aphrodite Kastnietis figürleri ise önceki tiplerde görülmeyen farklı ayrıntıları ile tasvir edilmiştir. Başlarının iki yanında yuvarlak halde gösterilen ve “Nimbus” olarak adlandırılan yuvarlak bir örtü bulunmaktadır¹⁶². Bu tasvir özellikle en çok Efes Artemisi heykellerinde görülmektedir (Fig. 94-101). Tip 15 figürlerinin başının üstünde ayrıca farklı bir Polos gözükmetedir. Kuleye benzer ve tepesindeki 3 çizgi tasviri ile “Tapınak tepesi” tipi Polos olmalıdır¹⁶³. Gövdeleri konik tarzda aşağı doğru daralır şekildedir. Son olarak giymiş oldukları khitonun alt bölümü çok az çan şeklinde açılmış ve ayak bilekleri ile ayakları iki yuvarlak motif halinde oldukça belirgin gösterilmiştir.

2. 3. 2. 16. Tip 16

(Kat. No. 87-90; Fig. 87-90; Hadrianus Dönemi Kat. No. 87; Geta Dönemi Kat. No. 88-89; III. Gordianus Dönemi Kat. No. 90)

Tapınak benzeri *aedicula* ya da Naikos gibi mimari yapılar içinde gösterilen Aphrodite Kastnietides tasvirlerinin olduğu bu tipte 3 farklı dönemden toplamda 4 sikke bulunmaktadır (Diyagram 16). En erken Hadrianus Dönemi’nde gösterilmeye başlanılan kültün tasvir edildiği sikkenin¹⁶⁴ (Kat. No. 87, Fig. 87) ön yüzü, daha önce bahsedilen Tip 8 (Kat. No. 42-44, Fig. 42-44) ve Tip 10 (Kat. No. 53, Fig. 53) sikkelerinin öz yüz baskısından muhtemelen farklı bir kalıp kullanılarak çıkartılmıştır (Tablo 1, ÖYK 24). Arka yüzü tapınak benzeri bir *aedicula* ile gösterilmiş olduğu için yine diğerlerinden tamamen farklı bir baskı kullanılarak çıkartılmıştır (Tablo 1, AYK 28). Burada figürler hem Naikos benzeri iki sütunlu *aedicula* içerisinde hem de önceki birçok örnekte gördüğümüz gibi apsisli bir *aedicula* içerisinde durmaktadır. Diğer tiplerde *aedicula* içinde bulunan örneklerin tamamında *aediculalar* birleşikken burada ayrı ayrı gösterilmiştir. Kat. No. 87’de figürlerin işleniş Tip 10’da görülen tanrıça figürlerine oldukça benzemektedir. Özellikle aynı dönemden Kat. No. 53’ün figür tasviri ile

¹⁶² Fleischer, 1973, s. 58-63

¹⁶³ Özellikle Efes Artemisi’ni gösteren bir kaç sikke örneğinde manto şekli ve Polos’u ile çok benzerlik göstermektedir, bkz (Fleischer, 1973, s. 129, Taf. 55a; SNGvAul, 14, Taf. 224, 6575).

¹⁶⁴ RPC, Vol. 3, No. 2718

nerdeyse aynıdır. Konik tarzda gövdesi, Efes Artemisi'nde olduğu gibi sanki kolları dirsekten kıvrılmış olarak ve alt bölümde khitonun çan şeklinde kıvrımı ile gösterilmiştir (Fig. 94 ve 98). Başlarında da belli belirsiz duran küçük bir Polos bulunmaktadır.

Daha sonra İmparator Geta (Augustus) Dönemi'nden iki sikkede ikiz tanrıça figürleri gözükmemektedir (Kat. No. 88 ve 89, Fig. 88 ve 89)¹⁶⁵. Bu iki sikkenin hem ön hem de arka yüzleri Kat. No. 88'nin ayrıntılarının daha net gözükmesi bakımından muhtemelen daha önce darp edilmiş olmakla birlikte aynı kalıplardan çıkmış olmalıdır (Tablo 1, ÖYK 32, AYK 36). Kat. No. 89'un ayrıntılarının iki yüzde de oldukça silik olması ve baskı şeklinden dolayı bazı ayrıntıları gözükmemektedir. Bu dönemde de figürler yine Naikos ya da *aedicula* olduğu düşünülen mimari yapı içerisinde gösterilmiştir. Burada figürler, Hadrian örneğinden (Kat. No. 87, Fig. 87) farklı olarak ayrıca başka bir *aedicula* içinde gösterilmemiştir. Konik tarzda betimlenmiş gövdeleri ile önceki örneğe benzemektedir. Farklı olarak khiton giymişse de belli olmamaktadır, çünkü özellikle daha net gözüken Kat. No. 88'den anlaşılacağı gibi gövdesinde aynen Tip 8'de görüldüğü şekilde (Kat. No. 42-47, Fig. 42-47) meme olabileceği düşünülen yuvarlak motiflerle doldurulmuştur. Figürlerin ayakları ve başlarının üstünde oldukça küçük ve kısa gösterilen Poloslar'ı gözükmemektedir. Kat. No. 89'da yukarıda bahsedildiği gibi baskının eskiliğinden dolayı aynı tasvirler olsa da çok siliktir ve fark edilemez durumdadır.

Son olarak III. Gordianus Dönemi'nden bir sikke bulunmaktadır (Kat. No. 90, Fig. 90)¹⁶⁶. Ön yüz görseli olmadığı için aynı dönemin diğer sikkeleri ile bir karşılaştırma yapılamamıştır. Arka yüzü diğerlerinden farklıdır, kült figürleri dört sütunlu mimari bir yapı içerisinde (Tablo 1, AYK 50). Bu yapı dört sütunlu ve alınlıklı olarak gözüktüğü için tetrastyle¹⁶⁷ bir tapınak gibi durmaktadır. Yapının kenardaki iki uzun sütunu in antis olarak yapılmışsa distyle¹⁶⁸ bir tapınak ya da Naikos olarak tanımlanabilir.

¹⁶⁵ CNG, Auc. 268, 2011, Lot No. 236, Coin ID. 8388; SNGPfps, No. 70

¹⁶⁶ BMC, 1897, s. 106, No. 94

¹⁶⁷ Tetrastyle: Antik Yunan'da ön cephesi dört sütunlu tapınak tipi (Ginouvès, 1998, s. 39, 40; Tekçam, 2007, s. 220).

¹⁶⁸ Distyle: Tapınakların ön cephelerinde, antisler içerisinde bulunan iki sütunlu görünüme sahip mimari yapı (Ginouvès, 1998, s. 39, dipnot 81).

Kat. No. 90'daki tanrıça figürlerinde aynen Tip 13'de (Kat. No. 71-81, Fig. 71-81) tanımlanmış olduğu gibi khiton üzerine *ependtyse* giydiği en net haliyle bu örnekte gözükmektedir. Etrafındaki yuvarlak çıkıntılar alttan yukarıda boynuna kadar devam etmektedir¹⁶⁹. Tip 16 içindeki diğer örneklerle benzer olarak gövdeleri konik tarzda ve kısa Polos'u ile betimlenmiştir. Giymiş olduğu khiton, figürlerin ayak bölümünde ayakuçlarını gösterir halde çan şeklinde açılmıştır. Hepsinden farklı bir arka yüz baskısı olan bu sikkenin ön yüzü yayınlanmamış olduğu için kalıbı hakkında yorum yapılamamaktadır.

2. 3. 2. 17. Tip 17

(Kat. No. 91-92; Fig. 91-92; Severus Alexander Dönemi Kat. No. 91; III. Gordianus Dönemi Kat. No. 92)

Tip 17 içerisinde diğer tiplerden çok daha farklı bir formda başka bir kült ile birlikte gösterilen Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkeler bulunmaktadır. Severus Alexander ile III. Gordianus Dönemleri'nden birer örnekle toplamda sadece 2 adet sikke bulunmaktadır (Diyagram 17). Bu tipteki Severus Alexander Dönemi sikkesinde¹⁷⁰ (Kat. No. 91, Fig. 91) aynı dönemden Tip 13 (Kat. No. 79, Fig. 79) ve Tip 14'te (Kat. No. 83, Fig. 83) verilen sikkelerin ön yüzlerinden farklı bir kalıp kullanılmıştır (Tablo 1, ÖYK 43; Diyagram 21). Arka yüzünde (Tablo 1, AYK 46) Nehir tanrısı Eurymedon üstü çıplak olarak oturur halde sağ elinde Aphrodite Kastnietis çift heykelini tutmaktadır; sol elinde ise lekythos benzeri bir kap bulunmaktadır. Aphrodite Kastnietis figürleri tepeden ve yanlardan sivri gösterilen *aediculalar* için oldukça sade bir şekilde kabaca gösterilmiştir (Kat. No. 91, Fig. 91). Bu kabaca tasvir edilmiş hali ile figürler en çok Tip 10 içerisinde verilen örneklerle (Kat. No. 53-60, Fig. 53-60) benzemektedir.

III. Gordianus Dönemi'ne tarihlendirilen sikke¹⁷¹ (Kat. No. 92, Fig. 92) ise aynı imparatorun önceden Tip 10'da Kat. No. 58 ve 59'da görülen sikkelerin ön yüz baskılarından ve boyutlarının çok farklı olmasından dolayı muhtemelen farklı bir kalıp kullanılarak darp edilmiştir (Tablo 1, ÖYK 47). Sikkenin ön yüzünde ayrıca

¹⁶⁹ Ayrıca Fleischer'in bu sikke için yorumuna bkz. (Fleischer, 1973, s. 255).

¹⁷⁰ SNGFrance, Vol. 3, No. 176

¹⁷¹ SNGFrance, Vol. 3, No. 183

imparatorun boynunun hemen altında bir kontramart işareti yer almaktadır (Kat. No. 92, Fig. 92). Arka yüzünde (Tablo 1, AYK 51) ise bir önceki örneğe benzer şekilde bu sefer Aphrodite Kastnietis heykelleri Şans Tanrıçası Tyche ile birlikte gösterilmiştir. Bir tahtta oturmuş haldeki tanrıça Tyche, tunik tarzda bir kıyafet giymiştir; sağ elinde iki Aphrodite Kastnietis heykeli durmaktadır ve sol elinde de bereket boynuzu tutar vaziyettedir. Tyche'nin, aynen Aphrodite Kastnietis figürlerinde olduğu gibi başında Polos'u bulunmaktadır. Aphrodite Kastnietis figürleri Tip 4 (Kat. No. 11-22, Fig. 11-22) örneklerinde olduğu gibi bir kaide üzerinde, başından aşağı kadar inen mantosu ve konik tarzdaki düz gövdesi ile gözükmektedir. Başlarının üstünde Polos net değildir ancak olduğu varsayılmaktadır.

2.3.3. Aphrodite Kastnietis'in İkonografik İncelemesi

Görselleri elde edilebilen sikke verileri doğrultusunda ikiz tanrıça Aphrodite Kastnietis'in betimlendiği toplamda 92 sikkede 17 farklı tip açığa çıkartılmıştır. Augustus'tan Gallienus'a kadar Aspendos sikkelerinde görülen bu tiplerde cepheden yan yana duran iki tanrıça, birbirine çok benzeyen bazen bir mimari yapı içinde olmadan, bazen de (birbirine yapıştırılmış) yan yana iki *aedicula*/niş ya da Naiskos içinde tasvir edilmiştir. İkiz tanrıça cepheden, başlarında Polos ile birlikte ve örtülü mummya benzer durmakta ve Efes Artemisi gibi (Fig. 94-106) bazen çok göğüslü ya da vücudu göğüslerle kaplı bir şekilde tasvir edilmiştir¹⁷². Bu yan yana iki tanrıça konusunda çok farklı fikirler ortaya atılmıştır: M. Millingen, Augustus dönemi Aspendos sikkelerinden birisini örnek göstererek bu iki tanrıça için Perge'de ki *Artemis Pergaia* olduğunu ifade etmiştir¹⁷³. Ancak kendisi de Perge Artemisi'nin neden bu şekilde gösterildiğini açıklamamanın zor olduğunu belirtmektedir¹⁷⁴. Waddington koleksiyon kayıtlarında ise bu ikiz tanrıça, 2 *Artemis xoana*'sı olarak adlandırılmıştır¹⁷⁵. G.F. Hill tarafından da Domitianus Dönemi Aspendos sikkesi üzerindeki için doğa

¹⁷² Robert, 1960, s. 180

¹⁷³ Millingen, 1832, s. 68-69, Pl. IV 1

¹⁷⁴ Bu durum için Millingen, tahminen Aspendosluların, Aspendos'ta bulunan Artemis Tapınağı'nda tanrıça tasvirini çoğalttıklarını söylemekte ve tıpkı Troyalıların ünlü Palladium'un birkaç kopyasını çıkardıkları ve orijinalinin yanına yerleştirdikleri gibi diyerek de örneklendirmektedir (Millingen, 1832, s. 68-69).

¹⁷⁵ Babelon, 1898, s. 177-180

tanrıçasının iki kült heykeli olarak yorumlanmıştır¹⁷⁶. Robert'ın¹⁷⁷ Aphrodite Kastnietis'i ele aldığı makalesinde de belirttiği gibi Aspendos'ta bulunan sunak¹⁷⁸ üzerinde (Kat. Altar, No. 1, Fig. 93) "Aphroditai Kastnietides" isminin yer alması ikiz tanrıçanın kentte ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca sikkelerdeki tasvirlerin zenginliğinden de Mopsos'un yaban domuzu kurban ettiği bilgisi Aphrodite Kastnietis'in Aspendos için önemini tekrardan ortaya koymaktadır. Bu yüzden yan yana tasvir edilmiş bu iki tanrıçanın Aphrodite Kastnietis'e ait olması gerektiğini düşünmektedir.

Söz konusu Aspendos kültürünün ikiz olarak tasvir edilmesi ise yukarıda verilen kültürler içerisinde dahi karşılaşılmayan bir tasvirdir. Ancak bu şekilde gösterilen hem Anadolu'da hem de Roma dünyasında az da olsa bazı örneklerle karşılaşmak mümkündür. Bu tarzda ikiz olarak betimlenmiş kültürlerin özellikle Küçük Asya ve Suriye'de yaygın olmak üzere Antik Yunan'da MÖ 2. bin yıllarına kadar eskiye gittiği belirtilmektedir¹⁷⁹. Imhoof-Blumer'in Aphrodite Kastnietis üzerinden yaptığı yorumuna göre¹⁸⁰ ise iki heykelin bir arada bulunduğu kültürlerin genelde atribütü belirlenmemiştir ve kesin bir açıklamalarının olmadığından bahsetmektedir. Eğer bu çift heykel kesinlikle ikiz tanrıçalar olan Demeter ve Kore değilse, tek bir tanrısallığın çift gösterimi olarak düşünülmesi gerektiğini belirterek benzer şu örnekleri sıralamıştır: Capua'da ve Selinus'ta belirlenemeyen ikiz birer kült; Lucania Herakleia'da Herakles kültü (Fig. 133); Temnos (Fig. 132), Smyrna (Fig. 130 ve 131), Amorion¹⁸¹, Kadoi'de¹⁸² ve belki de Akmonia'da¹⁸³ Nemesis kültleri olduğu belirtilmektedir.

Günümüzde İzmir'de yer alan Aiol kentlerinden Smyrna antik kentinde, Nemesis'in eski bir kültürünün olduğu belirtilmektedir¹⁸⁴. Smyrna'da, Tanrıça Kybele'den türetilmiş bir tanrıça olarak Nemesis ilk İon kolonistler tarafından

¹⁷⁶ BMC Pamp., s.103, 79; Weber, s. 574, 7324

¹⁷⁷ Robert, 1960, s. 186-187

¹⁷⁸ Hereward, 1958, 10, s. 64-65

¹⁷⁹ Fleischer, 1973, s. 257; Cumont, 1917, s. 263-276

¹⁸⁰ Imhoof-Blumer, 1902, s. 319-320

¹⁸¹ Imhoof-Blumer, Phrygia'daki Amorion'da ikiz Nemesis kültürünün olduğunu belirtmektedir, ancak bahsedilen kentte Nemesis kültüne rastlansa da yapılan araştırmaya göre ikiz tasvirlerine ulaşılammıştır.

¹⁸² Ancak Kütahya'da bulunan Kadoi antik kentinde bahsedildiği gibi Nemesis kültüne dair izlere rastlanmamıştır.

¹⁸³ Traianopolis olarak da bilinen Akmonia kentinde, Amorion'da olduğu gibi Nemesis kültü bulunmaktadır, ancak kültürün ikiz tasvirlerine rastlanmamıştır.

¹⁸⁴ RE XVI, s. 2352-53

Anadolu'ya getirilmiş olduğu ve Smyrna'ya yerleştiği düşünülmektedir¹⁸⁵. Tanrıça'nın kentte tek olarak gösterilmesine¹⁸⁶ rağmen Roma İmparatorluk Dönemi'nde karakteristik tasvirinin yan yana ikiz gibi betimlenmiş sikke tasviri olduğu belirtilmektedir (Fig. 130 ve 131). Pausanias'ın (MS 2. yy) "Pausaniae Graeciae Descriptio" kitabında da adı geçen Smyrna'nın ikiz tanrıçası için yazar şunları anlatır¹⁸⁷: Büyük İskender rüyasından Pagos Dağı'nda avlandıktan sonra Nemesis'in tapınağına gelmiş ve tapınağın önünde bir su kaynağı ve bir çınar ağacı görmüştür. Ağacın altında uyuduğunu gören İskender, Nemesis'in önünde belirmediğini, ona bir şehir bulmasını ve Smyrnalıları eski kentlerinden çıkartıp yerleştirmesini istediğini görmüştür. Rüveyi kehanet kenti Klaros'ta yorumlatan Smyrnalılar daha sonra kendi istekleriyle göç ederler ve bundan sonra Nemesis'e de tek olarak değil, Nyks'in kızları iki Nemesis olarak inanmaya başlamışlardır. Bazı araştırmacılar tanrıçanın İki Nemesis olarak betimlenmiş olmasını farklı şekillerde yorumlamışlardır: Ramsay, Smyrna'daki eski yerli halkın ikiz tepelerdeki iki erkek kardeş "Two Brothers" olarak adlandırdıklarını belirtmektedir ve ayrıca kendisi de tanrıçanın ikiz gösterilmesini Laodikea ve Smyrna'nın arasında yaptığı oyunlar ya da dini törenlerle ilgili bir anlaşmayı temsil ettiğini savunmaktadır¹⁸⁸. Dolayısıyla adaletin iki temsili olarak gösterildiğini öne sürerek Antik Yunan'dan ve çok daha sonrasında Hristiyanlıktan da benzer "ilahi adalet" temsillerinin örneklerini vermektedir. Ayrıca Pausanias'ın anlattığı yukarıdaki hikayeden ve yerli halkın ikiz dağ hikayesinden yola çıkarak iki kentte de ikiz dağların olduğunu anlatmış ve kendi yorumunu pekiştirmeye çalışmıştır¹⁸⁹. Cadoux ise ikiz tanrıçayı Avrupalı Nemesis ile Asyalı yerel tanrıçanın birleşimi olarak yorumlamanın en doğrusu olduğunu ifade etmektedir¹⁹⁰. Muhtemelen Antik Yunan'dan Attika kentinden getirilen bir tanrıça olduğunu ve Smyrna'da, günümüzde yeri tespit edilememiş olsa da Nemeseis Tapınağı'nın varlığından

¹⁸⁵ RE XVI, s. 2352-53; Ramsay, 1927, s. 58

¹⁸⁶ Cadoux, 1938, s. 220

¹⁸⁷ Pausanias, 7.5.1-3

¹⁸⁸ Ramsay, 1927, s. 54-59

¹⁸⁹ Farnell tarafından, Smyrna Nemesis için, bu doğu kültürünün zamanında Aphrodite, Artemis ve Nemesis ile ilişkilendirilerek ikonografisinin oluşturulduğunu belirtmektedir. Neden sadece burada ikiz gibi gösterildiğini de belki tanrıçanın bir iyi bir de kötü (şeytani) yanını temsil ettiği için iki tane betimlenmiş olabileceğini vermektedir ancak kendisi de bu yorumun çok düşük bir ihtimal olduğunu belirtmektedir. Ayrıca daha doğal bir neden olarak da, Pausanias'ın anlatımından yola çıkarak tanrıçanın birisinin eski yerleşiminde inanılan kentin şansı olan kültür, diğerinin de yeni yerleşilen kentin kurulmasını sağlayan ve yeni kentin kültürü olan Nemesis'i temsil ettiğini öne sürmektedir (Farnell, 1896, II, s. 493-494).

¹⁹⁰ Cadoux, 1938, s. 220-222

bahsetmektedir. Nemesis'in Smyrna'da kuruluşundan beri önemsendiğini belirterek özellikle sikke tasvirlerinden de anlaşılacağı gibi Roma İmparatorluk Dönemi'nde Augustus ile başlayan yoğun bir ilgi olduğu anlatılmaktadır¹⁹¹. Yine İzmir'de bulunan Temnos Antik kentinin Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinde Smyrna'daki kült çok benzer şekilde iki Nemesis yan yana gösterilmiştir (Fig. 132). Bunların yanı sıra yapılan araştırmalarda Anadolu'da benzer başka bir ikiz kült daha sikkelerde rastlanmıştır. Günümüzde Manisa şehrinde bulunan Philadelphia'dan Nemeseis kültünün tasvir edildiği görülmüştür (Fig. 136). Ayrıca aynı kentten bulunan Septimus Severus Dönemi'nden bir sikke üzerinde (Fig. 135) ortada Artemis kültü ile iki yanda Smyrna Nemeseis tasvirleri bulunmaktadır. Bu durumda Fig. 136'deki kült tasvirlerinin Fig. 135'e benzemesinden dolayı belki de bu tek başlarına gözüken tasvirlerin de Smyrna Nemeseis'i temsil etmek için yapıldığı düşünülebilir.

Campania, Capua'dan bulunan MÖ 216-211'e tarihlendirilen bir sikke¹⁹² üzerinde kime ait olduğu belirlenemeyen ikiz kültü, vücut formu ve kıyafetleri açısından Aphrodite Kastnietis'e muhtemelen en yakın örnektir (Fig. 129). Lucania, Herakleia'da bahsedildiği gibi Herakles kültü oldukça yaygındır, bazı sikkelerde¹⁹³ de Herakles'in ikiz tasviri ile karşılaşılmaktadır (Fig. 133). Kilikia, Selinus kentinde ise Smyrna Nemesis'i, Herakleia Heraklesi ya da Temnos Nemesis'i tasvirlerine benzer bir ikiz kült tasviri daha bulunmaktadır (Fig. 134). Roma İmparatorluk Dönemi sikke¹⁹⁴ tasvirlerinde görülen bu ikiz kültün hangi tanrı ya da tanrıçaya ait olduğu belirlenememiştir.

Ayrıca Hellen ve Roma dünyasında ayrı ayrı önemsenmiş, Castor ve Pollux olarak da bilinen ikiz kardeş, Dioskurlar¹⁹⁵, yukarıda bahsedilen tüm bu ikiz

¹⁹¹ Özellikle Hadiranus Dönemi'nde ikiz tanrıçaya adanmış Gladyatör oyunlarının yapıldığından ayrı bir önem verildiğinden de bahsedilmektedir (Cadoux, 1938, s. 220-222).

¹⁹² SNG Cop, No. 339; Fleischer, 1973, s. 257, Taf. 108c

¹⁹³ Yayınlanmış bir görseline rastlanılmamıştır, ancak internette yapılan araştırmalar sonucunda müzayedelere çıkan ve yaklaşık MÖ 3-1 yüzyıllara tarihlendirilen birkaç sikke bulunmuştur, bkz. CNG, Auc. 76, 2007, Lot No. 61

¹⁹⁴ CNG, Auc 90, 2004, Lot No. 272; Waddington, 1898, No. 4485, Pl. XI, fig. 14

¹⁹⁵ Dioskurlar, Zeus'un kuğu kılığına girerek Leda ile birleşmesinde doğan çocuklarıdır, ancak aynı gece Leda'nın evli olduğu Lakedaimon kralı Tyndareos ile de birleşmesinden dolayı ikiz çocuklardan Castor'un Tyndareos'tan, Pollux'un (Polydeukes) ise Zeus'tan olduğu söylenmektedir. Bu yüzden ikiz kardeşlerden bazen Tyndarydoi ya da Tyndareosoğulları olarak da bahsedilmektedir. Ayrıca Troia Savaşı'nın ünlü karakteri Helen'in de kardeşleridirler. Ancak, Dioskurların sonradan tanrılaştırılmış olmasından dolayı savaşta isimleri geçmediğinden bahsedilmektedir. Yine de katıldıkları birçok mücadele, savaş benzeri olaylardan dolayı özellikle Castor'un savaşçı özellikleri de vurgulanmaktadır. Kuzenlerine karşı yaptıkları bir mücadelede yenik düşmeleri üzerine, Zeus oğlu Pollux'u yanına alır

betimlemeleri ile benzerlik göstermektedir. Hellenistik Dönem’de Dioskurlar’ın yıldızı temsil ettiği ve bu formda betimlemeleri olduğu belirtilmektedir¹⁹⁶. Roma İmparatorluk Dönemi’nde antik metinlerde bazen Tyndaridai (Tindarersogulları) olarak geçen Dioskurlar¹⁹⁷ gökyüzü ile ilişkilendirilmiştir¹⁹⁸: İki yarım küreyi, yani geceyi ve gündüzü temsil etmektedir. Ancak tek bir özellikle anılmayan Dioskurlar’ın savaşçı özelliği de fazlaca vurgulanmaktadır ve bu yüzden bazı tasvirlerinde savaşçı atribütleri ile at üstünde durur vaziyette¹⁹⁹ aydınlık ve karanlığı temsilen gözükme²⁰⁰. Diğer birçok betimlemesinde yukarıda verilen ikiz kült tasvirlerine de oldukça benzer bir şekilde olduğu gözlemlenmektedir²⁰¹ (Fig. 137-139). “Kutsal ikiz kült” olarak da bilinen Dioskurlar’ı ayrıca Phrygia kentlerinde de oldukça yaygın olduğundan bahsedilmektedir²⁰². Çalışmanın figürler bölümünde de bu bölgeden Temenouthyrai kentinden bulunan Dioskur tasvirli bir sikke bulunmaktadır (Fig. 140).

Dioskurlar’a benzer olarak mitolojide Roma’nın kurucusu olarak bilinen Aeneas’ın torunları Romus ve Romulus²⁰³ ikiz kardeşleri de unutulmamalıdır. Romulus’un tek başına Roma’nın başına geçmiş olmasına rağmen ikisinin de anısına bir arada heykelleri ve tasvirleri yapıldığı belirtilmektedir²⁰⁴.

Ayrıca bu ikiz kardeş anlayışının da İmparatorluk Dönemi’nde popüler olduğu, Caesar ve Augustus unvanlarının bir arada kullanılmasının da ikiz kardeşler ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir²⁰⁵. Daha sonra monarşinin kaderini belirleyen Regillus Gölü savaşının, büyük ikiz kardeşler Castor ve Pollux sayesinde kazanıldığına

(ölümsüzleştirir); daha sonra Pollux ikiz kardeşi Castor’u da yanına alması için yalvarınca Zeus, ikisinin değişimli olarak iki günde bir Olympus’ta kalmalarına izin verir (Grimal, 2007, s. 155-156; LIMC, III, 1, 1986, s. 567-635; Homer, Iliad, 3, 236-244; 3, 237; Homer, Odyssey, II, 298-300; II, 300; Pausanias, 3, 26, 3; 4.16, 5; 4. 27, 6).

¹⁹⁶ Cook, 1914, s. 760-771

¹⁹⁷ Philon, 12. IV, 258; Sextus Empiricus, 9. 37

¹⁹⁸ Cook, 1925, Vol. 2, s. 432-433

¹⁹⁹ Betimlemeler için bkz. LIMC, III, 2, 1986, s. 457, 458, 465, 466, 477

²⁰⁰ Cook, 1925, s. 435

²⁰¹ LIMC, III, 2, s. 462-464, 467

²⁰² Cook, 1925, s. 307-313

²⁰³ Aenias’ın ikiz oğulları olarak da geçen ikiz kardeşler doğduklarında terk edilmiş ve Romus ve Romulus’u bir kurtun sütü ile beslenerek büyüdükleri anlatılmaktadır. Palatinus şehrine sonradan gelerek burada ikizler iki şehir kurmaya karar verirler, ancak şehrin sınırlarını çizdikten sonra Romulus kardeşini öldürür ve tek başına daha sonra adını alacak Roma şehrinin başına geçer (Grimal, 2007, s. 698-702; Cook, 1925, s. 440-444).

²⁰⁴ Cook, 1925, s. 440-441

²⁰⁵ Cook, 1925, s. 441

inanılmış ve ikizlerinin bu etkisinin imparatorlukta hiçbir zaman unutulmadığı belirtilmektedir²⁰⁶.

Aşağıda, tipolojisi yapılan Aphrodite Kastnietis tasvirlerinin diğer Anadolu kültleri ile benzerlikleri ve karşılaştırılmaları verilmeye çalışılmıştır. Söz konusu karşılaştırmalar kültün kendi içinde hem mimaride görülen değişimleri hem de tanrıça figürlerinin giydiği kıyafetler ve vücut formları doğrultusunda ayrımları yapılarak değerlendirilmiştir.

2.3.3.1. Vücut Formaları ve Kıyafetler

2.3.3.1.1 Baş ve Polos

Aphrodite Kastnietis ikonografisinde baş tasvirleri genelde kabaca verilmiş, yüzler ayrıntılandırılmamış ya da sikke üzerinde çalışıldığı için ince ayrıntılar verilememiştir. Katalogda sadece bir örnekte (Kat. No. 66, Fig. 66) ikiz tanrıçanın yüzlerinde göz, burun ve dudak ayrıntıları çok hafif de olsa seçilebilmektedir. Bu kült ile benzerlikleri yukarıda da bahsedilen Efes Artemisi²⁰⁷, Aphrodisias Aphroditesi²⁰⁸

²⁰⁶ Cook, 1925, s. 441

²⁰⁷ MÖ 2. binin geç dönemlerinde, batı ve güneybatı Anadolu'ya göç eden Yunan kavimleri tarafından yakın çevresinde bulunan başka yerel tanrılar gibi Efes Artemisi'nin de yerel bir tanrıça olarak bulunduğu ve isminin Artemis olarak değiştirildiğinden bahsedilmektedir (LIMC, II, s. 755-763; Fleischer, 2008, s. 45-61). Efes'in koruyucu tanrılarında birisi olan Artemis, sadece Efes'te değil Anadolu'ya ve dünyaya yayılmış bir kültür. Antik metinlerde de ismi defalarca (Xenophon, *Anabasis*, 5.3.8; Callimachus, *Hymn to Artemis*, s. 237-250; Strabo, 14.1.3, 20; Pausanias, 7.6.2) geçen bir tanrıça olarak ne kadar önemli olduğu vurgulanmaktadır. Zamanının dünya harikalarından biri sayılan Artemision'u da, Efes Artemisi için yapılmış bir tapınaktır (Bernhard-Walcher, 2008, s. 15-23). Artemis Ephesia olarak da geçen tanrıçanın en erken heykellerinin MÖ 1. yy'a ait olduğu (Fleischer, 2008, Res. 7 ve 8) belirtilmektedir. MS 1. yy'da (olasılıkla MS 50/51) darp edilen sikkelerde (Fleischer, 1973, s. 42, Lev. 54 b) ve daha sonra Traian-Hadrian Dönemi sikkelerinde (SNGvAul, 14, Taf. 224, No. 6573, 6575; Taf. 226, No. 6622) ve ünlü heykellerinde (Büyük ve Güzel Artemis) göğsünde ağır ve figürlü takılarla, meme/boğa testisleri motifleri ile bildiğimiz betimlemeleri ile gözükmetedir (Fleischer, 2008, Res. 1 ve 2; Fleischer, 1973, Taf. 6-31).

²⁰⁸ Karia Bölgesi'nde yer alan Aphrodisias kentine ismini veren tanrıça Aphrodite (Erim, LIMC, II, s. 1-2; Fleischer, LIMC, s. 151-154), tıpkı Efes ve Perge tanrıçalarında olduğu gibi yerel bir tanrıçadır. Antik Çağ'da sıra dışı yerel tanrıçaların kült merkezi olması ile bilinen Aphrodisias'ta Aphrodite çok az verilerin olmasına rağmen M.Ö. 6. yy'da ortaya çıktığı belirtilmektedir (Brody, 2007, s. 1-7). Söz konusu Aphrodisias'lı tanrıçanın aslında orijinal başka bir ismi ve kimliği olduğu, ancak MÖ 2. yy. civarlarından Klasik ya da Hellenistik çağlarda Yunan Aphrodite ile etkileşimi olduğu ve isminin bu şekilde değiştirildiği düşünülmektedir (Fleischer, 1973, s. 146-184). Aphrodisias Aphrodite'sinin Roma Dönemi kopyaları (Brody, 2007, Pl. 1-10; Fleischer, 1973, Taf. 64-72) ve İmparatorluk Dönemi sikkeleri (BMC Caria, 21, 77, 99, 104-106, 110; KM, I, Taf. 4, 18; SNGvAul, 7, Taf. 77, No. 2461) kültün sonraki dönemlerde de devam ettiğini göstermektedir. Kült adına kentte ayrıca bir tapınak bulunmaktadır: yapının en erken tarihi MÖ 3.yy'dır, ancak tapınak İon düzenli, pseudodipteros planlı halini MÖ 1. yy'da almış ve uzun yıllar süren popülerliği MS 500'de kiliseye çevrilmesi ile yön değiştirmiştir (Brody, 2007, s. 5-7).

gibi Anadolu kùltlerinin cepheden betimlenmiş sikkelerinde genelde gùrùlmekle birlikte (Fig. 96, 97, 104-106), bazen tanrıçaların yüz ayrıntılarının verilmediği gözlenmiştir (Fig. 109-111).

Kùlt tasvirlerinde tanrıçanın saçları başının iki yanından omuzlarına düşer vaziyette gösterilmiştir, ancak bazılarında böyle bir ayrıntı hiç verilmemiştir. Augustus Dönemi'nden Tip 1 ve muhtemelen Tip 3 örneklerinde aynı şekilde tanrıçanın mantosunun içinde saçları çok net olmasa da seçilebilmektedir (Kat. No. 1-4, 7-10, Fig. 1-4, 7-10). Tip 4'te Traian Dönemi'nden bir örnekte (Kat. No. 20, Fig. 20) figürlerin iki yandan omuzlarına düşen saçları net bir şekilde gùrùlmektedir. Tip 7'deki Domitianus ve bir Traianus örneklerinin bazılarında daha net olmakla birlikte (Kat. No. 37, 40 ve 41, Fig. 37, 40 ve 41) yine saçlar fark edilmektedir. Ayrıca Hadrianus (Kat. No. 43-45, Fig. 43-45), Commodus (Kat. No. 46, 47, 55, 56 ve 71, Fig. 46, 47, 55, 56 ve 71), Fulvia Pautilla (Kat. No. 48-50, Fig. 48-50), Lucilla (Kat. No. 54, Fig. 54), Elagabalus (Kat. No. 63, Fig. 63), Iulia Soaemias (Kat. No. 72-77, Fig. 72-77), Annia Faustina (Kat. No. 78, Fig. 78), Alexander Severus (Kat. No. 79, Fig. 79), Iulia Mamaea (Kat. No. 80, Fig. 80), Maksiminus Thraks (Kat. No. 81, Fig. 81), Marcia Otacillia Severa (Kat. No. 82, Fig. 82), III. Gordian (Kat. No. 90, Fig. 90) ve Gallienus (Kat. No. 64-66, Fig. 64-66) portreli sikkelerde olmak üzere katalogdaki sikkelerin çoğunda saç tasviri olduğu gözlenmektedir. Bu örneklerin bazılarında saçları tam omuzlarına kadar değil, sadece kulaklarını kapatacak kadar uzunlukta, diğerlerinden daha kısa gözükmeğidir (Fig. 43-45, 47, 54, 56, 71, 74-79, 81 ve 82). Bu daha kısa gösterilmiş hali Aphrodisias Aphrodites'i'nin betimlemelerinde de benzer ve daha net bir şekilde gözükmeğidir (Fig. 107 ve 109); ayrıca Hypaipa antik kenti Artemis Anaitis²⁰⁹ kùltünün de hem genel formu hem de saç işlenişi benzerlik göstermektedir²¹⁰. Tanrıçanın açık alanda manto ile gösterilen tasvirlerinde saçları ya mantodan dolayı çok belli olmamakta ya da hiç gösterilmemiřtir²¹¹. Daha sonraki dönemlerde de genelde çok kabaca gösterilmiş ya da tahrip olmuş örneklerde saç tasvirine rastlanılmamaktadır. Bu durumda Aphrodite

²⁰⁹ Günümüzde İzmir, Ödemiş'te bulunan Hypaipa antik kentindeki yerel Artemis Anaitis kùltü muhtemelen en erken MÖ 3.yy'da sikkeler üzerinde gùrùlmeye başlandığı belirtilmektedir. Daha sonra 2. yy'da ve özellikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde sikkeler üzerinde betimlenen kùlt (Waddington, 353, No. 5015, Taf. 9, 12; SNGvAul, 8, Taf. 2967), Efes Artemisi ve onun gibi diğer Anadolu kùltlerine benzerliği ile dikkat çekmektedir (Fleischer, 1973, s. 185-187, Taf. 75 b, c, 76 a, b).

²¹⁰ SNGvAul, 8, Taf. 2967

²¹¹ Saçlarının mantodan dolayı çok gözükmediği yorumu Aphrodisias Aphrodites'i betimlemeleri için de yapılmıştır (Fleischer, 1973, s. 162).

Kastnietis ikonografisinde saçlar belki de her zaman vardı, ancak bazen sikke darpından ya da tahribattan kaynaklı bu detay gözükmemektedir.

Tanrıça figürlerinin başlarının üstünde gözüken Polos tasviri tek bir tipte değil, birkaç farklı tipte gözükmemektedir. Tanrıçaların giydiği silindirik bir tür başlık olan Polos'un²¹² özellikle Anadolu'da asırlarca bereket ile bağlantılı kültlerde görüldüğü belirtilmektedir²¹³. Tip 1'de Kat. No. 1-4, Tip 4'de Kat. No. 18 ve 21 ve Tip 8'de Kat. No. 42-45 sikkelerinde karşılaşılan yukarı doğru hafif genişleyen, silindirik ve oldukça uzun bir Polos tasvir edilmiştir. Bu tarz uzun Poloslar Anadolu'da daha erken yak. MÖ 7. yy'a tarihlendirilen Samoslu Hera'nın *xoanon*unda (Fig. 122) görülmektedir²¹⁴. Hayvan protomları ve tapınaklarla birlikte (Fig. 104 ve 105) ya da uzun bir kule ve tapınak ile birlikte süslenmiş Efes Artemisi'nin "Büyük Artemis" heykelinde (Fig. 94) ve ayrıca yine bölümlere ayrılmış²¹⁵, sphenks ve hayvan protomları ile süslenmiş Perge Artemisi²¹⁶ kabartmalarında gözükmemektedir (Fig. 119). Aphrodite Kastnietis örneklerinde de, eğer benzer durum varsa bile genel olarak bölümlere ayrılmış olduğu çok belli olmasa da, uzunluğu ve şekli itibarıyla oldukça benzemektedir. Sadece iki örnekte (Kat. No. 18 ve 21, Fig. 18 ve 21) bazı bölümlere ayrılmış olduğu zor da olsa seçilebilmektedir. Bu tarz uzun ve özellikle kule ya da duvar tarzındaki Poloslar'a duvar tipi "Mauerkronen-Polos"²¹⁷ ya da "mural crown" adı verilmektedir. Duvar tipi Poloslar'ın sadece uzun değil, kısa boyda olan örnekleri de bulunmaktadır: Tip 2 (Kat. No. 5 ve 6, Fig. 5 ve 6), Tip 3 (Kat. No. 7-10, Fig. 7-10), Tip 4'ün bazı örnekleri (Kat. No. 11-13, Fig. 11-13), Tip 7 (Kat. No. 35-37, 39 ve 40, Fig. 35-37, 39 ve 40), Tip 8 (Kat. No. 46 ve 47, Fig. 46 ve 47), Tip 10 (Kat. No. 55 ve 56, Fig. 55 ve 56), Tip 13

²¹² Clelan vd., 2007, s. 150; Müller, 1915, s. 81-84; Abraham, 1908, s. 112

²¹³ Ağtürk, 2014, s. 46

²¹⁴ Ağtürk, 2014, s. 47, Fig. 1c

²¹⁵ Fleischer, 1973, Taf. 17b.

²¹⁶ Perge Artemisi (Oppermann, RE 19, 1937, s. 683-689; Ruge, RE 19, 1937, s. 699-700; Jones, 1976, s. 699-700; s. 236), antik metinlerde MÖ 80/79 yılında çok eskiden kurulmuş tapınaktaki tanrıçanın kült tasvirlerinin olduğu geçmektedir (Cicero, *in Verrem*, II. I., 20, 54). MÖ 3. ve 2. yy tarihlerine ait Perge sikkelerinde geçen, Perge'nin sahibi anlamına gelen "Wanapsa Preias" (ΜΑΝΑΨΑΣ ΠΡΕΙΑΣ) isminin (SNGvAul, 11, No. 4649-4652; Fleischer, 1973, s. 57) *Diana Pergaia*'nın bu tarihlerdeki yerel ismi olduğu düşünülmektedir (RE, II, I, s. 1397; Pace, 1923, s. 297-314; Onurkan, 1969, s. 304). Tanrıçanın kült tasvirinin ilk defa MÖ 2. yy tarihli sikkelerde (SNGvAul, 11, No. 4664, 4665; BMCPamp., Lev. XXIV, No. 5, 6) ve daha sonra Roma İmparatorluk Dönemi sikkelerinde (SNGvAul, 11, No. 4669, 4671, 4672, 4677, 4682, 4685, 4692) çok sayıda görüldüğü belirtilmektedir. Pamphylia dışında da ünlendiği söylenen Perge Artemisi'nin ikonografisi, Aphrodite Kastnietis gibi Anadolu'da sonradan Artemis ya da Aphrodite ismini almış yerel birçok kültleri ile benzerlik göstermektedir (Fleischer, 1973, s. 233-254).

²¹⁷ Müller, 1915, s. 46-51

(Kat. No. 71, Fig. 71) ve Tip 16 (Kat. No. 88 ve 89, Fig. 88 ve 89). Bu tarz daha çok kule görünümüne sahip Polos en çok Aphrodisias Aphroditesinde (Fig. 112 ve 113)²¹⁸ gözükmekle birlikte Efes Artemisi'nde de nadiren betimlenen örnekleri vardır (Fig. 103-105). Aphrodisias Aphroditesinde Polos iki şerit bandın üstünde dururken tanrıçanın sikke tasvirlerinde ve Efes Artemisi örneklerinde böyle bir detay bulunmamaktadır. Aphrodite Kastnietis tasvirlerinde de aynı şekilde bu detaya rastlanmamaktadır.

Bazı sikkelerde ise duvar tipli Polos'un kısa örneğinden de daha kısa olup bazen kare gibi bir görünüme sahip küçük bir Polos tipi gözükmektedir: Tip 4 (Kat. No. 19 ve 22, Fig. 19 ve 22), Tip 5 (Kat. No. 26 ve 28, Fig. 26 ve 28), Tip 9 (Kat. No. 48-52, Fig. 48-52), Tip 10 (Kat. No. 54, 57 ve 58, Fig. 54, 57 ve 58), Tip 12 (Kat. No. 67-70, Fig. 67-70) ve Tip 13 (Kat. No. 80, Fig. 80). Bu tipin benzeri olabilecek en yakın örnek Efes Artemisi'nin bir kopyasında küçük bir kale gibi görülen Polos örneğidir (Fig. 102). Aphrodite Kastnietis tasvirlerinde bu tipe benzer örnekler kale gibi düşünülerek mi yapıldığı sikkeler üzerinde net bir şekilde anlaşılamadığı için bilinmemektedir. Belki de Aspendos örneklerinde betimsiz, düz bir Polos olarak bilinçli bir şekilde gösterilmek istenmiştir. Bazı sikkelerde de (Tip 15 Kat. No. 85 ve 86, Fig. 85 ve 86) kale tipi Polos'a benzer ancak Polos'un tepesindeki 3 çizgi halindeki çıkıntı Efes benzerlerinden (Fig. 96) yola çıkarak Almanca literatürde "Tempelaufsatzes Polos" olarak geçen tipte Polosu olduğunu göstermektedir²¹⁹. Türkçe'ye "Tapınak kulesi tipi Polos" olarak çevirmek muhtemelen doğru olacaktır.

Tip 5 (Kat. No. 25 ve 29, Fig. 25 ve 29), Tip 6 (Kat. No. 34, Fig. 34), Tip 11 (Kat. No. 64-66, Fig. 64-66) ve Tip 13 (Kat. No. 79 ve 82, Fig. 79 ve 82) üzerindeki Aphrodite Kastnietis tasvirlerinde ise öncekilerden farklı olarak ince uzun ve düz bir Polos görülmektedir. Yakın örneği Efes Artemisi'ne benzerliğe ile dikkat çeken Menderes Magnesia'da Artemis Leukophryene²²⁰ kültürünün sikke örneklerinde gözükmektedir (Fig. 125 ve 126).

²¹⁸ Ayrıca bkz. Brody, 2007, Pl. 7; Plate 8, no. 7; Pl. 9, no. 10; Fleischer, 1973, s. 163

²¹⁹ Fleischer, 1973, s. 129

²²⁰ Daha önceleri Aphrodisias Aphroditesinde olduğu düşünülen Menderes Magnesia'sında bulunan Artemis Leukophryene (Pausanias, 1.26.4; 3.18.9; Strabon, 14.1.40) kültürünün MÖ 3. yy'da Hermogenes tarafından yaptırılan bir tapınağı vardır. Daha sonra Efes Artemision'u gibi batıya entegre edilmiştir. Sikkelerde en erken MÖ 190 yıllarında görülen tanrıçanın (BMC Ionia, Pl. 19, No. 4, 6; SNGvAul, 6,

Az önce bahsedilen ince, uzun Polos'un tepesinde disk benzeri bir motife sahip Polos tipi de Aspendos örneklerinin bazı Aphrodite Kastnietis tasvirlerinde görülmektedir: Tip 4 (Kat. No. 20, Fig. 20), Tip 11 (Kat. No. 63, Fig. 63) ve Tip 13 (Kat. No. 74-78, Fig. 74-78). Bu Polos tipinin de yine Menderes Magnesia'da Artemis Leukophryene kültürünün sikke örneklerinde benzerleriyle karşılaşılmıştır (Fig. 124). Müller'in oluşturduğu Polos tiplerinden 80 ve 81 numaralı formlar da muhtemelen bu tipe girmektedir. Müller bu tip için Olympia Hera ve ayrıca Pergamon'dan örnekler olduğunu belirtmektedir²²¹.

Tip 13'de Kat. No. 38 ve 41 ve Tip 16 Kat. No. 90 sikkelerindeki figürlerde Poloslar genelde 2, bazen 3 katlı ya da kıvrımlı olarak tanımlanabilen bir Polos tipi gözükmemektedir. Bu tip Polos, yine Menderes Magnesia'da Artemis Leukophryene betimli bir sikke örneğinde²²² ve ayrıca Efes Artemisi'nin betimli olduğu bir örnekte²²³ de benzerleri ile karşılaşılmaktadır.

Tip 14 Kat. No. 83 ve 84 sikkelerinde ise hepsinden farklı, yukarı doğru uzayan dikdörtgen bir Polos ve tepesinde yine yukarı doğru bir çizgi çıkıntısı ile gösterilmiş tipte bir Polos bulunmaktadır. Benzer bir örnek bulunamadığı için ne tipi olduğu belirlenememiştir.

Son olarak Kat. No. 14-17, 23, 24, 27, 30-33, 42, 53, 59, 60, 72, 73, 87, 91 ve 92 sikkelerindeki tasvirlerde bazen baskı hatasından bazen de sikkenin tahribatından dolayı Poloslar ya gözükmemektedir ya da net seçilememektedir. Kat. No. 61 ve 62'de ise bu örneklerden farklı olarak figürlerin Poloslar'ı yok gibi durmaktadır. Eğer diğerleri gibi seçilemeyen bir motifi yoksa ve bilinçli olarak Poloslu tasvir edilmediyse bu şekilde Polossuz betimlenen iki örnek olarak tasnif edilmelidir. Aphrodisias Aphroditisi'nin de sadece başından aşağı kadar uzanan mantosu ile birlikte Polossuz betimlenmiş heykel örneği de (Fig. 108) bu tarz tasvirlerin olabileceğini de göstermektedir.

Taf. 63, No. 2045) tasviri Polosu, mantosu, *ependytesi* ve üç ya da dört bölüme ayrılmış bel altı ikonografisi ile klasik Anadolu kültürleri görünümüne sahiptir (Fleischer, 1973, s. 140-146). Ayrıca imparatorluk dönemi sikkelerinde de gözükmemektedir (SNGvAul, 6, Taf. 63, No. 2048; SNGvAul, 14, Taf. 226, No. 6623; BMC Ionia, Pl. 19, No. 7).

²²¹ Müller, 1915, s. 42, 43, Formentafel B, No. 80, 81

²²² BMC Ionia, Pl. 19, 7; Fleischer, 1978, Taf. 63b

²²³ Fleischer, 1978, Taf. 50c

2.3.3.1.2. Nimbus

Aphrodite Kastnietis tasvirlerinde sadece iki sikkede Tip 15’de (Kat. No. 85 ve 86, Fig. 85 ve 86) “nimbus” tasviri bulunmaktadır. “Nimbus” tasvirinin aslında Hristiyan ikonografilerinde sıkça görülmesinden dolayı bilinen bir kelime olduğu ve erken dönemlerde de benzer örnekler görülünce aynı terminolojik kelimenin kullanıldığı belirtilmektedir²²⁴. Efes Artemisi tasvirlerinin hemen hepsinde gözüken bu detay tanrıçaların omuzlarından başlayarak sağda ve solda başının üstüne kadar yuvarlak şekilde gösterilmiştir. Efes Artemisi örneklerinde bu yuvarlak disk gibi de duran bölüm hem “Güzel Artemis” (Fig. 98) hem de “Büyük Artemis” heykel tasvirlerinde²²⁵ (Fig. 94) net bir şekilde görülmektedir ve içi genelde aslan ve boğa protomları ile süslenmiştir. “Güzel Artemis” heykelinde nimbusa arkadan bakıldığında ay tasvirinin olması bakımından burada nimbus “ay diski” olarak düşünülmüş ve bu yüzden bu örnekte synkretistik²²⁶ bir birleşim olduğu belirtilmektedir (Fig. 100). “Büyük Artemis” heykelinde ise arkadan bakıldığında nimbusun ayrı bir şal ile toplandığı ve omuzları da kapattığı belirtilmektedir²²⁷. Heykelin bu detaylı halinin Geç İmparatorluk Dönemi’nin en sadık kopyaları olduğunu gösterdiği ifade edilmektedir²²⁸. Genel olarak bu yuvarlak disk şeklindeki nimbus tasvirinin tanrıçanın İmparatorluk temsilinin bir gösterimi olduğu düşünülmektedir.

Aphrodite Kastnietis örneklerinde ise aynı şekilde omuzlarından başlayarak yuvarlak birer disk gibi başının üstüne kadar görülmektedir. Hemen üstünde ise Polos başlamaktadır ve sadece nimbus olan bu örneklerde yukarıda bahsedilen tapınak tepesi tipi Polos görülmektedir. Bu örneklerde, Efes Artemisi heykellerinde olduğu gibi hayvan protomları tasvirleri yoktur, ancak zaten Efes Artemisi’nin gösterildiği sikkelerde (Fig. 96 ve 97) de bu süslemelere yer verilmemiş ya da verilememiştir. Aphrodite Kastnietis’in bu örneklerinde nimbus olması, Efes Artemisi’nin heykellerinin sırt incelemelerinden dolayı gözüken manto tasvirinin (Fig. 95) Aspendos örneklerinde de aslında tanrıçanın manto giymiş olması gerektiği düşünülmektedir.

²²⁴ Fleischer, 2008, s. 53

²²⁵ Fleischer, 1973, Taf. 11, 12, 15, 18, 20, 33, 35

²²⁶ İki kült ya da inancın bir arada olması, birleşmesi durumudur.

²²⁷ Fleischer, 1973, s. 61, 62

²²⁸ Fleischer, 1973, s. 61

2.3.3.1.3. Manto/Örtü

Aphrodite Kastnietis tasvirlerinde özellikle Iulius-Claudius imparatorları döneminde net bir şekilde figürlerin kimi zaman başlarını kimi zaman da Poloslar'ını örterek arkalarından ayaklarına kadar inen bir kıyafet gözükmemektedir. Bu kıyafet Antik Çağ'da bir kadın kıyafeti olan, vücudu omuzlardan dizlere kadar ya da ayaklara kadar örten "Palla"ya²²⁹ benzemektedir ve ayrıca benzer bir görünüme sahip başka bir Roma giysisi olan "Matron"a²³⁰ da oldukça benzemektedir. Ancak Aphrodite Kastnietis figürlerinin üstünde görülen kıyafetin, vücudu tamamen örtmemesi veya bir ucunun elle tutulmaması gibi farklılıkları olmasından dolayı bu çalışmada söz konusu kıyafet için "örtü/manto" teriminin kullanılması daha uygun görülmüştür. Ayrıca oldukça benzer görünümdeki Aphrodisias Aphrodites tasvirlerindeki (Fig. 107-115) kıyafete de araştırmacıların başka dillerde "mantel"²³¹ ya da "veil coat"²³² terimlerinin kullandıkları gözlemlendiği için Türkçe "örtü/manto" kelimelerinin uygun olduğu düşünülmüş ve bahsedilen çalışmaların Türkçe çevirilerinde "manto" kelimesi kullanıldığı²³³ için burada metin içerisinde de "manto" teriminin kullanılması uygun görülmüştür.

Katalogda Tip 1 (Kat. No. 1-4, Fig. 1-4), Tip 2 (Kat. No. 5 ve 6, Fig. 5 ve 6), Tip 3 (Kat. No. 7-10, Fig. 7-10), Tip 4 (Kat. No. 11-22, Fig. 11-22), Tip 7 (Kat. No. 35-41, Fig. 35-41), Tip 11 (Kat. No. 61-66, Fig. 61-66) ve Tip 17 (Kat. No. 92, Fig. 92) sikkelerinde oldukça net bir şekilde manto betimlemesine yer verilmiştir. Tip 5 (Kat. No. 23-31, Fig. 23-31) ve Tip 6 (Kat. No. 32-34, Fig. 32-34) sikkelerinde ise figürlerde yine manto tasviri görülür, ancak burada gövdelerinden daha uzak mesafede olması sonraki dönemlerde gözükecek olan *aedicula* tasvirine benzemektedir. Augustus Dönemi tasvirlerinin çoğunda (Kat. No. 1-14, Fig. 1-14) söz konusu mantolar figürlerin başlarından başlayarak düz bir şekilde ve gövdelerine bitişik olarak ayaklarına kadar inmektedir. Mantoların üzerinden Poloslar'ı yükselmektedir. Tip 7'nin Domitianus sikkelerinde (Kat. No. 35, 36, 38-40, Fig. 35, 36, 38-40) sadece bir sikkede (Kat. No. 37, Fig. 37) Polos'un üzerinden inmekle birlikte aynı şekilde manto gösterilmiştir. Ayrıca daha geç bir dönem olan III. Gordian Dönemi'nden Tip 17 (Kat. No. 92, Fig. 92)

²²⁹ Clelan vd., 2007, s. 136

²³⁰ Clelan vd., 2007, s. 122-23

²³¹ Fleischer, 1973, s. 173

²³² Brody, 2007, s. 18

²³³ Fleischer, 2008, s. 45-61

sikkesinde Tyche'nin elinde duran Aphrodite Kastnietis tasvirinde de, erken örneklerde olduğu gibi figürlerin muhtemelen başlarından başlayarak gövdelerinde bitişik olarak manto tasviri gözükmektedir. Tip 4'ün Cladius (Kat. No. 15, Fig. 15), Nero (Kat. No. 16, Fig. 16), Traianus (Kat. No. 18-21 ve 41, Fig. 18-21 ve 41) ve Antoninus Pius (Kat. No. 22, Fig. 22) portreli sikkelerde ise mantolar yine figürlerin başlarından başlayarak gövdelerine bitişik vaziyette aşağı kadar inmektedir, ancak bu sefer mantonun kıvrımlı bir şekilde gösterildiği gözlenmektedir. Aphrodisias Aphrodites'i'nin sikke tasvirlerinde çok benzer örnekleri bulunmaktadır (Fig. 109-111).

Tip 5 ve Tip 6'da ise diğer Augustus sikkelerinde (Kat. No. 12, 23 ve 32, Fig. 12, 23 ve 32), Tiberius (Kat. No. 25-27, 33 ve 34, Fig. 25-27, 33 ve 34) ve Nero sikkelerinde (Kat. No. 28, Fig. 25-27, 33 ve 34) yukarıda bahsedildiği gibi gövdelerinden daha uzak mesafede ve figürlerin Poloslar'ının üstünden başlamak üzere mantonun düz bir şekilde indiği gözlemlenmektedir. Artemis Leukophryene sikke tasvirlerinde de gövdelerinden uzak mesafede duran manto örnekleri bulunmaktadır (Fig. 124-126). Ayrıca benzer formda Nero (Kat. No. 29, Fig. 29) ve Antoninus Pius (Kat. No. 30 ve 31, Fig. 30 ve 31) portreli sikkelerde nokta konturlu olarak verilen mantoların kıvrımlı gibi olduğunu göstermek için yapıldığı düşünülmektedir.

Macrinus, Elagabalus ve Gallienus Dönemi'ne tarihlenen Tip 11 sikkelerinde (Kat. No. 61-66, Fig. 61-66) diğerlerinden farklı olarak *aedicula* içinde duran figürlerin aynı zamanda manto giymiş olduğu gözlenmiştir. Burada mantonun, figürlerin başlarından inmekle birlikte gövdelerine bitişik olarak düz bir vaziyette ayaklarına kadar uzandığı anlaşılmaktadır.

Tip 13 (Kat. No. 71-81, Fig. 71-81) ile Tip 16 (Kat. No. 90, Fig. 90) sikkelerinde *ependytes* giymiş figürlerin ayak bölümlerinde gözüken iki yandan inen çizgilerin manto olduğu düşünülmektedir. Son olarak Tip 15 (Kat. No. 85 ve 86, Fig. 85 ve 86) sikkelerindeki figürlerin nimbus giymiş olmalarından dolayı muhtemelen arkalarında duran ancak gözükmeyen manto olduğu tahmin edilmektedir.

Aphrodite Kastnietis tasvirlerinde yukarıda verilen manto giymiş örneklerin dışındaki diğer tasvirlerde manto gözükmemektedir. Son örneklerde kültün nimbus ya da *ependytes* giymiş olmalarından tahmin edilen manto kıyafeti belki de diğer gözükmeyen örneklerde de aslında tanrıçanın manto giymiş olduğu ancak figürlerin

sadece cepheden tasvir edilmiş olmalarından dolayı her zaman gösterilememiş olabileceğini akla getirmektedir.

2.3.3.1.4. Gövde İşlenişi, Khiton, *Ependytes*

Her zaman cepheden gösterilen Aphrodite Kastnietis tasvirlerinin gövdeleri dikdörtgen şekilde ya da aşağı doğru daralan konik tarzda tasvir edilmiştir. Gövdeleri bazen zemine kadar ya da belinden zemine kadar birkaç bölüme ayrılmış, bazen meme benzeri küçük yuvarlak motiflerle doldurulmuş, bazen de hiçbir tasvir olmadan sade bir şekilde gösterilmiştir. Gövdeleri sade gözüken figürlerin bazılarında ise tanrıçanın khiton giymiş olduğu elbisenin ayak bölümünde oluşan çan şeklindeki kıvrımından anlaşılmaktadır. Ayrıca çok görülme de bazı figürlerin khitonlarının üzerinde *ependytes* betimlendiği gözlemlenmiştir.

En erken örneklerde Tip 1, 2 ve 3’de görülen Aphrodite Kastnietis tasvirlerinde (Kat. No. 1-10, Fig. 1-10) figürlerin gövdelerinin omuzlarından zemine kadar üç bölüme ayrıldığı gözlenmiştir. Tip 1 örneklerinde bu bölümlerin yanı sıra göğsün üst kısmında köşelerde yuvarlak diskler ve ortalarında ise aşağı doğru uzanan bir yükselti bulunmaktadır. Diğer iki tipte bu tarz detaylar olmayıp sade bir şekilde bölümlere ayrıldığı düşünülmektedir. Benzer durum Aphrodisias Aphrodites’inde gözükmemektedir (Fig. 107, 108). Kariyalı tanrıçanın betimlemelerle süslenmiş frizler halinde gövdesi birkaç bölüme ayrılmıştır. Ancak Aphrodisias Aphrodites’inde görülen bu bölümler aslında tanrıçanın *ependytes*ini süsleyen bölümlerdir (Fig. 107, 108, 112 ve 113). Ancak, Aphrodite Kastnietis tasvirlerinde bahsedilen bölümlerde herhangi bir süsleme gözükmemektedir ve anlaşıldığı üzere muhtemelen bir *ependytes*i oluşturmamaktadır. Ne var ki, Aphrodisias Aphrodite’sinin sikke tasvirlerine bakıldığında, heykellerinde olduğu gibi gövdesi bölümlere ayrılmış, ancak üzerinde Aphrodite Kastnietis görsellerinde olduğu gibi süslemesiz, sade olduğu fark edilmektedir (Fig. 109). Efes Artemisi’nin bazı sikke tasvirlerinde de bu bölüm kabaca verilmiş, ancak yine de boş değildir (Fig. 96 ve 97). Tip 14 Kat. No. 83 ve 84 sikkelerinde ise belden zemine kadar olan bölümü 3 bölüm halinde gösterilmiş, ancak burada gövdeleri konik tarzdadır ve bu vücut formu ile az önce bahsedilen Efes Artemisi tasvirlerine ve özellikle yine aynı

tanrıçanın başka bir heykel görüntüsüne daha çok benzemektedir (Fig. 99). Bu örnekler Efes Artemisi'nin çok kabaca gösterilen bir kopyası gibi durmaktadır.

Tip 7'de Domitianus örneklerinin (Kat. No. 35-40, Fig. 35-40) konik tarzdaki gövdelerinde bölümler belden aşağısında daha belirgin gözükmemektedir. Bu da yine hem Aphrodisias Aphrodites'i'ne hem de Efes Artemisi'ne benzer gibi durmaktadır. Ancak çok belirgin değildir. Tip 7'den sadece 1 örneğin (Kat. No. 41, Fig. 41) gövdesindeki bölümler çok anlaşılır bir şekildedir. Gövdeleri frizler halinde ayrılan bölümlerden ziyade yuvarlaklıklarla doldurulmuş gibi gözükmemektedir ki bu sikke zaten diğerlerinden farklı olarak Traianus Dönemi'ne ait bir sikkedir. Gövdesindeki bu yuvarlak bölümlü görünümü ile Efes Artemisi'ne benzer örnekler arasında yer alan Damaskus'tan Atargatis isimli kült görünümlerine hem gövde tasviri hem de Tip 7'nin karakteristik özelliklerinden olan figürlerin omuzlarından çıkan ışın benzeri çıkıntılar²³⁴ betimlemesi ile oldukça benzemektedir (Fig. 127 ve 128). Ayrıca söz konusu ışın olup olmadığı net bir şekilde belirlenemeyen bu çizgilerin başka bir benzeri Perge Artemisi'nin tasvir edildiği bazı sikkelerde²³⁵ de bulunmaktadır. Bu örneklerdeki çıkıntılar için Fleischer, boğa boynuzuna benzer, muhtemelen girland olduğunu söylemektedir²³⁶. Ancak bu verilen örnek daha "S" formunda ve daha büyük, kalın formlu bir çıkıntıdır. Ayrıca daha uzaktan bir örnek olarak, yukarıda bahsedilen Damaskus'tan Atargatis isimli tanrıçanın sikke üzerinde görülen örneklerinde omuzlarından yukarı doğru yükselen buğday başağı benzeri çizgiler yer alır (Fig. 127 ve 128)²³⁷. Bu örnek, bir öncekine göre Aspendos örneğine daha çok benzemektedir. Ancak yine de çok büyük ölçülerde olması bakımından rahatlıkla aynı anlamda yapıp yapılmadığı söylemek mümkün değildir.

Tip 4 (Kat. 11-22, Fig. 11-22) ve Tip 5 (Kat. No. 23-31, Fig. 23-31) sikkelerinde figürlerin gövdeleri konik biçimde ve herhangi bir motif olmadan gösterilmişlerdir. Bu tasvirlerde ikiz tanrıçanın arkalarından gözüken manto tasviri dışında, khiton ya da herhangi başka bir kıyafet giyip giymediği sade görünümünden ve ayaklarının da gözükmemesi bakımından anlaşılmamaktadır. Sadece Kat. No. 22'de figürlerin ayakları gözükmemektedir ve dolayısıyla bu yüzden üzerinde tüm vücudunu ayaklarına kadar kapatan bir elbise giymiş olabileceği düşünülebilir.

²³⁴ Işın benzeri çıkıntı tartışması için bkz. Tip 7'nin anlatıldığı bölüm ve dipnotlar.

²³⁵ SNGvAul, 14, No. 225

²³⁶ Fleischer, 1973, s. 238, Taf. 103a-b; SNGvAul, 14, No. 225

²³⁷ Ayrıca bkz. Fleischer, 1973, s. 264, 265, Taf. 111, 112 ve 113a

Tip 6’da figürlerin gövdeleri boyunlarının altında iki büyük yuvarlak ve altında zemine kadar devam eden küçük yuvarlaklıklardan oluşmaktadır. Augustus (Kat. No. 32, Fig. 32) ve arka yüz baskısının tekrar kullanılmış olduğu Tiberius tasvirinde (Kat. No. 33, Fig. 33) boyunları gösterilmişken, diğer Tiberius örneğinde (Kat. No. 3, Fig. 3) boyun gösterilmeden direkt gövde tasvir edilmiştir. Bahsi geçen iki büyük yuvarlak şekil muhtemelen meme betimlemesidir, altındaki motifler ise ya ilk üç tipte görüldüğü gibi bölümlere ayrılmış frizler ya da Tip 7’de bir örnekte (Kat. No. 41, Fig. 41) görüldüğü gibi üst üste konulmuş yuvarlaklıklardır. Söz konusu figürlere ilk bakıldığında yuvarlak şekillerden dolayı en çok Efes Artemisi akla gelmektedir (94, 96-101). Ancak Efes Artemisi’nin her zaman gördüğümüz göğüs bölümünde ikiden fazla çok memeli olarak betimlendiği hatırlandığında, Tip 6 örnekleri için bu haliyle iki memesinin belirgin gösterildiği Aphrodisias Aphroditesini akla gelmektedir (Fig. 107, 108, 112 ve 113). Aphrodite Kastnietis’in bu tipte yukarıdaki örnekleri anımsattığı ancak ayrıntılı bakıldığında hiçbirine büyük ölçüde benzediği söylenemez.

Hadrianus ile başlayan Tip 8’deki figürlerin gövdeleri (Kat. No. 42-47, Fig. 42-47) Tip 6’ya benzerdir. Ancak burada Efes Artemisi tipine daha yakın olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Geta (Augustus) Dönemi’nden bir sikkede de (Kat. No. 88, Fig. 88) benzer şekilde gözükmemektedir. Figürlerin göğüs bölümleri ikiden fazla memeye benzer yuvarlak motifler ile doldurulmuştur ve ayakları gözükmeye başlamıştır. Özellikle Hadrianus Dönemi örneklerinin vücut formları Efes Artemisi’nin neredeyse aynısı gibi durmaktadır (Kat. No. 42-45, Fig. 42-45). Efes Artemisi tasvirlerine bakıldığında, araştırmacılar tanrıçanın en erken örneklerinin MÖ 1. yy’a ait olduğunu; Traianus-Hadrianus Dönemi’nde bu tanrıçanın tanrısal giysisinin değiştiğini ve en ünlü heykelleri olan “Büyük”²³⁸ (Fig. 94) ve “Güzel”²³⁹ (Fig. 98) Artemis Ephesia heykellerinin olduğunu belirtmektedirler²⁴⁰. Tanrıçanın kopyalarının MÖ 2. yy’da ve sonrasında yapılmış olduğu vurgulanmaktadır. Bu durumda, Anadolu kültürüne etkisinin olduğu belirtilen Efes Artemisi’nin, Aspendos’ta da Hadrianus Dönemi

²³⁸ Küçük bir tapınakçıktan oluşan uzun Polos’u ile gösterilen Büyük Artemis Ephesia heykeli için ayrıca bkz. Fleischer, 2008, Res. 2.

²³⁹ İki yanında erkek geyiğin tanrıçaya eşlik ettiği Güzel Artemis Ephesia heykeli için bkz. Fleischer, 2008, Res. 1.

²⁴⁰ Fleischer, 2008, s. 48-49.

sikkelerinde Aphrodite Kastnietis'in de bu tanrıçaya en çok benzediği döneme denk gelmesi bakımından dikkat çekicidir.

Yine ilk defa Hadrianus Dönemi'nde net bir şekilde görülmeye başlanılan ve daha sonra da devam ettirilmiş olan khiton elbisesi gözükmemektedir. Bu elbiseler Aspendos örneklerinde genellikle figürlerin ayak bileklerinden çan şeklinde açılması ile fark edilmektedir. Khiton, dörtgen bir kumaşın karşılıklı iki kenarının dikilmesi ile oluşan bir Antik Yunan giysisidir. Bele bağlanan bir kemer kısmı ile oluşturulan karnın üzerine sarkan ve kalpos olarak isimlendirilen bir kıvrım oluşur²⁴¹. Fleischer'in Aphrodite Kastnietis'i incelerken başka bir sikke üzerinden aynı tasvir için khiton giymiş olduğunu söylemesi²⁴² ve muhtemelen benzerinin Efes Artemisi'nde olmasından dolayı Aspendos'daki tanrıçanın da aynı elbiseyi giymiş olduğu yorumunu yaptığı düşünülmektedir. Zaten Efes Artemisi'nin heykellerine bakıldığında kıyafetin önden duruşu ve arkadan daha net gözüken kemer kıvrımları ile khiton giymiş olduğu daha net anlaşılmaktadır (Fig. 94-96). Aphrodite Kastnietis'in sözü geçen tasvirlerinde belinde kemer olduğuna dair bir kıvrım görüntüsü bulunmamaktadır. Efes Artemisi'nin bazı sikke tasvirlerinde de bu bölüm pek net gösterilmemiştir (Fig. 96, 97). Ancak Efes Artemisi'nin ayak bölümünde oluşan çan şeklinin aynı olması Aspendos'taki tanrıçanın üzerindeki de khiton olduğunu düşündürmektedir. Katalogda bu şekilde khiton giydiği anlaşılan Tip 8 (Kat. No. 42-47, Fig. 42-47), Tip 9 (Kat. No. 48-52, Fig. 48-52), Tip 10 (Kat. No. 53-60, Fig. 53-60), Tip 11 (Kat. No. 61-66, Fig. 61-66), Tip 12 (Kat. 67-70, Fig. 67-70), Tip 13 (Kat. No. 82, Fig. 82), Tip 15 (Kat. No. 85 ve 86, Fig. 85 ve 86), Tip 16 (Kat. No. 87-90, Fig. 87-90) ve Tip 17'ye ait (Kat. No. 91, Fig. 91) çeşitli sikkeler bulunmaktadır. Ayrıca Tip 13 tasvirlerinde (Kat. No. 71-81, Fig. 71-81) figürlerin *ependytes* giymiş olmalarından dolayı giydikleri khiton ayak bileklerinin olduğu yerde daha küçük bir kıvrım yapmış olmalarından yine bu elbiseden giydikleri anlaşılmaktadır.

Tip 13 sikkelerinde (Kat. No. 71-82, Fig. 71-82) ve Tip 16 Kat. No. 90 'da özellikle Elagabalus'un annesi olan Iulia Soaemias portreli sikkelerin çoğunlukta olduğu (Diyagram 13) tasvirlerde figürler yine konik biçimde gövdeleri sahiptir ve khitonlarının üstüne giymiş oldukları *ependtyse* ile dikkatleri üzerine çekmektedir.

²⁴¹ Tekçam, 2007, s. 116

²⁴² Fleischer, 1973, s. 255

Normalde de khiton üzerine giyilmesi ile bilinen bu önlük görünümlü kıyafetin, Anadolu'da kült kıyafeti olarak kullanılmış olduğu ifade edilmektedir²⁴³. *Ependtys*e giymesiyle ilk akla gelen tanrıça, Aphrodisias Aphrodites'i'dir (Fig. 107, 108, 112 ve 113) ve tabiki ayrıca Efes Artemisi de *ependtys*e giyen Anadolu tanrıçalarındandır (Fig. 94 ve 98). Aphrodisias Aphrodites'i'nde *ependtyses*i bölümlere ayrılmış haldedir. Bahsi geçen bölümlerde Helios-Selene veya Zeus-Hera büstü, Üç Güzeller ve küçük çocuk görünümündeki Eroslar *ependytes*inde üç ya da dört kuşakta gösterilmektedir (Fig. 107, 108, 112 ve 113). Bu bölümlerde verilen betimlemelerin tanrıçanın gökyüzü, toprak ve su gibi çeşitli faaliyet alanlarını göstermek için yapılmış olduğu belirtilmektedir²⁴⁴. Efes Artemisi'nde ise khiton üzerine giydiği belinden ayaklarına kadar uzanan *ependytes* genelde dikey ve yatay şeritler halinde daha fazla bölümlere ayrılmıştır. Geyik, pegasus, boğa, dağ keçisi, sinekçil ve sfenks gibi hayvan ve mitolojik yaratıklarla dolu motiflerle süslenmiştir. Muhtemelen bir ritüel kıyafeti olduğu da belirtilmektedir²⁴⁵. Aspendos örneklerinde *ependytes* bahsedilen örneklerde olduğu gibi süslü motifler gözükmemektedir. Benzer şekilde sade bir *ependytes* aynı zamanda Artemis Leukophryene'nin olduğu sikkelerde de gözükmektedir (Fig. 126)²⁴⁶.

2.3.3.1.5. Ayaklar ve Kaide/Zemin

Aphrodite Kastnietis tasvirlerinde Tip 1, Tip 2, Tip 3, Tip 5, Tip 6, Tip 7 sikkelerinin hiçbirinde ve Tip 4 tasvirlerinden iki sikke hariç (Kat. No. 17, 22, Fig. 17, 22) diğerlerinde (Kat. No. 11-16 ve 18-21, Fig. 11-16 ve 18-21) ayak kısmı gözükmemektedir. Bu durumda Iulius-Claudius sülalesi imparatorlarının sikkelerinde eğer varsa da daha sonraki örneklerde görüldüğü gibi figürlerin ayaklarının bulunduğu kısım tasvir edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde önce birkaç örnekte gözükmekle birlikte ayak kısmı net bir şekilde tasvir edilmeye başlamıştır. Katalogda farklı tiplerde yer alan diğer sikkelerde (Fig. 42-48, 53, 57-60, 64-70, 82 ve 91) figürlerin ayak bölümüne yer verildiği, ancak giydikleri khitonun ayaklarını kapatmış olarak betimlenmesinden dolayı gözükmeyeceği düşünülmektedir. Birçok tasvirde ayakları net

²⁴³ Miller, 1989, 313-329

²⁴⁴ Fleischer, 2008, s. 55

²⁴⁵ Fleischer, 1973, s. 92

²⁴⁶ Fleischer, 1973, s. 141

bir şekilde gözüken Efes Artemisi'nin "Büyük Artemis" tasvirinde benzer olarak giydiği khitonun ayaklarını kapattığı gözlenmektedir (Fig. 94). Tip 14 (Kat. No. 83 ve 84, Fig. 83 ve 84) ve Tip 17 (Kat. No. 92, Fig. 92) sikkelerinde ise erken örneklerde olduğu gibi ayakları yine gözükmemektedir. Bu örnekler de belden alt kısmının bölümlere ayrılmış olarak gösterilmiş olması ve ayaklarının gözükmemesi ile yine Efes Artemisi'nin bir kopyasıyla (Fig. 99) oldukça benzerdir.

Yukarıda verilenlerin dışındaki diğer bütün sikkelerde figürlerin ayakları net bir şekilde gözükmektedir. En erken örnekleri muhtemelen zaten aynı kalıp ürünü olan Kat. No. 17 ve 22 numaralı Domitianus ve Antoninus Pius sikkelerinde karşılaşılmaktadır. Bunların benzeri ayak tasviri Atargatis kültünün gösterildiği sikkelerde bulunmaktadır (Fig. 127 ve 128). Birebir aynısı olmasa da en yakın örnekler bunlardır. Tip 9 (Kat. No. 48-52, Fig. 48-52), Tip 10 (Kat. No. 54-56, Fig. 54-56), Tip 11 (Kat. No. 61-63, Fig. 61-63), Tip 13 (Kat. No. 71-81, Fig. 71-81), Tip 16 (Kat. No. 87 ve 90, Fig. 87 ve 90) ve Tip 17 (Kat. No. 91, Fig. 91) tasvirlerinde figürlerin ayakları ancak tek bir çizgi halinde gösterilmekte ve khitonları çan şeklinde açılarak bu sayede ortadan görünmektedir.

Tip 15 (Kat. No. 85 ve 86, Fig. 85 ve 86) tasvirlerinde ise yukarıda erken örnekler içinde verilen Kat. No. 22 gibi figürlerin ayakları ayrı ayrı yuvarlak motifler olarak diğerlerine göre daha anlaşılır bir şekilde gösterilmiştir. Trebonianus Gallus Dönemi'ne tarihlendirilen Kat. No. 85 ve 86'da ayakların daha net bir şekilde gözükmemesinin nedeni, figürlerin giydiği khiton giysisinin ayak bilekleri hizasına kadar uzatılmış ve bu şekilde ayaklarının apaçık ortaya çıkarmasıdır. İki yuvarlak halinde gösterilen bu ayak şekline Efes Artemisi'nin sikke tasvirlerinde de karşılaşılmaktadır (Fig. 106).

Aphrodite Kastnietis kült tasvirlerinde birkaç sikke (Kat. No. 17, 22 ve 92, Fig. 17, 22 ve 92) dışında her zaman figürlerin durduğu bir zemin gösterilmiştir. Üzerinde durduğu zemin özellikle erken dönem örneklerinde ortak bir kaide olarak gözükmektedir ve bu kaideli örneklerin bazılarında da merdiven gibi duran ayrıntılar bulunmaktadır. Tip 2 (Kat. No. 5 ve 6, Fig. 5 ve 6), Tip 4 (Kat. No. 11-14 ve 16, Fig. 11-14 ve 16), Tip 5 (Kat. No. 25 ve 29, Fig. 25 ve 29) ve Tip 6 (Kat. No. 32-34, Fig. 32-34) sikkelerinde figürler kalın ve düz bir zemin üzerinde yer almaktadır. Buna benzer

kalın bir kaide Aphrodisias Aphroditesi tasvirlerinde de bulunmaktadır (Fig. 107)²⁴⁷. Tip 1 (Kat. No. 1-4, Fig. 1-4) ve muhtemelen Tip 3 (Kat. No. 7-10, Fig. 7-10), sikkelerinde benzer şekilde kaide yer alır, ancak bu örnekler daha çok üç ya da dört basamaklı merdivenli gibi ya da bölümlere ayrılmış kalın bir kaide olarak gösterilmiştir. Perge tanrıçasının da bazı sikke tasvirlerinde basamaklı bir kaide üzerinde durduğu görülmektedir (Fig. 120 ve 121)²⁴⁸.

Tip 4 (Kat. No. 18 ve 21, Fig. 18 ve 21), Tip 5 (Kat. No. 26, Fig. 26), Tip 7 (Kat. No. 41, Fig. 41), Tip 10 (Kat. No. 54, Fig. 54) ve Tip 13 (Kat. No. 72, 74-78, Fig. 72, 74-78) sikkelerinde kült figürleri muhtemelen iki basamaklı merdiven gibi bir zemin üzerinde gösterilmiştir. Tip 4 (Kat. No. 19 ve 20, Fig. 19 ve 20), Tip 5 (Kat. No. 23, 24, 27, 28, 30 ve 31, Fig. 23, 24, 27, 28, 30 ve 31), Tip 7 (Kat. No. 35-40, Fig. 35-40), Tip 8 (Kat. No. 42-45, Fig. 42-45), Tip 10 (Kat. No. 53, Fig. 53), Tip 11 (Kat. No. 61-63, Fig. 61-63) ve Tip 13 (Kat. No. 79, Fig. 79) sikkelerinde ise figürler önceki örneklerden daha ince tek bir kaide üzerinde durmaktadır.

Son olarak bazı *aedicula* ya da Naiskos içinde gösterilen tasvirlerde (Tip 8 Kat. No. 46 ve 47; Tip 9 Kat. No. 48-52; Tip 10 Kat. No. 55-60; Tip 11 Kat. No. 64-66; Tip 12 Kat. No. 67-70; Tip 13 Kat. No. 71, 73, 80-82; Tip 14 Kat. No. 83 ve 84; Tip 15 Kat. No. 85 ve 86) ise kült figürleri kaide yerine, direkt olarak bulunduğu mimari yapının zemini üzerinde durur vaziyette tasvir edilmiştir.

2.3.3.2. Mimari

Erken dönem sikkelerinin bulunduğu Tip 1, Tip 2, Tip 3, Tip 4, Tip 5, Tip 6 ve Tip 7 olarak sıralanan ikiz tanrıça tasvirleri herhangi bir mimari yapı içerisinde olmadan açık alanda bir kaide üzerinde tasvir edilmiştir. Sadece Tip 5 ve Tip 6 sikkelerinde figürlerin arkalarından ve genelde Poloslar'ının tepesinden aşağı doğru sarkan manto tasvirinin vücutlarından daha uzak mesafede gösterilmiş olmalarından dolayı *aedicula* tasvirine benzer bir görünüm ortaya çıkmıştır. Ancak detaylı olarak bakıldığında ve

²⁴⁷ Ayrıca bkz. Brody, 2007, Pl. 13, No. 22, Pl. 17, No. 36

²⁴⁸ Perge Artemisi betimli diğer sikkeler için ayrıca bkz. SNGvAul, 11, No. 4669, 4671, 4672, 4677, 4682, 4685 ve 4692; Onurkan, 1969, Lev. 1, Res. 7-16.

diğer benzer Anadolu kültürleri de incelendiğinde²⁴⁹ *aedicula* olmadığı anlaşılmaktadır. Antik Roma mimarlığında duvar veya apsis içinde alınlığı taşıyan iki veya üç sütun içinde çerçevelenmiş küçük mimari yapı olan *aediculaya*²⁵⁰ Aspendos'ta Aphrodite Kastnietis sikkelerinde ilk olarak Hadrianus Dönemi'nde rastlanmaktadır. Tip 8 (Kat. No. 42-46, Fig. 42-46) ve Tip 10 (Kat. No. 53, Fig. 53) sikkelerinde, Tip 5 ve Tip 6 örneklerine benzer olarak manto var gibi durmaktadır. Tip 8 ve 10 tasvirlerinde bu sefer çizgilerin daha da vücutlarından ayrık olmaları ve düz bir çizgi gibi durması bakımından bu örneklerde *aedicula* tasviri olduğu düşünülmektedir.

Tip 8 (Kat. No. 47, Fig. 47), Tip 10 (Kat. No. 54-60, Fig. 54-60) ve Tip 13 (Kat. No. 71-80, Fig. 71-80) sikkelerinde ise az önce verilen örneklere göre daha da net bir şekilde *aedicula* gözükmemektedir. Bu tasvirlerde bazen noktalı bazen çizgi konturlu gösterilen *aediculaların* tepede ve figürlerin baş ya da omuz hizasında sivrileştiği gözlenmektedir. İlk defa Macrinus Dönemi'nde ise sivrileşen yan köşelerinde akroter benzeri çıkıntıların bulunduğu *aediculalar* görülmeye başlanmıştır (Kat. No. 61-66, Fig. 66). Akroterleri ile birlikte gösterilmeye başlanan bu mimari yapı daha çok Naikos benzeri mimari bir yapı görünümünü almaya başlamış olmalıdır. Benzer durum Alexander Severus Dönemi'nde Eurymedon'un elinde tuttuğu Aphrodite Kastnietis tasvirinde de vardır. Ayrıca Tip 13'de Kat. No. 81 ve 82'de yan köşelerinin yanı sıra tepesinde de benzer bir çıkıntı olduğu gözlenmektedir.

Tip 9 (Kat. No. 48-52, Fig. 48-52) ve Tip 15 (Kat. No. 83, 84, Fig. 83, 84) sikkelerinde yine *aedicula* içinde ancak bu sefer tepe bölümü iki apsisli olarak gösterilmiştir. Benzer şekilde apsisli *aediculalar* Tip 12, Kat. No. 67-70'de de gözükmemektedir. Bu tasvirlerde *aediculalar* daha da ayrıntılandırılmış ve kabaca da olsa sütun başlığı ve kaidesi ile 3 sütunlu gösterilmiştir. Tip 15 Kat. No. 85, 86 sikkelerinde ise aynı formda *aedicula* gösterilmiş ve burada artık daha net bir şekilde fark edilebilen sütun kaideleri, 3 sütun ve sütun başlıkları diğerlerine göre daha ince ayrıntılarına kadar tasvir edilmiştir. Böyle apsisli ve sütun detaylarının gösterildiği başka bir örnek Perge Artemisi'nin sikke tasvirlerinde görülmektedir (Fig. 118). Bu Perge örneğinde söz konusu mimari yapı Naikos olarak tanımlanmıştır²⁵¹ ve bu yüzden bahsedilen

²⁴⁹ Bu tiplerin açıklama ve karşılaştırılmaları için bkz. "2.3.4.1.3. Manto/Örtü" bölümü.

²⁵⁰ Ginouvès, 1998, s. 8, 37, 38, 63; Tekçam, 2007, s. 2

²⁵¹ Fleischer, 1973, s. 240

Aspendos örnekleri için de *aedicula* ya da Naiskos olarak mimarinin daha net bir görünüm kazanmaya başladığı söylenilebilir.

Aphrodite Kastnietis figürlerinin tapınak gibi bir görünüme sahip mimari yapı içinde gösterilen örnekleri Tip 16'da bulunmaktadır. Kat. No. 87, 88 ve 89'da kült figürleri iki sütunlu bir yapı içinde, Kat. No. 90'da ise tek örnek olarak dört sütunlu bir mimari yapı içinde tasvir edilmiştir. Hadrianus Dönemi'ne ait Kat. No. 87'de görülen mimari yapı sütunları ve pedimenti olan küçük niş ya da tapınak olarak bilinen Naiskos²⁵² ya da distyle yani iki sütunlu bir *aedicula* düşünülerek yapılmış olmalıdır. Benzer olarak Aphrodisias Aphrodites'i'nin sikke üzerinde gösterilen bir tasvirinde (Fig. 111) bulunan yapı distyle bir tapınağın cepheden görünümü olarak tanımlanmıştır²⁵³. Bu yapı da aynı şekilde iki sütunlu ve üstünde üçgen pedimenti olan bir yapıdır ve aynı şekilde pedimentin ortasına yuvarlak bir motif yerleştirilmiştir. Başka bir benzer örnek Perge Artemisi tasvirlerinde gözükmektedir (Fig. 120 ve 121). Bunlar için ise sadece iki sütunlu tapınak tanımı yapılmıştır²⁵⁴. Bu örneklerde figürler yine iki sütunlu ve pedimenti olan bir mimari yapı içerisindedir. Ginouvès'in mimari çalışmalarındaki benzer örneklere bakıldığında ise bu şekilde iki sütunlu küçük mimari yapılar için *aedicula* ya da Naiskos tanımlamaları yapıldığı gözlenmektedir²⁵⁵. Bu yüzden Kat. No. 87'de gösterilen yapının da iki sütunlu *aedicula* ya da Naiskos olabileceği düşünülmektedir. Bu yapı içerisinde tanrıça figürleri ayrıca daha önceki örneklerde görülen *aedicula*'ya, örneğin diğer Hadrianus sikkelerinde görülen *aedicula* tasvirlerine (Kat. No. 42-45, Fig. 42-45) benzer bir mimari yapı içerisinde daha gözükmektedir. Bu tasvirin erken örneklerde görüldüğü gibi manto olup olmadığına bakıldığında, çizgilerin gövdelerden daha uzakta gösterilmeleri ve Poloslar'ına teğet geçmemesi bakımından muhtemelen manto olarak yapılmadığı ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden bu sikkede ikiz tanrıça figürleri hem basit şekilde birer *aedicula* içinde hem de ayrıca belirgin olarak gösterilen iki sütunlu bir *aedicula*/naiskos içinde tasvir edilmişlerdir. Aynen bu şekilde hem *aedicula* hem de distyle bir mimari yapı içinde gösterilen Perge Artemisi'nin de Traianus Dönemi'nden bir sikke tasviri bulunmaktadır (Fig. 120). Ancak buradaki

²⁵² Ginouvès, 1998, s. 37, 38

²⁵³ Brody, 2007, s. 33

²⁵⁴ Fleischer, 1973, s. 239

²⁵⁵ Ginouvès, 1998, s. 37, 38, Pl. 16, No. 6; Pl. 31, No. 1

içerde gösterilen yapı Naiskos, dıştaki yapı ise tapınak olarak tanımlanmaktadır²⁵⁶. Aphrodisias Aphroditesi'nin benzer başka sikke tasvirinde (Fig. 114) bu tip mimari yapı için toplamda dört sütun olması bakımından tetrastyle bir tapınak olduğu belirtilmiştir²⁵⁷. Bu örnekteki içte gözüken tasvir *aedicula* gibi dursa da aslında bahsedildiği gibi tapınağın cephesine ait içte gösterilen sütunları göstermektedir ve dört sütunlu bir tapınak olarak tanımlanması gerekmiştir. Zaten aynı tanrıçanın başka örneklerine bakıldığında (Fig. 135) içteki sütunların *aediculaya* ait olmadığı net bir şekilde gözükmektedir.

Geta Dönemi'ne tarihlendirilen Kat. No. 88 ve 89 sikkelerinde iki sütunlu ve pedimenti olan bir mimari yapı bulunmaktadır. Burada ayriyeten içeride *aedicula* yapısı gösterilmemiştir. Bu iki sikkede gözüken mimari yapı Kat. No. 87'ye oldukça benzese de burada yapının sütunları, sütun başlıkları ve kaideleri daha net ve ayrıntılı tasvir edilmiştir. Bu tasvirlerde başlık ve kaidelerin daha net gözükmesi ile Ginouvès'in örneklerine bakıldığında en çok iki sütunlu *aedicula* örneğine benzediği düşünülmektedir²⁵⁸.

Son olarak III. Gordianus Dönemi'ne tarihlenen Kat. No. 90 sikkesindeki figürler ise bahsedildiği gibi dört sütunlu mimari bir yapı içindedir. Bu yapı diğer üç örnekten dört sütunlu olması ile farklı bir yapı olduğunu göstermektedir. Ancak yine de gerçek bir tapınak olup olmadığı tartışmalıdır. Dört sütunlu cepheye sahip mimari yapılar tetrastyle tapınak olarak geçmektedir²⁵⁹. Buna benzer olarak tetrastyle tapınak olarak tanımlanan Efes Artemisi (Fig. 101) ve Aphrodisias Aphroditesi (Fig. 114 ve 115) örnekleri bulunmaktadır. Ancak bu örneklerde tapınaklar Kat. No. 90'da olduğu gibi bitişik olarak gösterilmemiştir. Belki de Aphrodite Kastnietis kültünün ikiz olmasından kaynaklı oluşan yer sıkıntısından dolayı sütunların da yan yana gösterilmesine neden olması ile açıklanabilir. Bu durumda Kat. No. 90'da da tetrastyle tapınak gösterilmiş olmalıdır. Ancak başka bu şekilde bitişik 4 sütunlu mimari örneklerle

²⁵⁶ Fleischer, 1973, s. 239

²⁵⁷ Brody, 2007, s. 30

²⁵⁸ Ginouvès, 1998, s. 37, 38, Pl. 31, No. 1

²⁵⁹ Ginouvès, 1998, s. 39, 40

bakıldığında belki de kenardaki sütunlar antis sütunlar olmak üzere içteki sütunlarla birlikte distyle in antis düzenli bir tapınak yapılmış ihtimali de bulunmaktadır²⁶⁰.

Söz konusu 4 mimari yapının da alınlıklarının orta bölümünde yuvarlak bir kabartma bulunmaktadır, sadece Kat. No. 90'da bu yuvarlak şeklin üstünü saran ve alınlığın yanlarına doğru kıvrımlı bir şekilde devam eden başka bir tasvir daha yer almaktadır. Ancak bunların ne anlama geldiği bilinmemektedir.

2.3.3.3. Aphrodite Kastnietis ile Birlikte Diğer Kült İkonografileri

Yukarıda verilen tasvirlerin yanı sıra Aphrodite Kastnietis kültü katalogda iki sikkede farklı bir formda gözükmektedir. Tip 17'de yer alan bu iki örnekte (Kat. No. 91 ve 92) ikiz kült figürü bir sikkede tanrıça Tyche'nin elinde, diğer sikkede Tanrı Eurymedon'un elinde durur vaziyette gösterilmiştir. Benzer tasvirler Aphrodisias Aphroditisi sikkelerinde de bulunmaktadır (Fig. 116 ve 117). Karia'lı tanrıçanın bu örneklerinin içinde bir tanesinde Efes Artemisi ile birlikte aynı sikke üzerinde gösterildiğinden bahsedilmektedir (Fig. 116). Ayrıca Perge Artemisi'nin de çok benzer bir şekilde yine Tyche'nin elinde tuttuğu kült heykeli tasvirli sikkeleri bulunmaktadır²⁶¹.

Brandt'a göre Eurymedon'un Aspendos kentinde kanıtlanmış bir kültü bulunmamaktadır. Çünkü bu tanrıçaya ait sikkelerin üzerinde bulunan tasvirler dışında başka bir veri ele geçmemiştir²⁶². Sadece sikkelere dayanarak bir kültün, kentin panteonunda yer aldığını söylemenin çok doğru olmadığı ifade edilmektedir. Şans Tanrıçası Tyche ise, Tanrı Eurymedon örneği (Kat. No. 91, Fig. 91) ile benzerdir. Tyche'nin Aspendos panteonunda yer alıp almadığı sorusu da yine Eurymedon'un durumunda olduğu gibi sadece sikkeler üzerinde tasvirlerinin olması bakımından gerçekte Aspendos panteonunda yer alıp almadığı bilinmemektedir²⁶³. Brandt'ın bu yorumunun yanı sıra Eurymedon'un ve Tyche'nin Aspendos'un panteonunda yer alan bir tanrıçayı elinde tutarken tasvir edilmesi, bu tanrı ve tanrıçanın da Aspendos'ta önemli bir kült olduğunu düşündürmektedir.

²⁶⁰ Ginouvès, 1998, Pl. 23, No. 5

²⁶¹ SNGvAul, 11, Taf. 152, No. 4675

²⁶² Brandt, 1989, s. 245

²⁶³ Brandt, 1989, s. 244

2. 3. 4. Aphrodite Kastnietis'in Kronolojik İncelemesi

Tipolojisi yapılabilen toplam 92 eser üzerine yapılan inceleme göstermiştir ki, Aphrodite Kastnietis tipleri sikkeler üzerinde en erken İmparator Augustus Dönemi'nden itibaren gösterilmeye başlanmıştır. İmparator Gallienus'a kadar toplamda 28 imparator ve imparatoriçe portreleri ile tanrıçanın çeşitli tiplerde sikke tasvirleri bulunmaktadır. Sikke üzerinden tipolojisi yapılmaya çalışılan tanrıçanın 17 farklı tipi tespit edilmiştir. Tanrıçaların görünüşleri, giysileri, durduğu kaideler, içinde bulunduğu mimariye ve figürlerin kıyafet ve gövde detaylarına göre ayırım yapılmaya çalışılmış, aynı tip içindeki farklı ve aynı kalıp ilişkisi irdelenmiştir. Görsellerine ulaşamadığı için tipolojisi yapılamayan 4 sikke ise verilen bilgiler doğrultusunda bu bölümde kendi dönemleri içerisinde incelenmeye çalışılmıştır.

İmparator Augustus dönemi sikkeleri en fazla tip çeşitliliğinin olduğu dönemdir (Diyagram 19, Diyagram 20 ve Diyagram 22). Anlaşıldığı üzere katalogda Augustus Dönemi'nden 6 tipte toplamda 17 sikke (Kat. No. 1-14, 23, 24 ve 32) bulunmaktadır (Diyagram 21). İmparatorun portrelerinin olduğu ön yüzlerde bu 17 sikke içerisinde tipoloji kısmında incelendiği kadarıyla muhtemelen 9 farklı kalıp kullanıldığı düşünülmektedir (Tablo 1, ÖYK 1-9). Augustus'un dönem portrelerine bakıldığında Aspendos'ta da neden bu kadar çeşitlilik gösterdiği daha iyi anlaşılmaktadır. Çünkü imparatorluk sınırlarına dahil olan Augustus'a ait yaklaşık 250 portre ve portre yontusu ele geçtiği belirtilmektedir²⁶⁴. Augustus'un sayısal olarak en fazla portreye sahip imparator olmasının en önemli nedeni, Roma İmparatorluk Dönemi'ni başlatan tarihi vasfa sahip olması ve uzun yıllar yönetimde kalması olarak görülmektedir²⁶⁵. Ancak eyaletlerde ele geçen portrelerin, merkezde yapılan hangi tipe ait olduğunun belirlenmesi konusu çok net olmadığı belirtilmektedir. Çünkü portreleri kopya edenlerin ilave ve eksiklerinin olması, kopya edilen zamanın sanat anlayışının değişmesi, kopya yapan ustaların becerileri ve hatta kullanılan malzemelerin cinsi ve kalitesine göre de farklılıklar oluşturduğu düşünülmektedir²⁶⁶. Bundan dolayı Aspendos sikkelerindeki tiplerin belirlenmesi de güç olacaktır, ancak yine de portrelerin incelenmesi, karşılaştırılmaların yapılması için gereklidir. Augustus'un sonradan değiştirilen ya da

²⁶⁴ Fejfer, 2008, s. 402; Özgan, 2013, s. 153

²⁶⁵ Özgan, 2013, s. 153, 154

²⁶⁶ Özgan, 2013, s. 154

bazıları tarafından kabul edilmeyen tiplerinin yanı sıra temelde 2 ana tipi olduğu söylenmektedir²⁶⁷: birincisi genç Augustus’u gösteren ve en erken örneklerinin yak. MÖ 41-40’de görüldüğü²⁶⁸ ve kopyalarının imparatorun ölümünden (MS 14)²⁶⁹ sonraki yıllara kadar devam ettiği belirtilen Octavian tipidir²⁷⁰. İkincisi daha olgun dönemlerinde betimlenen, askeri ve yönetici vasfını vurgulayan zırlı gösterilen Prima Porta tipidir (MÖ 26-16)²⁷¹. Katalogda Augustus portreli sikkelerin olduğu 6 farklı tipten üçünde (Tip 1, 2 ve 3) sadece bu imparatorun sikkeleri bulunmaktadır (Kat. No. 1-10, Fig. 1-10). Anlaşıldığı kadarıyla Kat. No. 14 hariç ilk 4 tipte yer alanlar (Kat. No. 1-13, Fig. 1-13) Octavian tipinde darp edilmiştir. Çünkü Aspendos sikkelerindeki Augustus portreleri Octavian tipinin karakteristik özelliklerini yansıtmaktadır. Hafif geri çekilmiş yuvarlağımsı baş, ince uzun boyun, âdem elması (özellikle net olarak Tip 2, Kat. No. 5’te gözükmektedir), etli yuvarlak çene ve hafif kemerli burun detayları hepsinde bazı küçük farklılıklarla tasvir edildiği gözlemlenmiştir. Tip 4’ten Kat. No. 14, Tip 5’ten Kat. No. 23, 24 ve Tip 6’dan Kat. No. 32 olmak üzere 4 sikkedeki Augustus portreleri net olarak anlaşılamamaktadır. Kat. No. 24 ve 32 Augustus’un uzun boyunlu ve başlarının daha yuvarlağımsı olmalarından dolayı Octavian tipinde yapılmış olabileceği düşünülmektedir. Kat. No. 14 ve 23’te ise imparatorun yüzü daha uzun ve kısa boyunlu gibi durmaktadır, bu yüzden çok emin olmamakla birlikte Prima Porta tipi olabileceği söylenilebilir.

Bu durumda Augustus’un yak. MÖ 41-40 yıllarında ölümünden (MS 14) sonrasına kadar kullanılmış olan Octavian tipi, katalogda toplamda 15 sikke üzerinde görüldüğü ve bunların içerisinde de 7 farklı kalıp kullanılmış olduğu tahmin edilmektedir. Tiplerin detaylarında farklılık göstermesi söz konusu kalıpların farklılığı, atölye ustalarının değişmesi, kullandıkları malzemelerin kalitesi gibi faktörlerden kaynaklanıyor olabilir. Benzer çeşitlilik Aphrodite Kastnietis tasvirlerinin olduğu arka yüzlerinde de gözlenmektedir. Söz konusu sikkelerin tip farklılıklarının olmasının yanı

²⁶⁷ Octavian ve Prima Porta tipleri genel kabul gören tiplerdir; ancak bunların yanı sıra aşağıda da verileceği gibi en erken portrelerinden olan Actium Tipi; Actium ile Prima Porta arasında bir tip olduğu düşünülen Forbes Tipi ve imparatorun “en büyük rahip” unvanlı olduğunu gösteren Pontifex Maximus tipi portreleri de verilmektedir (Özgan, 2013, s. 147-173; Fejfer, 2008, s. 418).

²⁶⁸ Actium tipi olarak da bilinen bu erken portre tipinin (Fejfer, 2008, s. 417), Actium tipinin ilk özgün örneklerinin MÖ 31’den önce yapılmış olduğu bilgisinin keşfinden sonra araştırmacılar bu ismi imparatorun kendi ismi olan “Octavian tipi” olarak değiştirildiği ifade edilmektedir (Özgan, 2013, s. 154).

²⁶⁹ Augustus’un kısaca tarihi için bkz. Kienast, 2004, s. 61-65.

²⁷⁰ Octavian tipi fizyonomi ayrıntıları için bkz. (Özgan, 2013, s. 156-58).

²⁷¹ Prima Porta tipi ayrıntılı bilgi için bkz. (Fejfer, 2008, s. 417-418; Özgan, 2013, s. 158-73).

sıra 15 sikkede toplamda 9 farklı kalıp kullanıldığı tahmin edilmektedir (Tablo 1, Augustus bölümü). Aynı dönemden olduğu düşünülen Augustus portrelerinin 6 farklı tipte ve 11 farklı kalıptan Aphrodite Kastnietis tip ile betimlenmiş olduğu sonucu çıkmaktadır (Diyagram 22).

Bu erken dönem kalıpların kullanımları incelendiğinde ise farklı tip içerisinde olup aynı ön yüz kalıbı kullanılan sikkeler için ihtimaller doğrultusunda hangi tipin önce kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır ve sadece 1 kalıbın 2 farklı tipte olduğu gözlenmiştir. Tip 1’de 4 sikkede (Kat. No. 1-4, Fig. 1-4) kullanılan ön yüz kalıbı tekrardan Tip 4’te 2 sikkede (Kat. No. 12-13, Fig. 12-13) daha kullanıldığı tahmin edilmektedir (Tablo 1, ÖYK 1). Tip 4 sikkelerinin daha yıpranmış görünümünden dolayı kalıbın daha sonraki kullanımlarından çıkmış olabileceği düşünülmektedir. Bu yüzden muhtemelen Tip 1’de görülen Aphrodite Kastnietis tasvirleri daha önce kullanılmış olmalıdır.

Tip 5’e kadar görülen Aphrodite Kastnietis tasvirleri detaylarında farklı olsa da genel işleniş formu ile bazı ortak özellikler bulunmaktadır: hiçbirinde tanrıça tasvirleri herhangi bir niş ya da *aedicula* içerisinde değildir. Başlarının arkasından ayaklarına kadar uzanan manto gözükmekte ve Tip 4’te bulunan 3 örnek (Kat. No. 11-13, Fig. 11-13) dışındaki Tip 1, 2 ve 3 sikkelerindeki figürlerin gövdeleri bölümlere ayrılmış olarak gösterilmiştir. Tip 4’te ise gövdeler düz, yani bölümlere ayrılmamış ve konik biçimdedir. Diğer ayrıntılarında (örn. Polos) küçük farklılıklarla gösterilmiştir. Tip 5’te Kat. No. 24 ve Tip 6’dan Kat. No. 32’de figürlerin etraflarında gözüken manto daha çok bir *aedicula* görünümünü almaya başlamıştır. Tip 6’daki Kat. No. 32 ise önceki tüm örneklerden farklı olarak figürlerin gövdeleri çok göğüslü gibi yuvarlak motiflerle doldurulmuştur. Efes Artemisi’ne benzerliği ile göze çarpan bu örnekte Augustus’un muhtemelen Octavian tipinde olduğu için erken örneklerden birisi ya da Octavian tipi’nin sonradan kopya edilen bir örneği olmalıdır. Ancak bu sikkenin arka yüz kalıbının aynısının Tiberius Dönemi bir sikkede (Kat. No. 33, Fig. 33) kullanılmış olduğu tespit edilmiştir. Bu yüzden de diğerleri kadar erken bir tarihte darp edilmiş olmamalıdır ki Tiberius Dönemi’ne kadar kullanılabilmiştir.

İmparatorun MÖ 26-16 tarihlerinde görülen Prima Porta tipinin gösterilmiş olduğu tahmin edilen yukarıda da bahsedilen 2 sikke (Kat. No. 14 ve 23, Fig. 14 ve 23)

bulunmaktadır. Bu iki sikke hem önceki verilen portrelerden farklı hem de kendi içlerinde de farklı kalıplardan çıktığı gözlemlenmektedir (Tablo 1, ÖYK 6, ÖYK 7). Emin olmamakla birlikte Prima Porta tipi olduğu söylenen bu sikkelerin arka yüzleri de farklı kalıplardan çıkmış olmakla birlikte aynı zamanda farklı iki tip (Tip 4 ve Tip 5) içinde yer almaktadırlar. Augustus Dönemi'nde detaylara inildiğinde çeşitlilik gösteren Aphrodite Kastnietis tipinde genel olarak Octavian tipinin kullanılmış olması ilginçtir. Çünkü Augustus portrelerinde Prima Porta tipi en çok rastlanılan tipken²⁷² Aspendos sikkelerinde tersi bir durum olduğu anlaşılmaktadır. Ancak imparatorun söz konusu Octavian tipinin ölümünden sonraki yıllara kadar kopya edildiği göz önünde bulundurulduğunda Aspendos'ta da bu tipin sürekliliğinin getirildiğini düşünülebilir.

Aspendos'un Augustus Dönemi sikkelerinin diğer önemli detayı, şimdiye kadar yapılan araştırmaların bu dönemden sadece Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkelerin olduğunu göstermesidir²⁷³. Bu durum belki de Augustus'un kendi soyunu Aphrodite-Venüs'e dayandırmış olması ile açıklanabilir. Bilindiği üzere, Augustus kendi soyunu, aynen babası Caesar gibi Roma'nın atalarından sayılan Aeneas'ın annesi Aphrodite'ye dayandırmış²⁷⁴. Çünkü Roma tarafından saygı gören bu tanrıçanın soyundan olduğunu göstermek, onlar için çok iyi bir propaganda aracı olmuş ve dolayısıyla kendilerini de tanrıça gibi kutsal gösterebilmişlerdir.

Aspendos'ta ilk defa imparatorluk kültürünün izleri şimdiye kadar elde edilen arkeolojik verilerden Augustus'un evlatlığı olan İmparator Tiberius Dönemi'nde gözüktüğü düşünülmektedir²⁷⁵. Bu önemli gelişmenin olduğu döneme ait katalogda Tiberius portreli Tip 5'ten üç sikke (Kat. No. 25-27, Fig. 25-27) ve Tip 6'dan iki sikke (Kat. No. 33 ve 34, Fig. 33 ve 34) örnekleri ile 2 farklı tipten 5 sikke yer almaktadır. Bu

²⁷² Özgan, 2013, s. 158

²⁷³ Aspendos'un İmparatorluk Dönemi sikkelerini yüksek lisans tez konusu olarak çalışan Sefa Çiçekli'nin ve benim yapmış olduğumuz katalog araştırması sonucu bu sonuca ulaşılmıştır. Sefa Çiçekli'nin henüz çalışması tamamlanmadığı için yüksek lisans tezi referans olarak gösterilememiştir. Kendisi ve danışmanı Savaş Dinçer Lenger'in izni ile elde edilen veriler bu çalışmada da kullanılmıştır.

²⁷⁴ Aphrodite'nin oğlu Aeneas, Troya savaşıdan sonra İtalya'ya gelip Roma'ya yerleşmiştir ve bu yüzden Romalıların ataları olarak saygı görmüştür. Daha ayrıntılı açıklamalar için bkz. "2. 2. Yunan ve Roma Panteonunda Aphrodite" bölümü.

²⁷⁵ Aspendos'ta bulunan ve muhtemelen kentteki en erken imparatorluk kültürünün ispatı olan iki adak yazıtın birisinin İmparator Tiberius'a, diğerinin de oğullarından birine (muhtemelen Germanicus'a) adanmış olduğu düşünülmektedir. Aspendos'taki bir rahibin, Roma'ya yaranmak için yaptırdığı düşünülen bu adakların yanı sıra antik yazar Philostratos'un da Aspendos'ta Tiberius'a ait heykellerin ve (muhtemelen yine imparatora ait olduğu düşünülen) sunakların olduğundan söz etmesi de (Philostr. v. Apoll. 1, 15) kesin bir kanıt olmamakla birlikte göz ardı edilmeyen bir veri olarak kabul edilmektedir (Baz, 2013, s. 71-76).

sikkelerin ön yüzleri yeni imparatora göre değişiklik görmüşken (Tablo 1, ÖYK 10-13) arka yüzlerinde muhtemelen iki sikkenin (Kat. No. 25 ve 33, Fig. 25 ve 33) yukarıda da bahsedildiği gibi Augustus Dönemi'nden bir kalıbın (Kat. No. 32) kullanılmaya devam edildiği gözlenmiştir (Tablo 1, AYK 11). Bu durumda bu arka yüzlere sahip sikkeler Tiberius'un Aspendos'ta en erken tarihli örnekleri olmalıdır. Söz konusu iki sikkenin ön yüzlerine bakıldığında ise onların da aynı kalıptan çıktığı anlaşılmaktadır²⁷⁶. İmparatorun portre tipleri²⁷⁷ incelendiğinde ise Aspendos sikkelerinde katalogda yer alan 5 sikkenin de Tiberius'un daha olgun ve daha belirgin kemerli bir burun ile tasvir edildiği gözlemlenmiştir. Bu yüzden de Tiberius'un MS 14'te (-MS 37) imparator olduktan sonra görülmeye başlanan ve "Tip 3" olarak adlandırılan portre tipinde olduğu düşünülmektedir. Yukarıda bahsedilen aynı kalıptan çıktığı düşünülen iki portre (Kat. No. 25 ve 33, Fig. 25 ve 33; Tablo 1, AYK 11) dışındaki diğer portrelerin her birinin farklı kalıplardan çıkmış olduğu ayrıntılarından anlaşılmaktadır (Tablo 1, AYK 12, AYK 13 ve AYK 14). Bu durumda imparatorun 55 yaşında imparator olması ile oluşan oturmuş fizyonomisinden dolayı imparator portrelerinin yıllara göre net bir ayırım yapılamayacağı bilindiği gibi katalogda yer alanlar için ancak önceki dönemden kullanılan kalıp sayesinde Kat. No. 25 ve 33 için ilk darp edilen sikkeler olabileceği bilgisi çıkartılabilir (Diyagram 22).

Aphrodite Kastnietis tasvirlerinde Tiberius Dönemi'nde pek bir yenilik gözükmemektedir. Augustus Dönemi'nde de muhtemelen geç dönemlerde darp edilmeye başlanan meme motifli figürlerin (Tip 6) bu dönemde devam ettiği ve çok benzer yeni bir kalıp oluşturulduğu anlaşılmaktadır (Kat. No. 34, Fig. 34). Augustus Dönemi'nde görülmeye başlanan ve Tip 5'i oluşturan tasvirlerde gövdelerinin üzerinde motif olmadan gösterilen figürlerin etraflarındaki manto çizgilerinin *aedicula* görünümüne daha yakın olmaları modasına farklı kalıplar kullanarak (Kat. No. 26-27, Fig. 26-27) devam edilmiştir (Diyagram 23). Kat. No. 25'in kalıbının muhtemelen Kat. No. 33 ile aynı olmasına rağmen farklı tipte yer alması tanrıça tasvirlerinin, belki de

²⁷⁶ Daha ayrıntılı kalıp açıklamaları için bkz. "2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi, Tip 5 ve Tip 6" bölümleri.

²⁷⁷ Tiberius'un birinci tipi (MÖ 27), veliaht olarak kabul edilmeden önceki prenslik dönemine aittir; ikincisi, Augustus tarafından 46 yaşında evlat edinildikten sonra geleceğin imparator adayı olarak yapılan *adoption-veliaht* tipidir (MS 4); üçüncüsü ise, Tiberius 55 yaşındayken, MS 14 yılında imparatorluğa başlamasıyla yapılan imparatorluk tipi portreleridir (Özgan, 2013, s. 215-222). Ayrıca Tiberius'un genel tarihinin kısaca açıklamaları için bkz. Kienast, 2004, s. 76-78.

kalıbın sonraki kullanımlarından çıkma olduğu için, oldukça silik gözükmesi ve bu durumun figürün betimsiz gibi gözükmesine neden olmuştur (Tablo 1, AYK 11). Bu yüzden de Tip 5'te yer alması daha uygun görülmüştür.

Son olarak, Tiberius Dönemi'nde de, aynen Augustus zamanında olduğu gibi şimdiye kadar bulunan veriler doğrultusunda sadece Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkeler darp edildiği gözlenmiştir.

Tiberius'tan sonra başa gelen İmparator Caligula'ya ait bir sikke bulunamamıştır. Senato tarafından yönetim şekli sevilmeyen Caligula öldürülünce²⁷⁸, yerine yıllarca değer verilmeyen amcası Claudius, başka seçenek olmadığı için mecburen imparator olarak seçilmiştir²⁷⁹. Beklenilenin üstünde bir yönetimi olduğu anlatılan imparatorun Aspendos'ta sadece bir sikkesi açığa çıkartılmıştır. O da Aphrodite Kastnietis tasvirlidir (Kat. No. 15, Fig. 15) ve katalogda Tip 4 içerisinde incelenmiştir (Diyagram 4). Zaten olgun döneminde 51 yaşında MS 41'de tahta çıkan imparatorun, öncesinde de ciddiye alınmamış olmasından dolayı portre tipi öncekilerdeki gibi birkaç çeşit değildir. Propagandadan uzak, gerçekçi olunarak gösterilen portrelerinde sadece Iulius-Claudius sülalesinin geleneği olan alın üzerindeki buklelerin oluşturdukları kısa ve çatal motifleri ile görkemli soyundan olduğu belirtilmiştir²⁸⁰. Aspendos sikkesinde tahrip olmuş bir sikkede, çok net olmamakla birlikte gerçekçi anlatılan portre tipine (MS 41-54) uygun olduğu zor da olsa seçilmektedir. Yeni bir kalıptan çıktığı düşünülen Aphrodite Kastnietis figürlü arka yüzünde ise (Tablo 1, AYK 15), daha çok Augustus örneklerine benzeyen tanrıçanın en sade tiplerinden gövdesinin düz gösterildiği, başından inen mantonun net olarak görüldüğü bir tasvirdir. Claudius Dönemi'nde de, aynen Augustus ve Tiberius Dönemleri'nde olduğu gibi Aspendos'ta sadece Aphrodite Kastnietis tasvirli sikke darp edilmiş olduğu gözlenmiştir.

Claudius'tan sonra evlatlığı olan İmparator Nero Dönemi'nden ise Tip 4 (Kat. No. 16, Fig. 16) ve Tip 5'den (Kat. No. 28 ve 29, Fig. 28 ve 29) olmak üzere 2 farklı tipten, 3 sikkede gözükmektedir (Diyagram 19, Diyagram 20 ve Diyagram 21; Tablo 1,

²⁷⁸ Caligula'nın yönetim şekli ve yaptıkların kısaca anlatımı için bkz. Özgan, 2013, s. 224-227; Kienast, 2004, s. 85.

²⁷⁹ Claudius Dönemi yönetimi kısa bilgilendirme için Özgan, 2013, s. 246-248; Kienast, 2004, s. 90.

²⁸⁰ Özgan, 2013, s. 249-256

Nero bölümü). Iulius-Claudius sülalesinin son imparatoru olan Nero Dönemi'nde (MS 54-68)²⁸¹, öncekilerde olduğu gibi Aspendos'ta sadece Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkeler darp edilmiştir. Söz konusu 3 sikke birbirlerine hem ön yüzleri hem de arka yüzleri bakımından benzese de her birinin farklı bir kalıptan çıktığı düşünülmektedir²⁸² (Tablo 1, ÖYK 15, ÖYK 16, ÖYK 17, AYK 16, AYK 17 ve AYK 18). Hepsinin muhtemelen imparator portrelerinde anlatılan MS 65 tarihli dördüncü tipinde²⁸³ verildiği yuvarlak kafası, kalın boynu ve düze oldukça yakın profili ile gösterilmiş olmasından anlaşılmaktadır. Hangi kentten çıktığı net olarak verilmeyen Kat. No. 16 ile Kat. No. 29'nın imparator portrelerinde ikisinde de ışın taçlı olarak gösterilmiş olmasına rağmen ayrıntılarındaki farklılıklarından dolayı aynı kalıp olmadığı düşünülmektedir. Katalogda yer alan, ancak görseline ulaşamadığı için tipolojide yer almayan ve Side'den bulunduğu bilinen bir sikke²⁸⁴ (Kat. No. 93) daha bulunmaktadır (Har. 2). Bu sikkede de Nero'nun verilen bilgilere göre ışın taçlı olarak gösterildiği bilinmektedir. Işın taçlı gösterilen imparatorların daha kıdemli olduğu bilgisinden²⁸⁵ belki de bu 3 örneğin Kat. No. 28'den daha sonra yapılmış olduğu düşünülebilir. Kat. No. 16'nın Kat. No. 29 ile aynı tipte yer almamasının sebebi arka yüzlerinin birbirlerine benzemesine rağmen Kat. No. 16'da figürlerin etrafındaki çizgiler *aediculadan* ziyade manto gibi durduğu için bu sikkenin Tip 4'e konulması daha uygun görülmüştür.

Hakkında “*Damnatio Memoria*”²⁸⁶ kararı alınan Nero ile birlikte Iulius-Claudius Dönemi sona ermiştir. Ardından başa gelen kısa süreli imparatorlardan sonra, karmaşayı sona erdiren Flaviuslar Dönemi olarak adlandırılan dönemin ilk imparatoru Vespasianus yönetimi ele almıştır (MS 69-79). Ardından oğlu Titus imparator olmuştur (MS 79-81)²⁸⁷. Ancak Vespasianus ve oğlu imparator Titus'un Aspendos darplı, Aphrodite Kastnietis de dahil olmak üzere hiçbir sikkesi ele geçmemiştir. Daha sonra Vespasianus'un diğer oğlu, Titus'un kardeşi Domitianus imparator olmuştur (MS 81-

²⁸¹ Kısaca Nero Dönemi tarihi açıklamaları için bkz. Kienast, 2004, s. 96-97.

²⁸² Daha ayrıntılı kalıp açıklamaları için bkz. “2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi, Tip 4 ve Tip 5” bölümleri.

²⁸³ İmparator Nero'nun, ilk portresi çocuk togasıyla gösterildiği 4-5 yaşlarındaki halidir.; ikinci tipi 17 yaşında imparator olması (MS 54) ile birlikte görülmeye başlanıyor; üçüncü tipi Nero'nun imparatorluğunun 5. yıl kutlamalarından (MS 60) sonra, dördüncü ve son portre ise MS 65 yılında gerçekleştirdiği 10. yıl kutlamalarının ardından da çıkmıştır (Özgan, 2013, s. 258-269).

²⁸⁴ Atlan, 1976, No. 24

²⁸⁵ Harl, 2002, s. 9

²⁸⁶ İmparatorun bütün hatıralarının lanetlenmesi ve portrelerinin yok edilmesi durumu.

²⁸⁷ İmparator Vespasianus ve Titus tarihlerinin kısaca açıklamaları için bkz. Kienast, 2004, s. 108-113.

96)²⁸⁸. Flaviusların üçüncü ve son imparatoru olan Domitianus'un Aphrodite Kastnietis tasvirli 7 sikke örneği bulunmaktadır (Diyagram 20 ve Diyagram 21). Bir tanesi (Kat. No. 17, Fig. 17) Tip 4'te yer alırken diğer altısı Tip 7 (Kat. No. 35-40, Fig. 35-40) içerisinde yer almıştır. Domitianus'un hakkında *damnatio memoriae* kararı alınmış bir imparator olmasından dolayı portreleri yok edilmiş ve bu yüzden sadece sikkelerden portre tipleri incelendiği belirtilmektedir²⁸⁹. Tip 4'te yer alan sikkenin durumu iyi olmadığı için portre net değildir. Aphrodite Kastnietis figürleri de çok kabaca gösterilmiştir. Bu sikkenin diğerlerinden farkı, Aspendos sikkeleri olmasına rağmen Arykanda'da bulunan bir sikke²⁹⁰ olmasıdır (Har. 2). Arka yüz kalıbı anlaşıldığı kadarıyla diğerlerinden farklıdır (Tablo 1, AYK 19). Nerdeyse bir tipi tek başına oluşturan diğer sikkelerin öz yüzlerinin aynı kalıptan çıktığı düşünülmektedir²⁹¹ (Tablo 1, ÖYK 18). Buradaki portre tiplerinin, Domitianus'un anlatılan genel portre tipine (MS 81-96)²⁹² uyduğu hafif geride duran ve alt kısmı şişkin olan alnı, çökük burun kökü, iri ve kemerli burnu, ensesine kadar inen sık saçları ve neredeyse dört köşe yapan başından anlaşılmaktadır. Arka yüzlerinde bir sikke (Kat. No. 38, Fig. 38) hariç diğerlerinin aynı kalıptan çıkmış olduğu tahmin edilmektedir (Tablo 1, AYK 20). İkonografik olarak Augustus Dönemi'nde yoğun görülen açık alanda, manto giymiş olarak gösterilen tanrıçalar tasviri bazı eklemeler ile devam ettirilmiştir. Yeni kalıplar kullanılarak darp edilen bu sikkelerde farklı olarak tanrıça figürlerinin omuzlarında ışın gibi gözüken çizgiler ile birlikte gösterildiği gözlemlenmiştir. Daha sonra sadece Traianus Dönemi'nde (Kat. No. 41, Fig. 41) farklı bir kalıp ile benzer tasvir kullanılmıştır (Tablo 1; Diyagram 22).

Domitianus Dönemi diğer Aspendos sikkelerine bakıldığında ise, ağırlıklı olarak Aphrodite Kastnietis sikkeleri görülürken ayrıca Apollon tasvirli birkaç sikke de

²⁸⁸ İmparator Domitianus tarihinin kısaca açıklamaları için bkz. Kienast, 2004, s. 115-116.

²⁸⁹ Özgan, 2013, II, s. 38

²⁹⁰ Tek, 2009, No. 1

²⁹¹ Domitianus sikkelerinin kalıp incelemeleri için ayrıca bkz. "2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi, Tip 7" bölümü.

²⁹² İmparator Domitianus'un sikkelerden anlaşıldığı kadarıyla ilk portreleri, MS 70'de babası Vespasianus'un imparator olması ile çıkmıştır. Daha sonra MS 72'de ikinci konsüllük döneminin başlamasıyla tek başına portreleri yapılmaya başlanmıştır. Flaviuslar soyunda görülen gerçekçi ifadelerle betimlemiştir ve belki de bu gerçekçi ifadelerin halka "biz de sizin gibiyiz" demek amaçlı başka bir propaganda olduğu düşünülmektedir (Özgan, 2013, II, s. 38-42).

bulunmaktadır²⁹³. Iulius-Claudius sülalesinde belki de bir gelenek haline gelmiş olan sadece Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkeler darp edilmesi, Domitianus ile değiştirilmiş olarak gözükmektedir.

Çok başarılı olamayan Flaviuslar Dönemi'nden sonra, Nero zamanından beri senatörlerin içinde bulunan, Flaviuslar'ın akıl hocalığını yapan yaşlı Nerva imparator seçilmiş (MS 96-98)²⁹⁴ ve Roma istenilen düzene büyük ölçüde sokulmuştur. Aspendos'ta İmparator Nerva adına, şimdiye kadar bulunmuş bir sikke tespit edilememiştir. Nerva'dan sonra, yine sülaleden olmayan, başarılı Germania valisi Traianus (MS 98-117), evlat edinilme yoluyla Nerva'nın veliaht olarak göstermesi ile imparator seçilmiştir²⁹⁵.

Katalogda Traianus Dönemi'ne (MS 98-117) ait 5 sikke yer almaktadır (Diyagram 20 ve Diyagram 21). Dördü (Kat. No. 18-21, Fig. 18-21) Tip 4 içerisinde incelenirken, bir tanesi (Kat. No. 41) Domitianus sikkelerinin olduğu Tip 7'de yer almaktadır. İmparatorun bu sikkelerdeki portrelerine bakıldığında Kat. No. 18, 19, 21 ve 41'in muhtemelen aynı kalıptan (Tablo 1, ÖYK 19), Kat. No. 20'nin ise detaylarındaki farklılıklardan dolayı başka bir kalıptan çıkmış olduğu tipoloji kısmında verilmişti²⁹⁶ (Tablo 1, ÖYK 20). Bu portrelerin, genel olarak anlatılan Traianus portre tipine²⁹⁷ uzun saçları, ağız yapısı, düz burnu ve geride kalmış çene profili ile uyduğu gözlenmektedir. Arka yüzlerinde ise muhtemelen Kat. No. 18 ve 21 aynı olmak üzere toplamda 4 farklı kalıp kullanıldığı düşünülmektedir (Tablo 1, AYK 15, AYK 22, AYK 23 ve AYK 24). Sadece Kat. No. 19'un emin olmamakla birlikte, daha önce Claudius Dönemi'nde kullanılan kalıbın (Kat. No. 15, Fig. 15) aynısının kullanılmış olduğu düşünülmektedir (Tablo 1, AYK 15). Bu durumda gerçekten aynı kalıpsa Kat. No. 19 diğer 4 örnekten daha önce darp edilmiş olmalıdır.

Traianus Dönemi Aphrodite Kastnietis figürleri, oldukça sade konik biçimli gövdeleri ve başların aşağı doğru sarkan dalgalı mantoları ve başlarının üstünde duran

²⁹³ Aspendos'ta bulunan, Apollon tasvirli sikkeler için bkz. RPC, Vol. II, No. 1521; SNGPfs, No. 60; Peus, Auc. 388, 2006, Lot No. 1080

²⁹⁴ İmparator Nerva tarihinin kısaca açıklamaları için bkz. Kienast, 2004, s. 120-121.

²⁹⁵ Özgan, 2013, II, s. 53-54

²⁹⁶ Traianus sikkelerinin kalıp incelemeleri için ayrıca bkz. "2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi, Tip 4 ve Tip 7" bölümü.

²⁹⁷ İmparator Traianus portre tipi özellikleri için bkz. (Özgan, 2013, II, s. 71-94). Ayrıca Traianus tarihinin kısaca açıklamaları için bkz. Kienast, 2004, s. 122-123.

uzun Poloslar'ı (diğer Tip 4 figürlerinde daha kısadır) ile Tip 4'e uygun durmaktadırlar. Bu yüzden kalıplar değişse de Iulius-Claudius Dönemi'nde görülen ikonografik form devam ettirilmiş gibi gözükmetedir. Tip 7'de yer alan diğer sikke ise vücudunun şekli ve mantosu ile diğer örneklerle benzemektedir. Ancak bu tipte yer almasına neden olan vücudunda bölümler ile gösterilmiş olması ve omuzlarından çıkan ışın benzeri çıkıntıların olmasıdır. Bu durumu açıklamak için Traianus portresine bakılmış, ancak diğerlerinden ayıran belirgin bir farklılık gözlemlenememiştir. Bu örnek ile de Traianus zamanında hem Iulius-Claudius'da kullanılan genel formun hem de kendine daha yakın zaman olan Domitianus Dönemi'nin yeni formu farklı bir kalıp çıkartılarak devam ettirilmiş olduğu gözükmetedir (Diyagram 22).

Traianus Dönemi'nde, aynen Domitianus Dönemi'nde olduğu gibi sadece Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkeler darp edilmemiştir. Ayrıca, Aspendos'a özgü olan ve erken dönem sikkelerinde görmeye başladığımız güreş yapan figürlerin olduğu sikkeler bu dönemde tekrar gözükmetedir²⁹⁸. Ayrıca tahta oturan Zeus ile karşısında duran bir tanrıça tasvirli sikke örnekleri de yine bu döneme ait Aspendos sikkelerindendir²⁹⁹.

Traianus'tan sonra imparator olan kişi, uzun süre proconsüllük yapmış, Traianus'un her zaman yakınında olan ve evlat edinerek veliaht seçtiği Hadrianus'tur (MS 117-138)³⁰⁰. Gençliğinde yıllarca Yunanistan'ın Akhia Bölgesi'nde yaşamış biri olarak Grek kültürünü ve tarihini bilen ve benimsemiş birisi olarak, Traianus'un Roma'nın en geniş topraklarına ulaştırdığı sınırları koruyup barış politikası güden, Roma'yı geliştiren faydalı işler yapmış bir imparatorudur³⁰¹. Hadrianus MS 123-132 yılları arasında Anadolu'yu, diğer eyaletlere yapmış olduğu ziyaretler gibi, defalarca ziyaret etmiştir³⁰². Bu döneme ait Aspendos'ta bulunan çok fazla sayıda sikke yoktur, ancak önemli farklılıklarla/gelişmelerle karşılaşılın Aphrodite Kastnietis sikkeleri bulunmaktadır. Aphrodite Kastnietis'e bakılarak 3 farklı tipe ayrılan Hadrianus sikkeleri, Tip 8'de 4 örnekle (Kat. No. 42-45, Fig. 42-45), Tip 10'da (Kat. No. 53, Fig. 53) ve Tip 16'da (Kat. No. 87, Fig. 87) birer örnekle toplam 6 sikke yer almaktadır

²⁹⁸ Sikkelerin bazıları için bkz. RPC, Vol. III, No. 2713; SNGPfps, No. 61; SNGFrance, Vol. 3, No. 161; Arslan, 1998, No. 3.

²⁹⁹ RPC, Vol. III, No. 2714; MMDe, Auc. 16, 2005, Lot No. 620

³⁰⁰ Hadrianus tarihinin kısaca açıklamaları için bkz. Kienast, 2004, s. 128-129.

³⁰¹ Özgan, 2013, II, s. 125-128

³⁰² Özgan, 2013, II, s. 128

(Diyagram 21). Bunlardan muhtemelen Kat. No. 42 ve 44 ile Kat. 43 ve 53 ön yüzlerinde aynı kalıplardan (Tablo 1, ÖYK 21, ÖYK 23), diğer 2 sikkenin de farklı kalıplarda çıkmış olduğu düşünülmektedir³⁰³ (Tablo 1, ÖYK 22, ÖYK 24). Aynı kalıptan olduğu belirtilen Kat. No. 42 ve 44'te imparator uzun oval ve yumuşak ifadeli yüzü, alnında ve şakaklarda da gözüken zengin dalgalı saç bukleleri, uzun ve kuvvetli burun yapısı ve Grek dünyasına ilgisinden dolayı gördüğümüz sakalları ile 41 yaşında imparator olan genel Hadrianus tipine (MS 117-138)³⁰⁴ uygun olduğu fark edilmektedir. Diğer üç portre ise (Kat. No. 43, 53 ve 87, Fig. 43, 53 ve 87) imparatorun daha genç halini gösteriyor gibi durmaktadır. Ancak bu durum sikkelerin tahrip olmuş ya da çok kabaca gösterilmiş olmasından kaynaklanıyor da olabilir. Kat. No. 45'in ön yüz görseli olmadığı için farklı bir kalıp olduğu verilen bilgilerden tahmin edilse de ayrıntılı başka bir tanımlamalar yapmak mümkün değildir. Arka yüzlerinde ise bu 6 sikke içinde toplamda 4 farklı kalıp kullanıldığı düşünülmektedir (Tablo 1, AYK 25, AYK 26, AYK 27 ve AYK 28; Diyagram 22). Kat. No. 42, 43 ve 53 bu sefer aynı kalıptan çıkmış olarak gözükmemektedir (Tablo 1, AYK 25). Bu durumda ön yüz kalıplarından Kat. No. 43 ve 53'te imparatorun daha genç portresinin gösterilmiş olması, Aphrodite Kastnietis'in bu yeni ikonografisinin Hadrianus Dönemi'nde ilk darp edilen sikkelerden olduğunu gösteriyor olmalıdır. Kat. No. 87 ise net bir görsel olmamasının yanı sıra sakallarının fark ediliyor olmasından kaynaklı daha sonradan darp edilen bir sikke olduğunu düşündürmektedir. Son olarak Kat. No. 42 imparatorun daha sakallı tasvir edilmiş olmasından dolayı muhtemelen Kat. No 43 ve 53'ten daha sonraları ve Kat. No. 44 de yine bunlardan biraz daha sonra ya da No. 42 ile arka yüzlerin aynı kalıp olmasından dolayı hemen hemen aynı zamanlarda darp edilmiş olduğu düşünülebilir (Tablo 1, AYK 25).

Bu dönemde tanrıçanın figürlerinde, önceden yavaş yavaş belirmeye başlayan *aedicula*/niş betimlemesi iyice belirgin bir hal almıştır. Bu durumda öncesinde açık alanda gibi duran figürler, artık mimari bir yapı içerisinde görülmeye başladığını net bir şekilde görülmektedir. Hatta yine ilk defa bu dönemden bir sikkede Aphrodite Kastnietis figürleri hem bir *aedicula* içerisinde hem de Naikos benzeri mimari bir yapı içerisinde gösterilmiştir (Kat. No. 87, Fig. 87). Tip 8'de verilen figürler (Kat. No. 42-45,

³⁰³ Hadrianus sikkelerinin kalıp incelemeleri için ayrıca bkz. "2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi, Tip 8, Tip 10 ve Tip 16" bölümleri.

³⁰⁴ Hadrianus'un portrelerinin karakteristik özellikleri için ayrıca bkz. (Özgan, 2013, II, s.133-140).

Fig. 42-45), Tip 6'da görülen meme motifleri ile gösterilen figürlere benzer şekilde, ancak vücut formu ile de daha çok Efes Artemisi'ne benzemektedir. Tip 10'da yer alan sikke ise, genel işleniş şekli ile diğer bu dönem sikkelerine oldukça benzemektedir, ancak figürlerin vücudunda meme motifinin olmaması ya da kalıbın eskimiş olmasından dolayı bu yuvarlak detayların gözükmemesi bakımından Tip 10'da incelenmesi uygun görülmüştür.

Söz konusu dönemde Aspendos'ta Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkeler çoğunluktadır; ancak bu dönemde ayrıca tekrar tekrar kullanıldığı üzerlerindeki kontramarklardan anlaşılan Themis³⁰⁵ ve güreşen figürlerin olduğu sikkeler³⁰⁶ de bulunmaktadır.

Hadrianus'tan sonra huzur ve mutluluğun hakim olduğu, sosyal yaşamın daha üst düzeye ulaştığı, ekonominin geliştiği ve dolayısıyla sanatsal ve kültürel faaliyetlerin yoğunlaştığı, dönemin kurucusunun ismini alan Antoninler Dönemi başlamıştır³⁰⁷. Bu dönemin ilk imparatoru, Hadrianus gibi barışçıl politikaya sahip ve başarılı gördüğü ve evlat edinme yoluyla veliaht olarak gösterdiği Asya Eyaletinin prokonsülü Antoninus Pius'tur (MS 138-161)³⁰⁸. Bu imparator döneminden katalogda sadece Tip 4 Kat. No. 22 ve Tip 5 Kat. No 30, 31 olmak üzere toplamda 3 sikke örneği bulunmaktadır (Diyagram 20 ve Diyagram 21). Bu 3 sikkenin de imparator portrelerinin olduğu ön yüzleri anlaşıldığı kadarıyla aynı kalıp kullanılarak çıkartılmıştır (Tablo 1, ÖYK 25). Kat. No. 30 ve 31'in arka yüz kalıpları da aynıdır ve bu yüzden de aynı tipte incelenmiştir (Tablo 1, AYK 29). Farklı tipte yer alan Kat. No. 22'nin arka yüzü muhtemelen daha önce Domitianus Dönemi'nde kullanılan ve bu sikke ile aynı tip içerisinde olan Kat. No. 17 ile aynıdır³⁰⁹ (Tablo 1, AYK 19). Bu durumda Antoninus Pius Dönemi'nde yak. 50 yıl önce kullanılan bir sikke kalıbının tekrar kullanıldığı açığa çıkmaktadır. Aradaki diğer iki dönemde de kullanılmış olması mümkündür, ancak şimdilik bu kalıbın Traianus ve Hadrianus Dönemleri'nde kullanıldığını gösteren bir sikke ele geçmemiştir. 51 yaşında imparator olan Antoninus Pius'un, imparator olmasıyla portresi yapılmaya başlanıldığı için ve bu yüzden portrelerinin

³⁰⁵ RPC, Vol. III, No. 2716

³⁰⁶ RPC, Vol. III, No. 2717

³⁰⁷ Özgan, 2013, II, s. 180

³⁰⁸ Antoninus Pius tarihinin kısaca açıklamaları için bkz. Kienast, 2004, s. 134.

³⁰⁹ Antoninus Pius sikkelerinin kalıp incelemeleri için ayrıca bkz. "2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi, Tip 4 ve Tip 5" bölümü.

fizyonomisinde belirgin bir değişiklik olmadığı belirtilmektedir. Yine de bu üç sikke içinden Kat. No. 22'nin arka yüzünde eskiden kalma bir kalıp kullanılmış olması diğerlerinden daha erken bir zamanda darp edilmiş olabileceğini düşündürmektedir. Zira katalogdaki üç sikkenin portresi de bahsedilen portre tipine yuvarlağımsı başı, şakaklarına kadar örten bakımlı ve sık saçları, hafif çıkıntılı alın yapısı, düzgün burnu, geniş çenesi ve saçları ile aynı dolgunlukta gösterilen sakalları ile oldukça uyum sağlamaktadır³¹⁰.

Kat. No. 30 ve 31'deki Aphrodite Kastnietis figürleri, Tip 5'te bulunan diğer tiplere figürlerin sadeliği ve konik tarzda gövdesiyle oldukça uyum sağlamaktadır. Sadece figürlerin içinde bulunduğu *aedicula* noktalı konturla gösterilmiş gibidir ve daha belirgin durmaktadır (Tip 5). Yine de genel formu ile en çok Tip 5'e uymaktadır. Tip 4'te yer alan Kat. No. 22 ise, bunlardan daha farklıdır. En önemlisi figürlerin etrafında *aedicula*dan ziyade erken örneklerde gözüken başından aşağı doğru inen manto ile açık alanda betimlenmiş olmasıdır. Bu yüzden de bu sikke Tip 4 içinde incelenmiştir. Dolayısıyla Antoninus Dönemi'nde kendinden hemen önceki dönemlerde artık *aedicula* içinde gösterilmeye başlanılmışken, tekrardan daha eski tasvirler kullanılmış ve devam ettirilmiş olarak gözlemlenmektedir.

Antoninus Pius'un Aspendos'ta Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkelerinin yanı sıra ayrıca Tyche³¹¹, Apollon³¹² ve Zeus³¹³ tasvirli sikkeleri de bulunmuştur.

Antoninus Pius'tan sonra imparatorluk tahtına Hadrianus'un yakın akrabaları olan ve Antoninus Pius'un evlatlık aldığı veliahtları, sırayla önce Marcus Aurelius (MS 161-180) ve sonra Lucius Verus (MS 161-169) (ortak yönetimleri de olmuştur) geçmiştir³¹⁴. İki imparatorun da portresinin bulunduğu Aspendos'ta ele geçen Aphrodite

³¹⁰ Antoninus Pius'un ayrıca, dindar anlamına gelen –sakin, iyi kalpli, örnek aile babası anlamı vurgulanmaktadır burada- “Pius” isminin de hakkını verdiği portrelerinden de anlaşıldığı ifade edilmektedir; çünkü bu karakterine uygun olarak sakın ve güven veren bir yüz ifadesi ile betimlenmiştir (Özgan, 2013, II, s. 184-195).

³¹¹ RPC, Vol. IV, No. 5706

³¹² RPC, Vol. IV, No. 5707

³¹³ SNGPfs, No. 64

³¹⁴ Marcus Aurelius ve portreleri için bkz. Özgan, 2013, II, s. 214-233; Lucius Verus ve portreleri için bkz. Özgan, 2013, II, s. 253-268; Ayrıca tarihlerinin kısaca açıklamaları için bkz. Kienast, 2004, s.137, 138, 143, 144.

Kastnietis tasvirli sikkeleri bulunmamıştır. Marcus Aurelius'un başka kiltlerin ve gürleşilerin betimlendiği sikkeler bulunmaktadır³¹⁵.

Bu iki imparatorun portresinin bulunduğu sikkeler şimdilik bulunamasa da bu dönemden Marcus Aurelius'un kızı ve aynı zamanda Lucius Verus'un karısı olan Lucilla adına darp edilen ve Aspendos'ta bulunmuş bir sikkeler bulunmaktadır (Kat. No. 54, Fig. 54; Diyagram 20 ve Diyagram 21). Lucilla öncesinde de kadınların portreleri görölmüşü ancak Aspendos'ta ilk defa bu dönemde gözükmeştir. Bu durum Lucius Verus'un, Partlarla karşı savaşı yönetmek için Güneydoğu Anadolu'da bulunması nedeniyle, o dönemde nişanlı olduğu Lucilla ile Asya eyaletinin metropolü olan Efes'te evlenmeleri ile belki de açıklanabilir. Çünkü bu evlilik nedeniyle Lucilla "Augustus" unvanını almış (MS 164) ve onuruna adı ve portresi bulunan sikkeler darp edilmiştir³¹⁶. Ayrıca Lucilla'nın portrelerine bakıldığında Aphrodite-Venus görünümü yontularının da olduğu görölmektedir ve bazılarının Anadolu-Aphrodite yontu atölyelerinin üretimi olabileceği de düşünölmektedir³¹⁷. Bu yontular Aspendos'ta betimlenen Aphrodite'ye pek benzemese de, Lucilla'nın Aphrodite kiltüne yoğun ilgisinin olduğu anlaşılmaktadır. Aspendos'ta da sadece Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkeleri açığa çıkmıştır ve katalogda sadece bir örnekle Tip 10 içerisinde (Kat. No. 54, Fig. 54) yer almaktadır. Bu sikkede Lucilla'nın kulak memesinin gözükmesi ve yüzünün daha olgun durması bakımından "Augustus" unvanlı imparatoriçenin MS 166 tarihinde darp edilen ikinci portre tipine uygun olduğu düşünölmektedir³¹⁸ (Tablo 1, ÖYK 26). Aphrodite Kastnietis figürlerinin bu dönemde *aedicula* içinde durur vaziyette ve farklı bir kalıp kullanılarak Hadrianus Dönemi sikkelerine benzer bir ikonografide gösterilmiş olduğu gözlenmiştir (Tablo 1, AYK 30).

Yukarıda bahsi geçen, Marcus Aurelius'un oğlu (ve Lucilla'nın kardeşi) Commodus MS 177 yılında babası ile birlikte (Caesar unvanlı olarak) ortak yönetime girmiştir (MS 177-180). Daha sonra babasının MS 180'de ölmesi ile tek yönetim olarak başa geçmiştir (MS 180-192). Aspendos'ta her iki dönemden portre tipiyle de sikkeleri

³¹⁵ Güreşçi tasvirli sikkeler için SNGLeypold, 1796; Tyche tasvirli sikkeler için RPC, Vol. IV, No. 4948; BMCPamp., 1897, No. 80; Nemesis tasvirli sikkeler için RPC, Vol. IV, No. 3558.

³¹⁶ Özgan, 2013, II, s. 270

³¹⁷ Özgan, 2013, II, s. 275 ve Res. 290

³¹⁸ Lucilla'nın resmi olarak yapılan ilk portresi, Lucius Verus ile çocuk yaşta evlendiği zaman (MS 164) yapıldığı düşünölmektedir. İkinci portre tipinde (MS 166) ise Lucilla artık, çocuksu görünümünden kurtulmuş, daha olgun betimlenmeye başlanmıştır (Özgan, 2013, II, s. 270-276).

darpedilmiştir³¹⁹. İmparator olmadan önce, babasının doğu seferinde yer alan Commodus'un, bu olaydan ötürü "Caesar" unvanı almasıyla ilk portre tipi (MS 166-175) oluşturulmuş ve Aspendos'ta da muhtemelen bu dönemden katalogda aynı kalıptan çıktığı düşünülen³²⁰ 3 sikke (Kat. No. 47, 55 ve 56, Fig. 47, 55 ve 56) bulunmaktadır (Tablo 1, ÖYK 28). Bunlardan Kat. No. 47 Tip 8'de yer alırken diğer iki Tip 10'dadır. Bu durum da ön yüz kalıpları incelendiğinde açıklanabilmektedir. Söz konusu 3 sikkenin de muhtemelen aynı kalıptan çıktığı düşünülse de Kat. No. 47'de tanrıça figürlerinde görülen meme motiflerinin, Kat. No. 55 ve 56'da oldukça silik hatta neredeyse yok gibi gözükmesinden dolayı bu iki sikkenin kalıbın daha sonraki kullanımlarından çıkmış olabileceğini göstermektedir. Motiflerin gözükmemesi de sikkelerin Tip 10'da incelenmesini gerektirmiştir. Commodus portreli diğer iki sikkenin (Kat. No. 46 ve 71, Fig. 46 ve 71) imparatorun artık daha olgun gösterilmeye başlandığı ve "Augustus" unvanı aldığı zamanda (MS 180-192) darpedilmiş olmalıdır (Tablo 1, ÖYK 27 ve ÖYK 29). Çünkü diğerlerinden ve birbirlerinden de farklı kalıplardan çıktığını anlaşılan bu iki sikkede imparatorun sakallarının daha gür ve uzun gösterilmiş olması geç dönemlerine ait olabileceğini göstermektedir. Kat. No. 46, imparatorun erken dönemlerinde darpedilmiş olan Kat. No. 47 ile benzerdir. Farklı bir kalıp kullanılmış olsa da her ikisi de aynı tipte (Tip 8), arka yüzlerinde tanrıçanın gövdesinde meme motifleriyle gösterilmiş halini temsil etmektedirler. Kat. No. 71 ise hepsinden hem ön hem de arka yüzünde farklı kalıp kullanılarak çıkartılmıştır (Tablo 1, AYK 33). Tanrıça burada, *ependytes* giydiği düşünülen tasvirlerinin olduğu Tip 13 içerisinde yer almaktadır. Tüm Commodus Dönemi sikkelerinde gösterilen Aphrodite Kastnietis figürleri, Hadrianus Dönemi'nde belirgin olarak görülmeye başlanılan *aedicula* içinde durmaktadırlar. Bu bakımdan da Hadrianus Dönemi sikkeleri meme motifli olan örnekleri ile aynı tip içerisinde incelenmiştir. Son olarak bu dönemden katalogda bulunan, ancak tipolojiye alınamayan bir sikke daha bulunmaktadır (Kat. No. 94). Aynı dönemden yukarıda bahsedilen Kat. No. 55 ile bu görseli bulunamayan sikke Aspendos darplı olmalarına rağmen Side'den ele geçen sikkeler arasındadır (Diyagram 18; Har. 2).

³¹⁹ İmparator Commodus, halkın ve senatörün zamanla sevmediği bir yönetici haline gelmesiyle hakkında *Damnatio Memoriae* kararı alınmıştır. Bu yüzden portrelerinin çoğu yok edilmiştir ve dolayısıyla portrelerinin kronolojik olarak incelemenin zor olduğu da belirtilmektedir (Özgan, 2013, II, s.277-284).

³²⁰ Commodus sikkelerinin kalıp incelemeleri için ayrıca bkz." 2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi, Tip 8, Tip 10 ve Tip 13" bölümleri.

İmparator Commodus Dönemi'nden Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkelerinin yanı sıra Tyche³²¹, Eurymedon³²², Apollo³²³, Nemesis³²⁴ ve Hermes³²⁵ tasvirli sikkelerinin darp edildiği da bilinmektedir.

Commodus'un zorlu geçen yönetiminden sonra, kısa ve karışık bir dönem daha yaşanmıştır. Geçici yönetimler olmuş ve nihayetinde 193 yılında Avrupa'nın en güçlü ordusuna sahip Septimus Severus ile ortaklaşa toplamda üç kişi imparatorluğu birlikte yürütme kararı almıştır. Septimus Severus zamanla diğer iki kişiye sırayla savaş açarak tek başına iktidar olmuş ve Severuslar Dönemi başlamıştır³²⁶. İmparator Septimus Severus Dönemi'nden, Side'den ele geçen bir sikke bulunmaktadır³²⁷ (Kat. No. 95), ancak görseli olmadığı için tipolojisi yapılamamıştır (Diyagram 18, Diyagram 20 ve Diyagram 21; Har. 2).

Septimus Severus'un karısı Iulia Domna Dönemi'nden de bir sikke bulunmaktadır³²⁸, ancak Aphrodite Kastnietis tasvirli bir sikke şimdilik ele geçmemiştir. Septimus Severus'tan sonra Iulia Domna'dan olan oğlu Caracalla önce yönetime ortak edilmiş (MS 198), babası öldükten sonra da bir dönem imparatorluğu kardeşi Geta ile ortak yönetmişlerdir³²⁹. Daha sonra hırslı Caracalla'nın, tek başına yönetime geçmek için 212 yılında kardeşini öldürdüğü ve hakkında *Damnatio Memoriae* kararı aldığı belirtilmektedir. Kendisi de daha sonra savaş döneminde, emir alan bir asker tarafından öldürülmüştür, ancak hakkında *Damnatio Memoriae* kararı alınmamıştır³³⁰. Aspendos'ta Caracalla Dönemi'nden Aphrodite Kastnietis tasvirli sikke şimdilik ele geçmemiştir. Başka kültlerin olduğu az sayıda sikke³³¹ bulunmaktadır. Ancak, Caracalla Dönemi'nden karısı Fulvia Plautilla ve kardeşi Geta'nın portrelerinin olduğu Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkeleri bulunmaktadır. Fulvia Plautilla, Caracalla ile kısa süren (MS 202-205) evliliği ve hakkında *Damnatio Memoriae* kararı alınmış olmasına rağmen,

³²¹ RPC, Vol. IV, No. 4949; RPC, Vol. IV, No. 5709

³²² RPC, Vol. IV, No. 5708; MMDe, Auc.16, 2005, Lot No. 622; SNGPfps, No. 67

³²³ RPC, Vol. IV, No. 11017

³²⁴ RPC, Vol. IV, No. 8642; SNGFrance, Vol. 3, No. 163

³²⁵ RPC, Vol. IV, No. 10408; SNGvAul, No. 4588

³²⁶ Özgan, 2015, s. 15-19

³²⁷ Atlan, 1976, No. 27

³²⁸ BMC, 1897, No. 82

³²⁹ Kienast, 2004, s. 156-168

³³⁰ Özgan, 2015, s. 83-86

³³¹ Kim olduğu bilinmeyen bir kadın figürlü sikke için bkz. (BMC, 1897, No. 83); Athena tasvirli sikke için bkz. (Tek, 2009, No. 2).

portre yontuları bulunmamaktadır. Sikkeler üzerinde az da olsa portreleri görülmektedir. Katalogda hepsinin hem ön hem de arka yüzlerinin aynı kalıptan çıktığı düşünülen ve Tip 9'da yer alan 3 sikke (Kat. No. 48-50) gözükme (Tablo 1, ÖYK 30, AYK 34; Diyagram 19 ve Diyagram 20). İmparatoriçenin, Aspendos sikke portreleri anlatılana göre daha kabaca işlenmiş ve MS 2.yy kadın portreleri modasına uyduğunu gösteren kavun dilimli olarak saçları görülmesi de arkaya ve tepeye doğru dolgun ve şişkin bir başı, geriye açık bir alın, hafif kemerli burun, oval bir yüz, toplu ve küçük bir çene, etli dudaklar ve iri açık gözlere sahip olması genel formu ile anlatılan portre tipine (MS 202-205) uyduğunu göstermektedir³³². Aphrodite Kastnietis figürleri de daha önce bahsedildiği gibi aynı kalıptan çıkmıştır (Diyagram 22). Bu dönemde öncekilerde görülmeye başlandığı gibi mimari bir yapı, apsisli bir *aedicula*, içerisinde durmaktadırlar. Gövdeleri herhangi bir motifle bezenmemiş ve konik tarzda gösterilmiştir. Yenilik olarak ilk defa bu dönemde tanrıça figürlerinin giymiş olduğu khiton giysisi ayak bölümünde çan şeklinde açılmış ve bu aradan ayakları gösterilmiş olduğu fark edilmektedir.

Septimus Severus'un ikinci oğlu Geta Dönemi'nde hakkında *Damnatio Memoriae* kararı alınmış olduğu için, sikkeleri de dahil tüm portreleri yok edilmeye çalışılmış olsa da, Aspendos darplı sikkeleri bulunmaktadır. Katalogda Aphrodite Kastnietis tasvirli, Tip 9'da (Kat. No. 51, Fig. 51) ve Tip 16'da (Kat. No. 88 ve 89, Fig. 88 ve 89) olmak üzere 2 farklı tipte 3 sikke bulunmaktadır (Diyagram 20). Caracalla Dönemi'nde darp edilen ve Geta'nın çocuk yaşlarını gösteren "Caesar" tipinde (MS 198-205) gösterildiği ve diğer iki sikkeden ön ve arka yüzünde farklı bir kalıptan çıktığı düşünülen Kat. No. 51, Tip 9'da yer alan sikkedir (Tablo 1, ÖYK 31, AYK 35). Geta'nın babası Caracalla Dönemi'nde, bahsedilen Kat. No. 51'den farklı bir kalıp kullanılarak imparatorun karısı Fulvia Plautilla portreli ve Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkelere oldukça benzer sikkeler darp edildiği gözlemlenmiştir (Kat. No. 48-50, Fig. 48-50; Tablo 1, ÖYK 30, AYK 34; Diyagram 22). Kat. No. 51'in söz konusu arka yüzünde Aphrodite Kastnietis figürleri apsisli bir *aedicula* içinde, motifsiz bir gövde ile Tip 9'a uygun şekildedir (Diyagram 9).

³³² Özgan, 2015, s. 95-102.

Kat. No. 88 ve 89 ise İmparator Geta'nın "Augustus" unvanı alması ile çıkan sakalsız olarak betimlenmiş genç halinin gösterilmiş olduğu 2. portre tipinde³³³ (MS 205-209) darp edilmiş iki sikkedir. Her iki yüzlerinde de aynı kalıp kullanıldığı tahmin edilmektedir (Tablo 1, ÖYK 32, AYK 36). Bu iki sikkenin muhtemelen arka yüzlerinde ise, ilk defa Hadrianus Dönemi'nde görülen tapınak gibi görünen Naikos ya da *aedicula* içindeki ikiz tanrıça tasviri (Kat. No. 87, Fig. 87), tasvir edilmiştir (Diyagram 16). Hadrianus Dönemi'ndeki örneğin en önemli farkı, figürler hem Naikos içinde hem de birer *aedicula* içinde gösterilmiş olmasıdır. Geta örneklerinde ise diğer tiplerde görülen şekilde *aedicula* olmadığı gibi erken örneklerde gözüken manto da giymiş gibi durmamaktadır. Dolayısıyla bu iki sikkenin Hadrianus Dönemi'nde kullanılan kalıptan (Tablo 1, AYK 28) farklı bir kalıp kullanılarak çıkartıldığı anlaşılmaktadır (Tablo 1, AYK 36; Diyagram 22). Sikkelerden birisi (Kat. No. 88, Fig. 88) muhtemelen kalıbın ilk hazırlandığı zamanda darp edilmiş olmalıdır. Çünkü bu sikkenin arka yüzünde tanrıçanın gövdesinde meme motifleri çok net görülürken, diğerinde (Kat. No. 89, Fig. 89) çok siliktir. Bu durumda figürlerin işlenişi Hadrianus ve Commodus portreli örneklerin olduğu Tip 8 tasvirlerine (Kat. No. 42-47, Fig. 42-47) oldukça benzemektedir.

İmparator Geta'nın Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkelerinin yanı sıra, erken dönemlerinde darp edilen Nike tasvirli bir sikke³³⁴ örneği de bulunmaktadır.

Caracalla'dan sonra başa geçen kişi, Caracalla'nın öldürülmesi emrini veren, Part savaşlarındaki bir ordunun başında bulunan Macrinus'tur³³⁵. Sadece 13 ay imparator olan Macrinus (MS 217-218)³³⁶, hiç Roma'ya gitmediği için portrelerinin

³³³ İmparator Geta'nın Aspendos'ta görülme-yen ayrıca üçüncü portre tipi ise, 209(-211)'da yönetime ortak olması ile yapılan portresi de bulunmaktadır (Özgan, 2015, s. 102-106).

³³⁴ SNGPfs, No. 69

³³⁵ Askeri yönetim hakkında pek bir bilgisi olmayan Macrinus, Part Savaşını karşı tarafa para vererek barış ile sonlandırmış ve bu yüzden imparatorluk kasasının neredeyse boşaldığı söylenmektedir. Başarısız bir imparator olarak tarihe geçen Macrinus, doğudan çıkıp batıya (Roma'ya) hiç gitmemiş olmasıyla da muhalefetlerinin artmasına neden olmuş. Severuslar sülalesinin annesi Iulia Domna ve ondan sonra söz sahibi olan Iulia Maesa en etkili muhalefet yapanlardan olmuş ve Iulia Maesa, torunu Elagabalus'u Caracalla'nın gayri meşru çocuğu olarak göstererek imparatorluk hakkı olduğunu savunmuş olarak anlatılmaktadır. Aynı süreçte, Macrinus ise oğlu Diadumenianus'u veliaht olarak göstermiştir. 16 Mayıs 218 tarihinde Macrinus'a karşı, III. Legio Elegabalus'u imparator ilan etmiştir. Sonuçta, bu iki taraf 8 Haziran 218 tarihinde karşı karşıya gelmiş, Macrinus bu savaşı kaybetmiş ve oğlu ile birlikte öldürülmüş, hakkında *Damnatio Memoriae* kararı çıkartılmıştır (Özgan, 2015, s. 106-108).

³³⁶ İmparator Macrinus tarihinin kısaca açıklamaları için bkz. Kienast, 2004, s. 169.

doğuda yapılmış olduğu düşünülmektedir³³⁷. Aspendos sikke portrelerinde ise imparator, çok net olmamakla birlikte gür sakallı olarak gösterilmemiş olmasından dolayı muhtemelen Caracalla benzeri olan MS 217'ye tarihlendirilen en erken portre tipindedir. Sadece iki sikke bulunmaktadır (Kat. No. 61 ve 62, Fig. 61 ve 62) ve iki yüzünde de aynı kalıplar kullanılan sikkelerde imparatorun çok belli olmasa da ışın taçlı betimlenmiş olduğu belirtilmektedir (Tablo 1, ÖYK 33, AYK 37). Bu dönem Aphrodite Kastnietis figürleri Tip 11'de incelenmiştir. Tanrıça figürlerinde bu dönemde ilk defa görülmeye başlanan önemli özellikler bulunmaktadır. Bu dönemden önce, figürler ya açık alanda ve başlarından aşağı sarkan mantoları ile ya da mimari bir yapı içerisinde gösterilmişti. Macrinus Dönemi'nde ise her ikisi de bulunmaktadır, figürler hem örtülü hem de tepesi üçgen şeklinde birer *aedicula* içindedir. Ayrıca bu mimari yapının çatı kenarında ilk defa gözükmeye başlayan akroter benzeri çıkıntılar da görülmektedir. Macrinus'un bu kısa Dönemi'nde, Aspendos'ta sadece Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkeler değil, ayrıca ilk defa Mısır kökenli olan İsis ve Harpokrates tasvirli sikkeler de darp edilmiştir³³⁸. Ayrıca Macrinus'un oğlu Diadumenianus, bir dönem yönetime ortak edilmiş, ancak hiçbir zaman tek başına yönetime geçmemiştir ve Aspendos'ta da Aphrodite Kastnietis gösterildiği sikkeler olmasa da İsis tasvirli sikkeler³³⁹ bulunmaktadır.

Macrinus'tan sonra Elagabalus, büyükannesi Iulia Maesa sayesinde 14 yaşında tek başına imparator olmuştur (MS 218-222). İsmi, yaşamış olduğu Suriye'nin Emesa kentinin ünlü kültü güneş tanrısı "Sol"'dan ve Sol'un rahibi olan babasından dolayı, bu kültün yerel adı olan "Elagabalus"tan direkt almıştır ve kendisi de ölene kadar güneş tanrısı rahipliğini üstlenmiştir³⁴⁰. Severuslar hanedanının devamlılığı için oldukça uğraşan Septimus Severus'un karısı Iulia Domna'nın kardeşi Iulia Maesa için bir süre her şey istediği gibi ilerlese de, torunu Elagabalus'u iyi yönetemediği için imparatoru ve annesi Iulia Soaemias'ı öldürtmüştür. Iulia Maesa, Elagabalus'un yerine zamanında veliaht olarak seçtiği diğer kızı Iulia Mamea'nın oğlu Severus Alexander'ı imparator olarak başa gelmesini sağlayarak (kendisi ve kızı da yönetime ortak olmuşlardır)

³³⁷ Özgan, 2015, s. 108-111

³³⁸ İsis tasvirli sikkeler için bkz. SNGPfps, No. 75; BMC, 1897, No. 85; Harpokrates tasvirli sikkeler için bkz. SNGFrance, Vol. 3, No. 168; SNGPfps, No. 73; BMC, 1897, No. 86.

³³⁹ SNGvAul, 11, No. 4589; SNGPfps, No. 76

³⁴⁰ Özgan, 2015, s. 114

soyunun bir süre daha devamını sağlamıştır³⁴¹. Aspendos'ta yukarıda bahsi geçen tüm imparator ve imparatoriçelerin adına ve henüz bahsi geçmeyen Elagabalus'un eşlerinin adına da darp edilmiş Aphrodite Kastnietis tasvirli birçok sikke ele geçmiştir (Diyagram 20 ve Diyagram 21).

Suriye kökenli Elagabalus Dönemi'ne ait bu imparatora ait portreli sadece Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkeler ele geçmiş olmakla birlikte bu iki sikkeden biri Tip 10'da (Kat. No. 57, Fig. 57), diğeri ise Tip 11'de (Kat. No. 63, Fig. 63) yer almaktadır. Her iki sikkenin de hem ön hem de arka yüzlerinde farklı kalıplar kullanıldığı tahmin edilmektedir (Tablo 1, ÖYK 34, ÖYK 35, AYK 38 ve AYK 39). Söz konusu iki sikkede de imparatorun muhtemelen, çocukluktan çıkmış 17-18 yaşlarındayken, hafif sakallı ve bıyıkla betimlenen ikinci tip (MS 221-222) portreleri kullanılmıştır³⁴². Kat. No. 63'te gençliğinin portresi olduğu yüz ifadesinden daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Kat. No. 57'deki portre çok belirsiz olsa da çocuksu bir görünümünden ziyade daha genç bir portresi gibi durduğu için o da aynı döneme ait olmalıdır. Ancak hangisinin daha önce yapıldığı ön yüz kalıplarının da önceden kullanılmış bir kalıp olmaması bakımından belirlenmemektedir (Diyagram 22). Aphrodite Kastnietis tasvirleri ise genel form işlenişi ile birbirlerine benzemektedir. Ancak Kat. No. 63'te bir önceki dönemde görmeye başladığımız gibi figürlerin hem manto hem de *aedicula* içinde olduğu gözlemlenmiştir. Bu yüzden Macrinus sikkeleri ile aynı tip grubuna alınmıştır (Diyagram 11). Tip 10'da yer alan sikkedeki figürler ise, sade ve konik bir gövde ile *aedicula* içinde bulunması bakımından farklı grupta yer almaktadır.

Yukarıda kısaca değinildiği gibi, sayesinde tahta çıkan Elagabalus'un büyükannesi Iulia Maesa'nın portresinin olduğu bir sikke (Kat. No. 69, Fig. 69) yer almaktadır. İmparator Elagabalus Dönemi'nde darp edilen imparatoriçenin portresi buradaki örnekte, Antiocheia modası saç tipinde gösterildiği portre tipinde olmalıdır (MS 218-226), çünkü anlatıldığı gibi bu örnekte de yuva şeklinde arkada toplanmış bir

³⁴¹ Özgan, 2015, s. 115-116; Kienast, 2004, s. 172-175, 177-181.

³⁴² Elagabalus'un ilk portresi de 14-15 yaşlarında (218), imparator olmasıyla çıkartılmıştır. Ancak hakkında *Damnatio Memoriae* kararı alınan Elagabalus'un portrelerinin dolayısıyla çok az olduğu belirtilmektedir (Özgan, 2015, s. 114-118).

saç tarzı bulunmaktadır³⁴³. Daha önce görülmeeyen yeni bir kalıpta farklı bir ikonografi ile Aphrodite Kastnietis figürleri Tip 12 olarak tanımlanan tip grubunda yer almaktadır (Diyagram 12 ve Diyagram 22; Tablo 1, AYK 40). Bu dönemde Aphrodite Kastnietis figürleri çok kabaca verilmiş birer mumya gibi durmaktadırlar. Sadece bu dönemde ilk defa figürlerin içinde bulunduğu mimari yapı (*aedicula*) daha ayrıntılı verilmiş ve apsisli üst bölümü ile sütunlar ve başlıklar net bir şekilde gösterilmiştir.

Yine aynı imparator döneminde, Iulia Maesa'nın kızı ve Elagabalus'un annesi olan Iulia Soemias portreli, Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkeler Aspendos'ta yoğun olarak görülmektedir (Diyagram 19). Katalogda bir dönemden tek bir tipte Aphrodite Kastnietis tasviri bulunan en çok Iulia Soemias portreli sikkeler olmuştur (Diyagram 13). Bu yüzden dikkatleri çeken bu ünlü kişinin portrelerine bakınca durum biraz olsun netleşmektedir. Kendisinin Aphrodite Anadyomene tipinde portre yontusunun olduğu ve ayrıca bazen de sikkelerde Venüs olarak betimlenmiş olduğu belirtilmektedir³⁴⁴. Dolayısıyla yukarıda bahsi geçen kendini Aphrodite gibi gösteren Lucilla'nın durumuna benzer şekilde, bu imparatoriçenin de Aphrodite'ye olan yoğun ilgisinin Aspendos sikkelerine de yansımış olduğu anlaşılmaktadır. Tip 13 içerisinde yer alan bu dönemden 7 sikke (Kat. No. 72-77 ve 96, Fig. 72-77 ve 96) bulunmaktadır. Bunlardan iki tanesi (Kat. No. 73 ve 96), benzer örnekleri yukarıda verilmiş olduğu gibi (Kat. No. 17, 55, 93-95) Aspendos darplı olup başka kentlerden bulunan sikkelerdir. Andriake'den bulunan Kat. No. 73'ün³⁴⁵ görseline ulaşabildiği için tipolojik incelemesi yapılabilmiş, ancak Side'den bir nekropol çalışmasından çıktığı belirtilen³⁴⁶ Kat. No. 96'nın görseli yoktur ve bu yüzden tipolojik incelenmeleri yapılamamıştır (Diyagram 18; Har. 2). Tipolojisi yapılabilen 6 sikkenin, imparatoriçenin portrelerinin olduğu ön yüzlerine bakıldığında Kat. No. 73 hariç hepsinde aynı kalıbın kullanıldığı tahmin edilmektedir (Kat. No. 72, 74-77, Fig. 72, 74-77)³⁴⁷ (Tablo 1, ÖYK 37; Diyagram 22). İmparatoriçenin tipi söz konusu Aspendos sikkelerinde Severus kadın saç modasına uygun ve dalgalı olarak geriye taranmış ensede yuva oluşturan örgülerle toplu halde,

³⁴³ Yaklaşık 60 yaşlarındayken "Augusta" unvanı almasıyla portreleri yapılamaya başlanılan Elagabalus'un büyükannesi Iulia Maesa'nın portreleri (MS 218-226) için ayrıca bkz. (Özgan, 2015, s.131-133).

³⁴⁴ Özgan, 2015, s. 134

³⁴⁵ Bulut ve Şengül, 2004, No. 29

³⁴⁶ Atlan, 1976, No. 28

³⁴⁷ Iulia Soemias sikkelerinin kalıp incelemeleri için ayrıca bkz. "2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi, Tip 13" bölümü.

irice gözleri ve büyükçe gösterilen burun ve dudakları ile genel portrelerinde anlatılan özelliklere uymaktadır³⁴⁸ (MS yak. 218-222). Andriake'den bulunan Kat. No. 73 ise çok tahrip olmasından dolayı çok anlaşılamaz haldedir. Muhtemelen farklı kalıptan çıkmış olmasından dolayı bazı çizgisel farklarla benzer bir portre gösterilmiş olduğu düşünülmektedir (Tablo 1, ÖYK 38). Sikkelerin arka yüzlerinde ise üç farklı kalıp kullanıldığı tahmin edilmektedir. Kat. No. 74-77'de aynı kalıp olmak üzere (Tablo 1, AYK 41), Kat. No. 72 ve 73'ün detaylarında daha farklı gösterilmiş olmasından dolayı muhtemelen farklı 2 kalıp kullanılmış olmalıdır (Tablo 1, AYK 42 ve AYK 43; Diyagram 22). Dolayısıyla Aphrodite Kastnietis tasvirleri de hemen hemen aynı tipte olup kalıp farkından dolayı gözüken ya da belirsiz olan figürler bulunmaktadır (Tip 13). Daha önce ilk defa Commodus (Augustus) Dönemi'nde Kat. No. 71'de gözüken bu tipte en önemli detay, tanrıça figürlerinin khitonlarının üstüne *ependytse* giymiş olarak gösterilmeleridir. Anlaşıldığı kadarıyla Iulia Soaemias darpları ile yeni bir kalıpta önceki tasvirin benzeri yapılmıştır. Söz konusu figürler bu dönemde aynı zamanda Iulia Maesa döneminde olduğu gibi değil, oğlu Elagabalus döneminde olduğu gibi birer *aedicula* içindedir.

Iulia Soaemias portreli Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkelerin yanı sıra Hekate, Tyche, Herakles, Harpokrates gibi başka kültlerin olduğu sikkeler de bulunmuştur³⁴⁹.

İmparator Elagabalus'un ilk evlendiği eşi olan Iulia Cornelia Paula'nın portresinin olduğu Aspendos sikkeleri katalogda iki sikke (Kat. No. 67 ve 68, Fig. 67 ve 68) ile gözükmektedir. Augusta unvanı almasının üzerine MS 220 tarihli sikkelerde portrelerinin darp edildiği belirtilmektedir³⁵⁰. Tip 12'de bulunan ve muhtemelen aynı kalıptan çıkan bu iki örnekte imparatoriçenin portresi bilinen klasik tipinde olduğu Severus modasına uygun ve özellikle saçlarının omuzlarına kadar indirilmiş olmasından anlaşılmaktadır (Tablo 1, ÖYK 39). Arka yüzlerinde Aphrodite Kastnietis tipleri apsisli bir *aedicula* içinde ve oldukça kabaca gösterilmiş ve anlaşıldığı kadarıyla aynı tip

³⁴⁸ Oğlu Elagabalus gibi, Iulia Soaemias için de *Damnatio Memoriae* kararı alınmış olmasından dolayı portrelerinin çok olmadığı ve buna (ve dönemin kısalığına) rağmen portreleri yapanların imparatoriçeyi görmemiş olmasından kaynaklı Iulia Domna'ya benzetmelerine neden olmuş olabileceği belirtilmektedir. Bu yüzden de portrelerinde bir birlik olmadığı söylenmektedir (Özgan, 2015, s.134-135).

³⁴⁹ Hekate tasvirli sikke için bkz. SNGvAul, 11, No. 4591; Tyche tasvirli sikke için bkz. SNGFrance, Vol. 3, No. 169; Herakles tasvirli sikke için bkz. SNGFrance, Vol. 3, No. 169; Harpokratoes tasvirli sikkeler için bkz. SNGFrance, Vol. 3, No. 170; SNGPfps, No. 85-86.

³⁵⁰ Özgan, 2015, s. 135-138

içerisinde bulunan Iulia Maesa döneminde kullanılan kalıp (Kat. No. 69, Fig. 69) bu dönemde de kullanılmaya devam edilmiştir (Tablo 1, AYK 40).

Aspendos'ta Iulia Cornelia Paula portreli çok az Aphrodite Kastnietis tasvirli sikke bulunmaktadır. Ancak bu tanrıçaya göre daha fazla miktarda Hekate³⁵¹, Nemesis³⁵² ve Hermes³⁵³ tasvirli sikkeler bulunmaktadır.

Elagabalus'un üçüncü karısı olan Annia Faustina portreli ve arka yüzünde Aphrodite Kastnietis tasvirli 1 sikke (Kat. No. 78, Fig. 78) bulunmaktadır. Bu sikkede imparatoriçe Severus kadın başı modasına uygun olarak gösterilmiştir (MS 221). Saçları hafif dalgalı, alnından ve şaşaklar üzerinden kulakları açık bırakılarak enseye doğru taranmış ve ensede toplanan örgü şeklinde bir saç kütsesi oluşturulmuştur³⁵⁴ (Tablo 1, ÖYK 40). Sikkenin arka yüzünde ise daha önce Iulia Soaemias Dönemi'nde görülen kalıbın aynısının bu dönemde de tekrardan kullanıldığı düşünülmektedir (Tablo 1, AYK 41). Bu durumda Kat. No. 78 katalogda Iulia Soaemias sikkelerinin olduğu Tip 13 içerisinde yer almaktadır (Diyagram 13).

Lübnan'da doğan, anne-baba tarafından da Suriyeli olan ve yerel adetlerine göre de Elagabal'ın (Güneş tanrısının yerel dildeki adı) rahibi olan Severus Alexander (MS 221-235), büyükannesi Iulia Maesa sayesinde imparator olmuş, ancak kendisinin çok genç olmasından dolayı Iulia Maesa ve Iulia Mameea'nın yardımcıları ile yönetimde kalabilmiştir³⁵⁵. Aspendos'ta bu imparatorun portresinin olduğu Aphrodite Kastnietis tasvirli Tip 13 (Kat. No. 79, Fig. 79), Tip 14 (Kat. No. 83, Fig. 83) ve Tip 17 (Kat. No. 91, Fig. 91) olmak üzere 3 farklı tipten 3 sikke örneği bulunmaktadır. Söz konusu her bir sikkenin muhtemelen hem ön yüzleri hem de arka yüzleri farklı kalıplar oluşturularak çıkartılmıştır³⁵⁶ (Tablo 1, ÖYK 41, ÖYK 42, ÖYK 43, AYK 44, AYK 45 ve AYK 46; Diyagram 22). Buradaki portrelerin hepsi Severus Alexander'ın imparator olduktan (MS 222-235) sonra yapılan portrelerine ait olmalıdır³⁵⁷. Ancak Kat. No.

³⁵¹ SNGvAul, 11, No. 4590; SNGPfps, No. 80; Arslan, 1998, No. 4

³⁵² SNGPfps, No. 79

³⁵³ Vcoin, 2006, Coin ID 5418

³⁵⁴ Özgan, 2015, s. 139-140

³⁵⁵ Özgan, 2015, s. 118-200

³⁵⁶ Severus Alexander sikkelerinin kalıp incelemeleri için ayrıca bkz. "2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi, Tip 13, Tip 14 ve Tip 17" bölümleri.

³⁵⁷ Severus Alexander, hakkında *Damnatio Memoriae* kararı alınan diğer bir imparator olmasından dolayı portre tipolojisi daha çok sikkeler üzerinden yapılmıştır (Özgan, 2015, s. 130).

83'deki portresinde imparator daha genç betimlenmiş gibi durduğu için muhtemelen diğerlerinden daha önce çıkan bir sikkedir. Kat. No. 79 portresi ise yine sakalları gözükmeyişi için muhtemelen MS 225-226 yıllarında darp edilen erken portre tiplerinden birisi olmalıdır, ancak bir önceki örnekteki kadar erken olmamalıdır. Bu durumda Kat. No. 83 için MS 222-225 tarih aralığını vermek iyi bir tahmin olabilir. Son olarak Kat. No. 91'de, ışın tacı ile birlikte betimlenmiş ve burada da sakalları gözükmemektedir. Bu yüzden yine muhtemelen çok geç bir portresi olmamalıdır. Arka yüzlerinde form olarak birbirinden tamamen farklı 3 kalıptan çıkan sikkelerden Kat. No. 79 Iulia Soaemias portrelerinin çoğunlukta olduğu Tip 13'te yer almaktadır ve bu tipe uygun olarak figürler birer *aedicula* içinde ve üstelerindeki *ependtyse* ile birlikte gösterilmiştir. Kat. No. 83'te ise, Iulia Cornelia Paula ve Iulia Maesa dönemindekilere benzer olarak (Kat. No. 74-76, Fig. 74-76) gösterilmiş, ancak Severus Alexander dönemi örneğinde, figürler noktalı birer *aedicula* içinde ve ayrıca gövdesi de bölümlere ayrılmış olarak gösterilmiştir. Bu yüzden de Tip 14 içinde ayrı bir grupta incelenmiştir. Son olarak Kat. No. 91'de şimdiye kadar görmediğimiz bir ikonografi bulunmaktadır: Aphrodite Kastnietis heykelleri Tanrı Eurymedon'un elinde ve aynen diğer sikkelerde olduğu gibi birer *aedicula* içinde durmaktadır. Tanrıça figürleri sade bir forma betimlenmiş tiplerin olduğu Tip 10 figürlerine benzemektedir, ancak tamamen farklı ve yeni bir işleniş şeklinde olduğu için ayrı olarak Tip 17 içerisinde incelenmiştir (Diyagram 17).

Severus Alexander portreli Aspendos'ta ayrıca Herakles³⁵⁸, Nike³⁵⁹, Nemesis³⁶⁰, Tyche³⁶¹, Zeus³⁶² ve Apollon³⁶³ tasvirli sikkeler de bulunmaktadır.

Son olarak Severus sülalesinden, Severus Alexander'ın annesi ve Iulia Maesa'nın kızı olan Iulia Mamaea portreli sikkeler bulunmaktadır. Tip 12 (Kat. No. 70, Fig. 70) ve Tip 13 (Kat. No. 80, Fig. 80) olmak üzere iki sikke yer almaktadır. Ön yüzlerinde derin ve büyük dalgalı saçları ile gösterilen imparatoriçe, Kat. No. 80'in daha net ayrıntılara sahip olması bakımından muhtemelen daha önce darp edilmiş

³⁵⁸ BMC, 1897, No. 88

³⁵⁹ SNGPfs, No. 91-92

³⁶⁰ SNGPfs, No. 89-90

³⁶¹ SNGFrance, Vol. 3, No. 175; SNGCop, No. 271

³⁶² GM, Auc. 122, 2003, Lot No. 1799, Coin ID 4908

³⁶³ NNDe, Auc. 42, 2016, Lot No. 536

olmakla birlikte Kat. No. 70 ile aynı baskı olduğu düşünülmektedir³⁶⁴ (Tablo 1, ÖYK 44). Arka yüzlerinde de Kat. No. 70’de daha önce Iulia Maesa Dönemi’nde (Kat. No. 69, Fig. 69) ve daha sonra Iulia Cornelia Paula (Kat. No. 67 ve 68, Fig. 67 ve 68) Dönemi’nde kullanılmaya devam edilen kalıbın Iulia Mamaea Dönemi’nde de tekrardan kullanıldığı gözlenmiştir (Diyagram 12, Diyagram 22 ve Diyagram 23; Tablo 1, AYK 40). Kat. No. 80’de ise ön yüzlerin aynı olmasına rağmen farklı bir kalıp kullanıldığı düşünülmektedir (Tablo 1, AYK 47). Bu durumda sikkeleri ön yüz kalıplarından değerlendirdiğimizde Kat. No. 80 daha önce darp edilmiş gibi gözükmektedir, ancak arka yüzlere bakıldığında Kat. No. 70’de eski kalıbın kullanılmış olması da bu sikkenin daha önce darp edilmiş olduğunu düşündürmektedir. Dolayısıyla hangisinin önce çıkartılması konusuna net bir cevap verilemese de iki sikke için de imparatoriçenin sadece genel portrelenme tarih aralığını vermek doğru olacaktır: Iulia Mamaea oğlunun imparator olmasıyla MS 222’de “Augusta” unvanı almış ve 235’e kadar portrelerinin yapılmaya devam edildiği belirtilmektedir³⁶⁵. Kalıbının farklı olduğu belirtilen Kat. No. 80, Iulia Soemias ve Severus Alexander dönemi sikkelerinin bulunduğu Tip 13’te yer almaktadır (Diyagram 13). Bu sikke, bulunduğu tipin özelliklerini çok kabaca vermektedir, ancak yine de figürlerin gövdesinde üçgen *ependtyse* olması bakımından bu tipe girmektedir.

Aspendos’ta Iulia Mamaea portreli ayrıca Dionysos³⁶⁶, Isis Pharia³⁶⁷, Nemesis³⁶⁸ ve karşılıklı iki güreşçinin³⁶⁹ betimlendiği sikkeler de bulunmaktadır.

Severus hanedanlığının sona ermesi ile 50 yıl sürecek olan Asker İmparatorlar Dönemi (MS 235-285) olarak adlandırılan ve portre sanatının karışık olduğu bir dönem başlamıştır. Bu dönemi başlatan ise Got halkından olduğu söylenen ünlü ordu komutanı 65 yaşındaki Maximinus Thrax (MS 235-238) olmuştur³⁷⁰. Katalogda bir örnekle (Kat.

³⁶⁴ Iulia Mamaea sikkelerinin kalıp incelemeleri için ayrıca bkz. “2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi, Tip 12 ve Tip 13” bölümleri.

³⁶⁵ Iulia Mamaea’nın portreleri, oğlunun imparator olması ile birlikte darp edilmeye başlanmıştır ve portrelerinin imparatoriçe 33-45 yaş aralığında iken yapıldığı belirtilmektedir. Oğlu ile birlikte hakkında *Damnatio Memoriae* kararı alınan Iulia Mamaea’nın portrelerinin bu yüzden çok olmadığı ve kendinden önceki kadın portrelerinde olduğu gibi tip çeşitliliğinden dolayı hangi tipin hangi yıla ait olduğu net olarak anlaşılamadığı belirtilmektedir (Özgan, 2015, s. 140-142).

³⁶⁶ BMC, 1897, No. 90

³⁶⁷ CNG, Auc. 93, 2013, Lot No. 835, Coin ID. 10667

³⁶⁸ SNGvAul, 11, No. 4592; SNGPfps, No. 96

³⁶⁹ SNGPfps, No. 95

³⁷⁰ Kienast, 2004, s. 183; Özgan, 2015, s. 158-59

No. 81, Fig. 81) gözüken bu dönem portrede imparatorun genel portre tipine³⁷¹ uyduğu kısa ve canlı saçları ile uzun ve geniş bir yüz özelliklerinden anlaşılmaktadır (Tablo 1, ÖYK 45). Aphrodite Kastnietis figürleri birer *aedicula* içinde ve üstelerindeki *ependtyse* ile birlikte gösterilmiş olması bakımından yeni bir kalıp kullanılarak kendinden hemen önceki dönem sikkelerine çok benzer olarak Tip 13 içerisinde tanımlanmıştır (Diyagram 13; Tablo 1, AYK 48). Sadece bu örnekte figürlerin içinde bulunduğu mimari yapıda, köşelerdeki akroter benzeri çıkıntıların yanı sıra tepesinde de benzer bir çıkıntı ile birlikte gösterilmiştir. Aspendos'ta bu dönemden Aphrodite Kastnietis tasvirli sadece bir sikke olmasına rağmen, birçok başka kültün betimlendiği sikke bulunmuştur³⁷².

Bu dönemin ardından imparatorluk tahtına kısa dönemlerle başka imparatorlar da geçmiş ve ardından III. Gordianus (MS 238-244) imparator olmuştur³⁷³. Çocuk imparatorlardan biri olan III. Gordianus döneminden Aphrodite Kastnietis tasvirli Tip 10 (Kat. No. 58 ve 59, Fig. 58 ve 59), Tip 16 (Kat. No. 90, Fig. 90) ve Tip 17 (Kat. No. 92, Fig. 92) olmak üzere 3 farklı tipte toplam 4 sikke bulunmaktadır. Tip 10'da verilen iki sikkenin muhtemelen hem ön hem de arka yüzlerinin aynı kalıptan çıktığı tahmin edilmektedir (Tablo 1, ÖYK 46, AYK 49). Ön yüz görseli olmadığı için tespit edilemeyen Kat. No. 90'ın dışında son olarak Kat. No. 92'nin ön yüzünde diğer iki sikkeden farklı bir kalıp kullanıldığı anlaşılmaktadır³⁷⁴ (Tablo 1, ÖYK 47). Kat. No. 58 ve 59'un yoğun tahribatından dolayı imparator portrelerinin hangi tipe ait olduğu seçilememektedir. Ancak Kat. No. 92'de III. Gordianus'un özellikle badem gözlü olması ile anlatılan genel portre tipine³⁷⁵ uyduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca sakal ve bıyıklarının gösterilmemiş olmasından (ya da görülemediği için) ve çok da küçük yaşta gibi durmuyor olmasından dolayı imparatorun MS 241 yılı başında "Augustus" unvanını alması ile çıkan ikinci portre tipinde (MS 241-243) yapılmış olduğu

³⁷¹ Ayrıca zamanında *Damnatio Memoriae*'ye uğratılmış Maximinus Thrax portrelerinin bu yüzden çok bulunmadığı belirtilmektedir (Özgan, 2015, s.160-162).

³⁷² SNGLeypold, No. 1801-1804; SNGFrance, Vol. 3, No. 178-179; SNGCop, No. 272; SNGPfps, No. 97-99; SNGLeypold, No. 1801; SNGvAul, 11, No. 4593; CNG, Auc. 87, 2011, Lot No. 851, Coin ID. 7997

³⁷³ Bu arada geçen dönemler için bkz. Kienast, 2004, s. 188-195.

³⁷⁴ III. Gordianus sikkelerinin kalıp incelemeleri için ayrıca bkz. "2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi, Tip 10, Tip 16 ve Tip 17" bölümleri.

³⁷⁵ III. Gordianus'un 12 yaşında MS 238'de "Caesar" unvanı alması ile ilk portreleri yapılmaya başlanmış ve ikinci tip portreleri MS 241 yılı başında "Augustus" unvanını alması ile 15/16 yaşlarında II. konsüllük görevi alması ve evlenmesi ile çıkmıştır. Son olarak üçüncü portresinin ise MS 243-44 yıllarında yapılan Parth Savaşlarının barış ile sonuçlanması üzerine yapılmış olduğu belirtilmektedir. III. Gordianus karakteristik tipleri için ayrıca bkz. (Özgan, 2015, s. 175-181).

düşünülmektedir. Bu sikkenin ön yüzünde kontramark işareti bulunan tek sikke olması ayrıca önemli bir detaydır.

Arka yüzlerinde Kat. No. 58 ve 59’da tanrıça figürleri de ön yüzler gibi tahrip olmuş durumundan dolayı kabaca işlenmiş gibi gözükmektedir. Burada figürler birer *aedicula* içinde durmaktadırlar ve gövdeleri de çok sade gösterilmiştir. Bu formu ile de bu iki sikke farklı dönemlerden sikke örneklerinin olduğu Tip 10 içerisinde yer almışlardır (Diyagram 10). Kat. No. 90, Naiskos ya da sütunlu *aedicula* gibi mimari bir yapı içinde gösterilen sikkelerin olduğu Tip 16’da yer almaktadır. Bu sikke diğer Tip 16 sikkelerinin arka yüz kalıplarından da farklı bir kalıptan çıkmıştır (Tablo 1, AYK 50). Hatta Geta ve Hadrianus dönemlerinde iki sütunlu yapı içinde gösterilen figürler, III. Gordian sikkesinde dört sütunlu mimari bir yapı içinde gösterilmiştir (Diyagram 16). İçindeki tanrıça figürleri de diğerlerinden farklı olmakla birlikte gövdelerinde *ependtyse* gösterilmesi ile Tip 13 örneklerine (Kat. No. 71-82) benzemektedir (Diyagram 13). Son olarak Kat. No. 92’de benzerini Severus Alexander Dönemi’nde gördüğümüz gibi Aphrodite Kastnietis figürleri bu sefer Tyche’nin elinde durur halde tasvir edilmiştir (Diyagram 17; Tablo 1, AYK 51). Oldukça sade bir şekilde gösterilen figürler bu sadeliğinden dolayı en erken örneklerin olduğu Tip 4 figürlerine benzemektedir.

III. Gordianus’tan sonra imparator olan I. Philipp’e (Arap Philipp) ait (MS 244-249) katalogda Aphrodite Kastnietis tasvirli sikke bulunmamaktadır. Ancak imparatorun eşi Marcia Otacillia Severa portreli iki tane sikke bulunmuştur ve ikisi de Aphrodite Kastnietis tasvirlidir (Kat. No. 60 ve 82, Fig. 60 ve 82). Sikkelerin ön ve arka yüz detaylarındaki farklılıklardan dolayı baskılarının muhtemelen farklı kalıplardan çıktığı düşünülmektedir³⁷⁶ (Tablo 1, ÖYK 48 ve 49, AYK 52 ve 53). İmparatoriçenin iki portresi, bilinen genel portre tipine (MS 244-249) özellikle saçlarının alın ortasından ayrılıp, derin dalgalar halinde yanlara, kulaklar üzerinden enseye kadar indirilmiş ve örgülerinin birleştirilmiş halde yukarıya doğru yerleştirilmiş şekli ile oldukça benzemektedir³⁷⁷. Aphrodite Kastnietis figürleri Kat. No. 82’de gövdelerindeki belli belirsiz duran meme motifleri ve muhtemelen ortasında *ependytes* ile gözükmektedir.

³⁷⁶ Marcia Otacillia Severa sikkelerinin kalıp incelemeleri için ayrıca bkz. “2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi” bölümü, Tip 10 ve Tip 13.

³⁷⁷ Marcia Otacillia Severa hakkında, kocası ile birlikte *Damnatio Memoriae* kararı alınmış olmasından dolayı portreleri çok yoktur. Kendisine kocasının imparator olmasıyla MS 244 yılında “Augusta” unvanı verilmiş ve portreleri yapılmaya başlanmıştır (Özgan, 2015, s.189-193).

Figürlerin içinde bulunduğu *aedicula* Maximinus Thrax örneğinde (Kat. No. 81, Fig. 81) olduğu gibi hem köşe hem de tepede akröterli olarak betimlenmiştir. Kat. No. 60'da ise figürlerin vücut formu diğerine benzese de meme ve *epentytes* detayları yoktur ve *aediculasında* diğerinde olduğu gibi akroter ayrıntıları varsa da belli olmamaktadır. Bu yüzden bu şekilde daha sade betimlenen sikkelerin bulunduğu Tip 10'da incelenmiştir.

Daha sonra yine aynı dönemde imparator olan kişi, I. Philipp ile Marcia Otacillia Severa'nın oğlu II. Philipp'tir (MS 244-249)³⁷⁸. Tip 14 içerisinde bu imparatorun portresine ait bir sikke bulunmaktadır (Kat. No. 84, Fig. 84). Bu sikkenin arka yüzünde Severus hanedanlığının son imparatoru Severus Alexander Dönemi'nden kalan bir kalıbın (Kat. No. 83, Fig. 83) tekrar kullanıldığı tahmin edilmektedir³⁷⁹ (Tablo 1, AYK 45). İki imparator arasında portreleri darp edilen 4 dönemden bu kalıbın kullanıldığını gösteren bir sikke şimdilik ele geçmemiştir. Belki de 4 dönem hiç kullanılmadan II. Philipp zamanında tekrar kullanılmıştır. Her iki sikke de aynı kalıptan çıktığı için Tip 14'te incelenmiştir (Diyagram 14). İmparatorun portresi, sikkenin tahribatından dolayı çok net gözükmemektedir, ancak yine de basık kafatası, kısa saçları ve küçük burnu ile II. Philipp olduğu anlaşılmaktadır. Ancak çocuk hali olup olmadığı cevaplanamamaktadır³⁸⁰.

II. Philipp'in Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkelerinin dışında Tyche tasvirli sikkeleri de bulunmuştur³⁸¹.

Katalogdaki kronolojik sıraya göre bir sonraki imparator Trebonianus Gallus'tur (MS 251-253)³⁸². Daha öncesindeki imparatorlarda başka kültlerin betimlenmiş olduğu sikkeler bulunmaktadır, ancak Aphrodite Kastnietis tasvirli olanlar ancak Trebonianus Gallus Dönemi'ne gelindiğinde tekrar gözükmemektedir. Bu imparator öncesinde bu kültün tasvir edildiği sikke varsa da henüz bulunamamış ya da yayını yapılmamış olmalıdır. Katalogda Tip 15 içerisinde iki sikke (Kat. No. 85 ve 86, Fig. 85 ve 86)

³⁷⁸ I. Philipp ailesi tarihi için ayrıca bkz. Kienast, 2004, s. 198-201.

³⁷⁹ II. Philipp sikkelerinin kalıp incelemesi için ayrıca bkz. "2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi, Tip 14" bölümü.

³⁸⁰ II. Philipp'in 247 yılında 10 yaşındayken "Augustus" unvanı almasıyla ilk portre tipi yapılmaya başlanmıştır. Çocuk imparator olmasından dolayı Elagabalus, Alexander Severus ve III. Gordianus portreleri ile karıştırılmaktadır ancak yine de kendi karakteristik özellikleri de olduğu için ayırt edilebildiği belirtilmektedir (Özgan, 2015, s.194-196).

³⁸¹ SNGPfs, No. 114; SNGFrance, Vol. 3, No. 195, 196

³⁸² Trebonianus Gallus tarihi için ayrıca bkz. Kienast, 2004, s. 209.

bulunmaktadır. Ön ve arka yüzlerinde aynı kalıplardan çıktığı tahmin edilen (Tablo 1, ÖYK 51, AYK 54)³⁸³ sikkelerde imparator genel portre tipine uygun gibidir³⁸⁴, ancak burada ayrıntılarında daha farklı gözüktüğü söylenilebilir. Başının daha uzun, burnunun da daha kısa gösterilmesi gibi bazı ayrıntıları farklı durmaktadır. Tanrıça figürleri genel formu ile kendinden önceki ve bir önceki Severuslar Dönemi tasvirlerine benzese de bu dönem sikkelerinin detaylarında önemli gelişmeler olduğu gözlemlenmiştir. Öncekilerde figürlerin içinde durduğu *aedicula* yapısı artık burada en net halini almıştır ve yapının sütunları, apsisli üst bölümü, sütun başlıkları ve hatta sütun kaidesi dahi net bir şekilde gösterilmiştir. Ayrıca figürlerin başlarının etrafında “nimbus” denilen sadece tanrıçalarda kullanılan bir örtü ilk defa bu dönemde gözükmektedir.

Daha sonra arada kısa dönemlerle tahta geçen imparatorlar ve yaklaşık 7 yıl imparator olan Valerianus (MS 253-260) dönemi başlamıştır³⁸⁵. Aspendos’ta bu dönemden birçok kültün betimlendiği sikke bulunmaktadır³⁸⁶. Ancak Aphrodite Kastnietis tasvirli sadece bir sikke örneği bulunmuştur ve katalogda Tip 9 içerisinde yer almaktadır (Kat. No. 52, Fig. 52). Söz konusu sikkenin ön yüzü tahribattan dolayı pek anlaşılabilir durumdadır (Tablo 1, ÖYK 52). Arka yüz kalıbının aynı tip içerisinde bulunduğu Geta Dönemi sikkesinde kullanılan kalıbın aynısı olduğu³⁸⁷ tahmin edilmektedir (Tablo 1, AYK 35). Bu kadar geç döneme tarihlendirilen bir sikke örneğinin, Flaviuslar dönemine ait örneklerin olduğu bir tip içerisinde olması aynı kalıbın Valerianus zamanında tekrar kullanılmış olması ile açıklanabilir (Diyagram 9). Burada tanrıça figürleri çok sadedir ve kabaca gösterilmiş birer *aedicula* içinde duruyor olarak gözükmektedir.

Valerianus’tan sonra oğlu Gallienus imparator olmuştur (MS 253-268)³⁸⁸. Grekophili olarak adlandırılan ve döneminde Aspendos’a *neokoros* unvanı³⁸⁹ verilmiş

³⁸³ Trebonianus Gallus sikkelerinin kalıp incelemeleri için ayrıca bkz. “2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi, Tip 15” bölümü.

³⁸⁴ Trebonianus Gallus’un portrelerinin karakteristik özellikleri için bkz. (Özgan, 2015, s.210-212).

³⁸⁵ Valerianus tarihi için ayrıca bkz. Kienast, 2004, s. 214-215.

³⁸⁶ Aspendos’daki diğer Valerianus Dönemi sikkeleri için bkz. SNGvAul, 11, No. 4600-4001 ve 4597-99; SNGPfps, No. 128-131; SNGFrance, Vol. 3, No. 205-208; NNDe, Auc. 42, 2016, Lot No. 538; SNGPfps, No. 127; BMC, 1897, No. 99.

³⁸⁷ Valerianus sikkесinin kalıp incelemesi için ayrıca bkz. “2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi, Tip 9” bölümü.

³⁸⁸ Gallienus’un kısaca tarihi için ayrıca bkz. Kienast, 2004, s. 218.

³⁸⁹ Valerianus zamanında, Pamphylia kentlerine *neokoros* unvanı verildiği ve Gallienus zamanında da nihayet Aspendos’a da bu unvan verildiği belirtilmektedir (Baz, 2013, s. 77-78).

olan imparatorun kendi kültünün³⁹⁰ yanı sıra birçok kültün tasvir edildiği sikkeler üzerinden görülmektedir³⁹¹. Katalogda bu dönemden Aphrodite Kastnietis tasvirli 3 sikke (Kat. No. 64-66, Fig. 64-66) bulunmaktadır. Söz konusu sikkelerin hepsinin hem ön hem de arka yüzlerinin, daha önce kullanılmamış olan, aynı kalıptan çıktığı tahmin edilmektedir (Tablo 1, ÖYK 53, AYK 55; Diyagram 20). İmparatorun portreleri³⁹² sakallarının pek olmaması ve saçlarının oldukça kısa olmasından dolayı muhtemelen 253 yılı sonu ve 254 başına denk gelen “Augustus” unvanı alması ile çıkan ilk portre tipinde yapılmış olmalıdır. Aphrodite Kastnietis figürlerinin ise hepsi Tip 11 yer almaktadır (Diyagram 11). Hepsi tepesi sivrileştirilmiş *aediculalar* içinde ve ayrıca çok net gözükmese de ayrıca başlarından zemine kadar uzanan örtüleri ile birlikte betimlenmiştir³⁹³.

İmparator Gallienus’tan sonra kentte sikke darbının sona ermesinden dolayı Aphrodite Kastnietis kült ikonografisi de bu dönemden sonra görülmemektedir.

³⁹⁰ Weber, Vol. III, No. 7326

³⁹¹ SNGvAul, 11, No. 4603; SNG- Pfps, No. 135; SNGvAul, 11, No. 4604; SNGFrance, Vol. 3, No. 210, 211, 214; SNGPfps, No. 132, 133

³⁹² Bu dönemde, Asker İmparatorlar portrelerine göre daha sakin ve doğal bir ifade ile gösterildiği ve yeni bir klasikistik anlayışın olduğu söylenmektedir. Ayrıca Gallienus’un uzun süre Atina’da yaşadığı Yunan kültür ve sosyal düşüncelerini benimsediği de ifade edilmektedir. İmparatorun portreleri üç ayrı tipte incelenmiştir. İlk portreleri, babası ile ortak yönetime geçtiği ve aynı zamanda “Augustus” unvanı alması ile çıkmıştır (253 yılı sonu ve 254 başı). 2. tipi (259/260 yıllarında) daha fazla betimlenmiş ve son olarak MS 260-268 3. Portre tipinin de olduğu belirtilmektedir. Fizyonomi özelliklerinin ayrıntıları için ayrıca bkz. (Özgan, 2015, s. 224-232).

³⁹³ Fleischer çalışmasında bu dönem sikkelerinden örneklerde belirttiği gibi hem mimari bir yapının hem de örtünün olduğunu vurgulamaktadır (Fleischer, 1973, s. 255-56).

3. ANALİZ

3. 1. APHRODİTE KASTNİETİS'İN İKONOĞRAFİK VE KRONOLOJİK GELİŞİMİ

Augustus Dönemi'nde başlayan ve Gallienus Dönemi'nde sona eren toplamda 92 sikke tasvirinden anlaşıldığı üzere, Aphroditai Kastnietides tasvirleri sürekli bir değişim görmüştür. Ancak bu değişimler köklü değişimler olarak algılanmamalıdır. Çünkü cepheden yan yana gösterilen ikiz tanrıça tasviri her zaman korunmuş olup, figürlerin kıyafet detaylarında ve gösterildiği bulunduğu mimaride farklılıklar olmuştur. Bu farklılıklar hüküm süren imparatorların değişimi yanında ve özellikle sikke kalıplarının çeşitliliği ile ortaya çıkmıştır. Olasılıkla eskiyene kadar kullanılmış olan kalıpların zaman içinde ve bazen aynı imparator döneminde yenileri üretilmiş ve kullanılmışlardır. Yani basit bir mantıkla kalıp değiştikçe ikonografide yenilikler ve değişimler gerçekleşmiş olmalıdır.

Tespit edilebildiği kadarıyla arka yüzlerde gösterilen Aphrodite Kastnietis tasvirleri üzerinden yapılan incelemelerle toplamda 92 sikkeden 17 tip açığa çıkartılmıştır. Genelde her bir dönem içinde birer tip kullanılmış olmakla birlikte, bazen aynı dönem içinde farklı tiplerin de kullanıldığı gözlenmiştir. Nadir de olsa bazı sikkeler üzerinde aynı kalıbın başka imparator döneminde de kullanıldığı örnekler tespit edilmiştir. Bazen benzer tipler farklı kalıplarla, genelde bir önceki dönemi ya da dönemleri örnek alarak çıkartılmıştır. Bazen de oluşan yeni dönem modası dışında, önceki dönemlerde görülen tipler tekrar tasvir edilmiştir.

Oluşturulan tipoloji tam olarak kronolojik bir sırada değildir. Yapılan özellikle kalıp ilişkisi sorgulanarak gerçekleştirilen inceleme, ikonografinin kronolojik gelişimini kabaca da olsa ortaya koymuştur. Birden fazla dönemde görülen tipler dağılım göstermekle birlikte tam olarak tiplerin kronolojik sıralama şu şekildedir: Augustus Dönemi'nden Tip 1 (Kat. No. 1, 2, 3, 4), Tip 4 (Kat. No. 12, 13), Tip 2 (Kat. No. 5, 6), Tip 3 (Kat. No. 10, 7, 8, 9), Tip 4 (Kat. No. 11, 14), Tip 5 (Kat. No. 23, 34), Tip 6 (Kat. No. 32); Tiberius Dönemi Tip 6 (Kat. No. 33), Tip 5 (Kat. No. 25, 26, 27), Tip 6 (Kat. No. 34); Nero Dönemi Tip 4 (Kat. No. 16), Tip 5 (Kat. No. 28, 29); Claudius Dönemi Tip 4 (Kat. No. 15); Domitianus Dönemi Tip 7 (Kat. No. 35, 36, 37, 38, 39, 40), Tip 4 (Kat. No. 17); Traianus Dönemi Tip 7 (Kat. No. 41), Tip 4 (Kat. No. 19, 18, 21, 20);

Hadrianus Dönemi Tip 8 (Kat. No. 42, 43, 44), Tip 10 (Kat. No. 53), Tip 8 (Kat. No. 45), Tip 16 (Kat. No. 87); Antoninus Pius Dönemi Tip 4 (Kat. No. 22), Tip 5 (Kat. No. 30, 31); Lucilla (Lucius Verus) Dönemi Tip 10 (Kat. No. 54); Commodus (Caesar) Dönemi Tip 8 (Kat. No. 47), Tip 10 (Kat. No. 55, 56); Commodus (Augustus) Dönemi Tip 8 (Kat. No. 46), Tip 13 (Kat. No. 71); Fulvia Plautilla (Caracalla) Dönemi Tip 9 (Kat. No. 48, 49, 50); Geta (Caesar) Dönemi Tip 9 (Kat. No. 51); Geta (Augustus) Dönemi Tip 16 (Kat. No. 89, 88); Macrinus Dönemi Tip 11 (Kat. No. 61, 62); Elagabalus Dönemi Tip 10 (Kat. No. 57), Tip 11 (Kat. No. 63); Iulia Maesa (Elagabalus) Dönemi Tip 12 (Kat. No. 69); Iulia Soaemias (Elagabalus) Dönemi Tip 13 (Kat. No. 74, 75, 76, 77, 72, 73); Iulia Cornelia Paula (Elagabalus) Dönemi Tip 12 (Kat. No. 69); Annia Faustina (Elagabalus) Dönemi Tip 13 (Kat. No. 78); Severus Alexander Dönemi Tip 13 (Kat. No. 79), Tip 17 (Kat. No. 91), Tip 14 (Kat. No. 83); Iulia Mamea (Severus Alexander) Tip 12 (Kat. No. 70), Tip 13 (Kat. No. 80); Maksiminus Thraks Dönemi Tip 13 (Kat. No. 81); III. Gordian Dönemi Tip 10 (Kat. No. 58, 59), Tip 16 (Kat. No. 90), Tip 17 (Kat. No. 92); Marca Otaicilla (I. Philipp) Severa Dönemi Tip 10 (Kat. No. 60), Tip 13 (Kat. No. 82); II. Philipp (I. Philipp) Dönemi Tip 14 (Kat. No. 84); Trebonianus Gallus Dönemi Tip 15 (Kat. No. 85, 86); Valerianus Dönemi Tip 9 (Kat. No. 52); Gallienus Dönemi Tip 11 (Kat. No. 64, 65, 66). Bu listeye göre bahsedildiği gibi tipler tam bir kronolojik sıra izlememektedir. Bazı dönemlerde daha önceden çıkartılan kalıpların kullanımının devam ettirildiği, bazı dönemlerde de önceden kullanılan tipler taklit edilmiş olduğu gözlenmiştir. Tablo 1’den de anlaşıldığı kadarıyla 92 sikke üzerinden yapılan inceleme göstermiştir ki, Aphrodite Kastnietis tasvirli toplamda 28 dönemde 55 kalıp kullanılmıştır. Bu kalıpların ikonografisinde gözlemlenen en belirgin kronolojik değişim mimaride kendini göstermektedir. Erken dönemlerde herhangi bir mimari yapı kullanılmamışken, zamanla ikiz tanrıça *aedicula* ya da Naiskos içinde gösterilmeye başlanmıştır¹. Bunun yanı sıra kronolojik olarak figürlerin detaylarında izlenen standart bir gelişim olduğunu söylemek zordur. Bu farklılıklar sikkelerin kalıplarının teker teker incelemesi ile ancak açığa çıkartılabilmektedir.

Aphrodite Kastnietis sikkelerine bakıldığında hem ön hem de arka yüzlerde yapılan kalıp incelemeleri benzer örneklerin olduğunu ortaya koymaktadır (Tablo 1,

¹Bkz. “2.3.3. Aphrodite Kastnietis’in İkonografik İncelemesi, 2.3.3.2. Mimari” bölümü.

Diyagram 22 ve Diyagram 23)². Kültün gösterildiği arka yüzlere bakıldığında bir imparator döneminde aynı kalıbın tekrar tekrar kullanıldığı görülmekle birlikte, bazı dönemlerde önceki dönem ya da dönemlerden kalma kalıpların kullanılmış olduğu gözlenmiştir. En fazla kalıp çeşidi Diyagram 22’de kırmızı sütunda görüldüğü üzere 11 adet ile Augustus Dönemi’nde bulunmaktadır. Tiplere göre kalıp çeşitliliğini gösteren Diyagram 23’de kırmızı sütuna bakıldığında sadece Augustus zamanında görülen Tip 1, 2 ve 3’te aynı baskıların kendi dönemi içerisinde tekrar tekrar kullanıldığı anlaşılmaktadır (Tablo 1, AYK 1, AYK 2, AYK 3 ve AYK 4). Tip 4, 5 ve 6’da ise Augustus Dönemi sikkelerinde sürekli değişen kalıplar görülmektedir (Tablo 1, AYK 5, AYK 6, AYK 7, AYK 8, AYK 9, AYK 10 ve AYK 11). Dolayısıyla bu dönemde mümkün olduğu derecede fazla sayıda sikke darp edilmiş gibi gözükmemektedir. Kalıp çeşitliliğinden de çok sayıda sikke darp edildiği sonucu çıkmaktadır. Çünkü bahsedildiği gibi eskimeden atılmayan kalıplar belli ki bu dönemde çok kullanılmasından dolayı yenisine geçmeyi zorunlu kılmıştır. İmparatorun portresinin bulunduğu ön yüz baskılarında benzer şekilde kalıp çeşitliliği gözükmemektedir (Diyagram 20; Tablo 1, ÖYK 1, ÖYK 2, ÖYK 3, ÖYK 4, ÖYK 5, ÖYK 6, ÖYK 7, ÖYK 8 ve ÖYK 9). Ön yüz çeşitliliği önceki bölümlerde anlatıldığı gibi Augustus’un sadece bu kentte değil, tüm Roma dünyasında çok fazla sayıda portresinin bulunması ile de açıklanmaktadır³. Bu dönemde ön yüzlerde çeşitliliğin ve sayısının fazla olması belki de aynı zamanda ekonominin de iyi olduğuna işaret etmektedir. Yaratılan fırsatlar sayesinde Kastnietis tasvirli sikke yoğunluğu ve kent içindeki dolaşımı özellikle Augustus Dönemi’nde hızlı bir şekilde vuku bulmuş gibi gözükmemektedir.

Yapılan ön ve arka yüz kalıplarının kronolojik incelemeleri göstermiştir ki Augustus Dönemi’nde ilk oluşturulan kült tipi muhtemelen Augustus Dönemi’nde Tip 1 sikkelerinde görülen tasvirlerdir (Kat. No. 1-4, Fig. 1-4; Tablo 1, AYK 1)⁴. Ayrıca Tip 4’te bulunan Kat. No. 12 ve 13 sikkelerinde Kat. No. 1-4 sikkelerinin ön yüz kalıplarının aynısı olması bakımından ikinci ve üçüncü sırada çıkan arka yüz kalıplarını göstermektedir (Tablo 1, AYK 6 ve AYK 7). Bu tasvirlerde ve daha sonra çıkan yeni kalıplarda ikiz kült, mimari yapı içinde olmadan gövdeleri bölümlere ayrılmış vaziyette

²Kalıp incelemeleri için bkz. “2.3.2. Aphrodite Kastnietis Tipolojisi” bölümü.

³Bkz. “2.3.4. Aphrodite Kastnietis’in Kronolojik İncelemesi” bölümü.

⁴İncelemeler için bkz. “2.3.4. Aphrodite Kastnietis’in Kronolojik İncelemesi” bölümü.

ve ayrıntıları ile Efes Artemisi ya da Aphrodisias Aphroditesi gibi diğer Anadolu kültlerini andırmaktadır⁵. Daha sonra yine Augustus Dönemi Tip 2, 3, 4, 5 ve 6'da gözüken tipler farklı kalıplarla çıkartılan diğer örnekleri oluşturmaktadır (Tablo 1, AYK 2, AYK 3, AYK 4, AYK 5, AYK 8, AYK 9 ve AYK 10). Bu dönemin muhtemelen en son kullanılan kalıbından çıkan örnek ise Tip 6'da bulunan Kat. No. 32 olmalıdır (Tablo 1, AYK 11). Çünkü bu sikkede kullanılan aynı kalıp anlaşıldığı kadarıyla Tiberius Dönemi'nde tekrar kullanılmıştır (Kat. No. 25 ve 33, Fig. 25 ve 33).

Augustus Dönemi'nde en azından katalogda gözlemlendiği kadarıyla zirve sayıda olan kalıp çeşitliği gözükmürken daha sonraki dönemlerde maksimum bir imparator zamanında 4 farklı çeşit kalıp olarak gözükmektedir (Diyagram 22, kırmızı sütunlar). Yukarıda bahsedilen Tiberius Dönemi sikkesinin ardından bu dönemde 1 tanesi önceki dönemden kalan kalıp olmakla birlikte toplamda 4 kalıp kullanılmıştır. Bu kalıplardan eski olanı (Kat. No. 34, Fig. 34), Augustus Dönemi'nden kalan AYK 11 kalıbının aynısıdır (Kat. No. 33 ve 25, Fig. 33 ve 25) ve muhtemelen bunlardan sonra çıkan 3 kalıp daha bulunmaktadır (Kat. No. 26, 27 ve 34; Tablo 1, AYK 12, AYK 13 ve AYK 14). Tiberius Dönemi'nde bu kadar az çeşidin olması ilginçtir. Çünkü Augustus kadar olmasa da uzun dönem hüküm süren bir imparator olması ile paralel gözükmemektedir. Belki de o dönemde darp edilen sikkeler yeterli sayıda günümüze ulaşmamıştır.

Tiberius'tan sonra Claudius ve Nero Dönemleri'nde önceki kalıpların değiştirildiği ve yenilendiği gözükmektedir (Tablo 1, AYK 15, AYK 16, AYK 17 ve AYK 18). Çok az sayıda çeşitlilik olmakla birlikte toplamda 4 sikkede (Kat. No. 15, 16, 28 ve 29) ön yüzlerde ve arka yüzlerde dörder farklı kalıp kullanıldığı gözlenmiştir. Nero Dönemi'nde önemli olan, görseline ulaşılamasa da Kat. No. 93'ün Side'den çıkmış olmasıdır (Har. 2). Bundan başka Kat. No. 16 ve aynı şekilde Augustus Dönemi'nden Kat. No. 7 Ankara'da müzede bulunan bir eserdir ve nereden çıktığı belirtilmediği için Aspendos'tan mı dışında yoksa bir yerden çıkmış olduğu bilinmemektedir. Nero Dönemi'nde görüldüğü gibi Side'den çıkan Commodus (Caesar) (Kat. No. 55 ve 94), Septimus Severus (Kat. No. 95) ve Iulia Soaemias (Kat. No. 96) Dönemleri'nden başka Aphrodite Kastnietis tasvirli Aspendos sikkeleri daha bulunmaktadır (Diyagram 18). En çok Side'den bulunan sikkeler olmakla birlikte

⁵ Bkz. "2.3.3. Aphrodite Kastnietis'in İkonografik İncelemesi" bölümü.

Domitian Dönemi'nden Arykanda'da (Kat. No. 17) ve Iulia Soaemias Dönemi'nden Andriake'de (Kat. No. 73) bulunan iki örnek daha yer almaktadır (Har. 2). Bu şekilde şimdilik toplamda 7 sikkenin Aspendos dışında bulunmuş olduğu görülmüştür. Arykanda'dan bulunan örnek üzerinden, A. T. Tek tarafından Pamphylia sikkelerinin bu kentte bulunmuş olması bölgeler arası gerçekleşen önemli bir sirkülasyonun göstergesi olarak yorumlanmıştır⁶.

Şimdiye kadar elde edilen veriler⁷ Iulius-Claudius Dönemi imparatorları sikkelerinde sadece Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkeler darp edildiği gözlenmiştir. Bu sülalenin kendisini Aphrodite'nin soyundan göstermiş olmaları ile bağlantılı olabileceği daha önceki bölümlerde bahsedilmiştir⁸. Bu yüzden Aspendos'ta böyle önemli bir kült için henüz bulunmamış başka heykel ya da kabartmalarının belki de bu dönemlerde yapılmış olabileceği düşünülebilir.

Augustus Dönemi'nde mimari yapı içerisinde olmadan gösterilen, manto giymiş ikiz kült figürleri Domitianus Dönemi'nde bazı detaylar değiştirilerek yeni kalıplar kullanılarak devam ettirilmiştir (Tablo 1, AYK 19, AYK 20 ve AYK 21)⁹. Aynı kalıbın defalarca kullanılmış olduğunu en iyi gösteren örnekler bu dönemde bulunmaktadır. Ön yüzlerinde 6 sikkede (Kat. No. 35-40), arka yüzlerinde 5 sikkede (Kat. No. 35-37, 39 ve 40) aynı kalıp kullanılmıştır (Tablo 1, ÖYK 18 ve AYK 20). Kat. No. 38'de kullanılan ön yüz kalıbı diğerleri ile aynı olmasına rağmen arka yüzünde farklı bir kalıp görülmektedir. Bu örneğin diğerlerinden önce mi yoksa sonra mı darp edilmiş olduğu kalıbın başka yerde görülmemiş olmasından dolayı belirlenememiştir.

Domitianus Dönemi ile birlikte Aspendos'ta yeni bir gelişme gözlenmektedir. Daha önce de bahsedildiği gibi artık sadece Aphrodite Kastnietis değil, başka kültler de sikkeler üzerinde görülmeye başlanmıştır¹⁰. Bu durum büyük ihtimalle Iulius-Claudius hanedanlığının yukarıda da değinildiği gibi kendi soyunu Aphrodite'ye dayandırması ile bağlantılıdır. Belki de Aspendoslular bu ideolojiye bu imparatorların dönemlerinde

⁶ Tek, 2009, s. 246

⁷ Aspendos'un İmparatorluk Dönemi sikkelerini yüksek lisans tez konusu olarak çalışan Sefa Çiçekli ve danışmanı Savaş Dinçer Lenger'in izni ile elde edilen veriler bu çalışmada da kullanılmıştır. Bkz. "2.3.4. Aphrodite Kastnietis'in Kronolojik İncelemesi" bölümü.

⁸ Bkz. "2.3.4. Aphrodite Kastnietis'in Kronolojik İncelemesi" bölümü.

⁹ Bkz. "2.3.4. Aphrodite Kastnietis'in Kronolojik İncelemesi" bölümü.

¹⁰ Bkz. "2.3.4. Aphrodite Kastnietis'in Kronolojik İncelemesi" bölümü.

uyum sağlamıştı. Domitianus Dönemi ile bu durum aşılarak İmparatorluk Dönemi öncesinde görülen tasvirlerle benzer olarak güreşçi tasvirli¹¹ ve ayrıca Zeus tasvirli sikkeler¹² darp edilmeye başlanmıştır. Bu tasvirlerin de Aspendos'un zaten alışık olduğu ve saygı duyduğu erken dönem sikkelerinden ve epigrafik kaynaklardan bilinmektedir¹³.

Traianus ve Hadrianus Dönemleri'nde daha önceki dönemlerde kullanılanlardan farklı, ancak yine dönem içerisinde aynı kalıpların hem ön hem de arka yüzlerde kullanıldığını gösteren örnekler bulunmaktadır (Tablo 1, ÖYK 19, ÖYK 21, ÖYK 23, AYK 22 ve AYK 25)¹⁴. Hadrianus Dönemi'nde görülen yeni kalıplar kültün ikonografisinde gözlenen yeni bazı gelişimlere işaret etmektedir. Figürlerin Efes Artemisi'ne benzerliği ile dikkat çeken meme motifleri ile doldurulmuş gövdelere sahip olması da önemli bir detaydır (Kat. No. 42-45, Fig. 42-45). Ayrıca ikonografik incelemede bahsedildiği gibi Efes'teki ünlü "Büyük" (Fig. 94) ve "Güzel" (Fig. 98) Efes Artemisi heykellerinin yapılışı aynı döneme denk gelmektedir¹⁵. Hadrianus Dönemi ile birlikte Aphrodite Kastnietis figürleri artık *aedicula* içinde tasvir edilmeye başlanmıştır. Sadece Antoninus Pius Dönemi'nde daha manto benzeri tasvirler gözükmemektedir, ancak bu dönemden bir sikkenin arka yüzünde (Kat. No. 22, Fig. 22) zaten Domitian Dönemi'nden kalan bir kalıp (Kat. No. 17, Fig. 17) kullanılmıştır (Tablo 1, AYK 19). Diğer sikkelerde (Kat. No. 30 ve 31, Fig. 30 ve 31) kullanılan yeni kalıplarda *aedicula* görünümüne oldukça yaklaşılmış gibi durmaktadır. Gallienus'a kadar hep ya *aedicula* için de ya da Naiskos içinde gösterilmeye devam ettirilmiştir. İlk başlarda gösterilen söz konusu mimari yapı, kültün eski tasvirlerinde görülen manto ile karıştırılabilir. Çünkü sanki manto olarak gösterilen kıyafet zamanla bir bozulma yaşamıştır. Başlarda Tip 1, 2, 3, 4 ve 7'de manto olduğu net bir şekilde anlaşılan tasvir, daha sonra bazı örneklerde (Tip 5 ve Tip 6) gövdeden daha uzakta gösterilmesi ile Hadrian Dönemi'nde artık *aedicula* görünümüne ulaşmıştır¹⁶. Bu şekilde bir değişim olması "manto" tasvirinin deformasyona uğrayarak mimari yapıya dönüşmüş olduğunu düşündürmektedir. Daha sonraki dönemlerde de artık mimari tasviri daha net bir

¹¹RPC, Vol. III, No. 2713; SNG-Pfips, No. 61; SNGFrance, Vol. 3, No. 161; Arslan, 1998, No. 3

¹²RPC, Vol. III, No. 2714; MMDe, Auc. 16, 2005, Lot No. 620

¹³SNGFrance, Vol. 3, No. 44-125; Kat. Altar No. 1

¹⁴ Ayrıca bkz. "2.3.4. Aphrodite Kastnietis'in Kronolojik İncelemesi" bölümü.

¹⁵ Bkz. "2.3.3. Aphrodite Kastnietis'in İkonografik İncelemesi" bölümü.

¹⁶ Bkz. "2.3.3.1. Manto/Örtü" bölümü.

görünüme ulaşmıştır¹⁷. Bu durum ayrıca kült mimarisi olan *aedicula* ya da Naiskos içinde gösterilen Aphrodite Kastnietis kültünün daha fazla vurgulanmak istenmiş olabileceğini düşündürmektedir. Kültün üzerindeki kıyafetler de bu düşüncüyü desteklemektedir. Çünkü figürlerin üzerinde bazı örneklerde *ependytes* (Tip 13, Fig. 71-82 ve 90), nimbus (Tip 15, Kat. No. 85 ve 86, Fig. 85 ve 86), bazılarında ise mimari yapı içerisindeyken manto tasviri ayrıca gösterilmiştir (Tip 11). Mimarinin de daha net görünüme ulaştığı bu örneklerde sadece tanrı ya da tanrıçaların giydiği kıyafetler içerisinde olması¹⁸ kültün daha fazla vurgulandığını göstermektedir. *Ependytes* tasvirinin Diyagram 23'te Tip 13'e bakıldığında daha net görüleceği gibi birçok imparator döneminde (Diyagram 13) yeni kalıplar oluşturularak sürekliliği sağlanmış gözükmetedir¹⁹ (Tablo 1, AYK 41, AYK 42, AYK 43, AYK 44, AYK 47, AYK 48 ve AYK 53).

Asker İmparatorlar Dönemi'ne kadar özellikle Elagabalus ve Severus Alexander ailesi dönemlerinde muhtemelen imparatorların dönemleri çok uzun sürmemiş olmasından kaynaklı kullanılan kalıpların bir kısmının bir sonraki dönemlere kalmış olduğu gözlenmiştir (Tablo 1, AYK 35 ve AYK 45)²⁰.

Asker İmparatorlar Dönemi'nde Aspendos'ta çok sayıda yeni öz yüz kalıplarının çıktığı görülmektedir. Ancak bu yeni kalıpların çoğu başka kültlerin tasvir edilmiş olduğu sikkelerde gözükmetedir²¹. Maximinus Thrax ile Gallienus Dönemleri arasında toplamda 7 farklı dönemde Aphrodite Kastnietis tasvirli 14 sikke bulunmaktadır (Diyagram 19, Diyagram 20 ve Diyagram 21). Bu sikkelerin arka yüzlerinde sadece 8 yeni kalıp olduğu gözlenmiştir (Tablo 1, AYK 48, AYK 49, AYK 50, AYK 51, AYK 52, AYK 53, AYK 54 ve AYK 55; Diyagram 22). Severus Alexander (Kat. No. 83, Fig. 83) ile Geta (Kat. No. 51, Fig. 51) Dönemi'nden kalan kalıpların tekrardan II. Philipp (Kat. No. 84, Fig. 84) ile Valerianus (Kat. No. 52, Fig. 52) Dönemi'nde de kullanıldığı görülmektedir. Tablo 1'de, arka yüzlerde AYK35 ve AYK45 olarak adlandırılan bu kalıpların aradaki dönemlerde görülmemesi ilginçtir. Belki de ara dönemlerde bu kalıp

¹⁷ Mimari yapı içerisinde gösterilen tasvirler için bkz. "2.3.3.2. Mimari" bölümü.

¹⁸ Bkz. "2.3.3. Aphrodite Kastnietis'in İkonografik İncelemesi" bölümü.

¹⁹ Bkz. "2.3.3.1. Gövde İşleniş, Khiton, Ependytes" bölümü.

²⁰ Ayrıca bkz. "2.3.4. Aphrodite Kastnietis'in Kronolojik İncelemesi" bölümü.

²¹ Diğer sikkelerin verildiği bölüm için bkz. "2.3.4. Aphrodite Kastnietis'in Kronolojik İncelemesi" bölümü.

kullanılmış olup henüz yayınlanmamış ya da bulunamamıştır. Elde edilen bilgiler doğrultusunda kullanılan ikiz kült tasvirli en son kalıp ise Gallienus Dönemi'nde 3 sikkede (Kat. No. 64-66, Fig. 64-66) kullanılmış olanıdır ve bu sikkeler Tip 11'e aittirler (Tablo 1, ÖYK 53 ve AYK 55). Sikkeler üzerinde Aphrodite Kastnietis figürleri hem tanrıça kıyafeti olan manto giymiş olarak, hem de *aedicula* içinde gösterilmiştir. Asker İmparatorlar Dönemi'nde özellikle Mısır kökenli kült tasvirlerinin ağırlıklı olarak gösterilmesi muhtemelen Aphrodite Kastnietis kültüne verilen önemin gittikçe azalmış olduğuna işaret edebilir.

Aphrodite Kastnietis tasvirlerinin detaylarında oluşan farklılıklar olmasına rağmen genel formun her zaman korunduğu belirtilmişti. Kültün Hellenleşmiş ve Romalılaştırmış olmasına rağmen Anadolu'da saygı gören bir kült olması, tasvirlerinin oluşturulmasında önemli bir faktör olarak gözükmektedir. Çünkü görülmüştür ki diğer Anadolu'nun Batı ve Akdeniz kültürlerinde çok benzer tasvirler bulunmaktadır (Har. 3; Fig. 94-126). Bu yüzden Anadolu kültürlerinin tasvirlerine bakıldığında, isimleri her ne kadar değiştirilmiş olsa da ikonografik olarak Yunan ve Roma özelliklerinden ziyade Anadolu özellikleri ile dolu tasvirler olduğu gözlenmiştir. Bunlara en güzel örnekler, Aphrodite Kastnietis'in tipoloji ve ikonografik incelemesi yapılan bölümlerde de sıkça bahsedildiği gibi Efes Artemisi, Aphrodisias Aphroditesi ve Perge Artemisi'dir (Fig. 94-121). Bunların yanı sıra Sardis Artemisi, Samos Herası, Magnesia Artemis Leukophryene ve ayrıca Aphrodite Kastnietis gibi yayılımı pek gözükmeyen birçok Anadolu kültürü benzer ikonografide gösterilmiştir (Har. 3)²². Söz konusu Anadolu kültürlerinin tasvirlerinde bir standart olmaması ve sürekli detaylarında farklılıklar gözlenmesi bir Anadolu kültürü olduğuna işaret ettiği savunulmaktadır²³. Bu görüşe göre ismi değişen ancak yerel ikonografiye sahip olan Anadolu kültürlerinde, Yunan ve Roma Artemisi (Diana) ya da Aphroditesi (Venüs) gibi tanrıçalarının kopya edilirken kurallı olmayıp birebir aynısı hiçbir zaman yapılmamıştır. Aspendos'un Aprodite Kastnietis kültürü tasvirlerinde de her zaman detaylarında değişiklik olduğu gözlemlenmiştir. Birbirine birçok yönü ile benzeyen Anadolu kültürlerinin en büyük temsilcisi olarak geniş bir yayılımı olan Efes Artemisi gösterilmektedir. Efes Artemisi, zengin görünümünden ve

²² Bkz. "2.3.3. Aphrodite Kastnietis'in İkonografik İncelemesi" bölümü ve tüm bu kültürlerin incelenmiş olduğu kitap için Fleischer, 1973; Fleischer, 2008, s. 45-61.

²³Fleischer, 2008, s. 45, 46

özellikle duvar şeklindeki tanrıça tacı olarak da tanımlanan polos giymesinden dolayı kentin koruyucu kültü olarak kabul edilmektedir²⁴. Aphrodite Kastnietis kültü ikonografisinde de görülen benzer tasvirlerden dolayı²⁵ belki de bu kültün de kentin koruyucu ya da ana tanrıçası konumunda olduğu düşünülebilir. Aphrodite Kastnietis'in ana tanrıça olarak görülmüş olma ihtimali daha yüksektir. Çünkü Aspendos'ta yerel ismi ile bilinen tek kült olması ve sikkeler üzerinde en çok gösterilen kült olması kentte “ana tanrıça” olabileceğini düşündürmektedir.

Kentte Gallienus Dönemi'nde sikke darpının sona ermesi ile kült ikonografisi gösterimi bu dönemde sona ermektedir.

3.2 APHRODİTE KASTNİETİS KÜLTÜ KÖKENİ VE GELİŞİMİ

Asırlarca aşk ve güzelliğin temsili olmuş, bazen de ana tanrıça olarak inanılmış Aphrodite, Antik Dönem'de yazarların metinlerinde sık sık yer bulmuştur. Bazen de tanrıçanın kültü yöneticilerin propaganda aracı olmuştur. Mitolojik hikayelerden ve arkeolojik verilerinden bildiğimiz Hellen ve Roma tanrıçasının bazı araştırmacılara göre kendinden çok önce tapınım görmüş olan Mezopotamya tanrıcaları ile de bağlantıları kurulmuştur. Dolayısıyla birçok yerde karşılaşılan Aphrodite'yi Akdeniz'in yarattığı ve her yerin kendi kültürüne göre yaşatıp asırlarca birbirine aktardığı görülmektedir²⁶.

Roma'nın kurulduğu coğrafyada kabul görmüş Latin bereket tanrıçası Venüs, özellikle Antik Dönem yazarları tarafından Yunan edebiyatı ve sanatının Romalılaştırılması ile artık Yunan Aphrodite'si hem Yunan hem de Roma kültürünün kozmopolit bir hali olarak görülmeye başlanmıştır²⁷. Romalılar Aphrodite'nin Aeneas ile bağlantısından tanrıçayı ana kült olarak görmeye başlamış ve özellikle Iulius-Claudius soyu kendilerini Aphrodite'nin soyundan gibi göstermişlerdir²⁸. Zamanla Roma'nın güçlenmesi Geç Helenistik Dönem'den başlayarak Yunan dünyasını da etkilemeye başlamıştır. Bu yüzden Yunan şehirlerinin korunmak ve diplomatik yarar sağlamak için kendi kültlerini, artık Romalılaşmış olan kültlere göre manipüle ettikleri

²⁴Fleischer, 2008, s. 53

²⁵Bkz. “2.3.3.1.1. Baş ve Polos” bölümü.

²⁶Bkz. “2.2. Yunan ve Roma Panteonunda Aphrodite” bölümü.

²⁷Bkz. “2.2. Yunan ve Roma Panteonunda Aphrodite” bölümü.

²⁸Bkz. “2.2. Yunan ve Roma Panteonunda Aphrodite” bölümü.

düşünülmektedir²⁹. Yunan kentlerinde bulunan yerel kültlerin doğası değiştirilmeden Romalı unsurlarla birleştirilip yeni görüntüler elde edildiği savunulmaktadır³⁰.

Aspendos'un yerel kültü olan Aphrodite Kastnietis'e bakıldığında muhtemelen benzer bir görüntü oluşacaktır. En erken MÖ 310-240 yıllarında yaşamış olan Kallimakhos Aphrodite Kastnietis teriminden bahsetmektedir (Kat. Ant. Met. 1). Kallimakhos'un burada anlattığı hikaye ile bağlantılı olabileceği düşünülen MÖ 5. yy'a tarihlendirilen Mopsos ve domuz tasvirli Aspendos drachmaları (Fig. 141-144), kültün tarihini en erken belki de bu sikkelerin bulunduğu tarihlere kadar götürmektedir³¹. Ancak yine de bu sikkelerde kültün isminin ya da herhangi bir tasvirinin olmaması bakımından kesin bir bilgi olduğunu söylemek mümkün değildir. Daha sonra MÖ 64-MS 24 tarihlerinde yaşamış olan Strabon'un kitabında da Aspendos tanrıçasının ismi geçmektedir (Kat. Ant. Met. 2). Ayrıca Erken İmparatorluk Dönemi'nde tarihlendirilen bir sunakta üzerinde (Kat. Altar No. 1, Fig. 93) tanrıçanın ikiz kült olduğu "Aphroditai Kastnietides" olarak çoğul ismi ile gözükmelerinden anlaşılmaktadır. Aynı dönemde ilk defa Augustus Dönemi sikkelerinde kültün ikonografisi görünmeye başlamıştır (Kat. 1-92, Fig. 1-92). Bizanslı yazar Stephanos'dan öğrenildiği kadarıyla (Kat. Ant. Met. 4) Kastnietis kelimesi Aspendos'ta bulunan bir tepe ismi olduğu düşünülen "Kastnion"dan türetilmiştir. Bu yüzden de yüksek ihtimalle kültün Aspendos'a özgü yerel bir kült olduğu ve Aphrodite isminin Hellenleşme ile aldığı düşünülmektedir³². Yerel isminin ne olduğu bulunamasa da Yunanların gelmesinden önceki Aspendos tarihi araştırmalarından bilinen Pamphylia'da Luvi dili konuşan halkın var olduğu ve bunların Yunanlar geldikten sonra hala bu dili konuşmaya devam ettiği söylenmektedir³³. Bir süre sonra buradaki yerel isimlerin, Hellen unsurlar baskın olmak koşuluyla değiştirilip homojen bir yapı ile yenilendiği, Hellenleştirildiği, gözlemlenmiştir³⁴. Hatta Helenistik Dönem'de Yunan yazar Kallimakhos'un bir şekilde destek olduğu ve (varsa) eski adını bilmediğimiz Aspendos yerel kültünü Hellen ismi ile tanıtmış olması olasılıklar dâhilindedir.

²⁹Bkz. "2.2. Yunan ve Roma Panteonunda Aphrodite" bölümü.

³⁰Wallensten, 2010, 269-286; Cyrino, 2010, s. 130; Ayrıca bkz. "2.2. Yunan ve Roma Panteonunda Aphrodite" bölümü.

³¹Bkz. "2.3.1. Aphrodite Kastnietis Kültü" bölümü.

³²Bkz. "2.3.1. Aphrodite Kastnietis Kültü" bölümü.

³³Bkz. "1.4. Aspendos Tarihi" Bölümü; Grainger, 2009, s. 6, 7.

³⁴Bkz. "1.4. Aspendos Tarihi" Bölümü; Grainger, 2009, s. 6, 7.

Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen sunak üzerinde “Kastnietides” olarak çoğul ismi ile geçen Aphrodite Kastnietis (Kat. Altar No. 1, Fig. 93) bilgisi aynı dönemde, İmparatorluk Dönemi'nde sikkeler üzerinde görülen ikiz tanrıça tasvirleri ile örtüşmektedir. Yani ilk defa Roma İmparatorluk Dönemi ile tanrıçanın hem bir yazıtta çoğul ismi ile görülmesi hem de sikkelerde ikiz kült olarak tasvir edilmesi kültün Roma ile bağlantısına vurgu yapmaktadır. Yukarıda bahsedilen Roma'nın güçlenmesi ile Yunan kentlerinin izlediği savunma politikasının burada da benzer şekilde uygulandığını düşünmek mümkündür³⁵. Nerede konumlanmış olduğu bilinmese de Aspendos'ta bulunan sunağın belki de Yunan kentlerinden olan bu kentin kendini Roma'ya “iyi” gösterme stratejilerinden birisi olarak düşünülebilir. Başka bir deyişle belki de sadece Romalılaşma sürecinin doğal bir yansımasıdır. Çünkü bu dönemde yerel kültürlerin doğal yapısının çok değiştirilmeden Romalılaştırıldığı zaten bilinmektedir³⁶. Bu durumun en önemli iki dayanağı bulunmaktadır: ilki kültün Aphrodite ismi ve kimliğiyle olması Roma için çok büyük bir önem taşımış olması gerektiğidir. İkincisi kültün ikiz olarak tasvir edilmesi ve o şekilde lanse edilmesinin önemli olduğu düşüncesidir. Bu iki bilginin argümanları aşağıda şöyle verilmeye çalışılmıştır.

Venüs'ün “kutsal anne” olarak görülmesi Cumhuriyet Dönemi'nde bilindiği kadarıyla Sulla ile başlayan, Caesar ve İmparatorluk Dönemi'nde Iulius-Claudius soyunda yoğun bir şekilde vurgulanan bir olgudur. Bu dönemlerde en önemlisi yöneticilerin kendilerini tanrıçanın soyundan göstermiş olmaları tanrıçayı bir adım öne çıkarmaktadır³⁷. Romalı yöneticilerin en önemli propaganda araçlarından birisi olan kültün, Aspendos'un kendi çıkarları doğrultusunda bu kentte Aphrodite kültünün de vurgulanmış olması çok doğal bir durumdur. Ayrıca İmparator Tiberius ve oğulları zamanında Aspendos elitlerinin ve rahiplerinin, ele geçen yazıtlardan imparatorluk kültü üzerinden Roma'ya sempatik gözükmeye çalıştıkları bilinmektedir³⁸. Bu durum daha çok bu kişilerin (yazıtta ismi geçen rahip Ksenoklees'in)³⁹ Roma vatandaşlık hakkına

³⁵Bkz. “2.2. Yunan ve Roma Panteonunda Aphrodite” bölümü.

³⁶Bkz. “2.2. Yunan ve Roma Panteonunda Aphrodite” bölümü.

³⁷Bkz. “2.2. Yunan ve Roma Panteonunda Aphrodite” bölümü.

³⁸Brixhe-Hodot, 1988, s. 123, No. 41; s. 121, No. 40; Baz, 2013, s. 71-73

³⁹ Aspendos akropolünün güneybatısında bir duvar içine yerleştirilmiş olarak, İmparator Tiberius'un oğullarından birisi için (Drusus ya da Germanicus) bir adak yazıtı bulunduğu belirtilmektedir. Yazıtta ayrıca Ksenoklees adında bir kişinin imparator başrahibi iken sunulduğu söylenmektedir. Bu rahibin Aspendos'un yerli elitlerinden biri olduğu düşünülmektedir. Ksenoklees gibi elit ailelerin Roma İmparatorluk Dönemi'nde başka kentlerden öğrendikleri kültürleri kendi yaşadıkları yerlere götürmek ve

sahip olmak için gösterdikleri bir çaba olsa da kent adına da yürütülen bir çalışma olmalıdır.

Aphrodite Kastnietis kültüne ait, tanrıçanın tasvirlerinin ilk ve en yoğun biçimde Augustus Dönemi'nde sikkelere darp edilmiş olduğu gözlemlenmektedir (Kat. No. 1-14, 23, 24 ve 32, Fig. 1-14, 23, 24 ve 32). Bu durumda henüz başka bir veri olmasa da Augustus Dönemi'nde kentin en önemli kültünün vurgulanması, belki bu dönemden Aspendos'ta imparatorluk kültürünün görülmeye başlanmış olabileceğini akla getirmektedir. Yapılan bu tahmin çalışmanın en önemli sonuçlarından birisidir. Diğer bir taraftan Roma için çok önemli olan Aphrodite'nin burada sıkça tasvir edilmesi ve hatta şimdilik bilindiği kadarıyla başka hiçbir kültün sikkelerde görülmemesi kentte Roma imparatorluğuna karşı yürütülen “yaranma” politikasına ya da politik çabaların doğal bir sürecine ve sonucuna işaret ettiği düşünülebilir. Öyledir ki kültün ikiz olarak tasvir edilmiş olması bu yorumu destekler niteliktedir. Çünkü daha önce başka ikiz kültürlerin de anlatıldığı bölümde⁴⁰ özellikle Roma'da yine büyük bir öneme sahip olan Dioskurlar ya da Romus ve Romulus ikiz kardeşlerine bakıldığında ikiz tasvirlerin önemine biraz daha açıklık getirileceği düşünülmektedir. Söz konusu ikizlerin Roma'da savaşçı ya da savaşta koruyucu özelliklerinin olduğuna inanılması ve Roma'nın kuruluş hikayesinde yer almaları Roma'da en kutsal sayılan karakterlerden biri olduğunu göstermektedir⁴¹. Sadece tezin figürler bölümüne eklenen örnekler (Fig. 135-138) dahi Anadolu'da da Dioskurlar tasvirlerinin azımsanacak sayıda olduğunu ve birden fazla bölgeden çıktığını göstermektedir⁴²: Pisidia Bölgesi'den Prostanna (Fig. 135) ve Sagalassos (Fig. 137), İonia Bölgesi'nden Phokaia (Fig. 136). Bu örnekler, Dioskurlar'ın sadece Roma'nın merkezinde değil Anadolu'da da önemsenmiş olduğunu kanıtlar niteliktedir. Dolayısıyla Aphrodite Kastnietis kültürünün de ikiz olarak tasvir edilmesinin bahsi geçen Roma ikiz kültürleri ile bağlantılı olabileceği düşünülmektedir. Ancak, tabii Aspendos kültürünün ikiz tasvir edilmesinin nedeninin kesinliği henüz tam anlamıyla açıklanamayabilir. Çünkü özellikle ikonografi incelemesinde bahsedilen diğer

getirdikleri kült ile ilişkin rahiplik makamlarına erişmek istedikleri belirtilmektedir. Söz konusu yazıt vesilesiyle de Ksenoklees'in Tiberius'un imparatorluk kültürünü tanıtmayı amaçladığı tahmin edilmektedir. Bu şekilde de bu başrahibin asıl beklentisinin Roma vatandaşlık hakkını elde etmek olduğu iddia edilmektedir (Yazıt için bkz. Brixhe-Hodot, 1988, s. 123, No. 41; s. 121, No. 40; Baz, 2013, s. 71-73).

⁴⁰Bkz. “2.3.3 Aphrodite Kastnietis'in İkonografik İncelemesi” bölümü.

⁴¹Bkz. “2.3.3 Aphrodite Kastnietis'in İkonografik İncelemesi” bölümü.

⁴²Ayrıca bkz. Cook, 1925, s. 307-313.

yerel Anadolu kùltlerine bakıldığında ikiz tasvirin pek de popüler olmadığı gör÷lmektedir. Bu durumda neden Aspendos'ta bu kùltün ikiz tasvir edilmesinin gerekli gör÷ldüğünü net bir şekilde henüz cevaplamak zordur.

Anadolu'da ikiz kùltü ile en bilinen örnek olarak Smyrna Nemeseis (Fig. 130, 131) üzerine yapılan ikiz kùlt tartışmalarından⁴³ birisi belki Aphrodite Kastnietides için de düşün÷lebilir. İkonografik olarak birbirlerine sadece khiton giymiş olmaları ile benzeşmesi ve bu elbiselerin dahi görünümünün de farklı olmasından dolayı tasvirlerinin uyuştugu söylenemez. Smyrna Nemesis kùltünde ikiz tasvirlerden birinin Hellenleşmiş yeni Yunan kùltünü, diğerrinin de zaten bilinen Asyalı yerel kùltü temsil ettiğı düşün÷lmektedir⁴⁴. Aspendos ikiz kùltünün de Hellenleştirilen bir kùlt olduğı bilinmektedir. Bu yüzden belki de buradaki tasvirlerin de Yunan'ı ve Doğı'yu temsilen ikiz gösterilmiş olabileceğı ihtimali uzak göz÷kmemektedir.

Sonuç olarak bölgeye Hellenler'in gelmesi ile yerel kimlikleri değıştirilmiş kùltlerden birisi olan Aphrodite Kastnietis'in izlerine en çok Roma İmparatorluk Dönemi'nde rastlanmaktadır. Bu da kùlte en fazla bu dönemde önem kazandırıldığını göstermektedir. Söz konusu dönemde kùlt ikonografisi, Anadolu'lu özelliklerden uzak bırakılmadan oluşturulmuştur. Ayrıca dönemin dayattığı ya da gerekliliğı haline gelen Romalı karakterlerin bu yerel kùlt ikonografisinin özellikle ikiz olarak gösterilmesinde etkin rol oynadığı düşün÷lmektedir.

3.3. APHRODİTE KASTNİETİS VE SİKKE İLİŞKİSİ

Yukarıdaki bölümlerde de bahsedildiğı gibi Aphrodite Kastnietis kùlt tasvirleri sadece Roma İmparatorluk Dönemi'nde sikkeler üzerinde gör÷lmektedir. Yayınlarına ulaşılabilen toplamda 96 (görsellerine ulaşılabilen 92) sikke bulunmuştur. Sikkelerin tamamı bronz malzemeden yapılmış olup Aspendos darplı sikkelerdir. Augustus Dönemi'nde gör÷lmeye başlayan tasvirler, Gallienus Dönemi'nde azalarak, kentte sikke darpının da devam ettirilmemesi üzerine sona ermiştir.

⁴³Bkz. "2.3.3 Aphrodite Kastnietis'in İkonografik İncelemesi" bölümü.

⁴⁴Cadoux, 1938, s. 220-222

Bu bölümde cevap bulması beklenen belirsizlikler şu şekildedir: Aphrodite Kastnietis kültürünün İmparatorluk Dönemi'nde tasvir edilmeye başlanması ve sadece sikkeler üzerinde yoğun bir şekilde görülmesidir. Roma İmparatorlarının kendi yaşadığı parasal problemleri çözmek için eyaletlerin Roma standartlarında kendi paralarını basmalarını istemeleri/izin vermeleri üzerine birçok kente, üzerlerine yerel kült tasvirlerini koyarak kendi parasını basma hakkı verdiği belirtilmektedir⁴⁵. Bu durumda Aspendos kentinde belki daha önceden darp edilemeyen yerel kült nihayet görülmeye başlanmıştır. Çünkü Kallimakhos'un anlatımına göre kültürün Roma Dönemi öncesinde de kentte bulunduğu doğru kabul edilirse, kentin kuruluş dönemlerinde de kültü saygı duyulduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda kentte kültürün ikonografisinin yapılmış olması gerektiği düşünülmektedir. Ancak şimdilik öyle bir veri olmadığı için Aphrodite Kastnietis'in ya Roma öncesinde tasvir edilmediği ya da imkânların el vermediği için yapılamadığı sonucu çıkmaktadır. Böylelikle Roma İmparatorluk Dönemi'nde elde edilen fırsatlar kültürün resmedilmesine olanak sağlamış gibi düşünülebilir.

Ön yüzlerinde dönemin imparator portrelerinin her zaman gösterilmesine dikkat edilen kentte, arka yüzlerinde özellikle Iulius-Claudius İmparatorları Dönemleri'nde yoğun olarak Aphrodite Kastnietis kültürü tasvirleri kullanılmıştır. Kültürün ikonografisi Klasik Yunan Aphrodite tasvirlerinden farklı olsa da isminin Aphrodite olması ve ikiz gösterilmesi gibi yukarıda bahsedilen Hellen ve Romalı detaylar belki de kentin kendi politik çıkarları doğrultusundan izlenen işaretleri gösteriyordu⁴⁶.

Roma İmparatorluk Dönemi'nde özellikle Augustus ile başlayan imparatorluğu yayma politikası imparatorluk ve eyalet sikkelerinde, kabartmalarda, imparatorluk portrelerinde, yazıtlarda, oyunlarda ve imparatorluğun gözüktüğü her alanda ideolojik bir şekilde yürütülmüştür⁴⁷. Bu ideoloji muhtemelen küçük eyaletlerde de benzer şekilde yürüyor olmalıdır. Sikkeler üzerinden yapılan politika muhtemelen en hızlı ve kolay gerçekleştirilenidir. Çünkü zaten sadece bronz olarak darp edilen sikkelerin elden ele dolaşarak herkese ulaşması bir bilgiyi ya da ideolojiyi yaymanın en etkili yöntemidir⁴⁸. Bu şekilde hem ön yüzlerde görülen Roma imparatorlarının

⁴⁵Mattingly, 1927, s. 183, 184

⁴⁶Bkz. "3.2. Aphrodite Kastnietis Kültü Kökeni ve Gelişimi" bölümü.

⁴⁷Manders, 2012, s. 29

⁴⁸Manders, 2012, s. 29-33; Morrisson, 2002, s. 55-57

propagandaları yapılmış olmakta hem de arka yüzlerde gösterilen kültlerin yayılımı daha hızlı bir şekilde sağlanmaktadır. Ancak yine de kentte bu kadar önemli bir kültü ait bir heykel ya da bir kabartma olmaması ilginçtir. Belki gelecek yıllarda Aspendos'ta yapılacak olan kazılar kültün sikke dışındaki kalıntılarının gün yüzüne çıkmasına yardımcı olacaktır.

Ayrıca Aphrodite Kastnietis kültünün şimdilik eldeki veriler doğrultusunda çok az da olsa Aspendos dışında yakın çevrede bir yayılımı olduğu anlaşılmaktadır (Har. 2). Aspendos darplı olup başka şehirlerden çıkan henüz birkaç sikke bulunmuştur (Kat. No. 17, 55, 73, 93-96). Bunların çok az sayıda olmalarından dolayı sadece ticaret yolu ile elden ele ulaşan sikkelerden olduğu düşünülmektedir.

3.4. APHRODİTE KASTNİETİS İÇİN YAPILAN RİTÜELLER

Aphrodite Kastnietis kültü Aspendos'un en önemli kültlerinden birisi olmasına rağmen sosyal yaşamda nasıl yer edindiğine ve ritüellerinin nasıl gerçekleştirildiğine dair bilgiler çok kısıtlıdır. Tanrıça için gerçekleştirilmiş olabileceği düşünülen ilk ritüel bilgisi Kallimakhos'un aktarmış olduğu domuz kurbanı ritüelidir (Kat. Ant. Met. 1)⁴⁹. Yazara göre kurucu Mopsos, kenti kurarken avlayacağı ilk hayvanı Aphrodite Kastnietis'e adayacağını söz vermiş ve daha sonra domuz avlayıp Aphrodite Kastnietis adına kurban etmiştir. Devamında yazar, Pamphyliyalılar'ın daha sonra bu domuz kurbanı eylemini bir ritüele çevirdiklerinden bahsetmektedir.

Roma Dönemi'nde yaşamış Yunan antik yazar Athenaeus, Aphrodite Kastnietis için Aspendos'ta "Hysteria" adında "domuz bayramı" düzenlendiğinden bahsetmektedir (Kat. Ant. Met. 3)⁵⁰. Bu bilgi tanrıça için düzenlenen bir bayram ya da festival gibi özel bir günün olduğunu ismiyle belirtmesi bakımından oldukça önemlidir. Ayrıca başka bir metinde daha Aphrodite Kastnietis için domuz kurban edildiği ve bu yüzden bu tanrıçanın bilgelikte üstün görüldüğü belirtilmektedir (Kat. Ant. Met. 1B)⁵¹.

⁴⁹Kallimakhos, *Fragmante*, Vol. I, s. 198

⁵⁰Athenaeus, *Deipnosophistae* III, 95f-96a

⁵¹Kallimakhos and Lycophron, 1921, s. 294-295

Strabon bu ritüeli biraz daha farklı yorumlamıştır⁵². Kallimakhos'un anlattıkları üzerinden, sadece Aspendos'ta değil, ayrıca Metropolis'te Aphrodite Kastnia adındaki kült için de domuz kurban verildiğinden bahsetmektedir (Kat. Ant. Met. 2). Daha sonra bu konuyu araştıranların belirttiği üzere Metropolis'te gerçekten böyle bir kült ve kült betimlemeleri olduğunu, ancak Aspendos kültü ile bir bağlantısı olmadığı söylenmektedir⁵³. Sikkelerde görülen söz konusu Aphrodite Kastnia tasvirlerine bakıldığında ise, Aphrodite Kastnietis tasvirlerinden farklı olduğu anlaşılmaktadır⁵⁴. En belirgin farklılık Aspendos sikkelerinde kült, ikiz olarak betimlenirken burada tek başına (ya da Eros ile) olmasıdır. Ayrıca Metropolis'te bulunan sikkeler Aspendos'un Aphrodite Kastnietis tasvirli sikkelerinden daha erken dönemlere, M.Ö. 4. veya 3. yüzyıllara tarihlendirilmektedir. Dolayısıyla söz konusu Metropolis tanrıçasının Aspendos'taki Aphrodite Kastnietis ile bazı rastlantısal isim ve ritüel benzerlikleri dışında bir bağlantısı gözükmemektedir.

Bunların yanı sıra, katalogda yer alan Erken İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen, ancak nereden bulunduğu bilinmeyen sunağın (Kat. Altar No. 1, Fig. 93) olması da kentte söz konusu kültün kesinlikle varlığına ve saygı gördüğüne dair somut bir kanıt olarak görülmektedir.

Aphrodite Kastnietis kültü için bahsedildiği gibi ritüellerin gerçekleştirildiği doğru kabul edilirse bu ayinlerin nerede yapıldığı sorusu akla gelmektedir. Bu soruya ne yazık ki cevap vermek çok zordur. Çünkü kültü dair kentte bir tapınak olup olmadığı bilinmemektedir. 1991 yılında yapılan müze kurtarma kazılarında kim için yapıldığı tespit edilemeyen, ancak elde edilen buluntulardan belki de Hellenistik Dönem'de inşa edilmiş olabileceği tahmin edilen tapınak kalıntılarına ulaşılmıştır⁵⁵. Ayrıca Köse'nin yapmış olduğu yüzey araştırmalarında oluşturulan yeni haritada da aynı yerde tapınak kalıntılarının olduğu yer belli olmaktadır⁵⁶ (Har. 1). Ancak, sikkelerden yola çıkarak tahmin edilen Aphrodite Kastnietis'in en saygın olduğu dönemin Roma İmparatorluk Dönemi olması söz konusu tapınağın bu kült için yapılmış olma ihtimalinin çok düşük olduğunu göstermektedir.

⁵²Strabon, 9, 5, 1

⁵³Leake, Northern Greece, IV, s. 507; Ayrıca bkz. "Aphrodite Kastnietis kültü" bölümü.

⁵⁴Sikkeler için bkz. BMC Thessaly, 1883, s. 36, Lev. VII. 7 ve XXXI. 6

⁵⁵Özgür, 1993, s. 253

⁵⁶Köse, 2011, Res. 2

İkonografik inceleme bölümünde bahsedildiği gibi Millingen tarafından Aspendos'ta Artemis Tapınağı olduğu belirtilmektedir⁵⁷. Ancak kendisi aynı zamanda sikkeler üzerinde görülen ikiz kült figürünün Perge Artemisi olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden Aspendos'taki tapınağın da Perge Artemisi için yapıldığını ileri sürmektedir. Ancak Millingen'in tek bir sikke üzerinden herhangi bir dayanak göstermeden yaptığı tahminler üzerinden tapınağın kime ait olduğunu belirtmek doğru değildir.

Kültün ikonografilerine bakıldığında özellikle Hadrianus ile görülmeye başlanılan ikiz figürlerin bir niş içerisinde olduğunu gösteren mimari yapılar görülmüştü⁵⁸. Bu görünümün genelde bir *aedicula* ya da Naiskos şeklinde olduğu gözlenmiştir. Kültün en son görüldüğü Gallienus Dönemi'ne kadar bu şekilde bir mimari yapı içerisinde gösterilmeye devam ettirilmiştir. Bu yüzden kentte kült için bu tarz bir nişin yapılmış olabileceği düşünülebilir. Yine de destekleyecek başka bir arkeolojik verinin henüz bulunmamış olması şimdilik Aphrodite Kastnietis ritüellerinin nerede yapılmış olduğu sorusu yanıtsız kalmaktadır.

⁵⁷Bkz. "2.3.3 Aphrodite Kastnietis'in İkonografik İncelemesi" bölümü.

⁵⁸Bkz. "2.3.3.2. Mimari" bölümü.

4. SONUÇ

Yerel bir kült olan Aphrodite Kastnietis Aspendos'un en önemli kültlerinden birisidir. Hellenleşme ile Aphrodite ismi aldığı düşünülen tanrıçanın tasvirleri, Roma'nın güçlenmesi ve eyalet kentlerine sikke basma izni verilmesi ile Aspendos'ta İmparatorluk Dönemi sikkeleri üzerinde ikiz kült olarak görülmeye başlanmıştır. Bu sikkelerin çıkması ile çağdaş olarak Erken İmparatorluk Dönemi'e tarihlendirilen, kült ismi çoğul anlamıyla "Aphroditai Kastnietides" olarak Aspendos'ta bulunan bir sunak üzerinde geçmektedir.

Sikkeler üzerinden yapılan Aphrodite Kastnietis tipolojisi kültün tespit edilebildiği kadarıyla 17 farklı tipte yapıldığını ortaya koymuştur. Bu tipoloji ikiz kült figürlerinin kıyafet ve gövde formlarına göre tasnifi ile elde edilmiştir. Ayrıca kronolojik bir gelişim gösteren kültün içinde bulunduğu mimariye göre de tipler ayrılmaya çalışılmıştır. Iulius-Claudius ve Flavius İmparatorları ve sonrasında Traianus ve Antonius Pius Dönemlerinde kült sadece bir kaide üzerinde ve bir kült kıyafeti olan "manto/örtü" giymiş olarak tasvir edilmiştir. Daha sonra Hadrianus ile birlikte Gallienus'a kadar kült daima bir niş/*aedicula* ya da Naikos içerisinde gösterilmiştir. Tanrıçanın tasvirlerinde genel konsept değiştirilmeden, ancak detaylarında daima farklılık gösteren bir ikonografiye sahiptir. Kültün giymiş olduğu polos, nimbus, manto, khiton, *ependytes* ve içinde gösterildiği *aedicula* gibi detaylar zaten kutsal sayılan kültün saygınlığını arttıran ayrıntılardır. İkonografide bir standardının olmaması kültün yerel olmasından kaynaklanmaktadır. Anadolu'daki yerel kült araştırmacılarının Yunan ve Roma tanrıları ile yaptıkları karşılaştırmalar ile bu sonuca varılmıştır.

Aspendos darplı 96 sikkede yapılan kalıp incelemeleri göstermiştir ki, sikkelerin ön yüzleri için toplam 53, arka yüzleri için 55 farklı kalıp kullanılmıştır. Bu sayıya belirlenemeyen kalıplar da dahil edildiğinde her iki yüzde de toplam kalıp sayısı 59'e kadar çıkmaktadır (Tablo 1, Toplam). Elde edilen toplam miktar hem kültün yeni kalıplar kullanılarak defalarca gösterilmeye devam edildiğini hem de aynı kalıbın gerçekten de eskiyene kadar kullanılmış olduğunu açığa çıkarmaktadır. Özellikle Augustus Dönemi'nde Aphrodite Kastnietis tasvirli sikke darplarının çok fazla olduğu, kalıp incelemelerinden de anlaşılmaktadır. Hem çok fazla çeşit (11 adet) kalıp kullanılmış hem de aynı kalıp defalarca kullanım görmüştür (Tablo 1, AYK 1, AYK 2,

AYK 3 ve AYK 4). Buna benzer durumlar yine fazla örnekleri ile dikkat çeken Domitianus, Hadrianus ya da kendini Aphrodite gibi gösteren Iulia Soaemias Dönemleri başta olmak üzere birçok dönemde gözükmuştür. Asker İmparatorlar Dönemi'nde ise kült tasviri kullanımının artık yavaş yavaş azalma gösterdiği gözlenmiştir. Kentin "Neokoros" unvanı aldığı Gallienus Dönemi'nde iyice azalmış ve sona ermiştir. Bu dönemden sonra aynı zamanda kentte sikke darbı da sona ermiştir. Kült ikonografisinin sonraki dönemlerde arkeolojik verilerde kullanılıp kullanılmadığı şimdilik bilinmemektedir.

Aphrodite Kastnietis ikonografisinin gösterildiği Aspendos darplı sikkelerden şimdilik ulaşılabilen 7 tanesinin çevre kentlerde bulunması (Har. 2) kült yayılımının az da olsa gerçekleştirilmiş olduğunu ortaya koymaktadır.

Pamphylia Bölgesi'ne Yunanlar'ın gelmesiyle tüm yerel isimlerin, Hellenleştirildiği, ancak yerel özelliklerin tamamen kaybolmadığı bilinmektedir. Bu şekilde kültürlerin kozmopolit bir hal aldığı ve doğal olarak Aphrodite Kastnietis'in de benzer süreçlerden geçtiği tahmin edilmektedir. Orijinal yerel isminin ne olduğu bilinmemektedir. Ancak Kallimakhos'un metinleri de göz önüne alındığında belki de Kastnietis idi. Bunlara ek olarak Efes Artemisi, Aphrodisias Aphroditesi gibi Anadolu'nun diğer yerel kültürlerinin benzer süreçlerden geçmesi göstermiştir ki bu yerel kültürlerin ve Aphrodite Kastnietis'in ikonografik olarak Yunan Aphrodite'si ya da Artemisi'nden ziyade birbirlerine daha çok benzediği gözlenmiştir. Aphrodite Kastnietis'in ilk defa Roma İmparatorluk Dönemi'nde ikiz kült olarak tasvir edilmesinin Roma ile bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Roma'da kutsal sayılan Dioskurlar'ın bu kültte yansımış olabileceği tahmin edilmektedir. Roma eyalet kentlerinden birisi olan Aspendos'un kendi politik çıkarları doğrultusunda sikkeler üzerinde yerel kültürünü ikiz olarak göstermiş olabileceği düşünülmektedir. Özellikle Augustus Dönemi'nde yoğun biçimde gösterilmesi kültürün kent içinde yayılımı sağlanmış olmalıdır. Bunun yanı sıra ikiz tasvirlerden birinin Batı'yı diğerinin de Doğu'yu temsil etmiş olabileceği de düşünülebilir. Bu şekilde de yine merkez otorite ile bağlantı kurulmuş ve yerel ikonografi korunarak politik fayda sağlanmaya çalışmış olabilir.

Antik kaynaklardan öğrendiğimiz kadarıyla domuz kurbanı ritüeli ya da bayramı adı ile kentin Aphrodite Kastnietis kültürüne saygı duyduğu öğrenilmektedir. Henüz sikke dışında bir görsel olmamasına karşın bu kadar önemli bir kült için yapılmış olan heykel gibi kabartmalı tasvirlerin belki de gelecek kazı sezonlarında çıkabileceği tahmin edilmektedir.

Aphrodite Kastnietis kült çalışması Aspendos’da bu kültürün Hellenleşme ve Romalılaşma süreçlerinde nasıl bir rol oynadığını ortaya çıkarmıştır. Ayrıca kentin yaşamış olduğu bu süreçlerin yerel bir kültür üzerindeki etkileri de açığa çıkartılmıştır. Arkeolojik verilerin eksikliğinden dolayı her ne kadar sosyal yaşamdaki etkinliğine dair bilgi edinilemese de kent için bu kadar önem arz eden bir kültürün halk arasında da saygın bir yeri olduğu tahmin edilebilir.

Bu çalışma ayrıca göstermiştir ki Aspendos kentinde Aphrodite Kastnietis kültürünün en çok saygınlık gördüğü dönem, yukarıda da bahsedildiği gibi arkeolojik verilerin görülmeye başlandığı Roma İmparatorluk Dönemi’dir. Bu dönemin en erken safhası olan Augustus Dönemi, altarın yanı sıra, sikkelerde ikiz ikonografisinin en çok gösterildiği dönemdir. Kendisini Aphrodite’nin soyundan gibi gösteren bir imparatorun döneminde Aphrodite’nin bir kültürünün Romalı özellikleri ile bu kadar vurgulanmış olması önemli bir olgudur. Bu durum belki de kentte şimdiye kadar varlığı tespit edilemeyen Augustus’a ait imparatorluk kültürüne işaret etmektedir. Bu kültürün en azından Augustus Dönemi’nde, daha sonraki dönemlerde olduğu gibi, kentin ileri gelenleri ya da elitleri tarafından kültürün rahipliği unvanına erişebilmek için uğraşmış olabileceği bir konu olarak düşünülebilir.

KAYNAKÇA

- Abrahams, E. B (1908). *Greek Dress*. London: John Murray.
- Ağtürk, T. Ş. (2014). Headdress Fashion and Their Social Significance in Ancient Western Anatolia: The Seventh Through Fourth Centuries BCE. *Anatolia* 40, 45-85.
- Akurgal, E. (2007). *Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul ve İzmir: Net Yayın.
- Arslan, M. (1998). Anadolu Medeniyetleri Müzesi Koleksiyonundaki Pamphylia Bölgesi Şehir Sikkeleri. *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1997 Yıllığı*. Ankara. 15-51.
- Atlan, S. (1976). *1947-1967 Yılları Side Kazıları Sırasında Elde Edilen Sikkeler*. Ankara: TTK.
- Babelon, M. E. (1897). *Inventaire Sommaire de la Collection Waddington: Acquisée Par L'Etat En 1897 Pour Le Département Des Médailles et Antiques de la Bibliotheque Nationale Réd. Par Ernest Babelon*. Paris: Chez C. Rollin et Feuardent.
- Ballance, M. (1994). The Roman Basilica at Aspendos, 1956 and 1992. *11. Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara. 453-464.
- Başaran, C. (1995). *Anadolu Mimari Bezemeleri, Roma Çağı Lotus - Palmet Örgesi*. Erzurum: Ankara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Baz, F. (2013). Aspendos Kentinde İmparator Kültüne İlişkin Gözlemler. *ADALYA*. No. XVI. 71-83.
- Bean, G. E. (1968). *Turkey's Southern Shore, An Archaeological Guide*. London: The General Publishing Company.
- Beaufort, F. (1818). *Karamania or a Brief Description of the South Coast of Asia Minor and The Remains of Antiquity*, 2. London.

- Bernhard-Walcher, (2008). Efes Artemisi Kutsal Alanı – Yok Olmuş Bir Dünya Harikası. *Efes Artemisionu: Bir Tanrıçanın Kutsal Mekanı*. W. Seipel (Ed.). Viyana: Phoibos Yayınevi. 15-23.
- Billerbeck, M. (2004). *Stephani Byzantii Ethnica: Corpus Fontum Historiae Byzantinae, Consilio Societatis Internationalis Studiis Byzantinis Provehendis Destinatae Editum* (Ed. A. Kambylis). Vol. XLIII/3. Berlin: Walter de Gruyter GmbH.
- Boedeker, D. D. (1974). *Aphrodite's Entry into Greek Epic*, Mnemosyne Suppl. 32. Leiden.
- Boruchovic, V. G. (1988). Dieägäische Kolonisation. *Klio* 70. 86-144.
- Bulut, S ve Şengül, M. (2004). 2009-2012 Yılları Andriake Kazı Sikkeleri ve Yerleşim Tarihine Katkıları (ed: K. Dörtlük – O. Tekin – R. Boyraz-Seyhan), 1. *Uluslararası Anadolu Para Tarihi ve Numismatik Kongresi-Bildiriler, Akmed Kongre, Sempozyum, Seminer Dizisi 4*. Antalya. 79-110.
- Burkert, W. (1985). *Greek Religion*. Cambridge and London: Harvard University Press.
- Burkert, W. (1992). *The Orientalizing Revolution: Near Eastern Influence on Greek Culture in the Early Archaic Age*. London: Harvard University Press.
- Burnett, A., Amandry, M. ve Ripollès, P.P. (1992). *Roman Provincial Coinage: From The Death of Caesar to The Death of Vitellius*. Vol. 1. London: Cambridge University Press.
- Burnett, A., Amandry, M. ve Carradice (1999). *Roman Provincial Coinage: From Vespasian to Domitian*. Vol. 2. London: Cambridge University Press.
- Burnett, A., Amandry, M. vd. (2015). *Roman Provincial Coinage: Nerva - Hadrian*. Vol. 3. London: Cambridge University Press.
- Brandt, H. (1992). Gesellschaft und Wirtschaft Pamphyliens und Pisidiens im Altertum. *Asia Minor Studien*. Band 7. Bonn. 203-223.

- Brandt, H. (1998). Kulte in Aspendos. *Ist Mitt* 38. 237-250.
- Breitenberger, B. (2007). *Aphrodite and Eros: The Development of Erotic Mythology in Early Greek Poetry and Cult*. New York: Routledge, London: Routledge.
- Brixhe, C. (1976). *Le Dialecte Grec de Pamphylie*. Paris.
- Brixhe, C. ve Hodoti R. (1988). *L'Asie Mineure du Nord au Sud. Inscriptions inedites*. Nancy: Presses Universitaires.
- Brody, L. R. (2007). *Aphrodisias III: The Aphrodite of Aphrodisias*. Mainz: Verlag Philipp von Zabern.
- Cadoux, C. J. (1938). *Ancient Smyrna: A History of The City From The Earliest Times to 324 A.D.* Oxford: Basil Blackwell.
- Can, B. (1999). *Aspendos Tiyatrosu Bezemeleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Erzurum.
- Cancik, H., Schneider, H. und Freunde (1996). *Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike*. Band I, A-Ari. Stuttgart.
- Cleland L., Davies G. and Llewellyn-Jones L. (2007). *Greek and Roman Dress from A to Z*. London and New York: Routledge.
- Cook, A. B. (1914). *Zeus: A Study in Ancient Religion*. Vol. I. Cambridge: University Press.
- Cook, A. B. (1925). *Zeus: A Study in Ancient Religion*. Vol. II. Cambridge: University Press.
- Cramer, J. A. (1971). *A Geographical and Historical Description of Asia Minor II*. New Issue AM.S.terdam.
- Cyrino, M. S. (2010). *Aphrodite*. London and New York: Routledge.
- Cüppers, M. (1961). Getreidemagazin am Forum in Aspendos. *Bjb* 161. 25-35.
- Dannenberg, H., Dressel, H. ve Menadier, J. (1898). *Zeitschrift für Numismatik*. Band

21. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung.

De Bernardi Ferrero, D. (1970). *Teatri Classici in Asia Minore III*. Rome.

Delivornas, A. (1984). Aphrodite. *LIMC II-I*. Switzerlandd. 2-151

Demiralp, D. (2011). Söylenceden Düşünbilime Kıbrıs'lı Afrodit-Hesiodos'tan

Proklos'a Bir Aşk ve Güzellik Tanrıçasının Öyküsü. *LAÜ Sosyal Bilimler*

Dergisi Aralık 2011. 98-110.

Donohue, A. A. (1988). *Xoana and the Origins of Greek Sculpture*. New York: Scholars Press.

Eckert, M. (2016). *Die Aphrodite der Seefahrer und ihre Heiligtümer am Mittelmeer*.

Berlin: LIT Verlag.

Eckhel, J. *Doctrina Numorum Veterum*. Vol. III.

Engel, W. H. (1841). *Kypros: Eine Monographie*. Berlin: Beig. Remimer.

Erhat, A. (2010). *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erim, K. T. (1984). Aphrodisias. *LIMC II*. Zurich. 1-2

Fahlbusch, H. (1982). Vergleich Antiker Griechischerund Römischer

Wasserversorgungsanlagen. *Mitt. Des Leichtweiss-Institutfür Wasserbau 73*.

1-194.

Farnell, L.R. (1896). *The Cults of The Greek States*. Vol. II. Oxford: Clarendon Press.

Fejfer, J. (2008). *Roman Portraits in Context*. Berlin, New York: Walter de Gruyter.

Fellows, C. (1975). *Travels and Researches in Asia Minor, More Particularly in the Province of Lycia*. New ed., Hildesheim-New York.

Fleischer, R. (1973). *Artemis von Ephesos und Verwandte Kultstatuen aus Anatolien und Syrien*. Belgium: Leiden.

Fleischer, R. (1984). Aphrodite (Aphrodisias). *LIMC II*. Zurich. 151-154.

Fleischer, R. (1984). Artemis Ephesia. *LIMC II*. Zurich. 755-763.

- Fleischer, R. (2008). Efes Artemisi'nin Kült Heykeli ve Benzeri Tanrı Heykelleri. *Efes Artemisionu: Bir Tanrıçanın Kutsal Mekanı*. W. Seipel (Ed.). Viyana: Phoibos Yayınevi. 45-61.
- Forrer, L. (1975). *The Weber Collection*. Volume III, Greek Coins, Asia, Asia, Africa. New York: Attic Books.
- Franke, P. R. (2014). *Sammlung: P. R. Franke: Münzen der Griechischen Welt, Heidelberger Münzhandlung*. Auktion 64, Teil 1.
- Gardner, P. (1883). *Catalogue of the Greek Coins: Thessaly to Aetolia*. R. S. Poole (Ed.). London: Order of The Trustees.
- Gezgin, İ. (2011). *Prehistorik Dönemden Hristiyanlığa Kadar Sanatın Mitolojisi*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Ginouvès, R. (1998). *Dictionnaire Méthodique de l'architecture Grecque et Romaine*. Tome III: Espaces Architecturaux, Batiments et Ensembles. Rome-Athenes: Ecoles.
- Grainger, J. D. (2009). *The Cities of Pamphylia*. Oxford: Oxbow Books.
- Grimal, P. (2012). *Mitoloji Sözlüğü: Yunan ve Roma* (Çev. S. Tamgüç). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. (1951).
- Groneberg, B. (1986). Die sumerisch-akkadische Inanna/Ištar: Hermaphroditos?. *Die Welt des Orients*. Bd. 17, 25-46.
- Harl, K. W. (2002). *Kazılarda Bulunan Sikkelerin Tanımlanması İçin Rehber: Roma* (M.S. 238-498) (Çev. B. Delikan). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Head, B. (1892). *Catalogue of the Greek Coins of Ionia*. London: British Museum.
- Hellenkemper, H. ve Hild, F. (2004). *Tabula Imperii Byzantini 8: Lykien und Pamphylien*. Teil 2. Band 8. Wien.
- Hereward, D. (1958). Inscriptions from Pamphylia and Isauria. *The Journal of Hellenic*

Studies. Vol. LXXVIII, 57- 67.

Hill, G. F. (1897). *Catalogue of the Greek Coins of Lycia, Pamphylia and Pisidia*.

London: British Museum.

Hodge, A. T. (1983). Siphons in Roman Aquaducts. *BSR* 51, 174-221.

Hodge, A. T. (1992). *Roman Aquaducts and Watersupply*. London.

Hondius, J. J. E. (1960). *Supplementum Epigraphicum Graecum*. Vol. XVII.

Howgego, C. ve Heuchert, V. (2005). *Roman Provincial Coinage: The Antonines*. Vol.

4. Oxford: Cambridge University Press.

Höhn, M. (2015). *Leipziger Münzhandlung und Auktion Heidrun Höhn e. K.*

Deutschland.

Imhoof-Blumer, F. (1901). *Kleinasiatische Münzen*. Band I. Wien: Alfred Hölder.

Imhoof-Blumer, F. (1902). *Kleinasiatische Münzen*. Band II. Wien: Alfred Hölder.

Işık, F. (2008). Mopsos Mitosu ve Bilimsel Gerçekler: Perge ve Karatepe'nin Kuruluşu üzerine. *Prof. Dr. Haluk Abbasoğlu'na 65. Yaş Armağını*. I. Cilt. Antalya: AKMED. 571-585.

Jones, C. P. (1976). The Plancii of Perge and Diana Planciana. *Harvard Studies in Classical Philology*. Vol. 80. Department of the Classics, Harvard University. 231-237.

Karaosmanoğlu, M. (1996). *Roma Çağı Yumurta Dizisi*. Erzurum: Ankara Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Karwiese, S. (2004). *Antik Nüemizmatige Giriş* (N. Başgelen, Çev.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Kienast, D. (2004) *Römenische Kaisertabelle: Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*. Büttlborn: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.

Kousser, R. (2010). Augustan Aphrodites: The Allure of Greek Art In Roman Visual

- Culture (Smith, A. C and Pickup, S. Ed.). Brill's Companion to Aphrodite. Boston. 287-306.
- Köse, V. (2005). The Orijin and Development of Market-Buildings in Hellenistik and Roman Asia Minor (Mitchell, S. ve Katsari, C. Ed.). *Patterns in the Economy of Roman Asia Minor*. The Classical Press of Wales. 139-166.
- Köse, V. (2010). Aspendos Yüzey Araştırması Projesi 2008 Yılı Birinci Sezon Çalışmaları. 27. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Cilt 1. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. 373-394.
- Köse, V. (2011). Aspendos Projesi: Aspendos Antik Kenti 2009 Sezonu Araştırmaları. 28. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Cilt 3. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. 353-370.
- Köse, V. (2013). Aspendos Yüzey Araştırmaları 2010 Sezonu Çalışmaları. 29. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Cilt 3. Ankara: Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları. 251-268.
- Lanckronski, K.G. (2005). *Pamphylia ve Pisidia Kentleri* (S. B. Gün, Çev.). Cilt 1. İstanbul: Akmed. (1890).
- Lankila, T. (2009). Aphrodite in Proclus' Theology. *Journal for Late Antique Religion and Culture* 3. 21-43.
- Lauter, H. (1970). Die Hellenistische Agora von Aspendos. *BJb* 170. 77-101.
- Leake, W. M. (1824). *Journal of a Tour in Asia Minor*. London.
- Leake, W. M. (1835). *Travels in Northern Greece*. Vol 4. Amsterdam: A.M. Hakkert.
- Lindgren, H. C. (1993). *Ancient Greek Bronze Coins from The Lindgren Collection*. Part III, California.
- Lubsen-Admiraal, S. M. Ve Crouwel J. (1989). *Cyprus&Aphrodite*. Rotterdam: SDU.
- Manders, E. (2012). *Coining Images of Power: Patterns in the Representation of Roman*

- Emperors on Imperial Coinage, A.D. 193-284.* Leiden-Boston: Brill.
- Mattingly, H. (1927). *Roman Coins: From The Earliest Times To The Fall of The Western Empire.* London: Methuen.
- Miller, M. C. (1989). The Ependytes in Classical Athens. *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens.* Vol. 58, No. 3. The American School of Classical Studies at Athens. 313-329.
- Millingen, M. (1832). *Récueil de quelques médailles grecques inédites.* Rome: Imprimé par de Romanis.
- Morrisson, C. (2002). *Antik Sikkeler Bilimi Nümismatik Genel Bir Bakış* (Çev., Z. Ç. Ögün). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Müller, V. K. (1915). *Der Polos: Die griechische Götterkron.* Berlin.
- Nachfolger, B. P. (2003). Ergebnisliste, Sammlung Habsburg, Teil I, Auction 376.
- Nachfolger, B. P. (2004). Ergebnisliste, Sammlung Habsburg, Teil III, Auction 380.
- Numismatik Naumann GmbH, (2015). *Pecunem.* Auction 27. Pecunem.com
- Ohly, D. (1967). Neue Holzfunde aus dem Heraion von Samos. Befunde und Rekonstruktion der Herastatue. *AM* 82, 89-99.
- Onurkan, S. (1969). Perge Artemis Kabartmaları ve Artemis Pergaia. *Belleten XXXIII.* Ankara: TTK. 303-323.
- Özgan, R. (2013). *Roma Portre Sanatı I.* İstanbul: Ege Yayınları.
- Özgan, R. (2013). *Roma Portre Sanatı II.* İstanbul: Ege Yayınları.
- Özgan, R. (2015). *Roma Portre Sanatı III.* İstanbul: Ege Yayınları.
- Özgür, E. (1993). Aspendos Örenyeri 1991 Yılı Kazı Onarım ve Çevre Düzenleme Çalışmaları. *III. Müze Kurtarma Kazıları Semineri.* Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi. 251-261.
- Pace, B. (1923). Diana Pergaea. *Anatolian Studies presented to Sir William Mitchell*

- Ramsay. Manchester: At The University Press. 297-314.
- Paribeni, R. Ve Romanelli, P. (1914). Studi e Ricerche Archeologiche Nell' Anatolia Meridionale. *Mon Ant* 23, 104-108. 116-120.
- Penglase, C. (1994). *Greek Myths and Mesopotamia: Parallels and Influence in the Homeric Hymns and Hesiod*. London and New York: Routledge.
- Pirenne-Delforge, V. (1994). *L'Aphrodite grecque: contribution à l'étude de ses cultes et de sa personnalité dans le panthéon archaïque et classique*. Athènes - Liège: Centre International d'Étude de la Religion Grecque Antique. Kernos, Supplement 4.
- Ramsay, W. M. (1927). *Asianic Elements in Greek Civilisation*. London: John Murray.
- Redford, G. (1993). The Seljuqs of Rum and the Antique. *Muqarnas* 10. 148-156.
- Ritter, C. (1859). *Vergleichende Erdkunde des Halbinsellandes Kleinasien II*. 2. Berlin.
- Robert, L. (1953). Le sanctuaire d'Artémis à Amyzon. *Comptes rendus des séances de l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres*, 97e année. 403-415.
- Robert, L. (1960). Hellenica: Recueil d'épigraphie, De Numismatique et D'antiquités Grecques. *Hellenika* 11/12.
- Sayar, M. H. (2000a). Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 1998. 17. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara, I. Cilt, 237-244.
- Sayar, M. H. (2000b). *Die Inschriften von Anazarbos und Umgebung*. Band 56, Teil I. Bonn: Dr. Rudolf Habelt GmbH.
- Sayar, M. H. (2002). Kilikya'da Epigrafi ve Tarihi-Coğrafya Araştırmaları 2000. 19. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*. Ankara, II. Cilt. 99-110.
- Smith, N. A. F. (1976). *Attitude to Roman Engineering and the Question of the Inverted Siphon, History of Technology I*. London. 45-71.
- SNGCop (1955). *Sylloge Nummorum Graecorum. The Royal Collection of Coins*

Medals, Danish National Museum Band 31. Lycia-Pamphylia, Copenhagen.

SNGFrance (1994). *Sylloge Nummorum Graecorum France 3, Cabinet Des*

Médailles: Pamphylie, Pisidie, Lycaonie, Galatie (Levante, E. ve Weiss, P.).

Zürich.

SNGLeake (1967) *Sylloge Nummorum Graecorum: Great Britain 4. Fitzwilliam*

Museum: Leake and general collections: Part 7. Asia Minor: Lycia-Cappadocia

(Price, M.J.). London: Oxford University Press.

SNGLeypold, (2004). *Sylloge Nummorum Graecorum Österreich: Sammlung Leypold.*

Osterreichische Nationalbank, Wien: Kleinasiatische Münzen der Kaiser. Band

2, Phrygien-Kommagene, mit Nachtraegen, Korrekturen und Indizes zu beiden

Bänden (Ed. Wolfgang Szaivert-Claude Daburon). Wien.

SNGPfps (1993). *Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Pfälzer*

Privatsammlungen, IV.Band, Pamphylien. München: Hirmer Verlag.

SNGvAul, 6 (1960). *Sylloge Nummorum Graecorum: Deutschland. Sammlung v.*

Aulock: Heft 6. Ionien (Küthman, H., Kraft, K.). Berlin: Gebr. Mann.

SNGvAul, 8 (1963). *Sylloge Nummorum Graecorum: Deutschland. Sammlung v.*

Aulock: Heft 8. Lydien. Berlin: Gebr. Mann.

SNGvAul, 11 (1965). *Sylloge Nummorum Graecorum Deutschland, Pamphylien. Heft*

11 (Mørholm, O.). Berlin: Gebr. Mann.

SNGvAul, 14 (1967). *Sylloge Nummorum Graecorum: Deutschland. Sammlung v.*

Aulock: Heft 14. Galatien, Kappadokien, kaiserzeitliche Kistophoren, posthume

Lysimachus- und Alexander-tetradrachmen, Incerti (H., Franke, P.R.). Berlin:

Gebr. Mann

Spratt, T.A.B. ve Forbes, E. (1847). *Travels in Lycia, Milyas and the Cibyratis II.*

London.

- Starr, G. (1975). Greeks and Persian in the Fourth Century B.C. A Study in Cultural Contacts Before Alexander I. *Iranica Antiqua* 11, 39-99.
- Umar, B. (1993). *Türkiye'deki Tarihsel Adlar*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Tekçam, T. (2007). *Arkeoloji Sözlüğü*. İstanbul: Alfa Basım.
- Tek, A. T. (2009). 1971-2002 Yılları Arasında Arykanda Kazılarında Bulunan Pamphylia Bölgesine Ait Sikkeler. *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World*. İstanbul. 345-356.
- Texier, C. (1849). *Description de l'Asie Mineure*. Paris. Vol. III.
- Wallensten, J. (2010). Aphrodite between Greece and Rome: Greek Responses to the Idea of Aphrodite as Ancestress of the Romans. In *Brill's Companion to Aphrodite*, (A. C. Smith and S. Pickup, Ed.). Leiden: E.J. Brill. 269-286.
- Ward Perkins, J. B. (1955). The Aqueduct of Aspendos. *Papers of the British School at Rome (BSR)*. London: Vol. XXIII, 122-123.
- Wissowa, G. ve Kroll, W. (1919). *Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft: Neue Bearbeitung*. Stuttgart: J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung.
- Wissowa, G. ve Kroll, W. (1935). *Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft: Neue Bearbeitung*. XVI. Stuttgart: J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung.
- Zanker, P. (1968). *Forum Augustum. Das Bildprogram*. Tübingen: Wasmuth.

Antik Kaynaklar

- Appian, *The Civil Wars* (H. White, Çev. 1913). Harvard University Press.
- Arrianos, *Alexsandrou Anabasis* (F. Akderin, Çev. 2005). Alfa Yayınları.
- Athenaeus, *Deipnosophistae* (C.D. Yonge, Çev. 1854). London.

Callimachus and Lycophron, Aratus. (A. W. Mair ve D. Litt, Çev. 1921), London ve NewYork.

Callimachus, *Hymn to Aphrodite* (H.G. Evelyn-White, Çev. 1914). Harward University Press.

Callimachus, *Hymn to Artemis* (H.G. Evelyn-White, Çev. 1914). Harward University Press.

Cassius Dio, *Roman History* (E. Cary, Çev. 1927). Harward University Press.

Cicero, *In Verrem* (C.D. Yonge, Çev. 1903). London.

Herodotos, *Historia* (M. Ökmen, Çev. 2018). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hesiodos, *Theogonia* (S. Eyüboğlu ve A. Erhat, Çev. 2016). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hmeros, *Homeric Hymn to Aphrodite* (G. Nagy, Çev. 2011).

Hmeros, *Illias* (A. Erhat ve A. Kadir, Çev. 2016). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hmeros, *Odyssey* (A. Erhat ve A. Kadir, Çev. 2016). Can Yayınları.

Livius Andronicus, *the Odusia* (D. Camden, Çev. 1999).

Lykophron, *Alexandra* (S. Hornblower, Çev. 2015). London: Oxford University Press

Lucianos, *Tragoedop* (A. Kuhn, Çev. 1861).

Mimnermus, *Elegy and Iambus* (J. M. Edmonds, Çev. 1931). F. Dümmler.

Pausanias, *Description of Greece* (W.H.S. Jones, Çev., 1918). London: William Heinemann.

Philostratus, *Vita Apolloni. The Life of Apollonius of Tyana I-II*, (C. P. Jones, Ed. 2005).

Philon, *de Decalogo* (V. Nikiprowetzky, Çev. 1965).

Philostratos. *Vita Apollonii* (F.C. Conybeare, Çev. 1912). Loeb Classical Library.

Proclus, *Platonis Cratylum Commentaria* (B.G. Teubneri, Ed. 1908).

Proclus, *Theologia Platonica* (1816). Selene books.

Sextus Empiricus, *Adversus Mathematicos* (D.L. Blank, Çev. 1997).

Strabo, *Geography* (H.C. Hamilton, W. Falconer, Çev., 1903).

Suetonius Tranquillus, *On İki Caesar'ın Yaşamı* (F. Telatar ve G. Özaktürk, Çev., 2008). Ankara: TDK

Thucydides, *History of the Peloponnesian War* (J.M. Dent, Çev. 1910). New York.

Titus Livius (Livy), *The History of Rome* (D. Spillan, Çev., 1919).

Vergilius, *Aeneid* (T. C. Williams, Çev. 1910). Boston: Houghton Mifflin Co.

Xenophon, *Anabis* (C.L. Brownson, Çev. 1922). Harward University Press.

İnternet Kaynakları

<https://www.acsearch.info/home.html>

<https://www.artemideaste.com>

<http://www.asiaminorcoins.com/gallery/index.php>

<http://rpc.ashmus.ox.ac.uk/>

<http://www.freemanandsear.com/>

<https://www.gmcoinart.de/default.aspx>

http://muenzenundmedaillen-gmbh.de/de/de_aktuelles.html

<http://navillenumismatics.com>

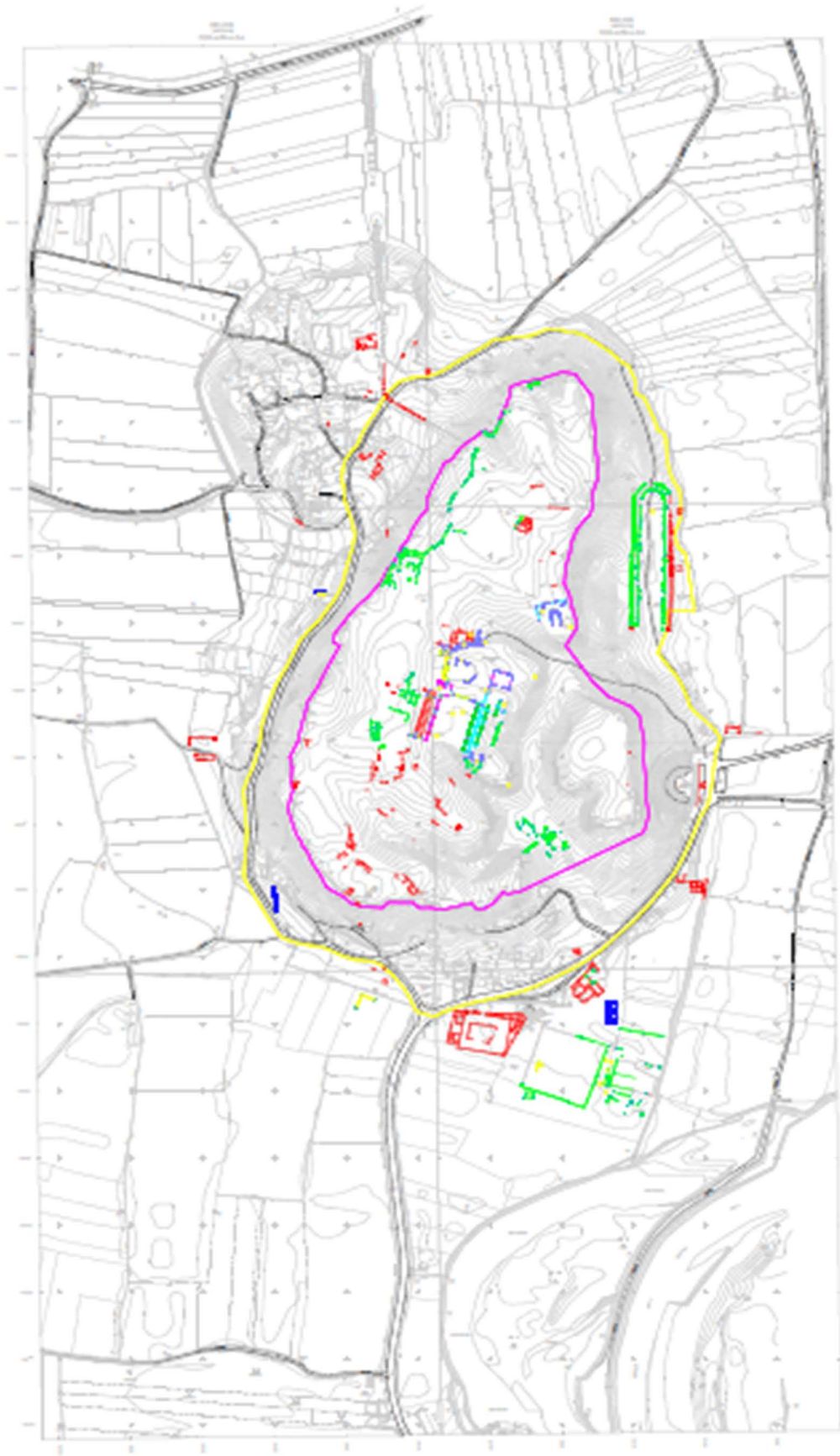
<http://www.numismatik-naumann.at/>

<https://www.vcoins.com/en/Default.aspx>

<http://www.wildwinds.com/>

HARİTALAR

Har. 1: Aspendos kent haritası

FIGÜRLER

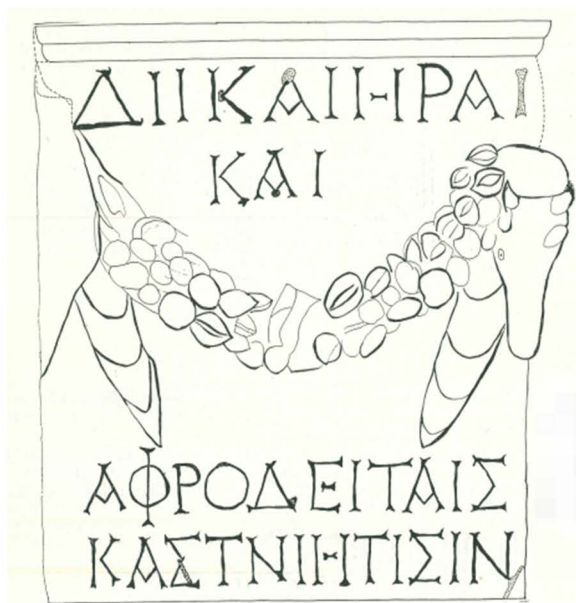
Tip 1**Tip 2****Tip 3****Tip 4**

Tip 5**Tip 6****Tip 7**

Tip 8**Tip 9****Tip 10**

Tip 11**Tip 12****Tip 13**

Tip 14**Tip 15****Tip 16****Tip 17**

93

95

94

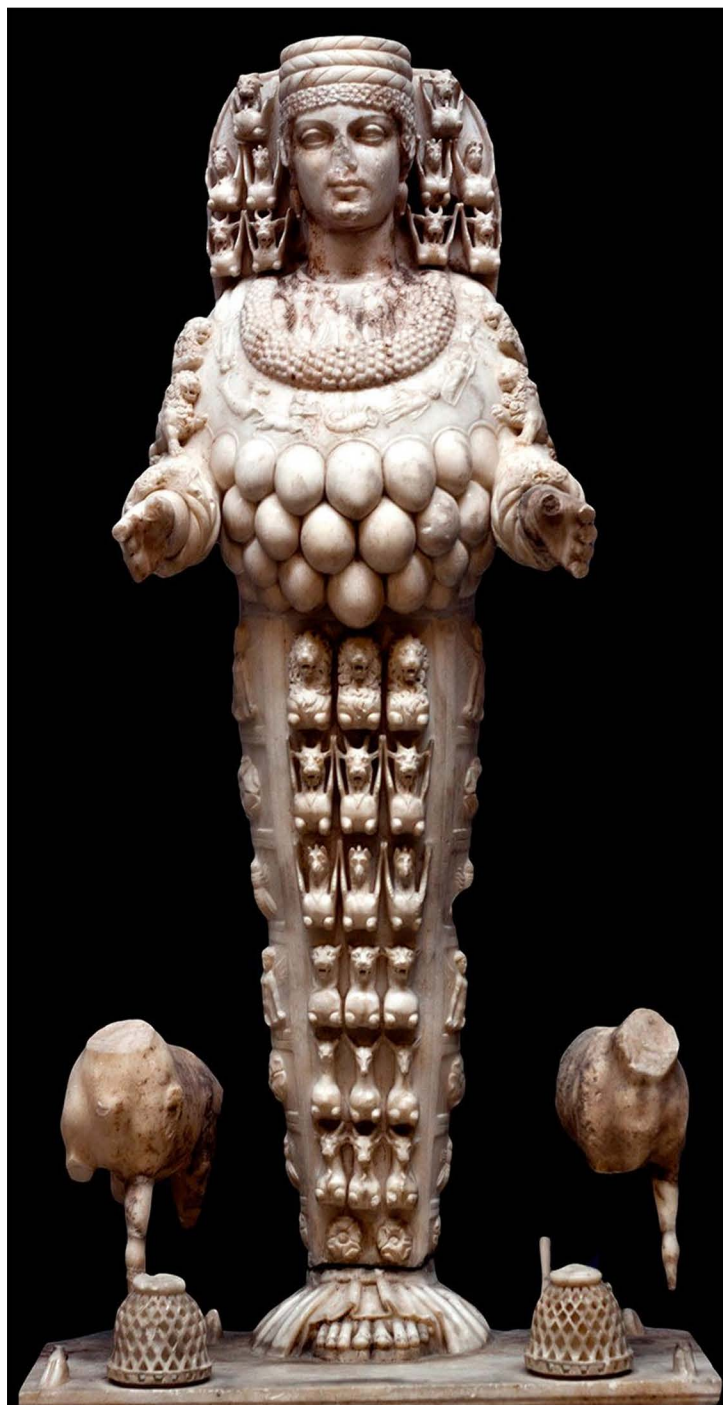
96

97

99

98

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

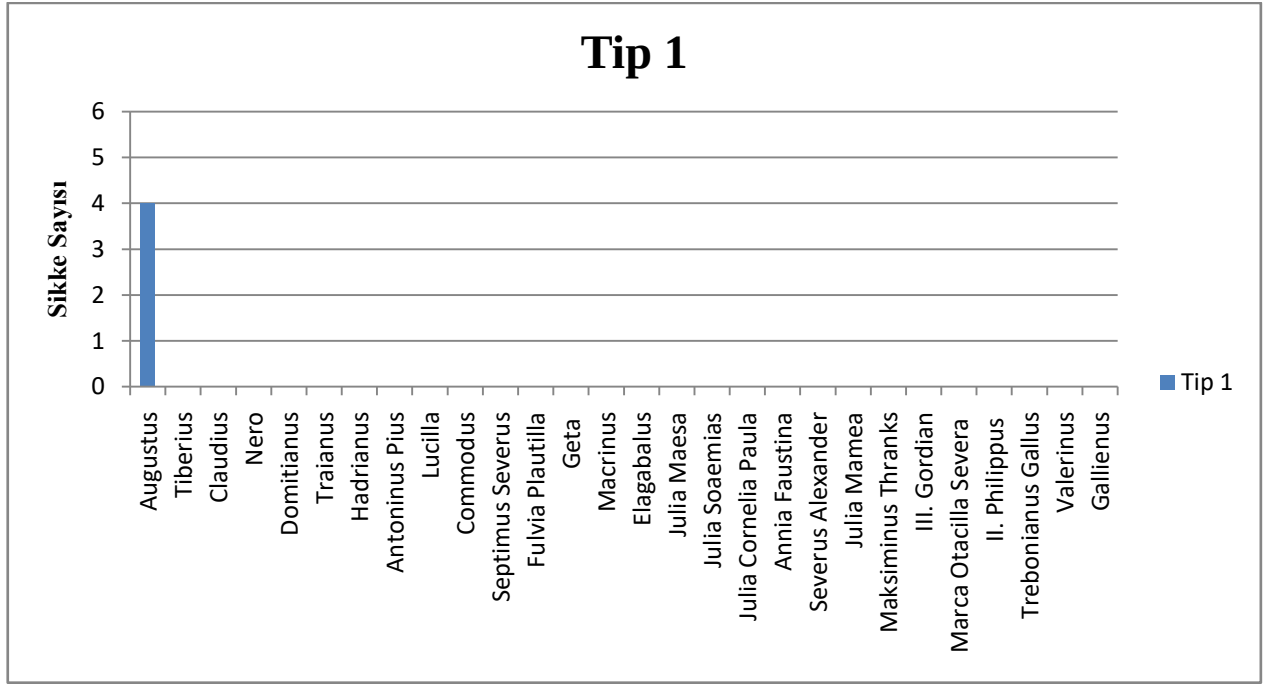
144

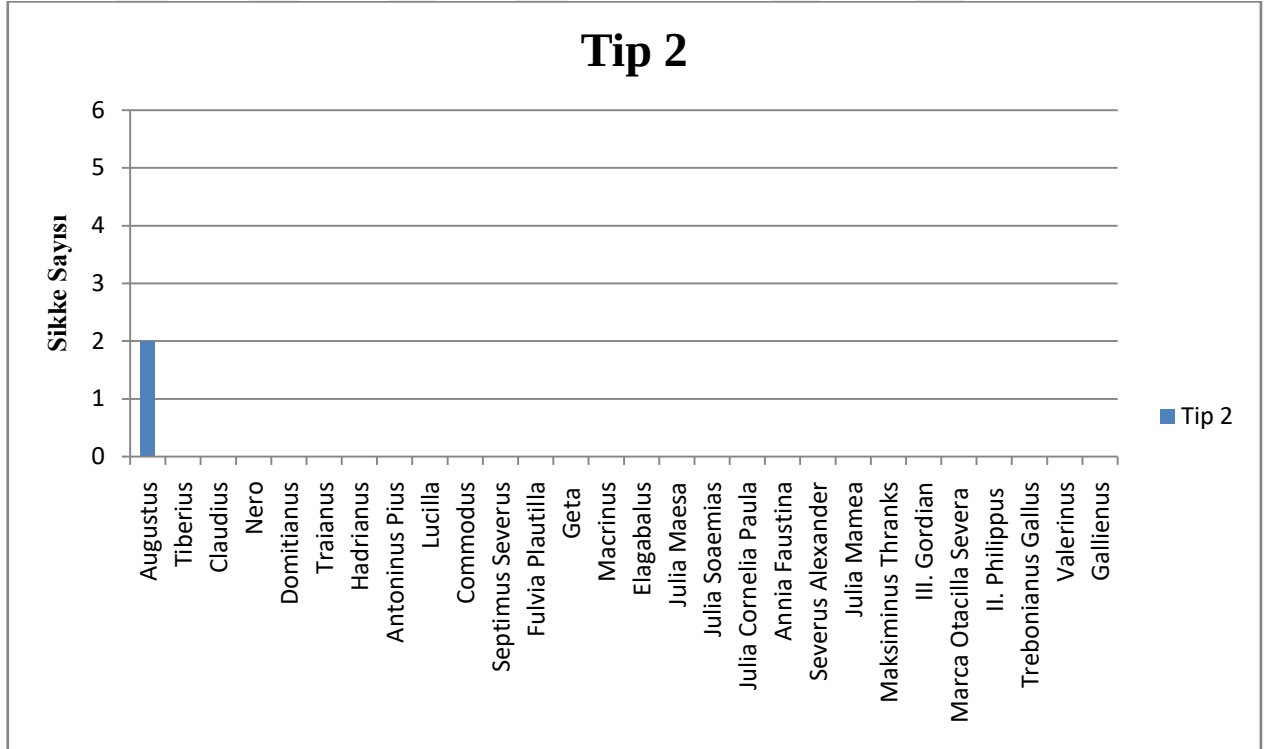

DİYAGRAMLAR

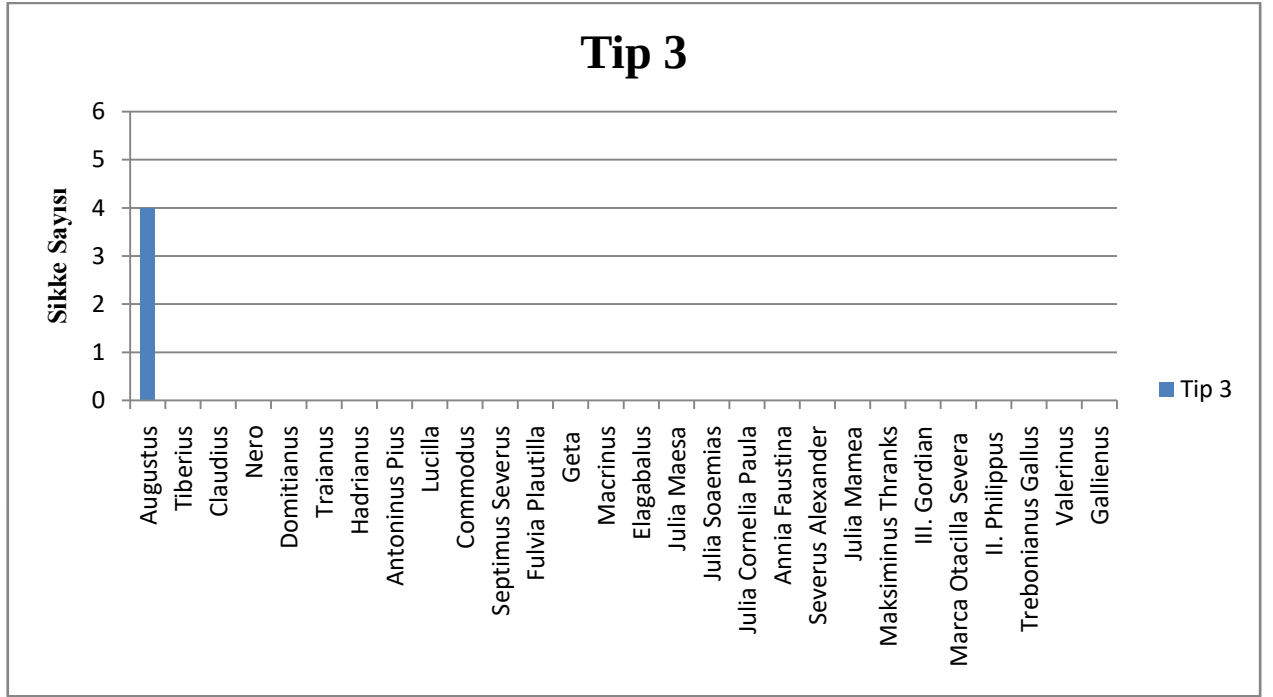
Diyagram 1:

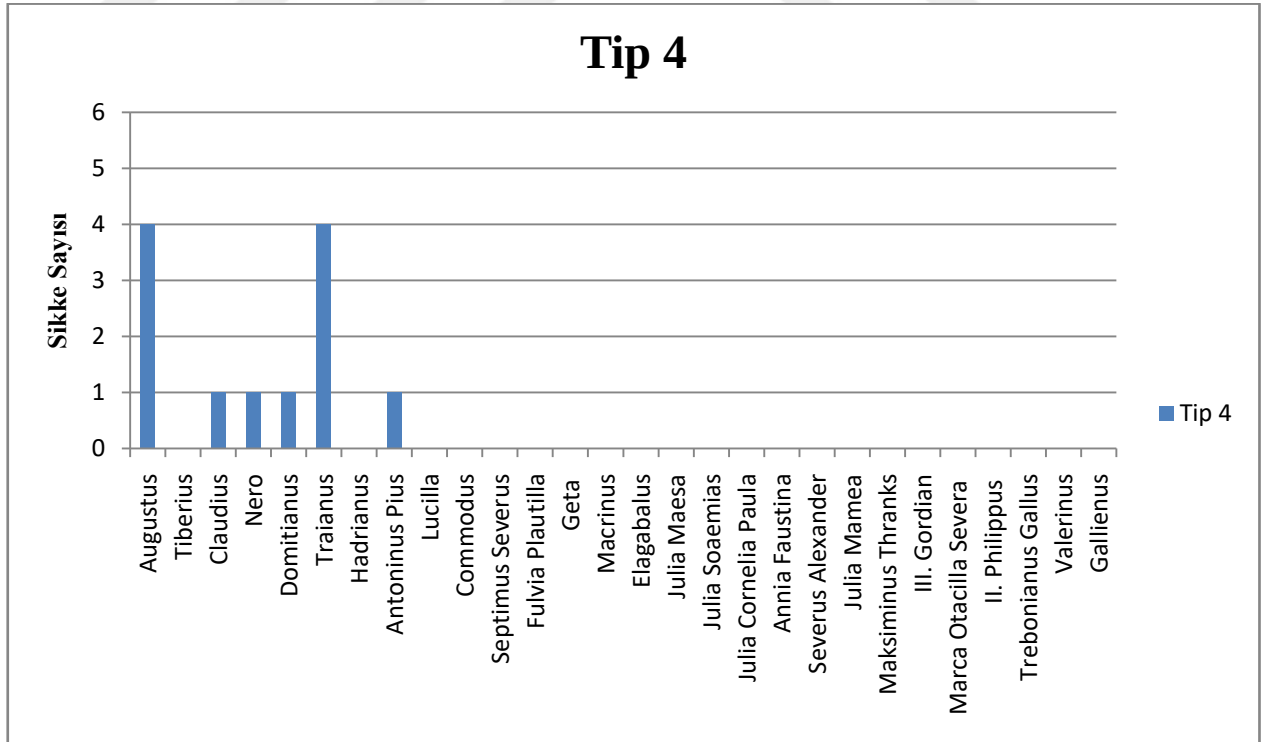
Diyagram 2:

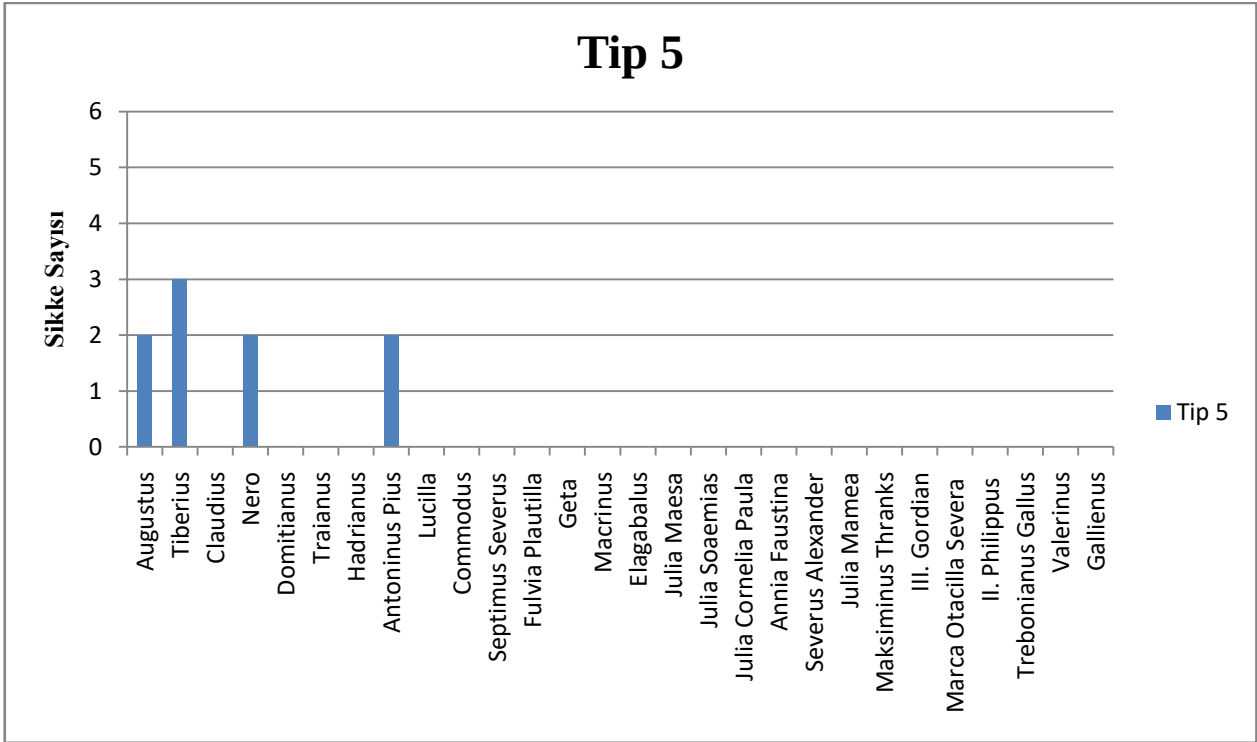
Diyagram 3:

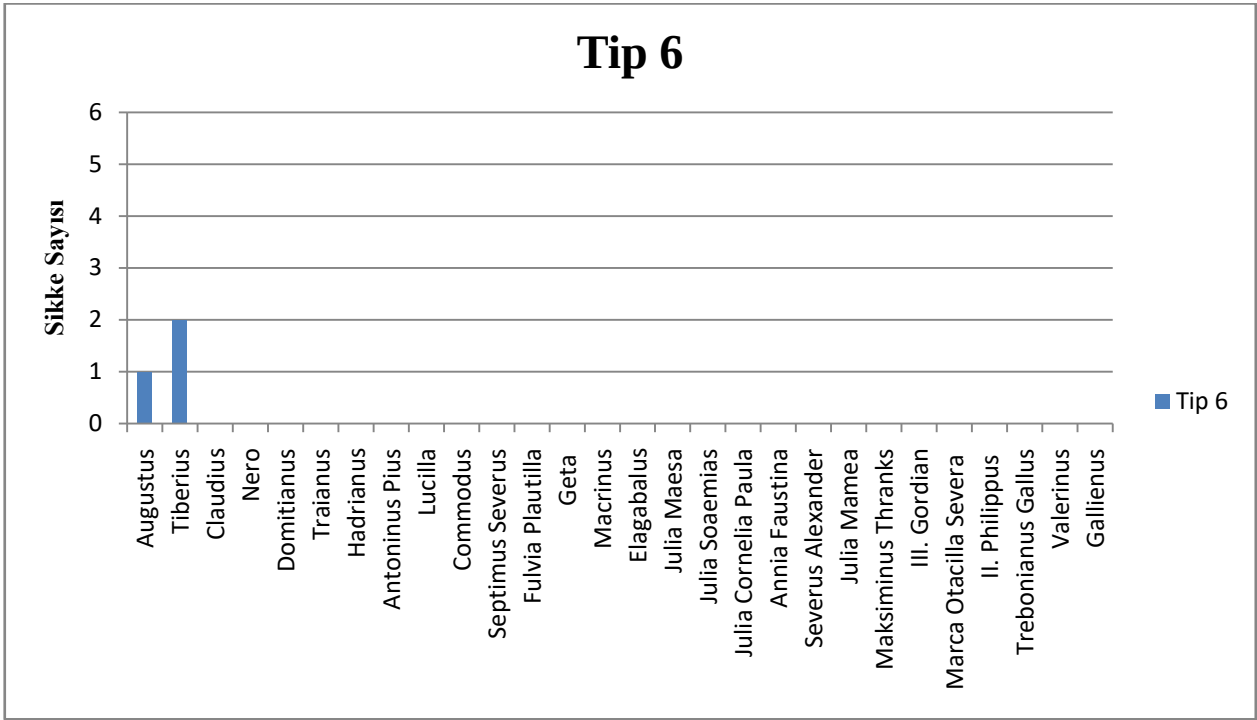
Diyagram 4:

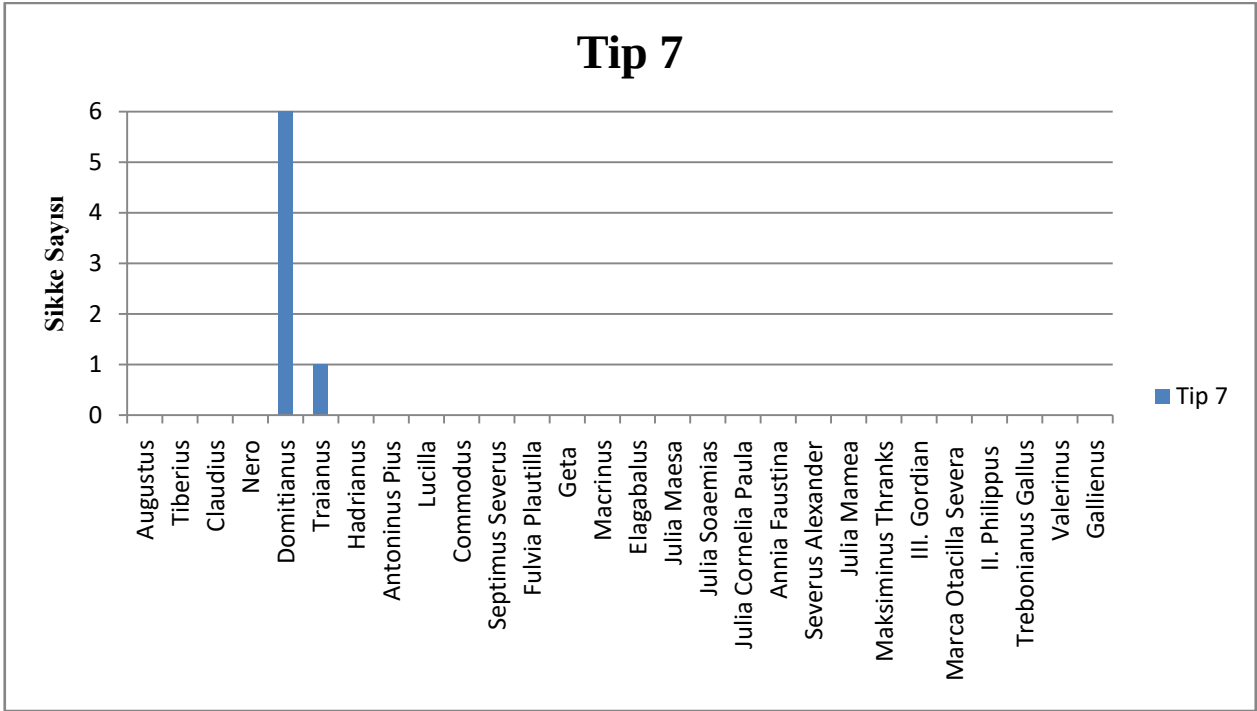
Diyagram 5:

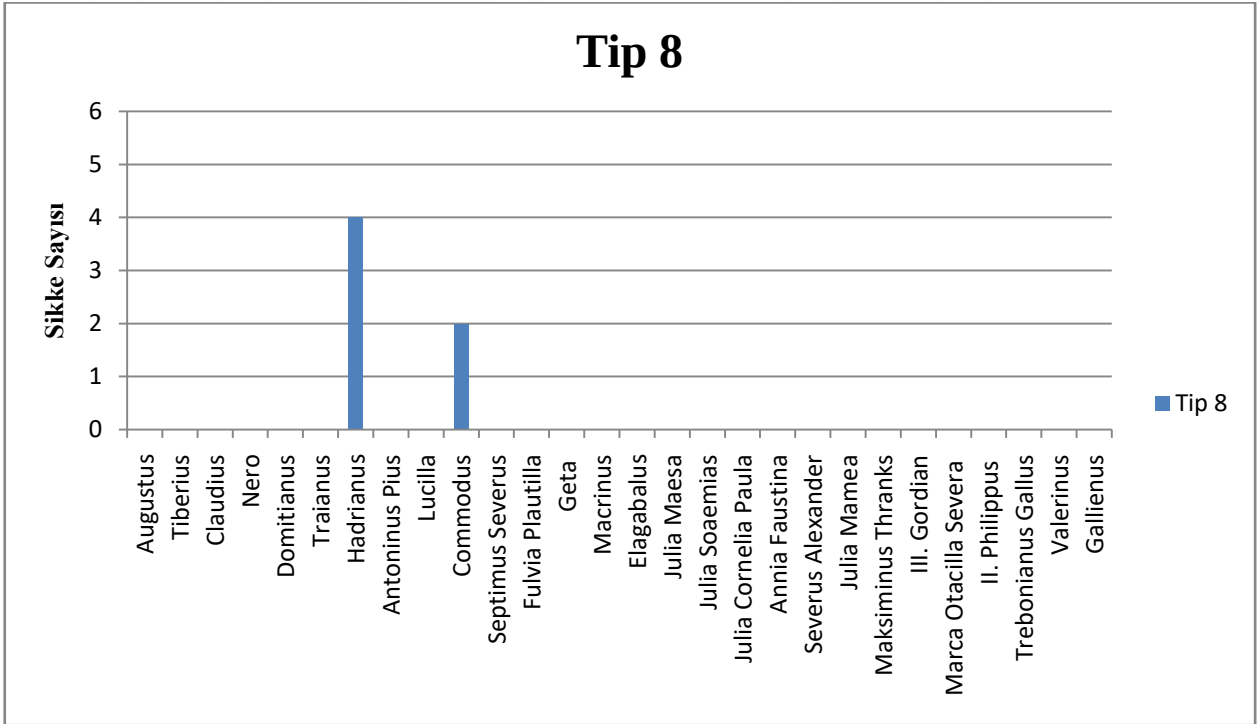
Diyagram 6:

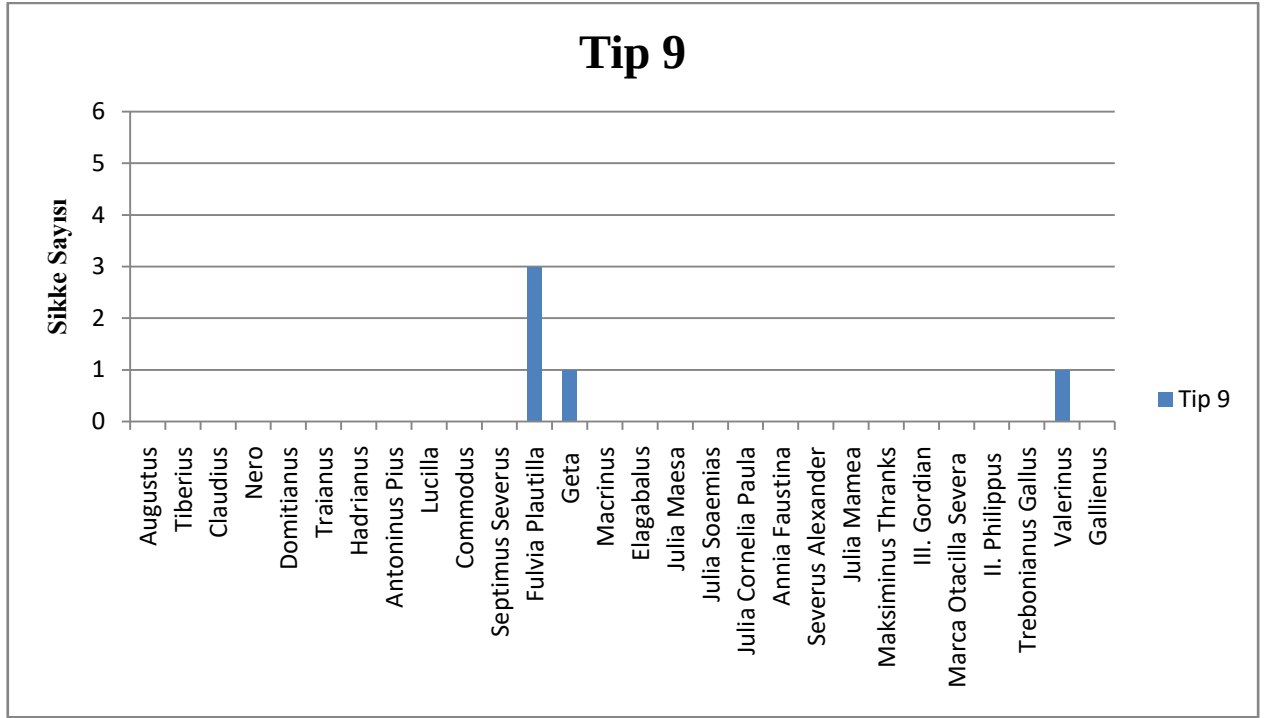
Diyagram 7:

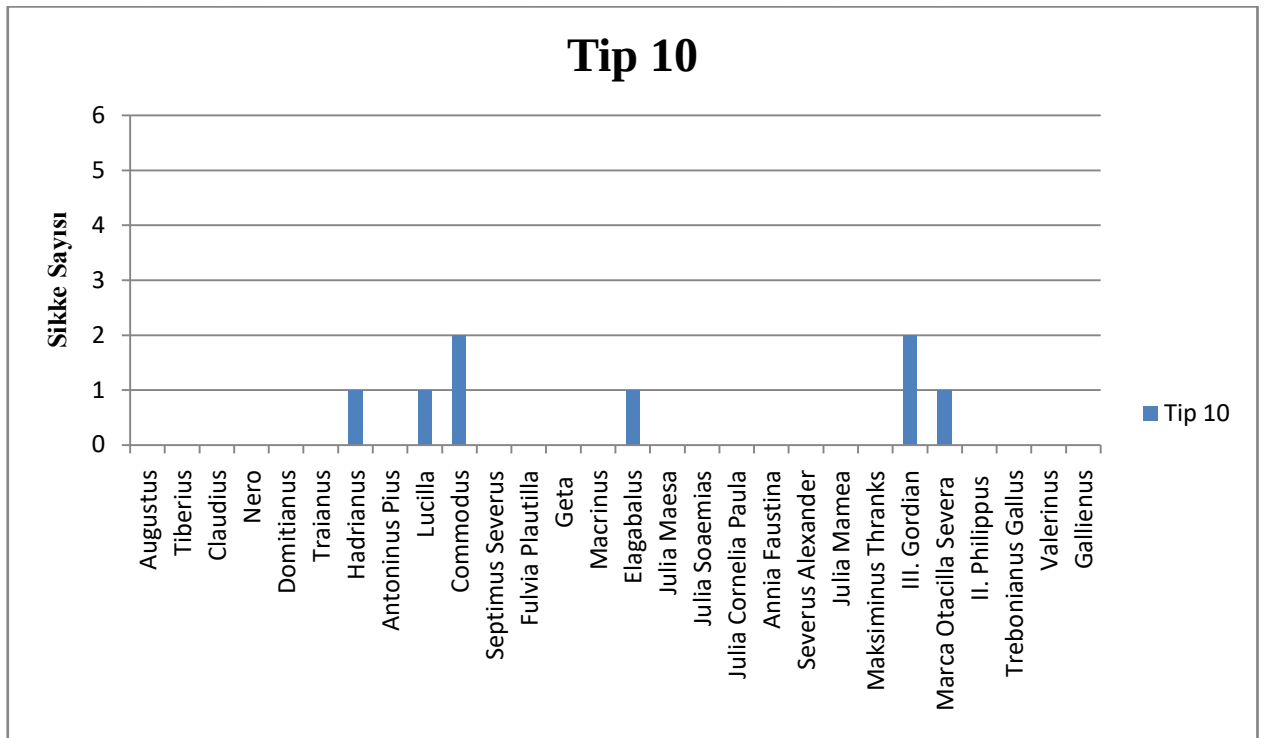
Diyagram 8:

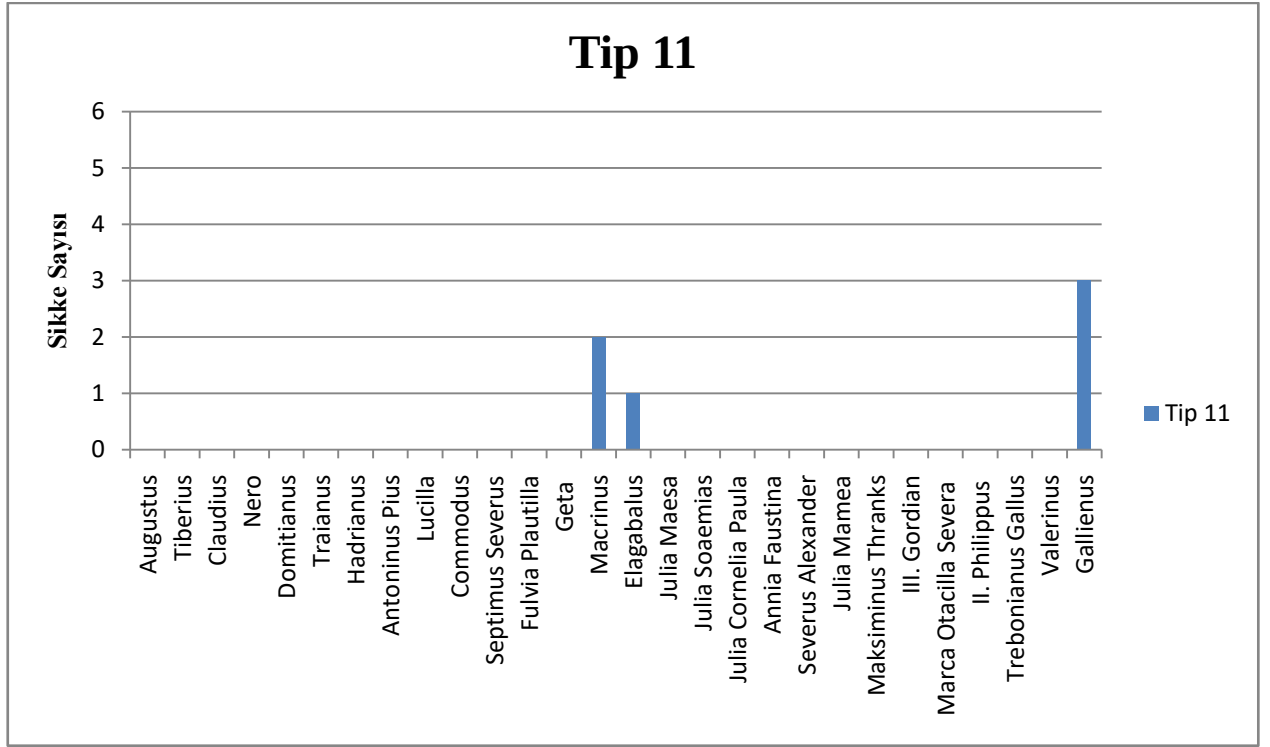
Diyagram 9:

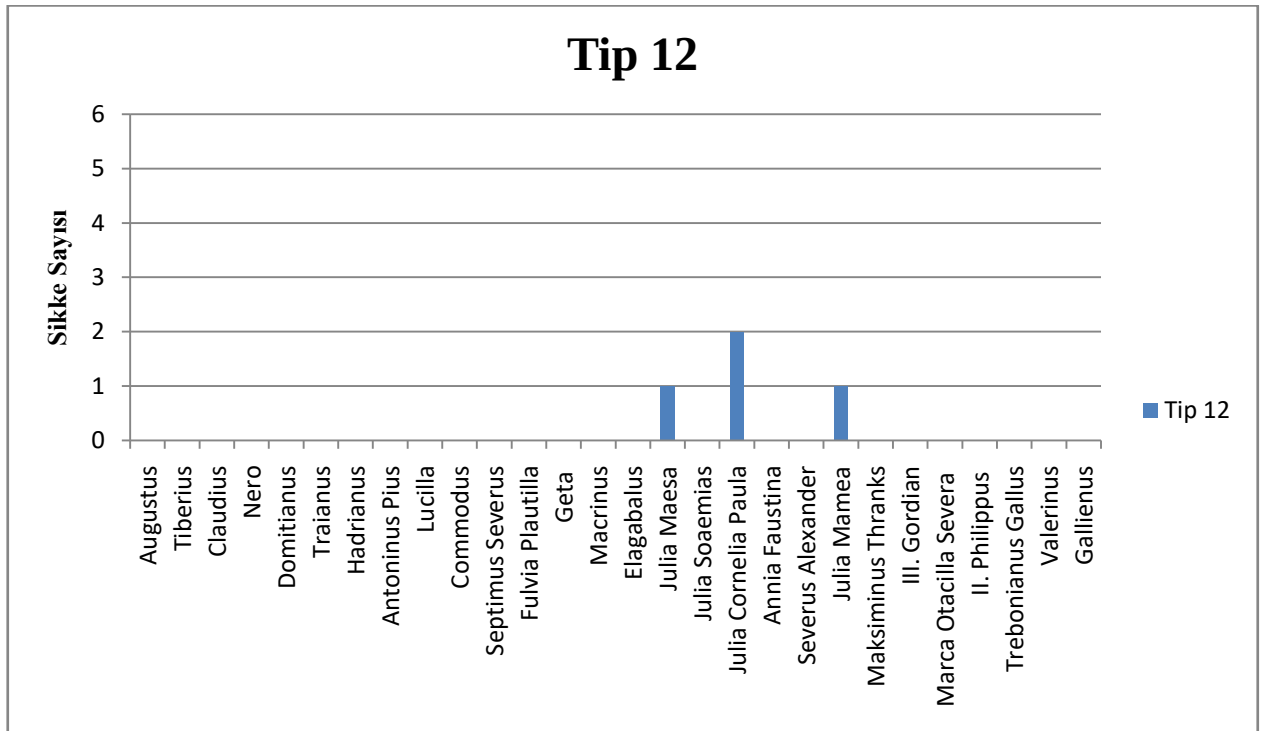
Diyagram 10:

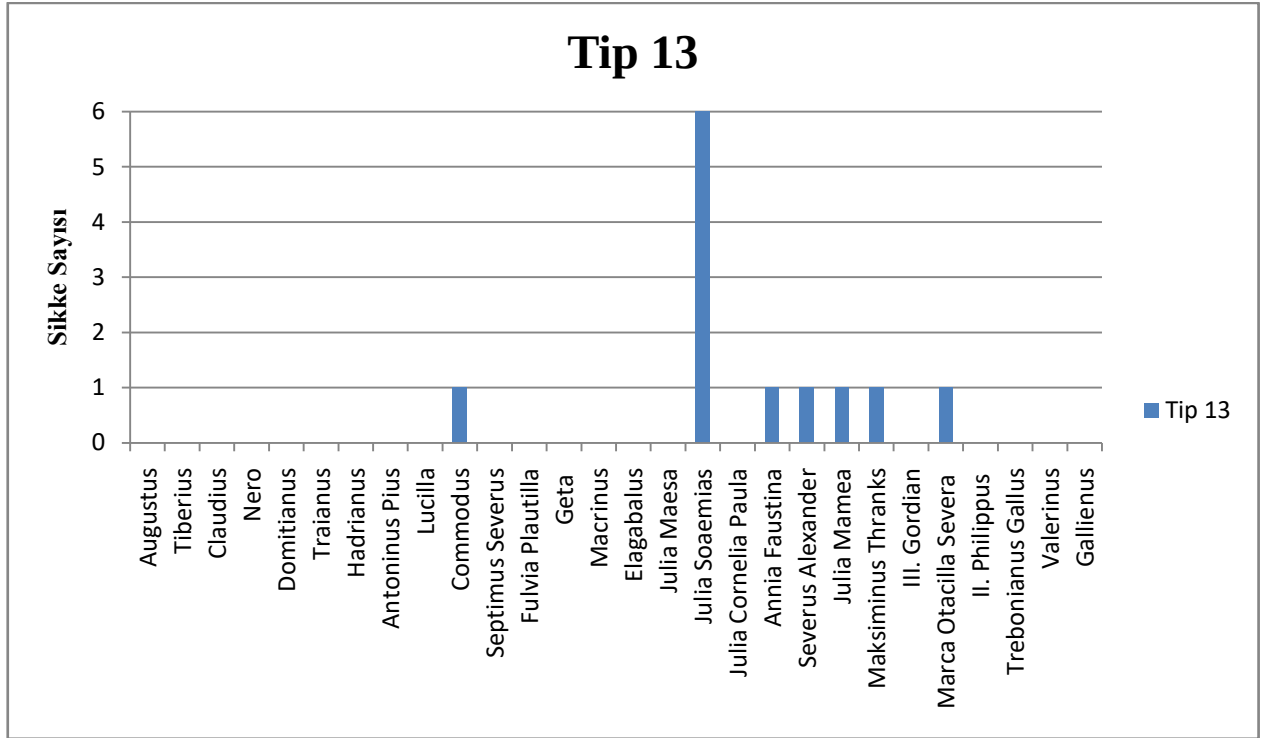
Diyagram 11:

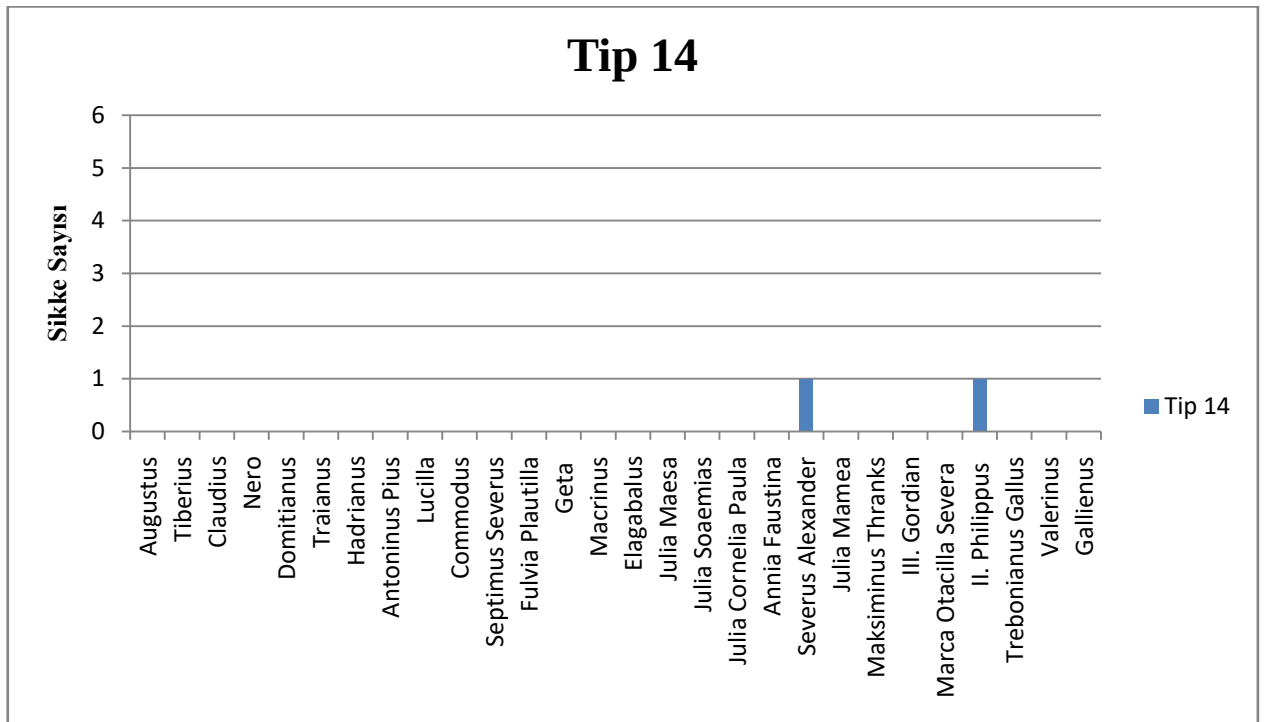
Diyagram 12:

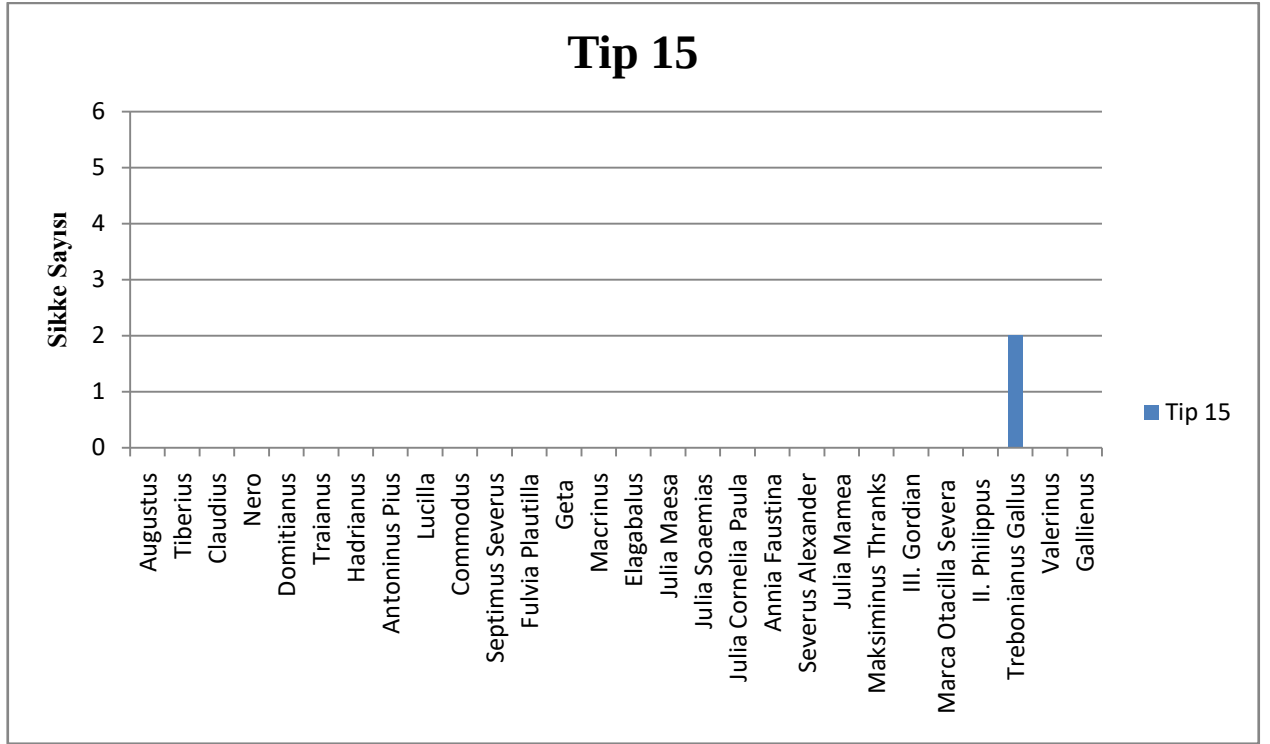
Diyagram 13:

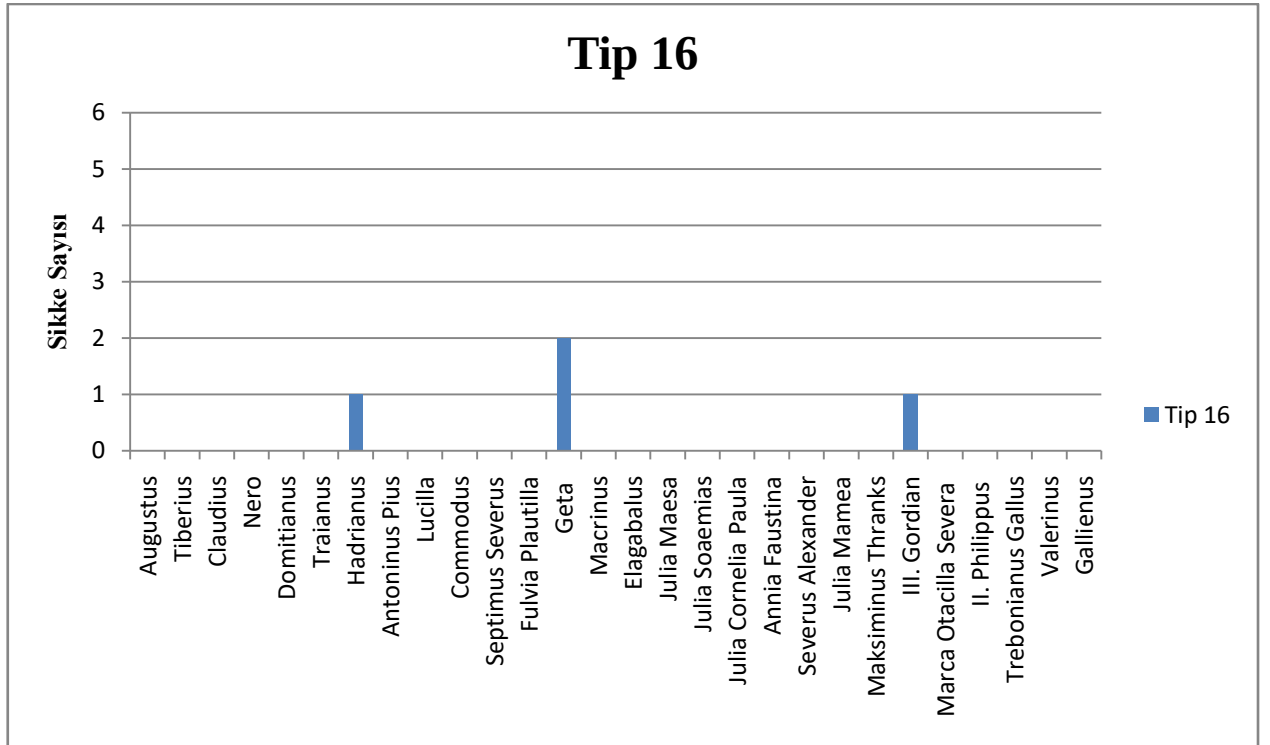
Diyagram 14:

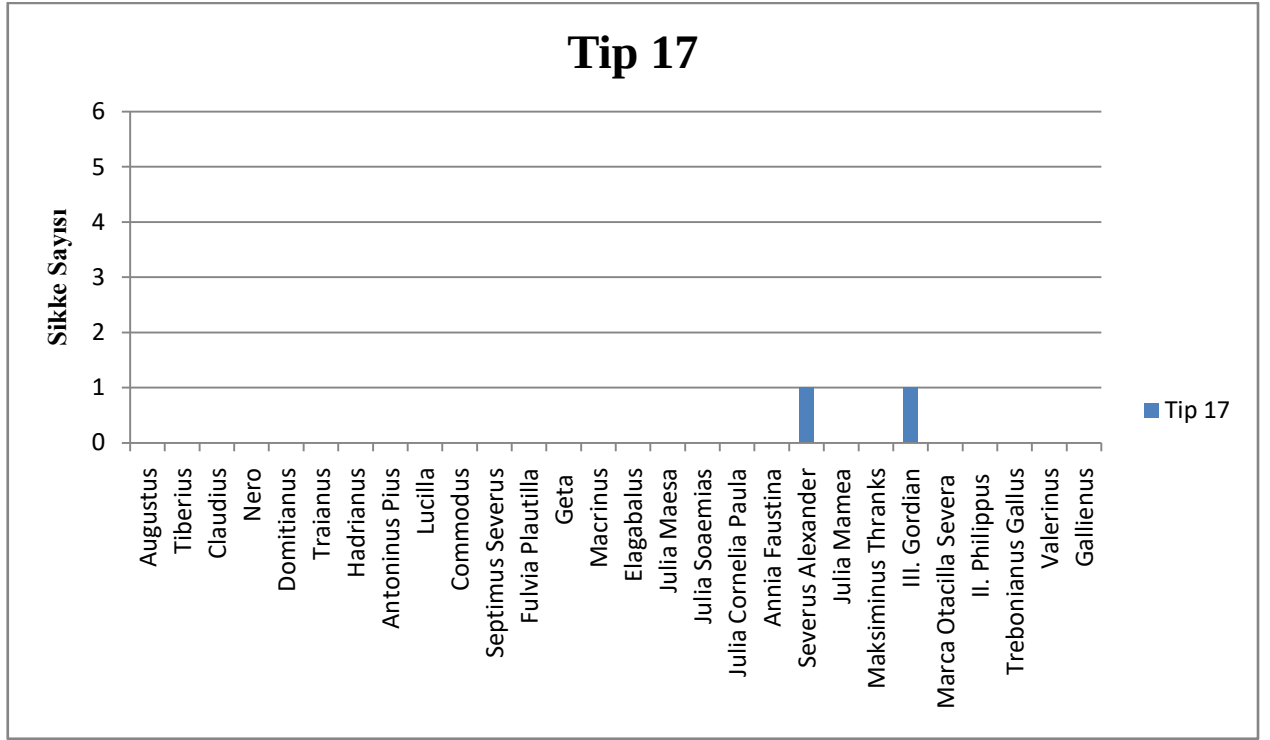
Diyagram 15:

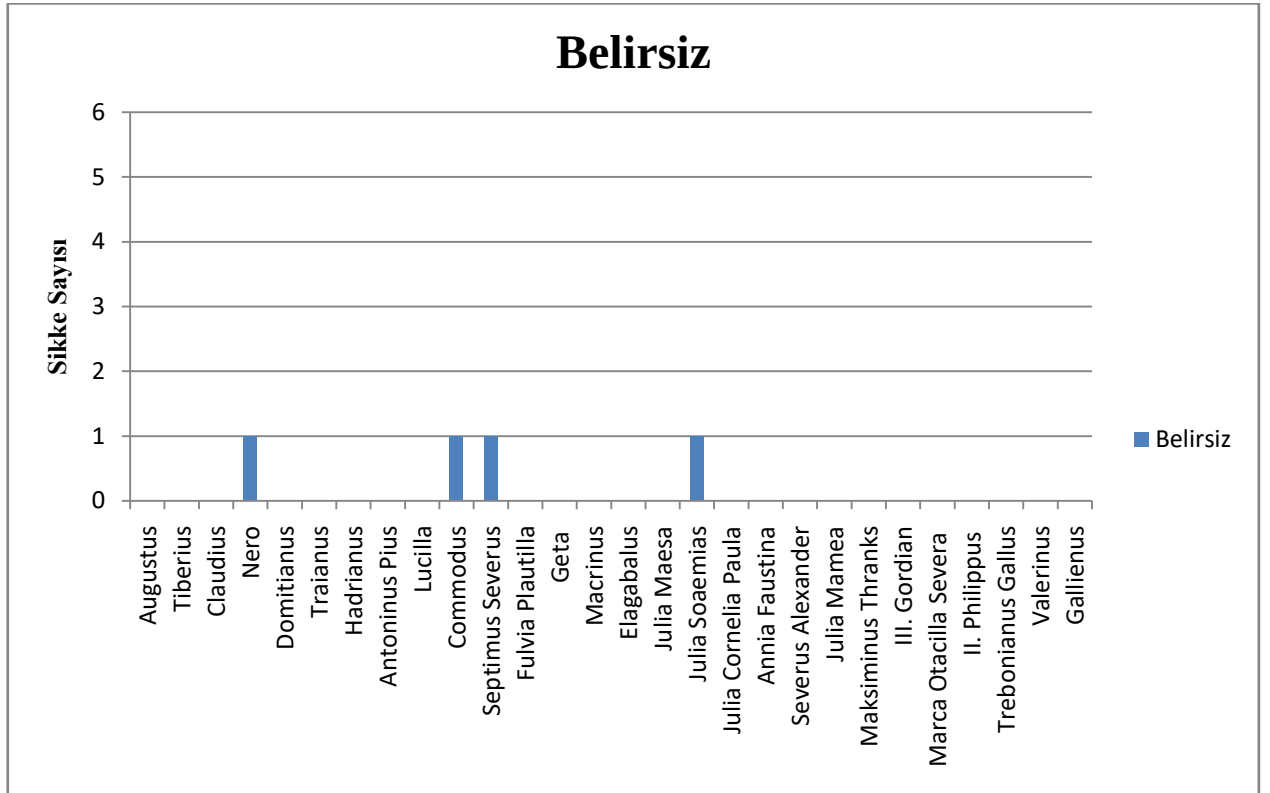
Diyagram 16:

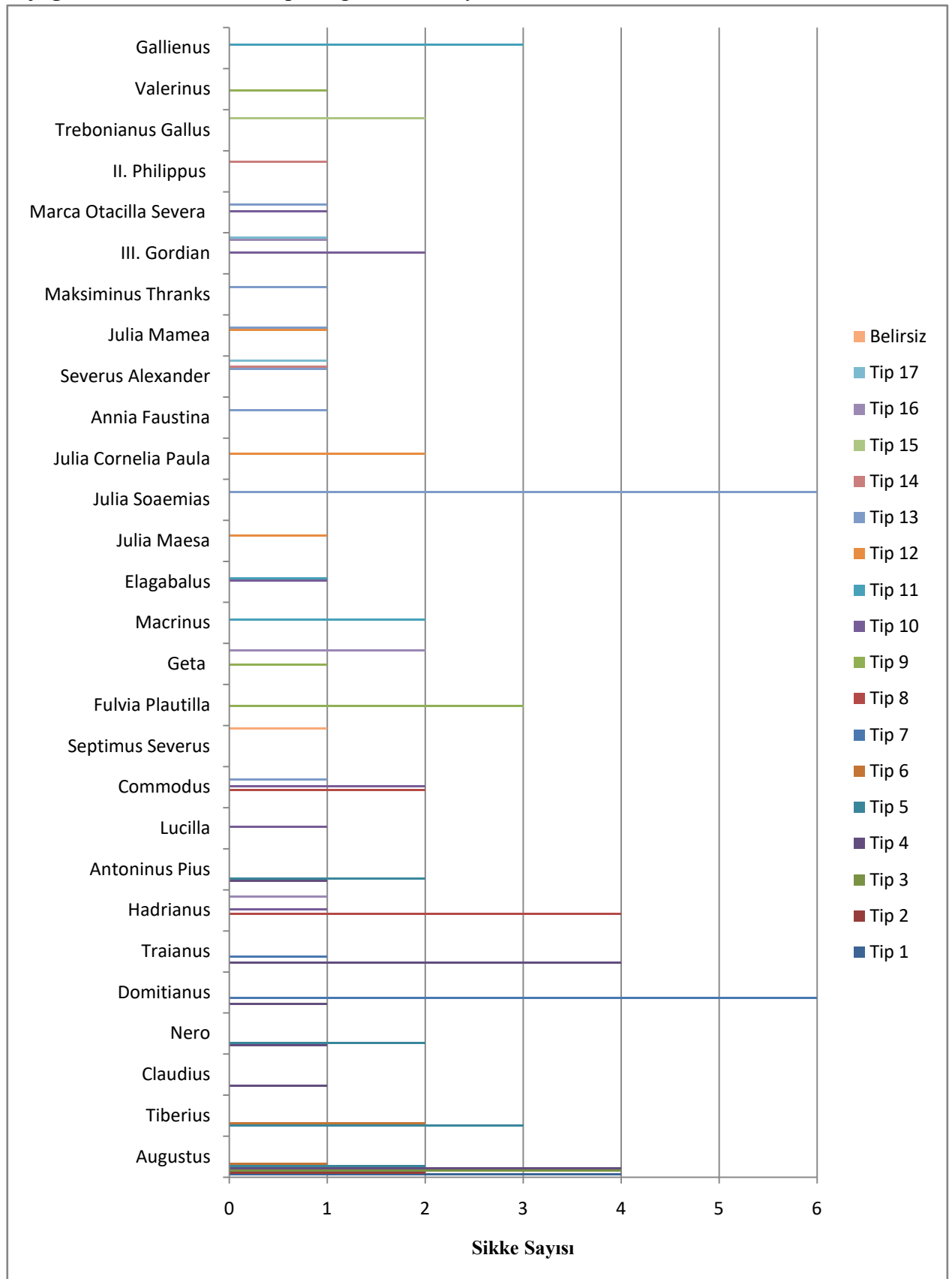
Diyagram 17:

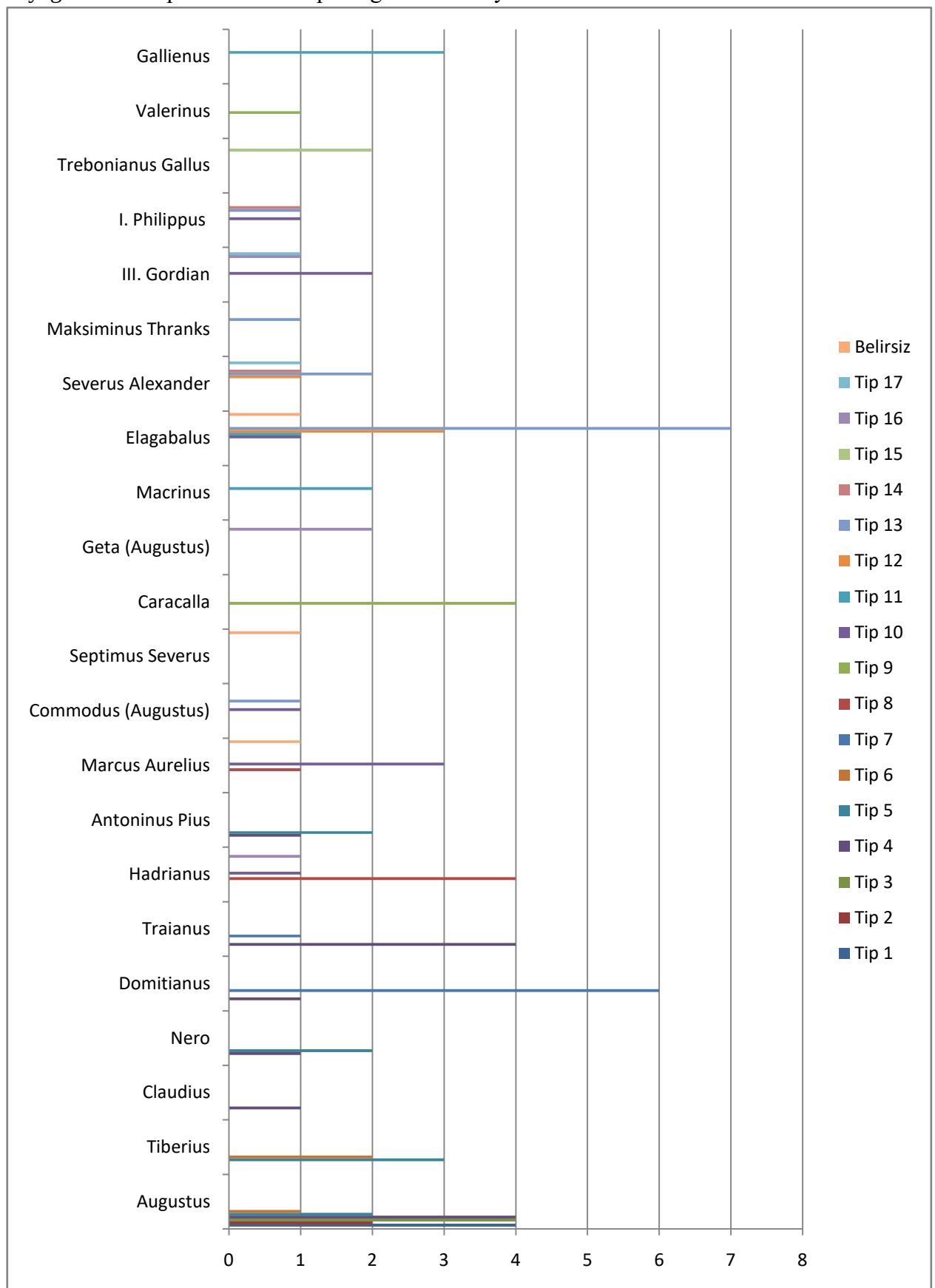
Diyagram 18:

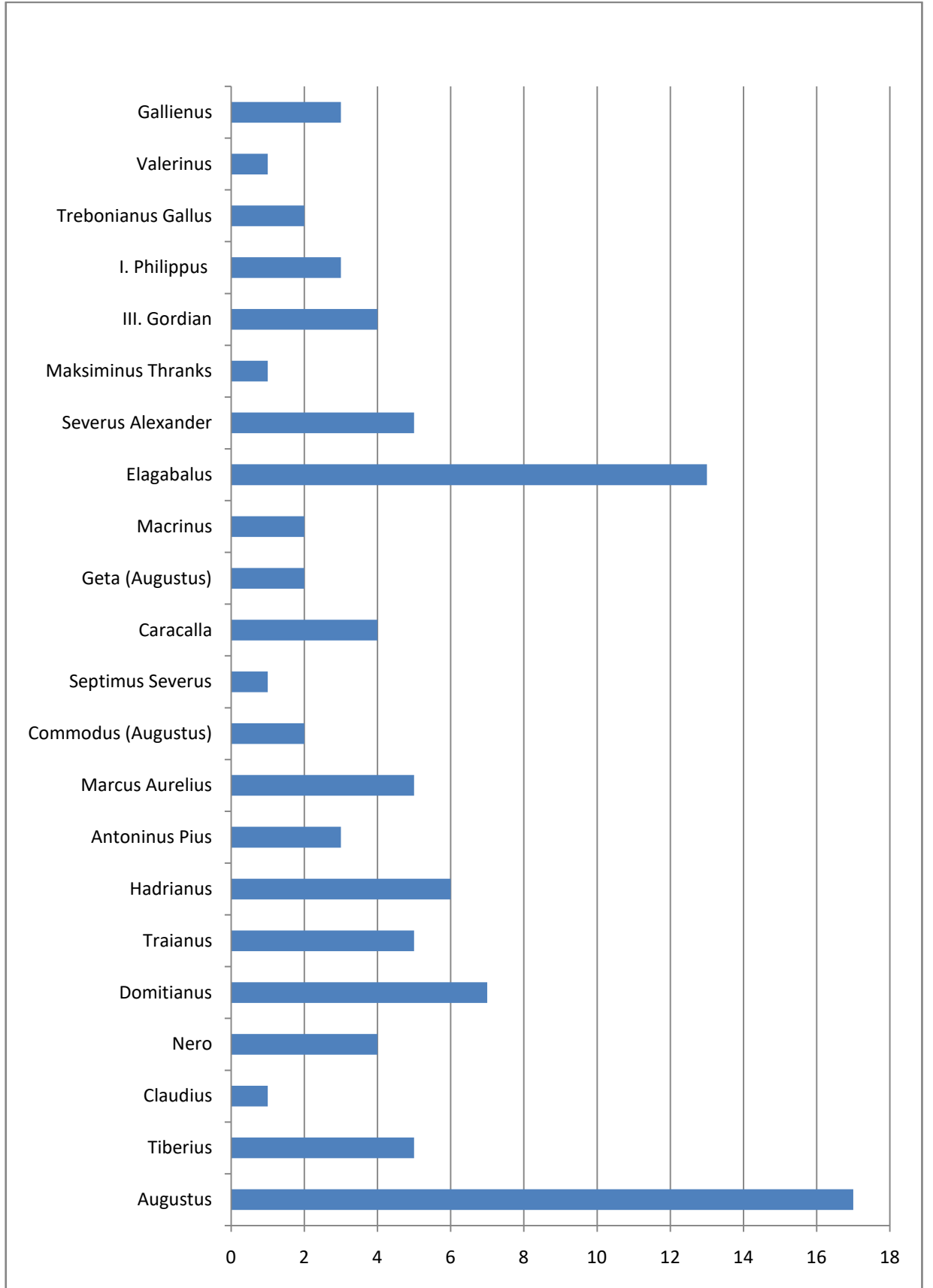
Diyagram 19: Portrelere ve tiplere göre sikke sayıları

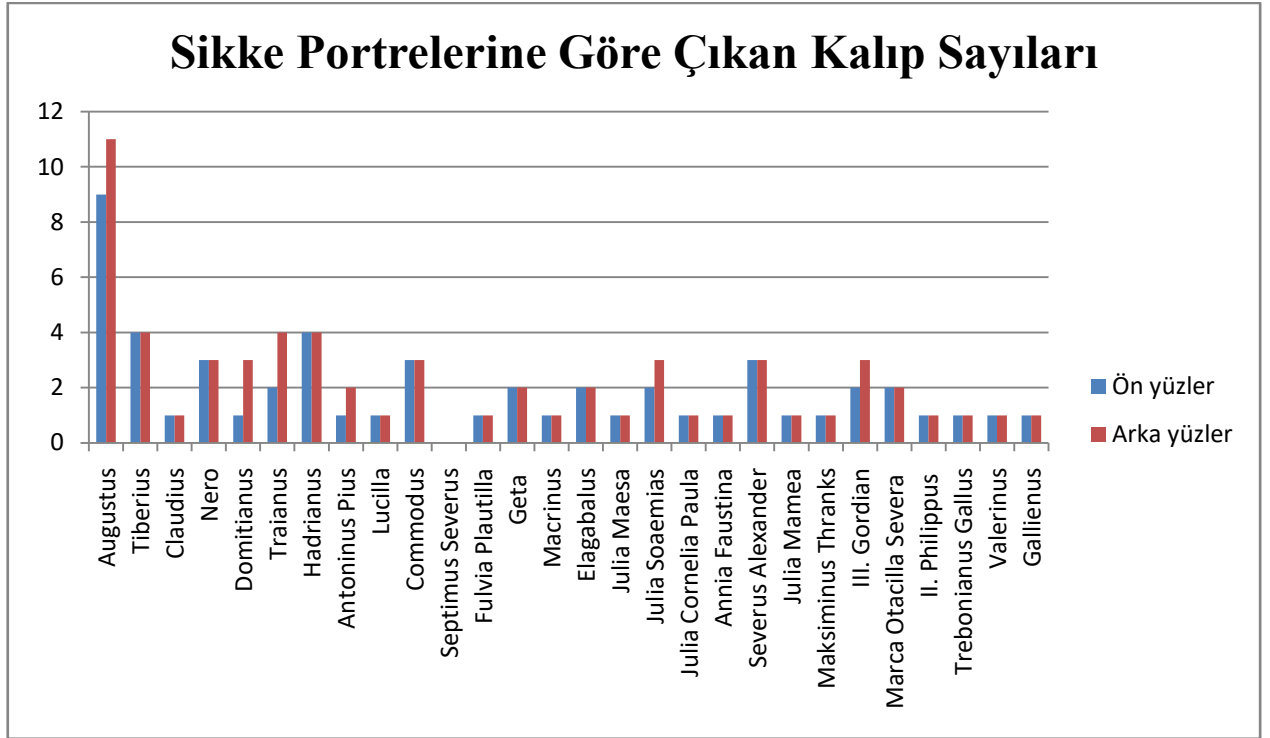
Diyagram 20: İmparatorlara ve tiplere göre sikke sayıları

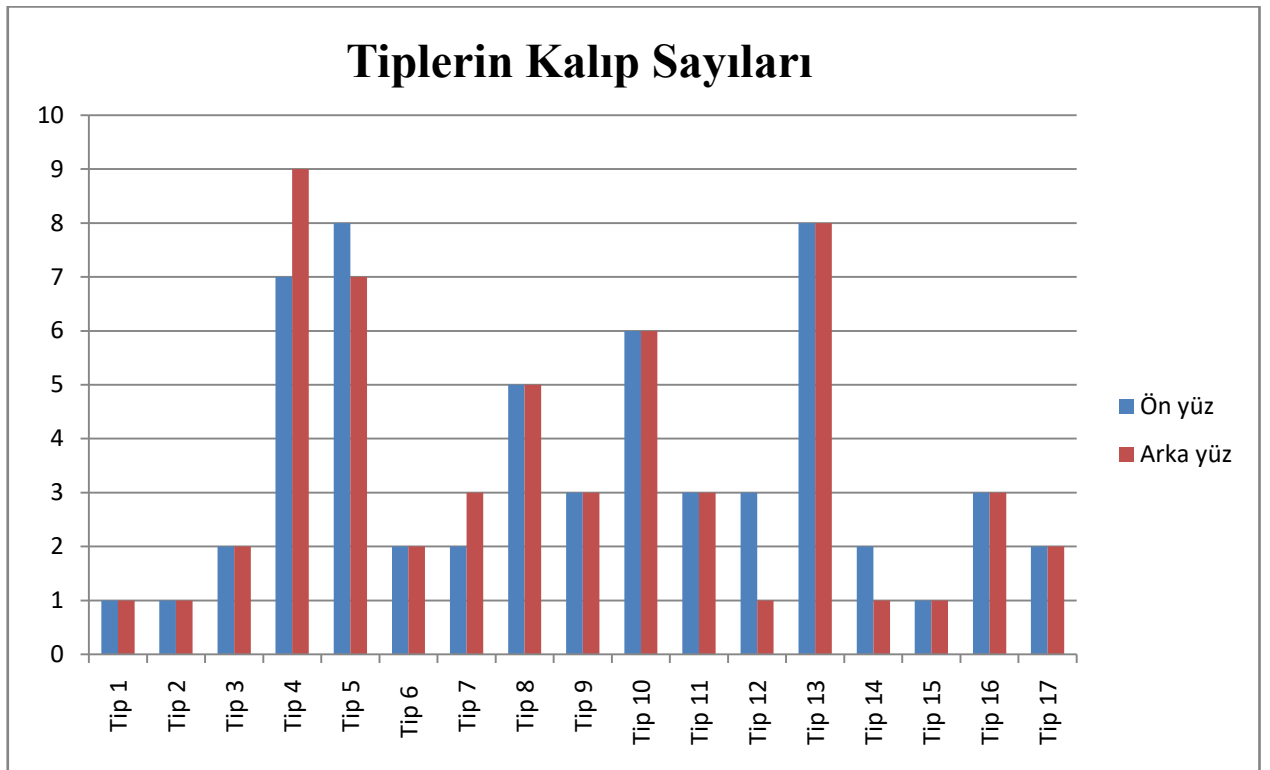
Diyagram 21: İmparatorlara göre toplam sikke sayıları

Diyagram 22:

Diyagram 23:

TABLÖLAR

Tablo 1¹:

İmparator	Ön yüz ve Arka yüz kalıpları				ÖY Toplam	AY Toplam	Toplam
Augustus (MÖ 15- MS19)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK1	AYK1	1	1	9	11	20
	ÖYK1	AYK1	1	2			
	ÖYK1	AYK1	1	3			
	ÖYK1	AYK1	1	4	Sikke	Sikke	Sikke
	ÖYK2	AYK2	2	5	17	17	17
	ÖYK2	AYK2	2	6			
	ÖYK3	AYK3	3	7	Tip	Tip	Tip
	ÖYK4	AYK4	3	8	6	6	6
	ÖYK4	AYK4	3	9			
	ÖYK3	AYK3	4	10			
	ÖYK5	AYK5	4	11			
	ÖYK1	AYK6	4	12			
	ÖYK1	AYK7	4	13			
	ÖYK6	AYK8	4	14			
	ÖYK7	AYK9	5	23			
	ÖYK8	AYK10	5	24			
	ÖYK9	AYK11	6	32			
Tiberius (MS 14-37)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK10	AYK11	5	25	4	4	8
	ÖYK11	AYK12	5	26			
	ÖYK12	AYK13	5	27	Sikke	Sikke	Sikke
	ÖYK10	AYK11	6	33	5	5	5
Claudius (MS 41 - 54)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Tip	Tip	Tip
	ÖYK14	AYK15	4	15	2	2	2
					Kalıp	Kalıp	Kalıp
					1	1	2
					Sikke	Sikke	Sikke
					1	1	1
					Tip	Tip	Tip
					1	1	1

¹ÖYK: Ön yüz kalıbı; AYK: Arka yüz kalıbı; Kat. No: Katalog numarası; DM: *Damnatio Memoria* Katalog numaraları altında sıralanan **mavi numaralı** sikkeler nereden bulunduğu bilinmeyen sikkelerdir; **Bordo numaralı** sikkeler Aspendos dışındaki kentlerden bulunan sikkelerdir.

Ön yüz ve arka yüz kalıplarında yapılan kutucuk renklendirmeleri kalıp numaralarından da anlaşılacağı üzere aynı kalıp kullanılan sikkeleri vurgulamak için yapılmıştır. Farklı kalıplarda farklı renklerin tonları kullanılmaya dikkat edilmiştir. Örn: Kat. No. 1, 2, 3, 4, 12 ve 13 sikkelerinde **ÖYK1** olarak isimlendirilen tek bir ön yüz kalıbı kullanılmıştır.

Renklendirilmeyen kutucuklardaki kalıplar, başka bir kopyası bulunamayan kalıplardır.

İmparator	Ön yüz ve Arka yüz kalıpları				ÖY Toplam	AY Toplam	Toplam
Nero (MS 54-68)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK15	AYK16	4	16	3 (4?)	3 (4?)	6 (8?)
	ÖYK16	AYK17	5	28			
	ÖYK17	AYK18	5	29	Sikke	Sikke	Sikke
	ÖYK ?	AYK ?		93	4	4	4
DM					Tip	Tip	Tip
					2	2	2
Domitianus (MS 81 – 96)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK ?	AYK19	4	17	1 (2?)	3	4 (5?)
	ÖYK18	AYK20	7	35			
	ÖYK18	AYK20	7	36	Sikke	Sikke	Sikke
	ÖYK18	AYK20	7	37	7	7	7
	ÖYK18	AYK21	7	38			
	ÖYK18	AYK20	7	39	Tip	Tip	Tip
	ÖYK18?	AYK20	7	40	2	2	2
Traianus (MS 98 – 117)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK19	AYK22	4	18	2	4	6
	ÖYK19	AY 15 ?	4	19			
	ÖYK20	AYK23	4	20	Sikke	Sikke	Sikke
	ÖYK19	AYK22	4	21	5	5	5
	ÖYK19	AYK24	7	41			
					Tip	Tip	Tip
					2	2	2
Hadrianus (MS 117 – 138)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK21	AYK25	8	42	4	4	8
	ÖYK 21/23 ?	AYK25	8	43			
	ÖYK21	AYK26	8	44	Sikke	Sikke	Sikke
	ÖYK22	AYK27	8	45	6	6	6
	ÖYK23 ?	AYK25	10	53			
	ÖYK24	AYK28	16	87	Tip	Tip	Tip
					3	3	3
Antoninus Pius (MS 138 – 161)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK25	AYK19	4	22	1	2	3
	ÖYK25	AYK29	5	30			
	ÖYK25	AYK29	5	31	Sikke	Sikke	Sikke
					3	3	3
					Tip	Tip	Tip
					2	2	2

İmparator	Ön yüz ve Arka yüz kalıpları				ÖY Toplam	AY Toplam	Toplam
Lucilla (MS 166)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK 26	AYK 30	10	54	1	1	2
					Sikke	Sikke	Sikke
					1	1	1
					Tip	Tip	Tip
					1	1	1
Commodus (MS 177 – 192)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK 27	AYK 31	8	46	3 (4?)	3 (4?)	6 (8?)
	ÖYK 28	AYK 32	8	47			
DM	ÖYK 28	AYK 32	10	55	Sikke	Sikke	Sikke
	ÖYK 28	AYK 32	10	56	6	6	6
	ÖYK 29	AYK 33	13	71			
	ÖYK ?	AYK ?		94	Tip	Tip	Tip
					3	3	3
Septimus Severus (MS 193 – 211)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK ?	AYK ?		95	1?	1?	2?
					Sikke	Sikke	Sikke
					1	1	1
					Tip	Tip	Tip
Fulvia Plautilla (MS 202 – 205)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK30	AYK34	9	48	1	1	2
	ÖYK30	AYK34	9	49			
DM	ÖYK30	AYK34	9	50	Sikke	Sikke	Sikke
					3	3	3
					Tip	Tip	Tip
					1	1	1
Geta (MS 198 – 211)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK31	AYK35	9	51	2	2	4
	ÖYK32	AYK36	16	88			
DM	ÖYK32	AYK36	16	89	Sikke	Sikke	Sikke
					3	3	3
					Tip	Tip	Tip
					2	2	2

İmparator	Ön yüz ve Arka yüz kalıpları				ÖY Toplam	AY Toplam	Toplam
Macrinus (MS 217 - 218)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK33	AYK37	11	61	1	1	2
	ÖYK33	AYK37	11	62			
DM					Sikke	Sikke	Sikke
					2	2	2
					Tip	Tip	Tip
					1	1	1
Elagabalus (MS 218 – 222)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK34	AYK38	10	57	2	2	4
	ÖYK35	AYK39	11	63			
DM					Sikke	Sikke	Sikke
					2	2	2
					Tip	Tip	Tip
					2	2	2
Julia Maesa (MS 218 – 226)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK36	AYK40	12	69	1	1	2
					Sikke	Sikke	Sikke
					1	1	1
					Tip	Tip	Tip
					1	1	1
Julia Soaemias (MS 218 – 222)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK37	AYK43	13	72	2 (3?)	3 (4?)	5 (7?)
	ÖYK38	AYK42	13	73			
DM	ÖYK37	AYK41	13	74	Sikke	Sikke	Sikke
	ÖYK37	AYK41	13	75	7	7	7
	ÖYK37	AYK41	13	76			
	ÖYK37	AYK41	13	77	Tip	Tip	Tip
	ÖYK ?	AYK ?		96	1	1	1
Julia Cornelia Paula (MS 219 – 220/221)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK39	AYK40	12	67	1	1	2
	ÖYK39	AYK40	12	68			
					Sikke	Sikke	Sikke
					2	2	2
					Tip	Tip	Tip
					1	1	1

İmparator	Ön yüz ve Arka yüz kalıpları				ÖY Toplam	AY Toplam	Toplam
Annia Faustina (MS 221)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK40	AYK41	13	78	1	1	2
					Sikke	Sikke	Sikke
DM					1	1	1
					Tip	Tip	Tip
					1	1	1
Severus Alexander (MS 221 - 235)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK41	AYK44	13	79	3	3	6
	ÖYK42	AYK45	14	83			
DM	ÖYK43	AYK46	17	91	Sikke	Sikke	Sikke
					3	3	3
					Tip	Tip	Tip
Julia Mamaea (MS 222 - 235)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK44	AYK40	12	70	1	1	2
	ÖYK44	AYK47	13	80			
DM					Sikke	Sikke	Sikke
					2	2	2
					Tip	Tip	Tip
Maximinus Thrax (MS 235 - 238)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK45	AYK48	13	81	1	1	2
DM					Sikke	Sikke	Sikke
					1	1	1
					Tip	Tip	Tip
III. Gordian (MS 238 – 244)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK46	AYK49	10	58	2 (3?)	3	5 (6?)
	ÖYK46	AYK49	10	59			
	ÖYK ?	AYK50	16	90	Sikke	Sikke	Sikke
	ÖYK47	AYK51	17	92	4	4	4
					Tip	Tip	Tip
					3	3	3

İmparator	Ön yüz ve Arka yüz kalıpları				ÖY Toplam	AY Toplam	Toplam
Marcia Otacilla Severa (MS 244 - 249) DM	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK48	AYK52	10	60	2	2	4
	ÖYK49	AYK53	13	82			
					Sikke	Sikke	Sikke
					2	2	2
					Tip	Tip	Tip
					2	2	2
II. Philipp (MS 244 - 249) DM	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK50	AYK45	14	84	1	1	2
					Sikke	Sikke	Sikke
					1	1	1
					Tip	Tip	Tip
					1	1	1
Trebonianus Gallus (MS 251 - 253)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK51	AYK54	15	85	1	1	2
	ÖYK51	AYK54	15	86			
					Sikke	Sikke	Sikke
					2	2	2
					Tip	Tip	Tip
					1	1	1
Valerianus (MS 253 - 260)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK52	AYK35	9	52	1	1	2
					Sikke	Sikke	Sikke
					1	1	1
					Tip	Tip	Tip
					1	1	1
Gallienus (MS 253 - 268)	ÖY Kalıp	AY Kalıp	Tip No.	Kat. No.	Kalıp	Kalıp	Kalıp
	ÖYK53	AYK55	11	64	1	1	2
	ÖYK53	AYK55	11	65			
	ÖYK53	AYK55	11	66			
					Sikke	Sikke	Sikke
					3	3	3
					Tip	Tip	Tip
					1	1	1

İmparator	Ön yüz ve Arka yüz kalıpları	ÖY Toplam	AY Toplam	Toplam
TOPLAM (28 Dönem)		Kalıp	Kalıp	Kalıp
		53	55	108
		(59?)	(59?)	(118?)
		Sikke	Sikke	Sikke
		96	96	96
		Tip	Tip	Tip
		17	17	17

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 06/07/2018

Tez Başlığı : Aspendos'un Aphrodite Kastnieitis Kültü

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 136 sayfalık kısmına ilişkin, 03/03/2018 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 1... 'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç
- 2- ☒ Kaynakça hariç
- 3- ☐ Alıntılar hariç
- 4- ☒ Alıntılar dâhil
- 5- ☐ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı:	Elif Şahin
Öğrenci No:	N12229073
Anabilim Dalı:	Arkeoloji
Programı:	Tezli Yüksek Lisans

06/07/2018
Tarih ve İmza

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Dr. Veli Kızıltan

(Unvan, Ad Soyad, İmza)

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU**

**HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih: 06/07/2018

Tez Başlığı: ASPENDOS'UN APHRODİTE KÜLTÜ

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:

1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır,
2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmasını gerektirmemektedir.
3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir.
4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir.

Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

06/07/2018
Tarih ve İmza

Adı Soyadı: ELİF ŞAHİN
Öğrenci No: N12229073
Anabilim Dalı: Arkeoloji
Programı: Tezli Yüksek Lisans
Statüsü: ☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora

DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI

Prof. Dr. Serinç G. Snel
(Unvan, Ad Soyad, İmza)

Telefon: 0-312-2976860

Detaylı Bilgi: <http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr>

Faks: 0-3122992147

E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr